بیان صنائع علمیه و کمالات و فضل و اخلاق و عقاید آنها

حبذا نامه کتابی روکش جام جهان نما که تماشای احوال از کتم عدم بمنصهٔ شهود جلوه گر شده

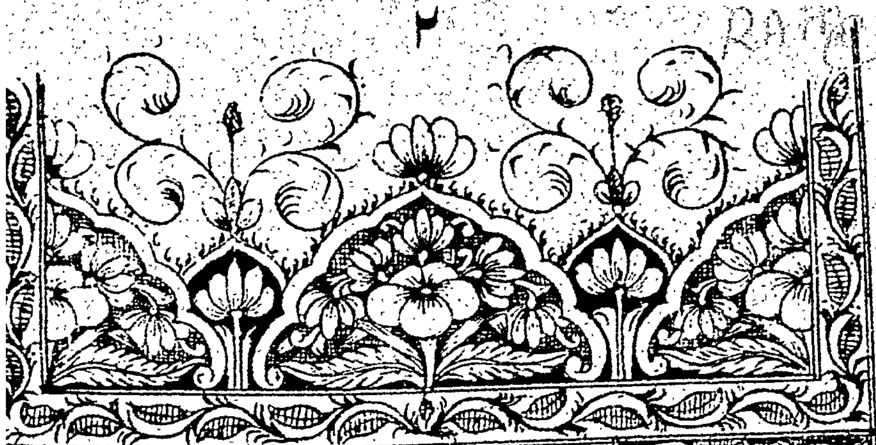

تذکرهٔ علمای هند

علامهٔ المعی فاضل لوذعی محقق بی مثال جناب رحمان علی صاحب ممبر کونسل مقام ریوان باهی مصنفه

در مطبع نامی منشی نولکشور واقع لکهنو بحسن طبع آراسته شد

بسم اللہ الرحمن الرحیم
ہست کلید در گنج حکیم

حمد بیحد وثنای لاتعد حکیمی راست علم بالقلم وسپاس بیقیاس علیمی را علم الانسان مالم یعلم حکیمی کہ زبان کروبیان را بکلمہ سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا گویا ساختہ وعلیمی کہ دل انسان ضعیف البنیان را بتذکار ما اوتیتم من العلم الا قلیلا تسلیہ دادہ بتعلیم رب زدنی علما پرداختہ تعالے شانہ ولایزال سلطانہ آزہار درود وسلام مروح مشام نثار بارگاہی باد کہ کوس نبوتش غو بوا العلماء ورثۃ الانبیاء بذروۂ افلاک وصیت انا مدینۃ العلم بگوش املاک رسانیدہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ واصحابہ الطیبین الطاہرین الہادین المہدیین پس آن پوشیدہ مباد بمرزبوم ہندوستان کہ جزو اولش ہم پلہ جہان است از بدو شیوع اسلام تا این ایام بسیاری از علمائے عظام وفضلائے کرام گذشتند ونامی از خود گذاشتند بقول مولانائے جامی قدس سرہ السامی ؎ نہ دانایان بود این نکتہ مشہور کہ دانش در کتب داناست در گور ؎ احصای اسامی گرامی شان بجز عالم الغیب کہ داند کہ بحیز تحریر در آرد مگر طبع حریص کہ مجبول ما لا یدرک کلہ لا یترک کلہ است وبمقتضای ؎ کار دنیا کسی تمام نکرد ؎ انچہ گیرید مختصر گیرید ؎ ہرچہ دریافت نمی گذارد لیس تراجم برخے از ان طائفہ عالیہ کہ از کتب سلف وتحریرات رائقہ معاونین با عز وشرف بمن ہیچمدان پیوستہ درین وجیزہ موسوم بہ

تذکرہ علمائے ہند ملقب بہ تحفۃ الفضلاء فی تراجم الکملاء بر می نگارم واز اخلاق حسنہ ناظرین با تمکین چشمی دارم کہ بعثرات وزلات قلم ژولیدہ رقم این فاقد الاستعداد دستگیری فرمودہ بذیل اصلاح عیب پوشی را کار فرمایند واللہ المستعان وعلیہ التکلان

واین کتاب مرتب است بہ ترتیب حروف ہجا ناظار کتاب را بتلاش ترجمہ عالمی دقت روی نماید
وذکر ماخذ ومعاونین درخاتمہ خواہد آمد انشاء اللہ تعالیٰ

حرف الالف

مولانا ابو حفص ربیع محدث بصری ابن صبیح السعدی البصری بر طالبان اخبار مخفی ومستتر نیست کہ اول شیوع ملت اسلامیہ بممالک ہند از دست محمد بن قاسم ابن عقیل ثقفی کہ ابن عم وداماد حجاج ابن یوسف ثقفی بود در عہد خلافت ولید بن عبد الملک بظہور آمدہ یعنے محمد بن قاسم بعمر ہفدہ سالگی بالشکر مجاہدین بروز پنجشنبہ دہم رمضان سال نود وسہ وبقولے سال نود ونہ ہجری ملک سندہ را از داہر بن چچ مرزبان سندہ مفتوح نمودہ رایات اسلامی دران دیار مرتفع فرمود وداہر مذکور در ناوردگاہ کشتہ شد ہمان زمان یا پس ازان صاحب ترجمہ دران دیار قدوم آوردہ بالجملہ وی از تبع تابعین وکملای محدثین است از حسن بصری و عطا روایت مے کند واز وسفیان ثوری ووکیع وابن مہدی راوی اندوی رحمۃ اللہ علیہ صدوق وعابد ومجاہد بود گویند کہ وی اول مصنفین درامت اسلامیہ است کہ بسال یک صد و شصت ہجری بملک سندہ رحلت فرمود رضوان اللہ علیہ

مولوی ابو الحسن فرنگی محلی ابن مولوی عبد الجامع ابن مولوی محمد نافع ابن مولوی عبد العلی بحر العلوم بعد حفظ قرآن مجید تحصیل علوم درسیہ بخدمت مولوی عبد الحکیم نمودہ وبیعت از مولوی حافظ عبد الوالی کردہ ہفدہم ذی الحجہ سال دوازدہ صد وہشتاد ودو ہجری بعالم جوانی ازین جہان فانی درگذشت

مولوی ابو الحسن نصیر آبادی ساکن قصبہ نصیر آباد مضاف لکھنؤ عالم عامل صاحب ورع وتقوی بود وبیعت وخلافت سلسلۂ نقشبندیہ از مولوی مراد اللہ فاروقی نسباً والمجددی المظہری مشرباً وتہانیسری موطناً مرید وخلیفہ مولوی نعیم اللہ بہرائچی مرید وخلیفہ حضرت مرزا مظہر جان جانان قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم داشت عالمے را از ظلمات شرک وبدعت نجات بخشید وباتباع سنت سنیہ مے کوشید دوم شعبان سن دوازدہ صد وہفتاد ودو ہجری

رحلت فرمودہ بجنت آرمید

شاہ ابو سعید عمری دہلوی تلمیذ مفتی شرف الدین رامپوری و مولانا رفیع الدین دہلوی بود و اجازت عامہ از مولانا عبد العزیز دہلوی حاصل کردہ و بیعت طریقہ نقشبندیہ از شاہ غلام علی دہلوی داشت بروز عید الفطر وقت صبح سال دوازدہ صد و چہل و نہ ہجری در ٹونک وفات یافتہ غفر اللہ لہٗ

میر ابو الغیث بخاری در عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ عالمی متصوف آیتے بود از آیات آلہی در مجلس لطیف او بجز قال اللہ و قال الرسول و اذکار مشائخ ہرگز ذکرے دیگر نبود در سال نہصد و نود و پنج ہجری بعارضۂ قولنج بمقام لکھنؤ وفات یافتہ نعش او بدہلی آوردہ مدفون کردند و میر ستودہ سیر تاریخ فوتش یافتہ اند

شیخ ابو الفیض فیضی خلف اکبر و شاگرد شیخ مبارک ناگوری در سن نہصد ۹۵۴ و پنجاہ و چہار ہجری متولد شدہ ذہن ثاقب و فکر صائب داشت بعمر چہاردہ سالگی فراغ علمی حاصل نمود در اقسام علوم ہجو شعر و معما و عروض و قافیہ و تفسیر و تاریخ و لغت و طب و خط و انشا عدیم النظیر بود در اوائل بہ تخلص فیضی شعر می گفت و در اواخر بتقریب برادر خرد خود ابو الفضل کہ وے را علامی مے نوشتند بغرض تعلی از ان وزن تخلص فیاضی اختیار نمودہ در سن نہصد ۹۷۴ و ہفتاد و چہار ہجری بہ بارگاہ اکبر شاہ رسیدہ بخطاب ملک الشعرا ممتاز شد او را قصیدہ ایست طویل در مدح اکبر بادشاہ موارد الکلم در علم اخلاق بعبارت عربی بحروف مہملہ و سواطع الالہام تفسیر قرآن بصنعت اہمال باتمام رسیدہ و صلہ آن دہ ہزار روپیہ اکبر شاہ ویرا دادہ میر حیدر معمای تاریخ اتمام آن در سورۂ اخلاص یافتہ و ترجمہ فارسی لیلاوتی مصنفہ پنڈت بہاسکر بیدری کہ در سن ۶۲۲ ششصد و بست و دو ہجری تصنیف کردہ بود و ترجمہ رامائن منظوم فارسی و مثنوی نلدمن و دیوان فارسی کہ در ان پانزدہ ہزار ابیات اند از تصانیف مشہورۂ فیضی اند تاریخ دہم صفر سن یک ہزار و چہار ہجری بمقام اکبر آباد فوت شدہ مدفون گشت بنا بر مشہور فیضی بمذہبی مقید نبود

ابو الفضل علامی پسر دوم شیخ مبارک ناگوری است در سن نہصد ۹۵۸ و پنجاہ و ہشت

ہجری متولد شدہ بعمر پانزدہ سالگی از علوم معقول و منقول فراغ حاصل کردہ تجرد و عزلت پیش نظر داشت مگر باصرار احباب در سال نوزدہم جلوس اکبری ملازمت بادشاہ اکبر حاصل نمودہ تفسیر آیۃ الکرسی موسومہ تفسیر اکبری کہ از ان تاریخ تالیف برمے آید نوشتہ پیشکش بادشاہ کردہ بالطائف خسروی مخصوص گشتہ اول بخدمت منشی گری ازان بعد بعہدۂ وزارت سرفراز گشت و در اندک زمانے بخاطر بادشاہ آن چنان جا گرفت کہ محسود امراد شاہزادگان شد وتخلص خود علامی می کرد بروقت مراجعت از دکن باشارۂ شاہزادۂ سلیم یعنے جہانگیر راجہ ہر سنگھ دیو بندیلہ تاریخ چہارم ربیع الاول سنہ یکہزار و یازدہ ہجری ابو الفضل را قتل کردہ و سرش بریدہ نزد شاہزادۂ سلیم کہ در الہ آباد مقیم بود فرستاد شاہزادہ بغایت خوش شد و اکبر شاہ تاسف خورد تحریرات و دفاتر کتاب ابو الفضل و آئین اکبری و اکبر نامہ و عیار دانش و رسالۂ اخلاق وغیرہ یادگار قابلیت وے ہستند او ہم حسب شہرت مقید بمذہبے نبود۔

حافظ شاہ ابو اسحاق خلف و خلیفہ شاہ ابو الغوث گرم دیوان فاروقی بھیروی کہ بسال یازدہ صد و ہفتاد و ہشت ہجری رحلت فرمود وے را گرم دیوان ازان گویند کہ جسم مبارکش در بعض اوقات بخرق عادت بدرجۂ غایت گرم می شد کہ نان گندم بران توان پخت وے را دو خلیفہ نامور بودند یکے شاہ معشوق علی غازی پوری دوم فرزند ارجمندش مظہر محاسن اخلاق شاہ ابو اسحاق ذات شریفش نادرۂ روزگار مذکر شیم صحابۂ کبار بود زہد و تقوی شعارش و اجرا نہ اسرار شریعت دثارش افتادہ در تصحیح و تنقید احادیث نبویہ علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ ملکۂ وہبی داشت و بتعلیم علوم ظاہرہ و باطن سے پرداخت و در مواظبت سنت سنیہ اندکے تغافل نمی ورزید در امر معروف و نہی منکر ہر صغیر و کبیر و غنی و فقیر را یکسان مے دید بسال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری بریاض رضوان آرمید بھیروی النسبت بموضع بھیرا بباے مکسورہ موحدہ مخلوطہ بہا و یای مثناۃ تحتانیہ معروف و راے مہملہ بعدش الف قریہ ایست بضلع اعظم گڈھ از چڑیا کوٹ جانب شمال شش کروہ فاصلہ دارد

حکیم ابو الفتح گیلانی ولد مولانا عبد الرزاق جامع کمالات از ملازمان اکبر شاہ بروز پنجشنبہ نوزدہم شوال سنہ ۹۹۷ سال نود و ہفتم از صدی دہم ہجرت رحلت نمود

شیخ ابوالفتح علامی قریشی کالپوی مرید و خلیفۂ سید محمد گیسو دراز جامع علوم ظاہر و باطن بود بزیارت حرمین محترمین مشرف شدہ و کتاب عوارف المعارف پیش حضرت سید گیسو دراز گذرانیدہ و مثال خلافت داقتدا یافتہ او را مصنفات است مثل تکمیل در نحو و مشاہد در تصوف قبرش بکالپی است برد اللہ مضجعہ

قاضی ابوالفتح بلگرامی عرف قاضی کمال در عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ خدمت قضای بلگرام داشت در علوم فقہ علم بے مثالی مے افراخت بعمر ہشتاد و چہار سالگی در سن یکہزار و یک ہجری رحلت کرد

خواجہ ابوالفتح کشمیری دانشمند محقق و عالم مدقق خصوصاً در علم کلام ید طولی داشت وی شاگرد خواجہ حیدر چرخی است در استخراج مسائل فقہیہ بے انباز بود کتاب سیف السابقین در رد عقائد اہل تشیع از تصنیفات اوست در صدی یازدہم ہجری بدار بقا رحلت کرد جزاہ اللہ خیراً ۵

رفت اندر ہزار و یکصد سال ۞ تاریخ وفات اوست

شیخ ابوالفتح تھانیسری از فحول علمای روزگار و از اعیان متبحرین عالی مقدار بود سند حدیث از سید رفیع الدین محدث داشت و پنجاہ سال در اکبر آباد درس علوم عقلی و نقلی فرمودہ و بسی مستعدان چالاک از دامن افادۂ او برخاستہ اند مولوی عبد القادر بدایونی مصنف منتخب التواریخ از تلامذۂ اوست

مخدوم ابوالقاسم سندی ابن مفتی داؤد طالب علم صاحب مدرسہ سرآمد روزگار بود بسیاری حلیۂ علوم رالفیض وافی رسانیدہ اورنگ زیب عالمگیری را از طرف خود وکیل شرعی قرار دادہ بود بسال ہزار و صد و سیزدہ ہجری فوت شد مخدوم رحمت اللہ سندی در ذہب العلم من السند تاریخ فوتش یافتہ

قاضی ابوالمعالی ساکن آگرہ شاگرد و خلیفۂ دداد عزیزان بخارا است او در فقہ چنان دستگاہی داشت کہ اگر بالفرض والتقدیر جمیع کتب فقہ حنفی از عالم برافتادے او از سر نو مے توانست نوشت در سن نہصد و شصت و نہ ہجری از توران بہند آمدہ در آگرہ مقیم شد و ہمانجا وفات یافتہ سال وفاتش بدریافت نرسید ملا عبد القادر بدایونی مؤلف منتخب التواریخ

و میر غیاث الدین الملقب بہ نقیب خان ازو مستفید شدہ اند

شیخ ابو المکارم اسمعیل ابن شیخ صفی الدین ردولوی دوازدہم ربیع الثانی سال ہفتصد و ہشتاد و نہ ہجرت ولادت یافتہ چہل روزہ بود کہ پدرش ویرا بپائے سید اشرف جہانگیر سمنانی پیر خود انداخت سید موصوف فرمود این ہم مرید من است بالجملہ شیخ ابو المکارم در سایۂ عاطفت پدر بزرگوار خود تربیت یافتہ بشانزدہ سالگی از جمیع علوم متعارفہ فراغ حاصل کردہ و شب و روز بدرس و تدریس و ذکر و فکر بسر مے برد او رحمۃ اللہ علیہ بسیزدہم ربیع الاول روز چہار شنبہ وقت عصر سال ہشتصد و شصت ہجرت از دار فانی بعالم جاودانی رحلت فرمود وے را چہار فرزند بودند عبد الصمد عزیز اللہ عبد القدوس حبیب اللہ عرف مخدوم مٹھن عبد الصمد و عزیز اللہ و حبیب اللہ از فیض تربیت پدر بزرگوار ارادت و خلافت خاندان چشتیہ نظامیہ حاصل کردند و شیخ عبد القدوس بخاندان چشتیہ صابریہ فیضیاب شدہ قصبۂ گنگوہ را محط انوار رہدایت و ارشاد ساخت۔

حاجی ابراہیم محدث اکبر آبادی بزہد و تقوی و ورع و درس علوم دینے خصوصاً علم حدیث قیام داشت تقید بشرع و تورع ویرا مانع اختلاط و ارتباط بمردم بود ہموارہ امر معروف و نہی منکر می نمود ہرگاہ حسب الطلب در عبادتخانۂ اکبر بادشاہ می آمد بمراسم تکلفات و آداب ملوک مقید نمی شد و پیوستہ وعظ و نصیحت می گفت و سال وفاتش بدریافت نرسید رحمۃ اللہ علیہ

سید ابراہیم ایرجی ابن معین بن عبد القادر حسینی دانشمند کامل بر سائر علوم عقلی و نقلی و رسمی و حقیقی عبور نمودہ کتب بسیار از ہر علوم مطالعہ کردہ و تصحیح فرمودہ و مشکلات آنرا چنان حل کردہ کہ ہر کرا او فی مناسبتی باشد نظر در کتاب او کافی بود و احتیاج استاد نداشت والحق کہ در دہلی در زمان او ہیچ کس بدانش او نبود وے بوجہ ناحق شناسی اہل روزگار در زاویہ خود بمطالعہ و تصحیح کتب مشغول بودے و درس کم گفتی با این ہمہ نسبت او بسلسلۂ علیہ قادریہ بر ہمہ غالب بودے مرید شیخ بہاء الدین قادری شطاری است در سن نہصد و بست ہجری بدہلی در اواخر عہد سلطان سکندر لودے آمدہ شیخ عبد اللہ دہلوی و میان لادن و مولانا عبد القادر صابون گر و دیگر کار آگہان نامور بہ بزرگی او گرویدند و در عہد اسلام شاہ در سن نہصد و پنجاہ و ستہ ہجری وفات یافتہ در مقبرۂ سلطان المشائخ مدفون است **ایرجی**

منسوب است بہ ایرج بہمزۂ مکسورہ و یای تحتانی مثناۃ مجہول و رای مہملہ مفتوحہ و جیم فارسی قصبہ ایست بملک مالوہ الکنون بضلع جالون تعلق دارد و از شرفاے مشائخ و سادات آباد

معلم ابراہیم با عکظہ ساکن سورت دانشمند متبحر و فقیہ اشہر شافعی المذہب خطیب مسجد جامع بندر بمبئی بود ہموارہ بدرس و تدریس تفسیر و حدیث و فقہ مشغول بود ی مفتی عبد اللطیف و مولوی سید عبد الفتاح عرف مولوی اشرف علی گلشن آبادی و سید عماد الدین از ارشد تلامذۂ وے ہستند بست و ہفتم رجب سن دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری رحلت فرمودہ

مرقدش در بندر سورت است و گلشن آبادنامش مشہور ناسک است

مولوی احسان الغنی ساکن دلمو مضاف لکھنؤ عالم عامل کہ ورع و تقوی دثارش بود بماہ رجب سال دوازدہ صد و ہشتاد و یک ہجری رحلت فرمود

حکیم احسان علی ساکن احمد آباد نارہ خلف حکیم شیر علی متوطن احمد آباد نارہ برادر کلان مؤلف کتاب بتاریخ بستم شعبان دوازدہ صد و بست و نہ ہجری بقصبہ سلون متولد شدہ علوم رسمی و متعارفہ بخدمت قاضی عبد الکریم قدس سرہ بمقام راے بریلی و علم طب از والد خود حاصل کردند در طبابت مہارتی کامل داشتند و تمام عمر بعہدۂ وکالت سرکار انگریزی باضلاع فتح پور و باندہ ممتاز بودند بمقام باندہ تا یک ہفتہ علیل ماندہ تاریخ نہم ذی الحجہ اخیر شب جمعہ سال دوازدہ صد و نود و چہار ہجری رحلت فرمودہ بروز جمعہ بمقام باندہ اندرون احاطۂ دیوان محمد علی مرحوم متصل قبر شیخ محمد شفیع الزمان مدفون شدند قطعۂ تاریخ وفات آن مرحوم از نتائج طبع شیخ محمد فہیم الزمان ساکن سندیلہ ہست ؎ حکیم احسان علی رحلت نمودند ٭ جوار حق کرم از دو قوس باد ا ٭ فہیم از درد دل سالش رقم زد ٭ مقامش جنت الفردوس بادا ٭ **ایضاً** از منشی نعمت حسن افسون تخلص رئیس باندہ ؎ احسان علی وکیل نے رحلت جہان سے کی ٭ ذات شریف پاک تھی ہر ایک عیب سے ٭ افسون کو فکر جو ہوئی سال وفات کی ٭ داخل ہوئے بخلد ندا آئی غیب سے تصانیفہ۔ طب احسانی۔ معالجات احسانی۔ مفردات احسانی۔ مرکبات احسانی۔ اوراد احسانی۔ نکات احسانی۔ و دیگر کتب مفیدہ نیز یادگار ماند

قاضی احمد مجتبٰی نارنولی ابن قاضی مجد الدین بن قاضی تاج الافاضل ابن قاضی

شمس الدین شیبانی از اولاد امام محمد شیبانی صاحب امام اعظم ابو حنیفه بود مولدش نارنول و
منشاے او اجمیر و مرقد او ناگور است تلمذ و ارادت بخدمت خواجه حسین ناگوری داشت در سن
هیژده سالگی فراغ حاصل کرده انواع علوم را درس مے گفت قاضی مجد الدین پدرش را هفت پسر
بودند همه دانشمند و متقی و متدین و بزرگترین ایشان احمد مجد در علم و عمل بر همه فائق و جامع علوم
شریعت و طریقت و ورع و تقوی و ذوق و حالت بود و در امر معروف و نهی منکر جانب از
بجدیکه پیش وے غنی و فقیر و خویش و بیگانه درین باب مساوی بودند گاهے مداهنت را
بخود راه نمی داد و از باب دینار از نزدش قدرے نبود در آوان طالب علمی با دانشمندان بحث
کردی و بزبان عربی و فارسی تقریر نمودی و در مجالس ملوک فامرا در آمدی و بحث کردی هم در عنفوان
شباب مرید خواجه حسین ناگوری شد و از بحث و جدل و در آمدن بخانهٔ ملوک توبه کرد و علم طریقت
پیش پیر خود خوانده در سن هیژده سالگی از نارنول باجمیر آمده هفتاد سال در ان بقعه شریف
بزهد و ورع در باخت و بانواع خیرات عمر بسر برده و در اجمیر روش او این بود که نیم شب
بروضهٔ خواجه بزرگ مے آمد و نماز تهجد مے گزارد و تا نماز چاشت تکلم نمے کرد و بعد فراغ
درس علوم دینیه مے گفت و بعد قیلوله قلیله بر مے خاست و تا عصر پاوردا مشغول بودے
و بعد از ان تفسیر مدارک میان اهل مجلس بیان فرمودی چنانکه مسلوک طریق مشایخ وے بود
نقل است که وے مے گفت وقتیکه همراه اقربائے خود برای مدد معاش به مندو رفتم و من در ان ایام
خرد سال بودم شیخ محمود دهلوی شیخ الاسلام در مندو بود و صدارت علیا با وے تعلق داشت
در نماز پیش از امام تحریمه بست چون از نماز فارغ شد هیچکس از دانشمندان که در صف اول پهلوی
او بودند بوے چیزے نگفت چون دیدم که همه مداهنت مے کنند من پیش آمدم و بشیخ الاسلام گفتم
که این نماز تو درست نیست که تحریمه پیش از امام بستی شیخ الاسلام منفعل شده اعاده نماز کرد
منقول است که رسم سلاطین مندو چنان بود که مردم با ایشان پشت خم کرده و سبابه بر زمین نهاده
سلام مے کردند قاضی احمد مجد و قاضی ادریس دهلوی که دانشمندان بودند بان وضع سلام
نکردند که بدعت است السلام علیکم گفتند و برابر بادشاه نشستند پادشاه انصاف
با ایشان داد قاضی ادریس را قاضی اجمیر ساخت و چهار ده پوسے داد و امر فتوے

ن مداہنت

نسخه منڈو نام شہریست بملک مالوہ پیش ازین دار الحکومت سلاطین مالوہ بود ۱۲

ن مداہنت

که موروثی قاضی احمد مجد بود بوے مسلم داشت قاضی احمد مجد را بدرجهٔ غایت محبت باولاد رسالت
پناه صلعم بود و در عموم احوال جامهٔ خسیس دکم شو پوشیدی و اکثر اوقات صرف کلاه بر سرش
بودی وجز نماز دستار بر سر کمتر بستی و شیروار در مجلس تذکیر نشستی و ما قال الله و قال الرسول بهیبت و
عظمت تمام گفتی چنانکه زهرهٔ ملوک آب شدی و تعظیم خود از کس نمی پسندید بعد مدتے متوجه ناگور شد
که مسکن پیر وی است و بتاریخ بست و پنجم صفر سال نهصد و بست و هفت هجری الله اکبر گویان
جان بحق تسلیم کرد و در روضهٔ مخدوم بزرگ سلطان التارکین در پایان پیر خود مدفون گشت
ملا محمد نارنولی که مردے صالح و مقبول و مرید قاضی احمد مجد و مورخ وقت بود تاریخ نوتش چنین یافته
ے نظر بسته بود احمد مجد شیبان ۞ زدون خدا بجو زاهد ز شاهد ۞ که تاریخ آن پیر خود نارنولے
برآورد از رحلهٔ شیخ زاهد ۞ رحمة الله علیهم اجمعین

مولانا شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ابن مولانا شیخ عبدالاحد فاروقی

نسب آنحضرت به بست و هشت واسطه بجناب امیر المومنین سیدنا عمر بن الخطاب رضی الله
عنه مے پیوندد وی رحمه الله از بزرگان سرهند بلکه باعث فخر اهل هند عالم ربانی و مجدد الف
ثانی جامع بود میان علوم ظاهر و باطن و دلیلے بود ساطع بر شرافت نوع انسانی در سال نهصد و
یکم از صدی دهم هجرت بساعت وجود قدم رنجه فرمود و بصغر سنی از حفظ قرآن مجید فراغت یافته
به تحصیل علوم متداوله رو آورده اول از والد ماجد خود بعض علوم استفاده نموده بسیالکوٹ
رفت و از مولانا کمال الدین کشمیری نزیل سیالکوٹ کتب معقول به تحقیق و تدقیق تمام خوانده و
علم حدیث از مولانا یعقوب کشمیری اخذ کرده باز بخدمت مولانا عبدالرحمن محدث که از کبرائے
محدثین هندوستان بودند حدیث مسلسل بواسطهٔ واحد و اجازت تفسیر و صحاح ستہ
و دیگر مفردات یافته بعمر هفده سالگی از تحصیل علوم ظاهر فراغ حاصل کرده بدرس و تصنیف
مشغول شد خلافت سلسلهٔ چشتیه از والد خود داشت و اجازت بیعت قادریه و غیره
از شیخ سکندر کیتھلی یافته بهوائے حجاز محمل شوق بسته بدهلی رسید در انجا با حضرت خواجه محمد
باقی بالله الکلی قدس سره دولت ملاقات دست داد بطریقهٔ علیه نقشبندیه بخدمت شان
بیعت کردند و در دو ماه و چند روز نسبت حضور سلسلهٔ نقشبندیه حاصل نمودند چنانچه همدران

ایام حضرت خواجہ بیکی از مخلصان خود رقم فرمودند کہ شیخ احمد نام مردے از سرہند کثیر العلم قوی العمل روزی چند با فقیر نشست و برخاست کردہ بسیار از روزگار اوقات خود مشاہدہ نمودہ با آن مے ماند کہ آفتابی شود کہ عالم از و روشن شود انتہی و ہمان زمان آوازہ آنحضرت بلند شدہ آستان شان محط رحال و مجمع اصحاب کمال گشت علماے دور و نزدیک و امراے ترک و تاجیک بشرف حضور بہرہ ور گردیدند و مشائخ ارادت آوروند و سلسلۂ شان از ہند تا ماوراء النہر و روم و شام و مغرب رسیدہ ذات بابرکات شان آیتے بود از آیات ربانی و لنعتے بود از نعماے یزدانی نزاعی کہ درمیان علماے کرام و صوفیۂ عظام از ہزار سال بود ایشان بر داشتند و مورد و مصداق حدیث صلہ شدند چہ ایشان درمیان علماے ظاہر و صوفیہ صلہ بودند کہ اختلاف فریقین را در وحدت وجود بلفظ راجع داشتند صبر و رضا و تسلیم و شفقت بر خلق و صلہ رحم و رعایت ارباب حقوق و سبقت در سلام و للنیت در کلام شیمۂ کریمۂ ایشان بود با این ہمہ تمسک بہ کتاب و سنت ہمین یک فضیلت مقادم ہزار فضائل تواند بود منقول است کہ علماے ظاہرین پیش سلطان جہانگیر ابن اکبر شاہ شکایت کردند کہ شیخ احمد دعوے مے کند کہ مقام وے بالاے مقام صدیق اکبر است چون سلطان شیخ را طلبیدہ از حقیقت حال استفسار کرد شیخ جواب داد کہ شما براے خدمتی ادنے خادم خود را پیش خود مے طلبید و براہ مہربانی بوے سخنی پوشیدہ مے گوئید ضرور است کہ آن خادم ادنی بعد طی کردن مقامات امراے عالی درجہ بشما می رسد و باز آن خادم مراجعت کردہ بمقام خود ایستادہ مے شود پس بدین آمد و رفت لازم نئے آید کہ مرتبہ خادم ادنی بالای امرای نامدار باشد پادشاہ خاموش ماندہ رواز عتاب گردانید ہمدرین وقت مردے از حضار بارگاہ شاہی بشاہ معروض داشت کہ تکبر شیخ بہ بینید کہ سجدہ بشما نکردہ حال آنکہ شما ظل اللہ و خلیفۂ او ہستند پادشاہ پر غضب شدہ وے را در قلعہ گوالیار محبوس کرد شاہجہان پسر جہانگیر کہ بشیخ خلوصی داشت قبل از آمدنش ببارگاہ شاہی افضل خان و خواجہ عبد الرحمن مفتی را مع بعض کتب فقہ نزد شیخ فرستادہ پیغام دادہ بود کہ علما سجدۂ تحیت جہت سلاطین جائز داشتہ اند شما را باید کہ وقت ملاقات بادشاہ را سجدہ کنید و من ضامن مے شوم کہ از سلطان بشما ضرری نخواہد رسید شیخ رح بجوابش گفت کہ اجازت سجدہ رخصت است و عزیمت

آنست کہ بجز خداے عزوجل دیگری را سجدہ نکردہ شود القصہ شیخ تا سہ سال در حبس ماندہ بعدہ
جہانگیر بادشاہ وی را بدین شرط از قید برآورد کہ وی بلشکر سلطانی بودہ ہمراہش گشت کند چنانچہ
شیخ چندی بہ لشکر سلطانی حاضر ماند پس ازان از بادشاہ رخصت وطن یافتہ بسرہند
رونق افروز شدہ بروز سہ شنبہ بست و ہشتم صفر سال سی وچہارم از صدی یازدہم ہجرت
بجوار رحمت ایزدی پیوست وبسرہند مدفون گشت تاریخ وفاتش رفیع المراتب یافتہ اند
نور اللہ مضجعہ ۞ تصانیفہ الانیقۃ رسالۂ تہلیلیہ رسالۂ اثبات نبوت ۞ رسالہ مبدء ومعاد ۞
رسالۂ مکاشفات غیبیہ ۞ رسالۂ آداب المریدین ۞ رسالۂ معارف لدنیہ ۞ رسالۂ رد الشیعہ ۞
تعلیقات العوارف ۞ شرح رباعیات خواجہ باقی باللہ رح ۞ مکتوبات در سہ مجلد ۞ **تذییل**
حدیث شریف ان اللہ یبعث لہذہ الامۃ علی راس کل مائۃ سنۃ من یجدد لہا امر دینہا کہ در سنن
ابی داؤد وغیرہ کتب معتبرہ مروی است مراد از راس مائۃ باتفاق اہل حدیث آخر صد است و
علامات وشروط مجدد اینست کہ وی عالم باشد بعلوم ظاہر وباطن ونفع از تدریس وتالیف وتذکیر
او شائع باشد ودر احیای سنن ومحو بدعات سرگرم بود ودر آخر یک صدی واول صدی
دیگر اشتہار علوم وشیوع انتفاع ازو بشود پس فضائل واوصاف مولانا شیخ احمد باعلی صوت
ندا می کند کہ وی رحمۃ اللہ علیہ مجدد است نہ مجدد مائۃ بل مجدد الف ثانی واز صد تا ہزار فرق بین
است سہرند بکسر سین مہملہ وسکون ہاے ہوز وکسر راے مہملہ وسکون نون در آخر دال مہملہ
شہریست درمیان دہلی ولاہور بر شارع عام کذا ذکرہ حسان الہند فی سبحۃ المرجان
مولانا احمد احمد آبادی ابن مولانا سلیمان قدس سرہما اصل زاد بوم ایشان گرد است مولانا
سلیمان مذکور وارد احمد آباد گجرات گردید واز خدمت شیخ عبد الحق دہلوی کسب فیوض نمودہ
فاضل متبحر گشت تصانیف عالیہ ازو یادگار ماند پسرش مولانا احمد کہ یگانۂ روزگار بود وبہم
علوم دست رسا داشت ودر اکثر علوم تصانیف نادرہ دارد علم معقول بدیار گجرات
ازو رواج یافت منجملہ مصنفاتش فیوض القدس نام کتابیست در علم کلام کہ آن را از الہامات
قدسیہ توان گفت اکثر تحصیل وے پیش مولانا محمد شریف بودہ شرح مواقف واکثر علوم
عقلیہ از مولانا ولی محمد خاتو وتصوف از میان شیخ فرید اخذ کردہ ودریاے فیض پیش

شاہ قبا دمخاطب بہ دیانت خان گذرانید و اجازت حدیث و بعض علوم از والد خود مولانا سلیمان گرفتہ بتاریخ بست و یکم جمادی الثانی سال یازدہ صد و دوازدہ ہجری بعالم قدس شتافتہ مولانا نورالدین گجراتی شاگردش تاریخ وصال وی درین مصرعہ یافتہ ع شمعی کہ بود بہ انجمن علم گل شدہ ٭ مرقد پدر و پسر در احمد آباد گجرات است

ملا احمد رامپوری کہ بولایتی شہرت داشت شاگرد مولوی برکت الہ آبادی بعلوم درسیہ خصوصاً در فلسفہ ماہر بود سلسلۂ تلمذ اکثر علمای رامپور بدو منتہی می شود

ملا احمد عبدالحق فرنگی محلی ابن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی تحصیل علوم بخدمت عم خود ملا نظام الدین نمود و در جنب درس بتدریس مشغول گشت و اعتبار تمام در ارباب و اراکین شہر لکھنؤ پیدا کردہ در امور خانہ داری عم خود را سبکدوش مے داشت تصانیفش شرح سلم و حواشی زواہد ثلثہ یادگار ماند

ملا احمد حسین فرنگی محلی ابن ملا محمد رضا پسر چہارم ملا قطب الدین الشہید السہالوی کتب درسیہ متعارفہ بخدمت عم خود ملا نظام الدین تحصیل نمودہ فاضل کامل گشت و بتدریس علوم عمر گرانمایہ خود بسر بردہ در اواخر عمر او را سفر فیض آباد پیش آمد در آنجا بیمار شدہ بوطن می آمد در اثنای راہ وفات یافتہ ملا حبیب اللہ فرنگی محلی از تلامذۂ اوست

ملا احمد انوار الحق فرنگی محلی ابن ملا احمد عبدالحق بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین سہالوی چون در فطرت ازلی محبت الٰہی در دلش ریختہ بودند در عالم طفولیت بخدمت والد خود مے نشست و از برکات انفاس طیبۂ او استفادہ مے برد کتب درسیہ بخدمت مولوی احمد حسین و ملا محمد حسن خواندہ تکمیل علوم ظاہر بخدمت مولوی عبدالعلی بحر العلوم نمودہ بعمر ہفتدہ سالگی بخدمت والد خود فائز بہ بیعت گشتہ توجہ خاطر بمعقولات نداشت کتب منقول البتہ منظور نظرش بودند الغرض اوقات شریفش بعبادت الٰہی بسر مے برد و نفسی بدون ذکر و شغل برباد نمے داد حالات شریفش از خوارق عادات مفصلاً در اغصان اربعہ مذکور ست بست و ششم شعبان روز سہ شنبہ یک پاس روز ماندہ سال دوازدہ صد و سی و شش ہجری روح مبارکش از حجرۂ قالب برآمدہ برفیق اعلےٰ پیوست در باغ خود واقع لکھنؤ مدفون شد

شاعری مادۂ تاریخ فوتش در مصرعہ۔ رحمت حق بروح انور باد شیافتہ

شیخ احمد لاہوری بن عبد اللہ بن علی محمد بن محمد جمال الدین دوانی دست ابوالمجد مولوی محمد اشرف لکھنوی بود اسلافش از دوان کہ قریہ ایست در شیراز بودند وقتیکہ اہل تشیع بر ایران زمین استیلا یافتند وقتل و نہب اہل سنت از دست شان بظہور آمدہ جدش بہ پشاور رسید ہمانجا شیخ احمد متولد شد و علوم عقلیہ و نقلیہ اکتساب کرد و از پشاور بموضع نبہ اقامت گزید طبیبے حاذق بود بمداواۃ فقرا و غربائے میپرداخت و با غنیا ملتفت نمے شد و ہموارہ بریاضات و بدرس علوم اشتغال داشت در سن یکہزار و ہفتاد و ہفت ہجری وفات یافتہ در نبہ مدفون گردید نبہ دیہی است از دیہات سیالکوٹ مضاف لاہور

مولوی احمد حسن قنوجی فرزند کلان مولوی سید آل حسن قنوجی جامع علوم عقلیہ و نقلیہ بتاریخ نوزدہم رمضان یوم شنبہ وقت اشراق سال دوازدہ صد و چہل و شش ہجری متولد شد علوم مرجہ ببلاد متفرقہ بخدمت اساتذہ چند آموخت شاعری قوے الحافظہ جید الذہن بود در آخر بحلقۂ تلمذ مولوی عبد الجلیل کولی در آمد و اجازت حدیث از شاہ عبد الغنی مجددی دہلوی یافتہ در سال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری بارادۂ حج بیت اللہ از وطن روانہ شدہ بمقام بروودہ ملک گجرات رسید نزد مولوی غلام حسین قنوجی مقیم شد و در انجا بمرض تپ بیمار گشتہ نہم جمادی الاولے بروز جمعہ سال دوازدہ صد و ہفتاد و ہفت ہجری رحلت فرمودہ بعد نماز جمعہ در تکیہ ماتریدیہ مدفون گشت طاب اللہ ثراہ

مولوی احمد اللہ پانی پتی فرزند و تلمیذ قاضی ثناء اللہ پانی پتی و مرید مرزا مظہر جانجانان دہلوی ماہر فقہ و حدیث صاحب ورع و تقوی بود در سال یازدہ صد و نود و ہشت ہجری بعالم جوانی سوے عالم جاودانی شتافت

شیخ احمد فیاض امیٹھوی از فحول علمای کبار صاحب تقوی و ریاضت و مجاہدہ بود بحالت بیماری صعب قرآن مجید را در یکسال یاد کردہ اکثر کتب متداولہ برزبان داشت اگر شاگردی در خواندن غلط کردی صحت آن بیاد گفتی تفسیر و حدیث و سیر و تاریخ خوب میدانست قرأت فاتحہ عقب امام روا داشتی ہمعصر شیخ نظام الدین امیٹھوی بود و شیخ

نظام الدین مذکور در سال نہصد و ہشتاد و یک ہجری وفات یافتہ تاریخ وفات شیخ احمد
معلوم نہ شد

قاضی احمد اللہ بلگرامی عرف محمد عثمان ابن قاضی محمد احسان وی بحلیہ علوم آراستہ بود
خصوصاً بفقہ و حدیث در بلگرام نظیری نداشت تا سال نود و ششم صدی دوازدہم بر مسند
قضاے بلگرام متمکن بود بلگرام را در زمان پیشین سرے نگری گفتند بالجملہ آن قصبہ عمدہ خیز و معدن
علماے و فضلاے نامدار بود از قنوج بسمت شمال مائل بمشرق بفاصلہ پنج کروہ واقع است
دور وسط آن ہر دو شہر دریای گنگ بفاصلہ دو نیم کروہ مے گذرد

مفتی احمد ابو الرحیم فرنگی محلی ابن مفتی محمد یعقوب بعد تحصیل کتب درسیہ بدرس
اشتغال داشت و مزاولت کتب فقہیہ بسیار نمودہ مفتی متدین مشہور بود مدتے عدالت
فوجداری در عہد نواب سعادت علی خان لکھنوی باو تفویض ماند نواب موصوف بر دیانت
و امانت وے اعتمادی داشت بقضای الٰہی بیمار شدہ وفات یافت رحمۃ اللہ علیہ

مولوی احمد رضا خان بریلوی سلمہ اللہ تعالیٰ ابن مولوی نقی علی خان بن
مولوی رضا علی خان متوطن بریلی روہیلکھنڈ تاریخ دہم ماہ دہم یوم السبت سال ہفتاد و
دوم از صدی سیزدہم بعرصۂ دنیا قدم نہاد جد شریفش بروز عقیقۂ وے بشر شدہ گفت خوابی
دیدم کہ تعبیر آن فاضل و عارف شدن این فرزند ہست بالجملہ صاحب ترجمہ بعمر چہار سالہ از
خواندن قرآن مجید فراغت یافتہ و بعمر شش سالگی بماہ ربیع الاول بر سر منبر بحضور مجمع کثیر رسالۂ
میلاد شریف خواند تمامی علوم درسیہ از معقول و منقول بخدمت والد ماجد خود تحصیل نمودہ
بتاریخ چہاردہم شہر ہشتم سال ہشتاد و ششم از صدی سیزدہم فاتحہ فراغ خواند و ہمان تاریخ جواب
استفتاے رضاعت نوشتہ والد ماجد وی کار فتاوے نویسی باو سپردہ و در سال نود و
چہارم صدی مذکور بخدمت سید شاہ آل رسول مارہروے شرف بیعت حاصل نمودہ
مثال خلافت و اجازت جمیع سلاسل و سند حدیث یافتہ و در سال نود و پنجم صدے مذکور بہ
معیت والد ماجد خود بزیارت حرمین شریفین زادہما اللہ شرفاً مشرف شدہ از اکابر علمای
آن دیار اعنی سید احمد دحلان مفتی شافعیہ و عبد الرحمان سراج مفتی حنفیہ سند

حدیث وفقہ واصول وتفسیر ودیگر علوم یافتہ۔ روزی نماز مغرب بمقام ابراہیم علیہ السلام خواند
بعد نماز امام شافعیہ حسین بن صالح جمل اللیل بلا تعارف سابق دست صاحب ترجمہ گرفتہ
بخانہ خود برد وتا دیر پیشانی وی گرفتہ فرمود انی لاجد نور اللہ من ہذا الجبین پس سند صحاح
ستہ واجازت سلسلۂ قادریہ بدستخط خاص دادہ فرمودند کہ نام تو ضیاء الدین احمد است در
سند مذکور تا امام بخاری علیہ الرحمۃ یازدہ وسائط اند وہم در مکۂ معظمہ بایمای شیخ جمل اللیل موصوف
شرح رسالۂ جوہرۂ مضیہ در بیان مناسک حج مذہب شافعیہ کہ از تصانیف شیخ سابق الوصف
است اندر دو یوم نوشتہ ونام آن النیرۃ الوضیۃ فی شرح الجوہرۃ المضیۃ مقرر کردہ پیش
شیخ برد شیخ بتحسین وآفرین وے لب کشاد ودر مدینہ طیبہ مفتی شافعیہ یعنی صاحبزادۂ
مولانا محمد بن محمد عرب ضیافت صاحب ترجمہ کردہ باثنای اکل طعام مسئلۂ افضلیت
مدفونین بقیع پیش گردید صاحب ترجمہ گفت کہ امیر المومنین عثمان رض افضل اند ومولانا می فرمود
کہ حضرت ابراہیم ابن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تفضیلت دارند جانبین دلائل خود ہا
بیان مے کردند آخر مولانا فرمود کہ ہر دو قول صحیح وموجہ اند صاحب ترجمہ گفت ولکل وجہۃ
ہو مولیہا آن وقت بانگ نماز عصر از حرم شریف برخاست مولانا فرمود فاستبقوا الخیرات آن
جلسہ برخاستہ بنماز شریک شد لیشب یعنی بعد نماز عشا صاحب ترجمہ در مسجد خیف تنہا توقف
نمود ودر آنجا بشارت مغفرت یافتہ وے سلمہ ربہ تصانیف بسیار دارد واز ان جملہ اینند

ما یتعلق بالنبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ١ تجلی الیقین بان نبینا سید المرسلین ١٣٠٥ ٢ اقامۃ القیامہ
علی طاعن القیام لنبی تہامہ ١٢٩٩ ٣ سلطنۃ المصطفی فی کل الوری ١٢٩٧ ٤ نفی الفیٔ عمن بنورہ انار کل
شیٔ ملقب بہ قمر التمام فی نفی الظل عن سید الانام ٥ ہدی الحیران فی نفی الفیٔ عن شمس الاکوان ١٢٩٩ ٦
سمع وطاعۃ لاحادیث الشفاعۃ ١٣٠٢ ٧ تلألؤ الافلاک لجلال حدیث لولاک ١٣٠٥ ٨ القیام المسعود بتنقیح
المقام المحمود ١٣٠٤ ٩ اجلال جبریل لجعلہ خادما للمحبوب الجلیل ١٢٩٨ ١٠ اسماع الاربعین ١٣٠٥ فی شفاعۃ
سید المحبوبین ١١ البحث الفاحص عن طرق حدیث الخصائص **مما یتعلق بتفضیل الشیخین**
١٢ منتہی التفضیل لبحث التفضیل ١٣ مطلع القمرین فی ابانۃ سبقۃ العمرین ١٢٩٧ ١٤ الزلال الانقی من بحر
سبقۃ الاتقی ١٣٠٠ ١٥ الکلام البہی فی تشبہ الصدیق بالنبی ١٢٩٧ ١٦ وجد المشوق بجلوۃ اسماء الصدیق ١٢٩٧

والفاروق **مما یتعلق باہل بیت النبوۃ والصحابۃ** ۱۷ احیاء القلب المیت بنشر
مناقب اہل البیت ۱۸ اظلال السحاب فی اجلال الصحابہ ۱۹ رفع العروش الخاویہ من ادب الامیر
معاویہ ۲۰ الاحادیث الراویہ[1304] لمناقب الصحابی معاویہ[1304] **مما یتعلق بالاولیاء الکرام**
۲۱ الاہلال بفیض الاولیاء بعد الوصال ۲۲ انہار الانوار من یم صلاۃ الاسرار ۲۳ ازہار الانوار
من ضیاء صلاۃ الاسرار ۲۴ طوالع النور فی حکم السراج علی القبور ۲۵ مجیر معظم[1312] شرح قصیدہ اکسیر اعظم
مما یتعلق بالمسائل النزاعیہ ۲۶ حیاۃ الموات[1305] فی سماع الاموات ۲۷ منیر العین[1301] فی
حکم تقبیل الابہامین ۲۸ نسیم الصبا فی ان الاذان یحول الوبا ۲۹ البارقۃ الشارقۃ علی
مارقۃ المشارقہ **مما یتعلق بفن الحدیث** ۳۰ النجوم الثواقب فی تخریج احادیث الکواکب
۳۱ نور عینی فی الانتصار للامام العینی ۳۲ الروض البہیج فی آداب التخریج۔ اگر پیش ازین کتابے
درین فن یافتہ نشود پس مصنف را موجد تصنیف[1299] ہذا مے توان گفت **مما یتعلق بالفقہیات**
۳۳ عبقری حسان[1304] فی اجابۃ الاذان ۳۴ حسن البراعۃ فی تنفیذ حکم الجماعۃ ۳۵ ازکی الہلال فی
ابطال ما احدث الناس فی امر الہلال ۳۶ الاحلی من السکر لطلبۃ سکر روسر[1303] بفتح راے مہملہ و
سکون واو و سین مفتوحہ در آخر راے مہملہ ساکنہ نام جماعت تجار انگریز ہست کہ در شاہجہانپور
کارخانہ شکر و قند اجرا کردہ اند و استخوان حیوانات سوختہ بزگال آن تصفیہ شکر وغیرہ مے نمایند
۳۷ اجود القری لمن یطلب الصحۃ[1304] فی اجارۃ القری ۳۸ النیرۃ الوضیئۃ فی شرح الجوہرۃ المضیئۃ
۳۹ جمل مجلیۃ[1298] فی ان المکروہ تنزیہا لیس بمعصیۃ[1304] ۴۰ الامر باحترام المقابر ۴۱ البارقۃ اللمعاء علی
طائح نطق بکفر طوعا ۴۲ المقالۃ المسفرہ[1301] عن احکام البدعۃ المکفرہ ۴۳ احکام الاحکام[1298] فی
التناول من ید من مالہ حرام ۴۴ فصل القضا فی رسم الافتا ۴۵ العطایا النبویہ فی الفتاوی
الرضویہ **من ابواب شتے** ۴۶ مقامع الحدید[1304] علی خد المنطق الجدید ۴۷ عنبار الطالب
بمبحث ابی طالب[1299] ۴۸ السعی المشکور فی ابداء الحق المہجور ۴۹ فوز الامال فی الاوفاق و
الاعمال ۵۰ شمائل و کفے من ادعیۃ المصطفے۔ بماہ جمادی الآخر سن سیزدہ صد ہجری
برخے از مفضلین بریلی و بدایون و سنبھل و رامپور وغیرہ کہ سرخیل شان مولوی محمد حسن
سنبھلی بودند در بلدہ بریلی فراہم شدہ خواستند کہ بصاحب ترجمہ در باب تفضیل باب

مناظرہ کشاید صاحب ترجمہ باوجود علالت طبع واستعمال منضجات اولاً سی سوال نوشتہ پیش سرگروہ آن طایفہ فرستاد بمجرد معاینہ اسولۂ مذکورہ سرگروہ مناظرین بسوارے عجلہ دخانی بعجلت تمام جانب وطن تشریف فرما شدند ودیگر معاونین شان بزاویہ من سکت سلم پناہ بردند چنانچہ قدرے تفصیل این واقعہ در رسالۂ فتح خیبر مطبوع شدہ است زان بعد اعلان مناظرہ بحث مذکور منجانب صاحب ترجمہ عموماً مطبوع شدہ شایع گشت تا اے یوم ہٰذا از جاے صداے برنخاست ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذوالفضل العظیم تصانیف وے تا این زمان قریب ہفتاد وپنج مجلد رسیدہ اند سلمہ اللہ تعالیٰ

ملا احمد زین جونپوری عالم متبحر عامل متوکل ومتورع ومتبرک مرید شیخ معروف جونپوری بود وشیخ معروف مرید مولانا آلہ داد شارح کافیہ وہدایہ وبزودی ومدارک است ووی مرید راجہ حامد شاہ مانک پوری بود

مولانا احمد تھانیسری مرید شیخ نصیر الدین اودھے دہلوی در فضائل وعلوم ظاہری بسیاری ماہر بود بعد معاودت امیر تیمور گورگانی مولانا از دہلی بکالپی آمدہ متوطن شد وہمانجا وفات یافتہ اندرون قلعہ کالپی مدفون گردید اورا قصیدہ ایست دالیہ در لغت کہ درو داد فصاحت وبلاغت دادہ چند بیت ازان شیخ المحدثین دہلوی در اخبار الاخیار نقل کردہ قابل دیدست

قاضی احمد غفاری قزوینی از اولاد امام نجم الدین عبد الغفار ہست کہ صاحب کتاب حاوی در مذہب شافعی گذشت فاضل ومنشی ومورخ وخوش طبع بے عدیل بود کتاب نگارستان در عجائب حالات وغرائب واقعات وکتاب نسخ جہان آرا کہ نامش تاریخی است ودر مجمل تواریخ عالم از زمان آدم تا حضرت خاتم صلعم از تالیفات اوست در آخر عمر دست از وزارت بادشاہزادگان عراق باز داشتہ متوجہ زیارت بیت الحرام گردیدہ وآن سعادت را دریافتہ از بندر اہل ہندوستان سوے آمد ناگاہ دست قضا درخت ہستی وے خلل انداختہ در سال نہصد وہفتاد وپنج ہجری بعالم بقا کشید

یفعل اللہ ما یشاء ویحکم ما یرید

مولوی احمد بخش سندیلی ابن مولوی سید عبد الله ساکن سندیله اخذ علوم از والد ماجد خود
و نیز مولوی اعز الدین سندیلی و مولوی حیدر علی سندیلی کرده مرید و خلیفه پدر خود بود طلبه
ظاهر و باطن را از فیضش مزید مے رسید کمتر درس میداد و مرید مے کرد سال وفاتش معلوم
نه شده در باغ امرهه واقع قصبه سندیله پائین والد خود بخاک آسوده علیه رحمة الله الودود

شیخ احمد عرب یمنی شروانی ابن شیخ محمد یمنی شروانی در اواخر صدی دوازدهم
یا باوائل صدی سیزدهم هجری بهندوستان آمده و سیاحت شهرهاے کلان نموده اکثر بکلکته مقیم
بوده در فن ادب عرب مهارتے کامل داشت از تصانیف وے نفحة الیمن فیما یزول بذکره
الشجن که بپاس خاطر مستر مزدن صدر المدرسین کلکته تالیف نموده و مناقب حیدریه که بطیب
خاطر غازی الدین حیدر فرمانرواے لکهنؤ تصنیف کرده و شمس الاقبال فی مناقب
ملک بهوپال و انشاے عجب العجائب مشهور اند و اظهار لیاقت علمی وے مے کنند
سال وفاتش بدریافت نرسیده

مولوی احمد علی عباسی چریاکوٹی از اکابر مشاهیر علماے هندوستان است
بجمیع فنون متداوله مهارتے تمام داشت علی الخصوص در اصول فقه و فلسفه ادلی علم سربلندی
مے افراشت بسال یک هزار و دو صد هجری از کتم عدم بمنصه شهود قدم وجود نهاده در
عنفوان شباب در وطن مالوف خود به تحصیل علوم کمر همت بسته طرفے از صرف و نحو بخدمت مولوی
حافظ غلام علی عباسی که از گرامی ناموران مرزبوم چریاکوٹ بود اخذ فرموده بعد ازان چون داعیه
تحصیل کمال در دلش راسخ بود بسے بر نیامد که بپاے ره نوردی بر زیله اهل بسته و خار
عناد رپاے جهد طلب شکسته بخدمت مشاهیر علماے هند پیوسته از انجا که طبع صافی
و ذهن ثاقب داشت هیچ درسے اندرهاے علم نبود که برو کشاده نشد فنون ریاضیه را
از مولوے غلام جیلانی همراهے مولوی حیدر علی رامپوری و نیز تعلیم ایشان به تکمیل
آورده و فلسفه و فقه و اصول و بلاغت را از بلاد بعیده حاصل کرده و تحصیل علم
قرات و تجوید زمام تعلم بدست قاری نسیم رامپوری سپرده و آن را بانجام رسانیده
و اعمال سلوک درویشان از برگزیده آفاق حضرت حافظ ابو اسحاق روح

ساکن بہیر گرفتہ و در ایام تحصیل داد سیاحت دادہ و بجہد تمام در پے ہر ہنری فتادہ بعمر سی
سالگی از جمیع فنون درسیہ و غیر درسیہ طرف بستہ بوطن باز آمد و برسم ازدواج و متاہلت
پرداخت و زان بعد بمسند افادہ فنون و درس علوم نشستہ جمعی کثیر را از فنون مختلفہ
بہرہ مند گردانید در تعلیم وی را طریقہ خاصہ بود کہ ہیچ متعلم بے بہرہ فائق نمی ماند علمای معاصرش
از طرز تعلیم وی معترف بکمالش بودند بتصانیف کمتر متوجہ مے شد مگر باقتراح بعض
احباب بہ تسوید اجزای چند در بعض علوم پرداختہ کہ بعضی از ان ناتمام ماندہ و برخی را
تکمیل ساختہ ہمچو انوار احمدی حاشیہ قال اقول و شرح سلم العلوم بانجام رسیدہ و نور النواظر در علم
مناظرہ باتمام رسانیدہ و ہمچنین رسائل او در فنون مختلفہ فی الجملہ موجود اند و انار شدہ و اشہر
تلامذہ وی علمای موصوف الذیل ہستند مولوی نصر اللہ خان خویشگی خورجوی و مولوی
علی عباس چریاکوٹی و مولوی نجم الدین چریاکوٹی و مولوی عنایت رسول چریاکوٹی صاحب ترجمہ
علیہ الرحمۃ بماہ ذی الحجہ سال دوازدہ صد و ہفتاد و دو ہجری رخت ہستی بروضہ رضوان بربست
علیہ الرحمۃ والغفران **چریاکوٹ** قصبہ ایست مردم خیز در سواد اعظم گڈھ بہیرا ببای
موحدہ مکسورہ مخلوط بہای مختفی و یای مثناۃ تحتانیہ معروف و رای مہملہ مفتوحہ بآخرش الف
قصبہ ایست بسواد اعظم گڈھ مسکن مشایخ عظام

قاضی احمد علی سندیلی ابن سید فتح محمد ساکن سندیلہ شاگرد و داماد مولانا حمد اللہ سندیلی
دانشمند متبحر کثیر الدرس والتصانیف ذکی و ذہین بود از پیشگاہ سلاطین دہلی بعہدۂ قضای قصبہ
سندیلہ عز امتیاز داشت مولوی حیدر علی ابن مولانا حمد اللہ ہم ازو مستفید شدہ حاشیہ میر زاہد
رسالہ و حاشیہ میر زاہد ملا جلال و حاشیہ میر زاہد شرح مواقف و شرح سلم العلوم و حاشیہ
سنیہ بر شرح سلم و رسالہ فرائض حنفی از تصنیفات انیق او یادگار ماند در اواخر صدی دوازدہم ہجری
رحلت فرمودہ بقصبہ سندیلہ در صحن امام بارہ سید غلام حسین مدفون گشت طاب اللہ
ثراہ و جعل الجنۃ مثواہ

خواجہ اختیار الدین عمر ایرجی آبا و اجداد او از کبرای خطہ ایرج بودند و بمنصب
عہدہ داری مستقیم و منسوب آخر الامر او را جذبہ دست داد بکلی ترک حطام دنیا دست نمودہ

آنچه از اورادات والغایات متعین داشت همه را بطوع و رغبت گذاشته در طلب علم و طریقه زهد قدم صدق نهاد و در خدمت قاضی محمد هادی که از اساتذه عهد و صلحای روزگار و مرید و خلیفه شیخ نصیر الدین محمود بود تحصیل علم کرد و به نعمت خلافت و اجازت مشرف گشت وفاتش چهاردهم محرم سن هشت صد و نه هجری واقع شده بمقام ایرج مدفون گشت علیه الرحمة والرضوان

حکیم ارزانی دهلوی نامش محمد اکبر بن حاجی محمد مقیم در عصر فیض اثر پادشاه جم‌جاه ابو المظفر محی الدین اورنگ زیب عالمگیر غازی طبیبی حاذق مرید خاندان قادریه بود بمطب مرضی و تالیف کتب طبیه بسر می برد از تصانیف او کتب ذیل مشهور اند. میزان الطب. حدود الامراض. منتخب اکبری. مجربات اکبری. مفرح القلوب. شرح قانونچه. قرابادین قادری. طب اکبر که در سال یازده صد و هشت هجری ترجمه کتاب شرح اسباب و علامات تالیف نموده تاریخ تالیف آن در لفظ شرح اسباب و علامات بعد حذف اعداد حروف علت که چهار الف و یک واو است مؤلف موصوف خود یافته

قاضی ارتضا علی خان گوپاموی ابن مصطفی علی خان در سال یازده صد و نود و هشت هجری متولد شده بخدمت مولوی حیدر علی سندیلی علوم عقلی و نقلی اخذ کرده و فن ادب از مولوی محمد ابراهیم بلگرامی آموخته جامع شریعت و طریقت بود در سن دوازده صد و بیست و پنج هجری نزد والد خود بمدراس رسیده در آن وقت والدش قاضی مدراس بود بعد وفات پدر خود هم بران منصب ممتاز شده بافاده علوم می پرداخت بر صدرا و میرزاهد ملا جلال وغیره حواشی و شروح نوشته که مطرح انظار علمای کرام اند نفائس ارتضائیه و نقود الحساب و رساله فرائض و شرح قصیده برده نیز از تصانیف مشهوره وی اند در سال دوازده صد و پنجاه و یک هجری وفات فرموده

مولوی ازهار الحق فرنگی محلی ابن ملا احمد عبد الحق و برادر عینی ملا احمد انوار الحق تا شرح جامی بخدمت مولانا عبد العلی بحر العلوم خوانده بسبب روانگی مولانا موصوف جانب بهار لکهنو کتب متوسط و اکثرے از مطولات منقول بخدمت ملا احمد حسین تحصیل نموده کتب معقول پیش ملا محمد حسن استفاده کرد ازان بعد بنابر درس و تکمیل به شاهجهان پور نزد مولانا بحر العلوم رفت و از انجا معاودت نموده مدتے در وطن خود لکهنو بدرس

معروف ماند پس بتلاش معاش بطرف رامپور رفت و بدہلی روانہ شد شاہ لال مرحوم ورا غنیمت شمردہ بخانہ خود جایش دادند و بخدمت وے طلبہ علم برائے تدریس ہجوم کردند در مسجد شاہ مذکور درس میداد و از شاہ موصوف بسلسلہ نقشبندیہ بیعت کردہ و از انجا ہمراہ مولانا بحر العلوم روانہ بہار شد و در انجا درس بطلبہ میداد و بازوا پس بوطن آمد و بکار درس مشغول ماند و بعمر ہفتاد سالگی از عالم فانی بملک جاودانی خرامید

شیخ اسحاق لاہوری ابن شیخ کاکو دانشمند متبحر و متوکل و متورع دایم درس می گفت جامع جمیع علوم و صوفی مشرب و ہمیشہ بحق مشغول می بود تا ئی پرسید سخنی نمی گفت شیخ سعد اللہ و شیخ منور از تلامذہ او مشہور ماند سن شریفش از صد متجاوز شدہ بسال نہصد و نود و شش ہجرت رحلت فرمود

مفتی محمد اسد اللہ آلہ آبادی ابن مفتی کریم قلی بزرگی خاندان ایشان بہمگنان ظاہر و ہویدا است دانشمند ذکی و متقی باوصاف حمیدہ و اخلاق پسندیدہ آراستہ و پیراستہ بود نسبت تلمذ بہ مولانا فضل رسول بدایونی داشت ہنگامیکہ در فتح پور مفتی عدالت بودہ فقیر جامع الاوراق شرح عقائد نسفی و مشکوٰۃ شریف در خدمت بابرکت شان سبقاً خواندہ باز قاضی القضاۃ صدر اگرہ و در اخیر صدر الصدور جونپور شدہ بتاریخ یکم جمادی الاول یوم دوشنبہ سال سیزدہ صد ہجری لا الٰہ الا انت گویان جان بجان آفرین سپردہ بمحلہ چتر ساری متصلات جونپور مدفون شدند طاب اللہ ثراہ

مولوی اسد علی سندیلی پدر وے شیخ صادق علی از فیض آباد آمدہ مرید دربان شاہ سندیلی شدہ ہمانجا سکونت اختیار کردہ اسد علی بقصبہ مذکور ولادت یافت از علمای وقت کتب درسیہ باتمام رسانیدہ و تمام عمر ملازم درس و تعلیم بودہ بست و ہشتم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و نود و ہشت ہجری روز جمعہ رحلت فرمود و بسندیلہ مدفون گشت

مولوی اسلمی مدراسی نام وے محمد سعید است دانشمندی متبحر از تلامذہ ارشد ملک العلمای مدراس بود کتاب تحفہ اثنا عشریہ مصنفہ مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی را از فارسی بعربی ترجمہ نمودہ کتاب سفینۃ النجات ہم از تصانیف اوست علیہ الرحمۃ

سید اسمٰعیل بلگرامی دانشمند متبحر بود بسال یازدہ صد و شصت و چہار ہجری وفات یافتہ

شیخ اسمٰعیل لاہوری از عظمائے محدثین و مفسرین بود اول کسی است کہ علم حدیث و تفسیر بہ لاہور آوردہ و ہزارہا مردم در مجلس وعظ وے مشرف باسلام مے شدند در سال چہار صد چہل و ہشت ہجری بہ لاہور درگذشت

اسمٰعیل عرب از اقران شیخ حسین تبریزی در ہیأت و حکمت و طب بے نظیر بود و بدرس شرکت مکانی با شیخ حسین داشت و طلبہ را ازین صحبت شریف الشان ابواب فیض بروے مے کشود بوجہ اثاث البیتی کہ داشت شبے او را دزدان شہر بعہد جلال الدین محمد اکبر شاہ کشتند

سید اشرف سمنانی وی را سید اشرف جہانگیر گویند از اکابر علمائے ربانی و کاملان صاحب کرامات و تصرفات است در سیاحت با امیر کبیر سید علی ہمدانی قدس سرہ رفیق بود عاقبت بجانب ہندوستان افتاد و در حلقہ ارادت شیخ علاء الدین در آمد و را بیش از ارادت مقامات عالیہ کشف و کرامت حاصل بود در حقائق و توحید سخنان عالی دارد و از مکتوبات است مشتمل بر تحقیقات غریبہ و با قاضی شہاب الدین دولت آبادی معاصر بود غالباً قاضی از وے تحقیق بحث ایمان فرعون کہ در فصوص الحکم اشارتی بدان واقع شدہ است کردہ بود او درین باب بوے مکتوبے نوشت کہ در اخبار الاخیار شیخ المحدثین دہلوی نقل کردہ فرار سید اشرف در کچھوچھہ است نام مبارکش را در دفع جن بغایت موثر می دانند و از ملفوظاتے است مسمی بہ لطائف اشرفی کہ یکے از مریدان او جمع کردہ

شیخ اعظم ثانی لکھنوی ابن شیخ ابو المعالی ابن شیخ موسیٰ ابن شیخ ضیاء الدین کوانی از علمائے فحول و دانشمند متبحر جامع بود میان علوم ظاہری و باطنی و ارادت بہ شیخ ابو الفتح جونپوری داشت شیخ ضیا لکھنوی و شیخ سعد الدین خیر آبادی از ارشد تلامذہ وی اند و با شیخ سعد اللہ لکنہ در سے فراز معاصرت و محبتی تمام داشت گویند وے را در علم فقہ مرتبہ بلند و پایہ ارجمند بود در تقریر مسئلہ فقہیہ بیانے صافے و تقریرے وافے مے کرد وے را در علم فقہ رسائل متعددہ اند شیخ ضیاء الدین اب الجدوی در عہد ہلاکو خان از کرمان بہ ہندوستان آمدہ

جہت ملاقات شاہ سمرقندی بہ لکھنو رسیدہ و بہ سبب علاقۂ محبت اوشان دران بلدہ توطن اختیار کرد شیخ اعظم ثانی سہ عقب ذیل گذاشتہ وفات یافتہ سال وفاتش معلوم نہ شد ۱۔ شیخ محمد عرف شیخ قاضی ۲۔ شیخ احمد فیاض ۳۔ شیخ نصیر الدین۔ اولاد ہر یکے از انہا در لکھنو و دیوہ وانام موجود اند

مولوی افہام اللہ سندیلی ابن مولوی سید فتح اللہ بن سید شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ اکتساب علوم متداولہ از والد خود و مولوی عبداللہ و مولوی احمد بخش سندیلیان و مولوی انوار الحق و مولوی سراج الحق لکھنویان و علم طب از حکیم مرزا محمد علی لکھنوی طبیب شاہی کردہ احسان حسین خان و مظفر حسین خان فرزندان سبحان علی خان کمبوہ و مولوی محمد علی خان لکھنوی از تلامذہ صاحب ترجمہ بودند بجز شرحی مختصر بر میزان الصرف تالیفے ازو یافتہ نشد بمقام نان پارہ ضلع بہرایچ دقتیکہ ملازم راجہ منور علی خان بود ازین جہان بی بنیان رخت ہستی بربستہ ہمانجا مدفون گشت علیہ الرحمۃ والغفران

مولوی اکبر علی سندیلی ابن مولانا حمد اللہ سندیلی شارح سلم العلوم و برادر کلان مولوی حیدر علی سندیلی اکتساب علوم ظاہر از والد ماجد خود نمودہ عالم متبحر بود مگر بدرس و تدریس بوجہ اذکار و اوراد و چلہ نشینی التفاتے نکرد و مرید شاہ قدرت اللہ مرحوم صفی پوری بود وشرح بسیط بر حرب البحر از تصانیف شریفہ او یادگار روزگار است تاریخ بست و ہفتم شعبان سال دوازدہ صد و بست خواہ بست و پنج ہجری ازین دار فانی بعالم جاودانی شتافت و بمقابر قدیم صاحبان سندیلہ واقع موسی پور بخاکش سپردند علیہ رضوان اللہ العلی الاکبر

مولوی آل حسن قنوجی ابن اولاد علی از سادات حسینی بخاری بلدہ قنوج در سال دوازدہ صد و دہ ہجری متولد شدہ اوائل علوم درسیہ از مولوی عبد الباسط قنوجی تحصیل کردہ سپس بہ لکھنو رفتہ بخدمت علمائے آنجا مثل مولوی محمد نور وغیرہ مستفید گشت و در سال دوازدہ صد و سی و سہ ہجری بدہلی رفتہ بجرگہ تلامذہ مولانا عبد العزیز و مولانا رفیع الدین منسلک شدہ اجازت کتب تفسیر و حدیث بدست آورد و مرید و خلیفہ سید احمد مجاہد بریلوی و شریک جہاد بادی بعمر عزیزش بدرس و افادہ و موعظہ بسر بردہ مولفاتش بزبان ہندی

وفارسی وعربی بسیار اند از انجملہ راہ سنت وہدایۃ المومنین ونور الوفا من مرآۃ الصفا ورسالہ در معنی کلمہ طیبہ ورسالہ رد تعزیہ ورسالہ آداب تذکیر ورسالہ آداب بیعت ورسالۃ الاختصاص فی الحدود والقصاص وتقویۃ الیقین فی رد عقائد المشرکین وغیرہ از مولفات مفیدہ وی اند بسال دوازدہ صد وپنجاہ وسہ ہجری رحلت فرمود تاریخ وفاتش در بات عجز یافتہ اند ۱۲۵۳ از اعقاب او مولوی سید صدیق حسن خان بہادر زوج ثانی رئیسہ بھوپال اند ذکر شان

در حرف صاد بیاید انشاء اللہ تعالےٰ

مولانا آلہ داد جونپوری از اکابر علماے جونپور بیک واسطہ شاگرد قاضی شہاب الدین دولت آبادی ومرید راجی حامد شاہ مانک پوری بود عمر عزیزش در افادہ علوم وتصانیف صرف کردہ در تحریر وتقریر وتنقیح مطالب علمی قدرتے تمام وحظی وافر داشت تصانیف عمدہ ومعتبرہ دارد از انجملہ شرح ہدایہ در فقہ بچند مجلدات ضخیمہ وشرح بزودے وحاشیہ بر حاشیہ ہندی وحاشیہ تفسیر مدارک اند یادگار روزگار اند شیخ عبد الحق محدث دہلوی در اخبار الاخیار نقل کردہ کہ شیخ حسن بن طاہر ومولانا آلہ داد صاحب ترجمہ در سلوک طریق علم رفیق یکدیگر بودند ودرمیان ایشان مودتے عظیم بود چون شیخ حسن ابن طاہر در سلسلہ راجی حامد شاہ مانکپوری درآمد مولانا آلہ داد گفت کہ میان حسن شما عزت طالب علمان برباد دادید وی فرمود شما نیز یکبارگی بخدمت ایشان برسید امتحان کنید تا ما را معذور دارید روزے دیگر ہر دو یار قصد ملازمت راجی حامد شاہ کردند مولانا آلہ داد مسئلہ چند از ہدایہ وبزدوی کہ بسمت اشکال موسوم بودند تصور کردہ با خود راست کرد چون بخدمت سید سیّدہ وی رحمۃ اللہ علیہ بجان عادت خود از سر گذشت احوال خود حکایت کرد کہ رفع اشکال مولانا آلہ داد نمود گردید پس مولانا نیز مرید وی شد وبسلوک طریق مجاہدہ وریاضت مشغول گشت ودر سال نہصد وسی ودو ہجری

وفات یافتہ نور اللہ مرقدہ

میان آلہ داد لکھنوی مولوی عبد القادر بدایونی در منتخب التواریخ تحریر فرمودہ کہ میان آلہ داد از دانشمندان مستعد صاحب تصرف بود طبعی وقاد داشت وذہن نقاد در فقہ واصول فقہ وعربیت نظیرش نبود در نحو رسالہ موسوم بقطبی بایراد مثال در شعبا ہستہ نگاشتہ

از تصنیفات او دو چیز غریب دیدم اول رسالہ کہ از طول چہاردہ سطر واز عرض نیز ہمان قدر سطور بجدول نوشتہ بودند واحکام ومسائل چہاردہ علوم ازین استخراج مے یافت دوم رسالہ قیطون نام بر نہج مقالہ کہ عبارتی بروش مقامات حریری داشت وتصنیفات دیگر ہم دارد اتہی ملخصاحال وفاتش جائی یافتہ نشد

مولانا الہ داد سلطانپوری اصلش از قریہ نبوده توابع سندیلہ است تلمذ نزد عبد اللہ مخدوم الملک نموده بشرافت حسب ونسب جمتاز از اعاظم علما داکابر فقرای ہند بود در عہد اکبر بادشاہ چندگاہ بصدارت صوبہ پنجاب بعده بتقضائے الہ آباد منصوب گردید وبجزوسے معاش کہ داشت قانع بود او را تصانیف بسیار ہست کتاب کشف الغمہ ومنہاج الدین از تالیفات وے مشہور اند در سال یکہزار وشش ہجری رحلت کرد طاب اللہ تعالے ثراه

مولانا الہ داد لنگرخانی لاہوری منسوب بمحلہ لنگر خان از محلات لاہور در اکثر علوم متداولہ ماہر وتبحر بوده تشرع وتورع وتقوی وصلاح بغایتے داشت وپیوستہ بدرس مشغول مے بود ہرگز بخانہ ارباب دنیا نرفتہ واز ملوک زمانہ حاجتی نخواستہ ومدد معاش نگرفتہ غفر اللہ لہ

مولانا الہ داد امروہی ملا مستعد وخوش طبع شیرین سخن خوش صحبت ندیم پیشہ بود مطائبہ بلیغ داشت در ملازمت اکبر بادشاہ در سلک سپاہیان انتظام یافتہ در سال نہصد ونود ہجری در نواحی سیالکوٹ ودیعت حیات سپرده بنواح امروہہ مدفون گشت نور اللہ مرقده

شیخ اللہ یار خیرآبادی از علمائے متبحر بود در ابتدای احوال سالہا بدرس وافاده گذرانید کہ بسیار دانشمندان صاحب کمال از وے فارغ مانده اند آخر الامر بالکل رجوع بطریقہ صوفیہ نموده خطۂ ارشاد از شیخ صفی خلیفہ شیخ سعد الدین حاصل کرد وذوق سماع وحالت وجد بر وے غالب بد قدم از ابواب اہل دنیا کوتاه گردانید تا اینکہ استدعائے ضیافت کسے ہم قبول نکردے در سال نہصد ونود وسہ ہجری وفات یافتہ نور اللہ ضریحہ

حکیم امام بخش نامش احمد اللہ ساکن قصبہ کیرت پور ماہر علوم عقلی ونقلی طبیب حاذق از تلامذه حکیم محمد اسحاق دہلوی ملازم راجہ تکیت رائے مدار المہام نواب آصف الدولہ بہادر رئیس ملک اوده بود کتاب آداب الاطبا وسرحش موسوم بمعرکۃ الآرا ہر دو بزبان عربے

ورسالہ خلاصۃ الطب دربیان ستہ ضروریہ بزبان فارسی از تصانیف اوست والد راقم مسود اوراق حکیم شیر علی مرحوم نسبت تلمذ بوے دارند سال وفاتش بدریافت نرسید علیہ الرحمۃ والغفران

حافظ امان اللہ بنارسی ابن نور اللہ ابن حسین بنارسی حافظ قرآن مجید جامع معقول و منقول حاوی فروع واصول در عہد اورنگ زیب عالمگیر بعہدۂ صدارت لکھنؤ کامیاب بود درسن یازدہ صد وسی وسہ ہجری بمقام بنارس وفات یافتہ بعد از انجا مدفون شد کتب مرقومہ ذیل از تصانیف او یادگار اند مفسر در اصول فقہ ۔ محکم الاصول شرح مفسر مذکور و حواشی بر تفسیر بیضاوی وعضدی وتلویح وحاشیہ قدیمہ وشرح مواقف وحکمۃ العین وشرح عقاید دوانی ورشیدیہ وہم مباحثہ میر باقر سے علے استرآبادی و ملا محمود جونپوری در مسئلہ حدوث دہری محاکمہ تحریر کردہ و با قاضی محب اللہ بہاری مصنف سلم العلوم ہنگامیکہ ملا محب اللہ قاضی لکھنؤ بود مذاکرہ علمی میداشت

شیخ امان اللہ پانی پتی نامش عبد الملک بن عبد الغفور از علمائے صوفیہ موحدین شاگرد شیخ مودود لاری ومرید شیخ محمد حسن بن شیخ حسن ابن طاہر جونپوری بود او را در علم توحید وتصوف کتب ورسائل بسیار اند از انجملہ رسالہ موسومہ اثبات الاحدیہ وشرح لوایح جامی قدس سرہ السامی از تصانیف اوست تاریخ دوازدہم ربیع الآخر سال نہصد و پنجاہ وہفت ہجری ازین دار فنا بدار بقا شتافت مدفنش پانی پت ہست سقی اللہ ثراہ

مولوی امان اللہ دہلوی بن مولوی خیر الدین عالم فاضل ومتورع کامل در صغر سن از علوم درسیہ فراغت یافتہ محسود اقران گشت در حسن اخلاق وعموم اشفاق آشنا وبیگانہ نزدش مساوی بودند تصانیف رائقہ وتالیف فائقہ ازو یادگار اند امیر الامرا نواب خان دوران خان وزیر محمد شاہ بادشاہ دہلی بوے خلوص داشت واز حضور بادشاہ بہ منصب شیخ الاسلام سربلندی یافتہ در جنگ نادرشاہ درانی بیازدہ صد وپنجاہ ویک ہجری مقتول شد

مولوی امان علی احمد آبادی خلف حکیم شیر علی بعد وطن احمد آباد نارہ و بیاور کٹان مؤلف کتاب علوم متعارفہ اولا مختصر است ۔ از مولوی ثابت علی ساکن بوکا ضلع الٰہ آباد

خواندہ و کتب مطولات پیش مولوی محمد سعید رام پوری داماد مفتی شرف الدین گذرانیدند و
علم طب از والد ماجد خود اکتساب نمودند ورع و تقوی شعار و دثار شان بود حسب الطلب مہاراجہ
بختاور سنگہ فرمان روای ریوان از فتح پور آمدہ بتاریخ بست و چہارم ربیع الاول سال دوازدہ
صد و پنجاہ و ہفت ہجری بمنصب طبابت بمشاہرہ یک صد و بست روپیہ ملازم شدند
دران وقت مسلمانان سکنہ خاص ریوان و مضافات آن بہ لاعلمی و صحبت ہنود و ناشنا آنہا
از پابندی صوم و صلوٰۃ بمراحل دور بودند بلکہ برخے باسماے ہنود موسوم بودند بیمن قدوم
شان بسیاری از مسلمانان پابند صوم و صلوٰۃ پنجگانہ شدند از عوام مرضی ہیچ نمی گرفتند و دوا از نزد خود
مے دادند پانزدہم شوال روز شنبہ وقت عصر بمقام احمد آباد نارہ سال دوازدہ صد و پنجاہ و
ہشت ہجری بخدمت مولانا عبد الہادی فتح پوری خلیفہ رفیع الدین عرف مولوی ذوالفقار علی
بیعت بسلسلۂ قادریہ و نقشبندیہ مجددیہ کردہ خلافت ہر دو سلسلہ حاصل نمودند و اکثر مردم
این دیار را بحلقۂ ارادت خود آوردند ہیژدہم ذی الحجہ روز جمعہ سال دوازدہ صد و ہفتاد و
دو ہجری انتظام پرمٹ کل ریاست سپرد گردیدہ تا حیات بر عہدہ منتظم پرمٹ مقرر
ماندند بتاریخ بست و چہارم ربیع الاول سال دوازدہ صد و ہفتاد و ہفت ہجری بمقام
ریوان رحلت فرمودہ ہم دراںجا مدفون شدند حکیم ابو خان دہلوی تاریخ فوتش چنین بنظم
آوردہ ع صد افسوس حضرت امان علی ÷ بجنت شدند از جہان منتقل ÷ کنون سال رحلت
چہ گویم بتو ÷ سر ہوش رفت از غم دود دل ۱۲۷۷ تصانیف مثنوی پنجہ خورشید
بزبان اردو - حسن البیان فی تفسیر ام البیان - موضح البدعات - تیسیر العسیر فی تراکیب
الاکاسیر - رسالہ لمفرح الکلب - رسالہ خواص سور قرآنی بنظم اردو و فارسی - ترجمہ منظوم چہل
حدیث - رد الوثیقہ در رد مذہب نصاری - عجائب النوادر فی علاج البواسیر والنواسیر

مجربات ثمین - قرابادین ثمین ناتمام

مولانا حاجی امداد اللہ سلمہ اللہ ساکن تھانہ بھون جامع علوم ظاہر و باطن بیعت و
خلافت سلاسل چشتیہ صابریہ قدوسیہ و چشتیہ نظامیہ قدوسیہ و قادریہ قدوسیہ و نقشبندیہ
مجددیہ قدوسیہ و سہروردیہ قدوسیہ و کبرویہ قدوسیہ از جناب فیض مآب قبلہ حقیقت

و کعبہ معرفت حضرت میان جیو شاہ نور محمد جھانوی دارند بسے از علمائے اعلام ہمچو مولوی رشید احمد گنگوہی و مولوی محمد قاسم نانوتوی و مولانا و مرشدنا حافظ حاجی محمد حسین محب اللهی العمری الاآبادی بحلقۂ ارادت حضرت ایشان در آمدند و بمراد دلی خود ہا فیضیاب شدند چنانچہ حضرت ایشان در ضیاء القلوب تحت وصایائے خود ارشاد فرمودہ اند و نیز ہر کس کہ ازین فقیر محبت و عقیدت و ارادت دارد مولوی رشید احمد و مولوی محمد قاسم را کہ جامع جمیع کمالات علوم ظاہری و باطنی اند بجائے من فقیر بلکہ بدارج فوق ازمن شمارند اگرچہ بظاہر معاملہ برعکس شد کہ اوشان بجائے من و من بمقام اوشان شدم و صحبت اوشان را غنیمت دانند کہ این چنین کسان درین زمان نایاب اند و از خدمت ایشان فیضیاب بودہ باشند فقط الحق کہ ذات ستودہ صفات حضرت ایشان فی زماننا یادگار سلف است بزمانہ غدر بعد حصول برات خود از مخمصہ بمکہ معظمہ ہجرت فرمودہ مقیم آنجا یار برکت آثار و مرجع صغار و کبار اند و ہموارہ بحرم شریف درس مثنوی مولانا روم مے دہند غذائے روح و ضیاء القلوب و تحفۃ العشاق و جہاد اکبر و ارشاد مرشد و درد غمناک از تصانیف حضرت ایشان مشہور اند مولوی محمد یعقوب نانوتوی و حافظ محمد یوسف تھانوی و مولوی کرامت علی انبالوی و مولوی محمد ابراہیم اجراوری از خلفائے مجاز حضرت ایشان اند فقیر حقیر مسودہ اوراق نیز بتوسط دستگیری مولانا و مرشدنا حافظ محمد حسین الہ آبادی بزمرۂ خدام حضرت ایشان در آمدہ اجازت و بیعت بہر سلاسل یافتہ اللہم وفقنے لما تحب و ترضے واجعل آخرتے خیرا من الاولے

مولوی امیر الدین علی امیٹھوی ہرگاہ کفرۂ ہنود مسجد عالمگیری واقع ہنومان گڑھی متعلقہ اودہ را کہ از معابد شہیرۂ ہنود است شہید کردند در ان معرکہ شاہ غلام حسین بحمیت اسلام تاریخ سیزدہم ذیقعدہ سال ہفتاد و یکم بعد صدی دوازدہم ہجری شہید گردید مولوی امیر الدین علی مرحوم جہت انتقام خون شاہ غلام حسین و جہاد بمقابلۂ بیراگیان ہنومان گڑھی پے سپر و جمعے کثیر از غازیان جان سپار دست بدست تشق داوند علمائے سنی و شیعہ بہ لیت و لعل پیش افتادند کسے بفقدان شرائط فرضیت جہاد لب کشادہ دیگرے

شرطہا است پیش نہادہ واجد علی شاہ فرمان روای لکھنو وعدۂ تصفیہ منازعت سے کرد ازجانب رزیڈنٹ جہت انسداد قتال وجدال قدغن شدید بشاہ ووزیر مستلزم درین قبل وقال چندی توقف رونمود چون بمقابلۂ دولتمندان ہنود قطع امید رونمود امیر المجاہدین عزم بالجزم بسوے مقصود کردہ روانہ شد بارلو فرنگی افسر فوج فرمان روائے لکھنو بحکم حاکم وقت سدراہ شدہ بمقام شجاع گنج فوج بارلو غازیان را محاصرہ کردہ از طرفین نوبت بمقابلہ رسیدہ بتاریخ بست وششم صفر روز چہار شنبہ سال ہفتاد و دوم از صدی سیزدہم ہجری امیر المجاہدین شربت شہادت چشیدہ بروضۂ رضوان شتافت شکر اللہ سعیہ درعین معرکہ بعض ارادتمندان او عرض کردند کہ اکنون موقع دیگرگون است اگر فرمائید شمارا بجاے محفوظ بریم بجوابش بی ساختہ از زبان حق ترجمانش این مصرعہ برآمد ؏ سر میدان کفن بردوش دارم ؛ طالبان تاریخ بعد شہادتش چون غور کردند امداد مصرعہ برجستہ مطابق سال شہادت برآمد منشی ظہیر الدین خلف منشی مسعود بلگرامی تضمین آن کردہ وہو ہذا **قطعہ** بتاریخ شہیدان کفن پوش ؛

چہ حاجت تا سنش من بر نگارم ؛ کہ خود فرمود آن میر شہیدان ؛ سر میدان کفن بردوش دارم ؛

مولوی امین اللہ فرنگی محلی ابن مولوی محمد اکبر ابن مفتی ابو الرحم ابن مفتی محمد یعقوب حافظ و فاضل درس بطلبہ میداد یک پسر مسمی مولوی عبد الحلیم گذاشتہ بتاریخ بست ونہم جمادی الثانی سال دوازدہ صد وپنجاہ وسہ ہجری بعارضۂ دق جہان گذران را پدرود نمود

مولوی اوحد الدین بلگرامی عالم وحید العصر وفرید الدہر در علم ادب والسنۂ عرب تلمیذ شیخ احمد عرب یمنی شروانی مؤلف نفحۃ الیمن بود و تصانیف او کتاب نفائس اللغات ہست کہ دران زبان اردوے ہندوستانی را کہ مرکب از فارسی وعربی وترکی وہندی است اصل لغت قرار دادہ عربی وفارسی آن را بیان کردہ الحق ایجادے نمودہ کہ پیش ازان ہیچ کتابے از مکمن عدم بمنصۂ وجود شاید جلوہ گر نشدہ باشد اتمام آن بعہد محمد علی شاہ بادشاہ اودہ تاریخ ہفتم رجب سال دوازدہ صد وپنجاہ وسہ ہجری بظہور پیوستہ سال وفات صاحب ترجمہ معلوم نگردید شکر اللہ سعیہ

ادریس گوالیاری دانشمندی مناظر ومجادل در عہد اکبر بادشاہ بود ودر دا دستے

اصول وفروع بے نظیر روزگار جودت طبع بمثابہ داشت کہ در وقت بحث چون کار بنقل مے
افتاد صفحہ صفحہ وورق ورق عبارت را بیاد مے خواند وے گفت کہ این عبارت فلان
کتاب است ودر انجا بہ بینید وخصم را الزام مے داد چون تفحص مے کردند اثرے از ان
در کتاب مے یافتند

حرف الباء الموحدہ

مولانا بدر الدین اسحاق دہلوی ابن علی بن اسحاق دہلوی در اوائل حال بدہلی تحصیل
علم مے کرد ودر طلبہ علوم بجوش طبعی وحدت ذہن ممتاز بود بعد اتمام تحصیل علوم مروجہ متوجہ بخارا
شدہ باجودہن رسید آوازہ کمال حضرت شیخ فرید الدین گنج شکر شنیدہ مشتاق
خدمت او شدہ بلازمتش رسید شیخ چون او را قابل دید بخادمے ودامادے خود مخصوص گردانید
وخرقۂ خلافت بخشید وی را رسالہ ایست مسمی باسرار الاولیا کہ دران ملفوظات گنج شکر جمع کردہ
ودر علم تصریف کتابے نظم کردہ دغایت تبحر ونصاحت را در انجا کار فرمودہ قبرش در صحن
مسجد جامع قدیم اجودہن ہست

شیخ بدہ بہاری دانشمندی راسخ وطبیبی حاذق بود کہ شیر شاہ سور از غایت اعتقاد
کفش پیش پای اومی نہاد وی بارشاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی شرحی معتبر نوشتہ

مولوی برہان الدین ساکن دیوہ دانشمند فقیہ ومحدث کہ ظاہر وباطنش بصلاح و
تقوی آراستہ بود تمام عمر خود بتذکیر وموعظ خلائق بسر بردہ ہزار ہا مردم ہدایت وارشادش
عادات قبیحۂ غیر مشروعہ را ترک کردند دبراہ راست آمدند از تصانیف او چند رسائل کہ بنظر
سواد اوراق گذشتند ہمہ مفید وبذیل مذکور اند مؤلف در ایام صبی از دیدار پر انوارش مشرف
شدہ بود مثال مبارک دی ہنود کہ بہ شصت ویک سال رسیدم از غیالم نرفتہ
تصانیفہ تاریخ بست ونہم ربیع الثانی روز سہ شنبہ سال دوازدہ صد وچہل ہجری مباحثہ
بمسائل مختلف فیہا در میان علمائے دہلی واقع شدہ سرگروہ فریق اول حامی السنۃ مولانا
رشید الدین خان وسرخیل فریق ثانی ماحی البدعۃ مولانا عبد الحی بودند چون مباحثہ باختتام
وتقریر تحریری ہر دو فریق بنظر صاحب ترجمہ در آمد وے رحمۃ اللہ علیہ رسالہ بطور محاکمہ

تحریر فرمودہ کہ برسالہ محاکمہ مشہور و قابل دیدنیست۔ رسالۂ تحقیق الاوزان بکار آمد صدقہ و زکوٰۃ و مہر بسال دوازدہ صد و چہل و ہفت نوشتہ۔ رسالہ احکام عید الفطر و رسالۂ احکام عید الاضحی حسب استدعای بعض صلحای احمد آباد تارہ در سال دوازدہ صد و پنجاہ ہجری تحریر کردہ۔ رسالۂ نکاح سہ رسالۂ منع اشارۂ تشہد۔ رسالۂ نذر و ذبیحہ۔ رسالۂ تحقیق ربوا و رجع رسالۂ کفارۂ میت۔ از تصانیف وے اند رحمۃ اللہ علیہ وعلی اسلافہ

شیخ برہان الدین نسفی دانشمندے کامل حال بود اگر شاگردے بخدمت او آمدے تا چیزی بخواند او گفتی کہ اول برمن سہ شرط بکن تا چیزی ترا بیاموزم از ان جملہ شرط اول اینست کہ طعام یک وقت خوری تا دعاے علم خالی ماند دوم آنکہ ناغہ نہ کنی اگر یک روز ناغہ کنی دوم روز ترا سبق نگویم سوم آنکہ چون مرا در راہی پیش آئی ہمین کہ سلام کنی زود بگذری دست و پا افتادن و تعظیم زیادت در میان راہ نہ کنی

شیخ برہان الدین محمود بلخی بن ابی الخیر اسعد البلخی رح از اکابر علمای وقت سلطان غیاث الدین بلبن متصف بوفور علم و دانش بود وجد و سماع جامع بود میان علوم شریعت و طریقت در عہد صبی بہ صحبت مولانا برہان الدین مرغینانی صاحب ہدایہ رسیدہ و بشارت علم یافتہ بسال ہشت صد و ہشتاد و ہفت ہجری وفات یافتہ قبرش جانب شرقی حوض شمسی واقع دہلی است کہ آن را تختہ گویند مردم آن دیار خاک قبرش باعتقاد فتح باب علم اطفال را مے خورانند رحمۃ اللہ علیہ

بہاء الدین زکریا ملتانی خلیفہ شیخ شہاب الدین سہروردی نام نامیش زکریا کنیت وے ابو محمد لقبش بہاء الدین القرشی الاسدی ثم الملتانی شیخ الاسلام و از اکابر اولیای ہند صاحب کرامات ظاہرہ و مقامات باہرہ جامع بود بعلوم ظاہری و باطنی از بغداد بملتان تشریف قدوم ارزانی فرمودہ اکابران بلدہ بروے حسد بردند کاسہ پر از شیر بخدمتش فرستادند شیر یا یعنی درین شہر گنجایش دیگرے نیست شیخ الاسلام این معنی را دریافتہ گلی بر شیر کاسہ نہادہ پیش آن جماعہ فرستاد مومی برآنکہ درین شہر جاے ما چو گل برسر خواہد بود اکابر ملتان از حسن لطافتش حیران ماندند و از اغنیای شاگرد بودہ و می را تصانیف عدیدہ

شاعد بعلم سلوک ہستند تاریخ ہفتم صفر سال ششصد و شصت و یک ہجری رحلت فرمودہ
مرقدش بملتان است رحمۃ اللہ علیہ و علی اسلافہم

شیخ بہاء الدین مفتی آگرہ بغایت مردی بزرگ عالم و عامل و معمر و متبرک و متدین بود
و در سخاوت و اعانت مسلمانان یگانۂ عصر از اولاد شیخ الاسلام بہاء الدین زکریا در سال ہفتصد و
شصت و شش ہجری وفات یافت تغمدہ اللہ بغفرانہ

شیخ بھکاری کاکوروی نامش نظام الدین ابن امیر سیف الدین است بسال ہشت
صد و نود ہجری ولادت یافتہ جامع علوم ظاہر و باطن بود در علوم ظاہر بہ مولانا ضیاء الدین
مدنی محدث و قاضی عبد اللطیف ہرائی نسبت تلمذ داشت و در اوائل کتب درسیہ
متعارفہ از والد خود تحصیل کردہ و در اکتساب علم باطن مرید سید ابراہیم ایرجی است کہ
نبیرۂ سید عبد الرزاق ابن غوث الثقلین شیخ عبد القادر جیلانی بود کتاب منہج در اصول حدیث
و معارف در تصوف و ترجمہ رسالہ لمعات قادری مصنفہ سید عبد الرزاق از تصانیف
شریفہ او یادگار اند بعمر نود و یک سال بسال نہصد و ہشتاد و یک ہجری وفات
یافتہ در قصبہ کاکوری مدفون شد جملہ مخدوم زادگان کاکوری از اولاد امجاد او ہستند
ازان جملہ شاہ محمد کاظم و شاہ تراب علی قدس اللہ سرہما شہرۂ آفاق بودند و مولوی
محمد محسن نیز از اولاد ویند کہ در نظم و نثر نظیر خود ندارند قصائد نعتیہ و سراپاے رسول اکرم صلعم و
مثنوی صبح تجلی در میلاد مبارک وغیرہ اند کہ از بسیار و مشتی نمونہ از خروار تصنیف
بدیع او شان است سلمہ اللہ تعالے

شیخ بھکاری جونپوری ابن شیخ الہ داد جونپوری یکی از علماے فحول عہد دولت
سلطان سکندر لودی بود منقول است کہ سلطان روزی علماے دیار خویش را جمع کردہ بیک
جانب شیخ عبد اللہ تلنبی و شیخ عزیز اللہ تلنبی و جانب دیگر شیخ الہ داد جونپوری و پسرش
شیخ بھکاری را در بحث معارض ساختہ آخر چنان معلوم شد کہ آن دو بزرگوار در تقریر و این
دو عزیز در تحریر فائق اند واللہ اعلم

شیخ بہلول دہلوی علم حدیث را خوب ورزیدہ و بصحبت اہل فقر و فنا رسیدہ

با اہل دنیا کارے نداشت در عہد اکبر شاہ بافادہ و افاضہ طلاب مشغول بود

شاہ بہلول جالندہری عالم عامل و فاضل کامل شاگرد سید عبد الرشید وضع قلندرانہ داشت مرید شاہ بھیکہ چشتی لاہوری بود و کتاب بعلوم مختلفہ تصنیف کردہ از انجملہ فوائد الاسرار و شرح دیوان حافظ شیراز و احوال نامہ از مصنفات اوست در سال یک ہزار و یک صد و ہشتاد ہجری رہگرای علیین شد نور اللہ مرقدہ

شیخ بہار لکھنوی ابن محمد شریف از اولاد شیخ سعد اللہ کشوری فرد جامع بود میان شریعت و طریقت اول فطرت بر نشاء تقوی و صلاح بر آمد و بعصمت ذاتی نشو و نما یافت بعد تحصیل علوم دینی بہ تہذیب اخلاق و تبدیل صفات موفق شدہ اند و اوقات گرویدہ سن و سیر و تبرک بود و بافادہ علوم اشتغال داشت و افضل ترین اعمالش این بود کہ کتب بسیار جمع کردہ و تصحیح فرمودہ و مشکلات آن را چنان حل نمودہ کہ ہر کرا وے مناسبتی باشد نظر در کتاب او کافی بود حاجت اوستاد نداشت و باوجود این لطافت کتب وے از امداد طلبہ مشہور وقت بود سال فوتش بدریافت نرسید شکر اللہ سعیہ

ملا ہیکسی غزنوی ہیکسی تخلص می کرد بوفور فضائل و ثبوت کمالات اتصاف داشتہ و بزیارت حرمین شریفین رسیدہ بہندوستان آمد بعضی کتب احادیث مثل مشکوٰۃ المصابیح در عرب و شمائل النبی عم پیش میر مرتضی شریفی و غیرہ گذرانیدہ بجہت استیلای ضعف پیری متوجہ وطن مالوف غزنین شدہ بمنزل پشاور ندای ارجعی از پیک اجل شنیدہ در سال نہصد و ہفتاد و ہشت ہجری بجوار رحمت ایزدی پیوست

میر محمد شروانی ملا خوش فہم اعلی ادراک بود مجلسی شگفتہ داشت از شروان بقندہار بخدمت خانخانان بیرم خان آمدہ نشو و نما یافت و بعد از فتح ہند بخطاب خانی بعدہ خطاب ناصر الملکی یافتہ در سلک مالوہ بآب نربدا غرق شدہ ہلاک گشت

شیخ پیر محمد لکھنوی دانشمندی بود بعلوم ظاہری و باطنی صاحب التصانیف الرائقہ و التالیفات اللائقہ آبای کرامش از سادات منڈیاہون سواد جونپور بودند کتب درسیہ در جونپور و حرمین شریفین و دہلی و اجمیر و قنوج تحصیل کردہ بہ لکھنؤ آمدہ در تکیہ مقام شاہ

مینا قدس سرہ بودہ ریاضات و مجاہدات می کشید و فاتحہ بعد فراغ بخدمت مولوے قاسم
عبدالقادر لکھنوی خواندہ در باطن از روح پر فتوح حضرت شاہ مینا امام الله فیضہ فیناتر بیت
مے یافت بعدہ بخدمت شاہ عبدالله سیاح چشتی پیوست و در بقیہ اولی نعمت ارادت و خلافت
دے کامیاب شد و اجازت سکونت لکھنؤ یافت وحسب وصیت پیر خود مدام بدرس افادہ
علوم مشغول بودے انچہ از فتوحات یافتے براہ خدا صرف مے کردی و بجز قوت
یک روزہ برای خود نگرفتی اکثرے از علماے نامدار فاتحہ فراغ از خواندند بعد وفاتش کہ در سال
ہشتادم از صدے یازدہم بوقوع آمدہ شیخ محمد آفاق کہ سر حلقہ مریدان وے بود بجایش منصوب گردید
مرقد شیخ پیر محمد بر بلندی لب دریاے گومتی در شہر لکھنؤ زیارت گاہ ہست و بہ ٹیلہ شاہ
پیر محمد شہرت دارد

حرف التاء المثناۃ

شیخ تاج الدین دہلوی ولد شیخ زکریا اجودہنی دہلوی از علمای عہد اکبر شاہے شاگرد
رشید شیخ امان پانی پتی بود از تصانیفش ادشرح لوائح و شرح نزہۃ الارواح ہست گویند وے
ہم باعث بر فتور اعتقاد اکبر شاہ بود

مولوی تراب علی لکھنوی ابن شیخ شجاعت علی بن مفتی تقیہ الدین بن مفتی محمد دولت
بن مفتی ابوالبرکات مصنف فتاوی جامع البرکات نامش رکن الدین محمد و کنیت وی ابوالبرکات
ست سلسلہ نسبتش بہ مصعب بن زبیر مے پیوند و بزرگانش باشندہ دہلی اند در سال
دوازدہ صد و سیزدہ ہجری تولد یافتہ لفظ برخوردار مادہ تاریخ ولادت اوست ۱۲۱۳ الغرض وی
بخدمت مولوی سید مخدوم لکھنوی و مولوی محمد اسمعیل لندنی و مولوی مظہر علی لکھنوی و مولوی
نوراللہ لکھنوی اکتساب علوم نمودہ فائق الاقران گشت و بدرس و افادہ طلبہ عمر خود
بسر بردہ تاریخ دوازدہم صفر سال دوازدہ صد و ہشتاد و یک ہجری بمقام قصبہ
محمد آباد ضلع اعظم گڈھ رحلت فرمودہ ہمدرانجا مدفون شد و لفظ فارغ مادہ فوت اوست ۱۲۸۱ و یافتہ اند
او را تصانیف بسیار اند از آن جملہ بہ سخ بدیل مذکور مے شوند شمس الضحی لازالۃ الدجی
الکلمۃ العلیا لاعلاء الحق الاعلی القراضۃ الثالبۃ سد فناۃ الاذبان فی تحقیق الیحان -

العشرۃ الکاملۃ۔ منیہ صفاۃ الاذہان۔ التحقیقات البدیعۃ الشوکیۃ فی تزیین الفوات السعدیہ
التحقیقات الزکیۃ فی التوہمات السعدیہ۔ حاشیہ شرح ملائے جامی ناتمام۔ ازالۃ العضل عن
اشعار المطول۔ الترشیح الجلی فی مسائل المرور امام المصلی۔ القول الصواب فی مسائل الخضاب
العجالۃ الدقیقۃ فی مسائل العقیقہ۔ سبیل النجاح الی تحصیل الفلاح۔ التعلیق المرضی علی
شرح القاضی۔ التعلیق الاحسن علی شرح ملاحسن۔ حاشیہ شرح سلم مولوی حمداللہ سندیلی۔
شوکۃ الحواشی لازالۃ الغواشی حاشیہ صدرا۔ لجۃ الروایات فی اجوبۃ الواقعات ناتمام۔ الہالین
علی الجلالین ناتمام۔ شرح فارسی قصیدہ بردہ۔ ترجمۂ فارسی قصیدہ منتزاتی تحصیل الجزرہ۔
بآداب الثمرہ۔ شرح فارسی تحصیل الجزرہ۔ مسالک السداد فی مسائل الافراد۔
ہدایۃ الانام فی آداب الاحرام۔ تحصیل التخشع بآداب التمتع۔ الفوز المبین بآداب البلد الامین ہر دو
ناتمام اند۔ موائد القرب فی آداب الاکل والشرب۔ مدرک المآرب فی آداب اللحی و
الشوارب۔ شرح شمس بازغہ ناتمام۔ التحقیقات الکمالیہ فی ابطال ارتدادات الکلالیہ
العجالۃ الملکیہ۔ سواد الطریق لابطال اقوال الزندیق۔ ہدایۃ النجدین الی مسائل العیدین۔ قرۃ
العینین فی ابطال مسح الرجلین۔ رسالہ در فضائل حضرت صدیق رضہ۔ رسالہ در فضائل
حضرت عثمان رضہ۔ رسالہ معراجیہ وغیرہا

شاہ تراب علی کاکوروی ابن شاہ محمد کاظم قلندر از دانشمندان صوفیہ در علم تصوف دستگاہی کامل داشت وی را معدن تہذیب اخلاق می توان گفت مطالب رشیدی و اصول مفسرہ و دیوان اشعار وغیرہ از تصانیف وے مشہور اند او دو فرزند ارجمند یعنی مولوے شاہ حیدر علی و مولوی شاہ تقی علی بودند کہ ہر دو کمال ظاہر و باطن داشتند۔

مولوی تفضل حسین خان کشمیری معروف بخان علامہ کہ بذات خود شیعی مذہب شدہ مولدش سیالکوٹ و منشائے او شاہجہان آباد ست در علوم عقلیہ و نقلیہ بہرہ وافی داشت خصوصاً در علوم ریاضیہ شہرۂ آفاق بود در شاہ جہان آباد از مولوی وجیہ تلمیذ ملا نظام الدین سہالوی و کتب معقول و ریاضیات از مرزا محمد علی ابن میرزا خیر اللہ مہندس استفادہ نمودہ و بہ لکھنؤ از ملا حسن فرنگی محلی میرزاہد شرح مواقف سبق گرفتہ

ودیگر کتب حکمیہ ہمچو شفا وغیرہ بطور خود مطالعہ کردہ در محافل بخاریہ علم انی اعلم مالا تعلمون برافراشت وہنگامیکہ اتالیق نواب سعادت علی خان بود در الہ آباد بمولوی غلام حسین دکنی شاگرد مولوے برکت الہ آبادی بتوسط مولوے دلدار علی طرح مباحثہ منطق انداخت ودر بنارس از شیخ محمد علی حزین نیز استفادہ علوم نمودہ ونزد دانشمندان فرنگ اعزازی نام داشت زبان عربی وفارسی وانگریزی ولاتنی نیکو میدانست بغایت سادہ روش بود چندے بوکالت آصف الدولہ ممتاز بودہ باز بہ نیابت نواب موصوف ممتاز گشت آن زمان ہم سادہ روے را از دست ندادہ دربان بدر خود مقرر نکردہ ہر کس باوے رسید بعد فوت آصف الدولہ درعہد نواب سعادت علی خان لکھنوی از نیابت مستعفی شد وبمطالعہ کتب افادہ طلبہ علوم مے گذرانید از تصانیف معتبرہ او کتابے در فن ہئیت حکماے فرنگ و مد نسخہ دیگر در جبر ومقابلہ وغیرہ اند بمقام کلکتہ بعارضہ فالج ومالیخولیا مبتلا شدہ جہت تبدیل آب وہوا بہ لکھنؤ میرفت کہ مابین کلکتہ ومرشد آباد بتاریخ ہیجدہم شوال سال یک ہزار ودوصد و پانزدہ ہجری درگذشت غفر اللہ ذنوبہ

ملا تقی الدین ششتری درعہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ علوم عقلی ونقلی نیکو میدانست وطبع نظم داشت بحکم اکبر شاہنامہ فردوسی بعبارت نثر نوشتہ بقول ملا عبد القادر بدایونی قماش را بلاس وریسمان را بنبہ کردہ

مولوی تقی علی کاکوروی ابن شاہ تراب علی قلندر بن شاہ محمد کاظم قلندر ساکن قصبہ کاکوری مضافات لکھنؤ تلمیذ مولوی محمد مستعان کاکوروی بود ہموارہ بدرس وافادہ طلاب مشغول بودی کتاب روض الازہر فی مآثر القلندر ازو یادگار ہست عمر دراز یافتہ بتاریخ ہفتدہم رجب سن دوازدہ صد ونود ہجری بروز چہار شنبہ بعد ساعتی بالاے دوازدہ ساعت نہاری رحلت فرمود

حرف الثاء المثلثہ

مولوی ثابت علی ساکن بہکا ابن شیخ نہال الدین صدیقی ساکن موضع بہکا متصل پورہ مفتی پرگنہ چیائل ضلع الہ آباد شاگرد رشید مولانا محمد اشرف لکھنوی بکتب منطقیہ

مہارتی کامل داشت اکثر درس و تدریس شان بذریعہ ملازمے امرائے وقت بود ہنگامے کہ
جناب شان جہت تعلیم مولوی محمد عمر برادرزادہ مولوی محمد ظہور مچھلی شہری بمقام
غازی پور ملازم بودند مؤلف اوراق شرح جامی بخدمت شان تحصیل کردہ وفات شریفش
ہفتم ربیع الاول روز دوشنبہ سال دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری بموضع ببکا مسکن
مالوف اتفاق افتاد

قاضی محمد ثناء اللہ پانی پتی از اولاد شیخ جلال الدین کبیر الاولیا پانی پتی قدس سرہ اند
زبدۂ علمای پرہیزگار و عمدہ اتقیائے روزگار بودند بعمر ہفت سالگی حفظ قرآن شریف نمودہ تا زمان
شانزدہ سالگی از تحصیل علوم فراغ یافتند و در ایام تحصیل صد و پنجاہ کتاب سوائے کتب
درسیہ بمطالعہ خود در آوردند نخستین بیعت بخدمت شاہ محمد عابد سنامی قدس سرہ
نمودند بعد وفات حضرت ممدوح بخدمت مرزا مظہر جان جانان شہید قدس سرہ الحمید
کسب کمالات کردند و برزبان حضرت ایشان بہ لقب علم الہدیٰ سرفراز گشتند و
مولانا شاہ عبد العزیز قدس سرہ العزیز بہ لقب بیہقی وقت یاد مے فرمودند مدت العمر
در افاضہ فیض ظاہر و باطن و اشاعت علوم و فصل خصومات و اقتضائے سوالات و حل
معضلات مصروف مے بودند و در علم تفسیر و فقہ و کلام و تصوف ید طولیٰ مے داشتند
خصوصًا فقاہت وے بمرتبہ رسیدہ بود کہ چندین کتب و رسائل درین علوم تصنیف
فرمودہ و مکاتیب بسیار در جواب اسولہ مشکلہ تحریر فرمودہ اند تفسیر مظہری کتابیست بس
ضخیم در ہفت مجلد کلان و السیف المسلول کہ آن را شمشیر برہنہ ہم مے گویند در رد مذہب شیعہ
و ارشاد الطالبین و رسالہ مالابد منہ و تذکرۃ الموتیٰ و القبور و تذکرہ المعاد و حقوق الاسلام
کہ بحقیقۃ الاسلام شہرت دارد و رسالہ در حرمت و اباحت سرود و رسالہ
حرمت متعہ و رسالہ شہاب ثاقب و دیگر کتب و رسالہ کہ از سی عدد متجاوز خواہند بود
از تصانیف حضرت ایشان است وفات شریف قاضی موصوف الترجمہ غرہ
رجب سال دوازدہ صد و بست و پنج ہجری بوقوع آمد مولوی حافظ محب اللہ پانی پتی ولد

حرف الجیم

شیخ جان محمد لاہوری دانشمند ماہر شریعت و طریقت مقتدای زمانہ بمحلہ پرویزآباد کہ بیرون لاہور است سکونت داشت در صغر سن بخدمت شیخ عبدالحمید خلیفہ شیخ اسمعیل عرف میان کلان لاہوری تحصیل علم مے کرد روزے ہمراہ اوستاد بخدمت میان موصوف حاضر بود کہ میان سابق الذکر بوے فرمود کہ اگر عالم شوے بمن تکرار احادیث خواہی کرد شیخ جان محمد بحیا و ادب ساکت ماند بانہ باشارت اوستاد عرض کرد کہ اگر بتوجہ شریف فائز المرام خواہم شد بالضرور بخدمت خواہم رسید میان موصوف دست برداشتہ بحق وی دعا نمود کہ مستجاب شد وے در چند ماہ استعدادی بہم رسانید کہ شیخ عبدالحمید از تعلیمش خود را قاصر یافتہ او را بشیخ تیمور لاہوری سپرد او بخدمت شیخ تیمور بسے نگذشت کہ فاتحہ فراغ برخواند روزے جاذبہ قلبی میان کلان وی را بخود کشید چون جان محمد بخدمتش حاضر آمد میان کلان با وے معانقہ کردہ نعمت باطن عطا فرمود و گفت کہ حسب وعدہ بروز دوشنبہ و جمعہ نزدم تکرار احادیث کردہ باشند چنانچہ تا حیات میان موصوف بایام معینہ حاضر آمدہ تکرار احادیث مے کرد بہر حدیث کہ شبہہ عاید حے شد میان کلان بتوسط مراقبہ از حضور پرنور رسالت پناہی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تصحیح آن مے کرد وے رحمۃ اللہ علیہ بسال یازدہ صد و بست ہجری رحلت فرمودہ در پرویزآباد مدفون گشت مے گویند کہ بعد چند سال بمقدم محلہ مذکور در منام گفت کہ نعش مرا برآوردہ متصل مرقد میان کلان مرحوم مدفون کن ورنہ بمحلہ تو بلاے سخت نازل خواہد شد صباح آن مقدم مذکور نعش مبارک وی را از مدفن برآوردہ قریب میان کلان مدفون ساخت رحمۃ اللہ علیہ

سید جان محمد بلگرامی ابن سید معین الدین در سال ہزار و ہشتاد و سہ ہجری ولادت یافتہ اولا قرآن مجید حفظ نمودہ بتحصیل علوم متعارفہ قدم نہاد و در جمیع علوم لائق و فائق گشت و خط نسخ خوب مے نوشت بشوق زیارات از بغداد و سر من راے و نجف و کربلا و طوس ببیت الحرام رسیدہ بعد اداے مناسک حج بمدینہ منورہ بتمناے موت رخت اقامت انداخت و در مسجد نبوی [illegible]

در سال یازده صد وچهل و نه هجری رحلت فرموده در بقیع مدفون شد

مولوی جان محمد لاهوری از اعاظم مشایخ واکابر علماے لاهور بود بروز جمعه وعظ مے گفت خلق خدا از دور و نزدیک بخدمت وے حاضر شده بهره وافی وحظ کافی از علم و عمل حاصل مے کردند در سن دوازده صد وشصت وهشت هجری بلاهور درگذشت

شیخ چاپن میواتی ساکن سهنه وآن قصبه ایست در ملک میوات هیژده کروه از دهلی از علماے صوفیه صافیه ومشاهیر خلفاے شیخ عبد العزیز دهلوی بود بر جاده فقر استقامت تمام داشت وکتب تصوف مثل فصوص الحکم ونقد النصوص وغیره را بطالبان اهل استحقاق درس می گفت در آخر عمر جلال الدین محمد اکبر شاه را نسبت وے اعتقادی عظیم پیدا شده در بعضی مهمات استمداد از وی می نمود ودر عبادت خانه قریب محل شاهی جاے از براے او معین ساخته شبها خلوت باوی می داشت بادشاه چون نماز معکوس را ازو مشاهده نمود نسبت معکوس شد شیخ در سال نهصد ونود وهشت هجری درگذشت

مولوی جعفر ساکن ڈلمو مضاف لکهنؤ عالم صاحب ورع وتقوے بود در سال دوازده صد و سی ودو هجری وفات یافته

سید جلال کشمیری ابن سید جمال عالم وعامل حافظ کتب فقه وحدیث وتصوف بود متصل مقابر آبا واجداد خود خانقاهے ساخته باتقاے تمام بسر مے برد در دوازده صد و هفتده هجرے رحلت کرد

شیخ جلال تهانیسری خلیفه عبد القدوس گنگوهی قدس سرهما جامع علوم ظاهری وباطنی بود بافاضه علوم دینیه ونشر معارف یقینیه اشتغال داشت آخر حال از علوم رسمیه اعراض نموده از جلوت بخلوت آمده اوقات شریفش بختم قرآن مجید ونوافل ودرود ودعا مربوط بود سنین عمرش بنود وسه رسیده وبغایت ضعیف ونحیف گشته پوستے واستخوانے مانده بود باآنکه قوت نشست وبرخاست نداشت وهمه وقت از کم قوتے وبے قوتے تکیه زده خفته بودے همین که استماع اذان فرمودی بے مدد دیگرے برخاستے ونعلین پوشیده وعصا بدست گرفته چو وے خود بآداب طهارت وصلوٰة قیام نمودے

وباز برسم معهود بر بستر خفتے در سن هشتصد وهشتاد ونه هجری عالم فانی را پدرود کرد و در لفظ شیخ الاولیا تاریخ رحلتش یافته اند

مولانا جلال الدین مانکپوری جد مولانا حسام الدین مانکپوری بست مردی بزرگ وعالم وعابد وصابر ومتقی بود وے بعد از نماز خفتن تا زمانیکه مردم بیدار مے بودند بخواب می رفت بعد ازانکه مردم بخواب مے رفتند برمے خاست تا بامداد نماز گزارد وے وهر روز چهل ویک بار سورهٔ یس بخواندی وبعد نماز چاشت تعلیم علم دین می کرد وخوردن او از کسب کتابت بود مصحف مے نوشت وبدہلی مے فرستاد به پانصد تنگه هدیه مے شدی وهرگز بے وضو قلم نگرفتے و اگر در ملک وقتے برغبت غارت گری شدی دران ایام گوشت نخوردی شاید که گوشت از مواشی مغروته باشد ووے ارادت به شیخ محمد حنیفه نظام الدین اولیا قدس سره داشت

مولوی جلال الدین احمد بنارسی بن مولوی عبد الاعلی بنارسی بسال دوازده صد وبست ویک هجری متولد شده بخدمت والد خود ونیز مولوی احمد الله بنارسی علوم متعارفه اکتساب نموده سند حدیث از مولوی عبد الحق محدث بنارسی یافته عامل بالحدیث وتبع سنت نبوی وقانع ومتقی بود جید الحافظه آن چنان بود که دریک روز یک پاره کلام مجید حفظ نموده وقت شب بماه رمضان بتراویح مے خواند فرهنگ اخوان الصفا وفاتحة الصواب فی قراءة فاتحة الکتاب وزبدة القوانین در صرف ونحو وشرح کافیه ناتمام وقواعد اردو ناتمام از تصانیف اوست بکالج بنارس بعهده مدرسی اول معزز بود بسال دوازده صد وهفتاد ونه هجری بعمر پنجاه وهشت سال انتقال فرمود

مولانا جلال الدین رومی که بس اوستادے متفنن بود وانکه در منصب افاده سبق علوم دینی در مدرسه فیروز شاهی واقع دہلی در عهد فیروز شاه پادشاه مے داد ومتعلمان را همواره تفسیر وحدیث وفقه تعلیم مے کرد

قاضی جلال الدین ملتانی دانشمند متبحر حق گو وحق پسند بود وسابتداے حال تجارت کردی وور اواسط بدرس مشغول شد وچند سال در اکبر آباد اقامت فرمود وبعد عزل قاضی یعقوب بامر اکبر پادشاه بعهده قاضی هند مباهی گشت در دیانت دامانت

بنفس نفیس خود بہترین قضاۃ بود اما بشومی پسر ناخلف بدیانت بجانب دکن اخراج یافت حکام آن دیار کہ آوازہ رسوخ او در دین اسلام و اظہار کلمۃ الحق شنیدہ بودند در تعظیم و تکریم او باقصی الغایۃ کوشیدند از انجا بزیارت بیت اللہ الحرام مشرف شد وہمانجا داعی اجل را لبیک اجابت فرمود علیہ الرحمۃ والرضوان

سلطان جلال الدین قریشی دانشمندی متبحر و درویشی صاحب حالت مجذوب شکل بود اکثر احوال سر و پا برہنہ بودے و در بیابانہا گشتے و از پوشش بر مقدار ستر عورت اکتفا کردی و علوم عقلی و نقلی درسے دقیقے ہمہ بر زبان داشت و گاہے کہ در تقریر آن استادی بیانے وانے کردے ہیچ چیز ہیچ کس تعلق نداشت بزبان عربی و فارسی و ہندی سخن گفتی مشرب قلندریہ داشت از عبادات بر فرائض و سنن اقتصار کردے فصوص الحکم و سائر کتب تصوف یاد داشت چندگاہ در دہلی تشریف داشت و در بیانہ و آگرہ و نواحی آن نیز می بود عمر او بست و پنج سال بود در سن نہصد و چہل و ہشت ہجری وفات یافتہ در بعض قریات مندڑ مدفون شد رحمۃ اللہ علیہ

سید جلال الدین حمید عالم بن سید محمد ابوالمجد محبوب عالم احمد آبادی گجراتی دوم جمادی الاول بسال ہزار و شصت و دو ہجری ولادت یافتہ علم ظاہر و باطن از پدر بزرگوار خود آموختہ بمرتبہ کمال رسیدہ رسالہ مرآت الرویا در تعبیر خواب و رسالہ مفتاح الحاجات در اعمال و اشغال از اوشان یادگار اند شب بستم ذی الحجہ سال ہزار و صد و چہاردہ ہجری جہان فانی را پدرود فرمود و در احمد آباد گجرات بر آسود

مولوی سید جلال الدین برہانپوری عرف اللہ والے صاحب شاگرد مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی عارف وقت زاہد و عابد و محدث بود در سال دوازدہ صد و ہفتاد و سہ ہجری در برہانپور وفات یافتہ

شیخ جمال الدین احمد ہانسوی الخطیب انتساب او بامام اعظم ابوحنیفہ کوفی است و از اعاظم خلفای شیخ فرید الدین گنج شکر قدس سرہما جامع کمالات ظاہر و باطن بود صاحب ترجمہ رسائل و اشعار دارد کہ در میان مردم یافتہ مے شوند از انجملہ رسالہ ملہمات بزبان عربے

جامع کمالات متفرقہ است کہ در اوصاف تقریر بیان فرمودہ قبرش در قصبہ ہانسی است
یزار و یتبرک بہ

ملا جمال الدین کشمیری برادر ملا کمال الدین دانشمند متبحر و مرید بابا فتح اللہ حقانی بود شب و روز شغل بدرس و تعلیم داشت ابوالفقرا شیخ نصیر الدین و بابا نصیب الدین و شیخ اسمعیل چشتی از تلامذہ وی اند او بے تکلفانہ بیک قمیص و بوریا بسر می برد مرقدش بہ کشمیر است

مولوی جمال الدین فرنگی محلی ابن ملا علاء الدین شارح فصول اکبری از کتب درسیہ فراغت حاصل کردہ بملک مدراس رفتہ بنابر تعلیم نواب غلام غوث خان رئیس کرناٹک بمشاہرہ دو صد و پنجاہ ملازم شدہ ہم انجا بتاریخ ہشتم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری وفات یافتہ مدفون گشت

مولانا جمال لاہوری ساکن محلہ تلہ منجلات شہر لاہور اعلم علمای وقت جامع جمیع علوم شاگرد ملا اسماعیل اچی خوش تقریر و منقح گوی در عہد اکبر بادشاہ مدرس مدرسہ لاہور بود می گویند از عمر ہشت سالگی بافادہ طلبہ مشغول شدہ مباحث دقیقہ معقول و منقول بآسانے خاطر نشان شاگردان مے ساخت صاحب صلاح و تقوی و متخلق باخلاق حمیدہ بود تفسیر شیخ فیضی را اکثری از اصلاح دادہ اوچی نسبت باوچ بضم اول و سکون واو و جیم فارسی مشدد قریہ ایست مشہور از توابع ملتان و اوچ بزبان پنجابی بلند را گویند چون آبادی آن قریہ برزمین بلند واقع شدہ لہذا آن را اوچ نامیدند

شیخ جمال دہلوی فاضل خردمند متخلص بجمالی مرید شیخ سماء الدین رح دہلوی بود از ہند بخراسان رفتہ و بعد فوت سلطان حسین مرزا از خراسان بہ ہند آمدہ بمصاحبت سلطان سکندر لودی و بابر شاہ و ہمایون شاہ بسر بردہ و ہر یکے از شاہان صدر الذکر احترامش مے کردند کتاب سیر العارفین از تصانیف مشہورہ اوست در سال نہصد و چہل و دو ہجری رحلت نمود خسرو ہند وای تاریخ فوت اوست

مفتی جمال خان دہلوی ابن شیخ نصیر الدین و برادر میان لادن تلمیذ پدر خود از حطا الکبیر کنبوہ اعلم العلما ارزمان خود و در علوم عقلیہ و نقلیہ خصوصاً فقہ و کلام و عربیت بے شبہا

و تفسیر بی نظیر بود بر شرحین مفتاح محاکمه کرده و کتاب عضدی را چهل مرتبه از اول تا آخر درس داده و همیشه درس گفتی و افاده علوم دینی فرمودی و بخانه ملوک و سلاطین نرفتی و پیوسته نزد حکام معزز و محترم بودے اکثر شاگردانش دانشمند شده اند و عمرش از بود گذشته بود که در سن نهصد و هشتاد و چهار هجری بدار البقا رحلت فرمود **تصانیفه** شرح عضدی
شرح مفتاح شرح انوار فقه وغیره

جواد ساباط مردی بود از عرب اصل نام وی جواد ساباط لطفی بن ابراهیم ساباط السا باطی و بعد ارتداد از ملت محمدیه بملت مسیحیه بنام ناتانائیل ساباط شهرت یافته بسال دوازده صد و بست و دو هجری در کلکته بشیخ احمد عرب شروانی ملاقی شده او در ظرافت سخن و نقل نوادر و غرایب و ایراد مضحکات و عجائب یکتاے روزگار بود و در علوم مختلفه تصانیف دارد **مصنفاته** القواعد الفکریه فے الصرف والنحو بالفارسیه - ضروریات الصرف - ربط الحجارة فی رد الاستعذار و آن کتابیست از تصنیف مولوی باقر مدراسی در اثبات اجتهاد امیر معاویه - مقدمة العلوم در منطق - الموجز النافع در عروض - مختصر در قوافی - الانموذج الساباطیه در عروض و قوافی - التحفة الباقشریه در صنائع و بدائع - شراب الصوفیه در اصول تصوف - السهام الساباطیه در مجربات خود و اوفاق الساباطیه در ادعیه که براے خود انشا نموده - موجز الرمل - ضغاطة الرمل - و بهاکهٔ ساباطیه در صرف و نحو هندی وغیرها کتب و رسائل بزبان عرب و فارس
تالیف نموده و نیز قصائد غرا او دارد

جوهر ناتهه کشمیری از علمای نامدار کشمیر است محدث و جامع علوم عقلیه بود اکثر علوم بمدرسه سلطان قطب الدین کشمیری تحصیل کرده بحرمین شریفین رفته بعد اداے مناسک حج بیت الله بتحصیل حدیث متوجه شد و از اکابر علما و اجله محدثین آن دیار اجازت حدیث حاصل نمود و از ملا علی قاری هروی و ابن حجر مکی اجازت حدیث بسند معنعن یافته و به کشمیر معاودت کرده بگوشه انزوا بعبادت خالق مشغول گشت و بغرض استرزاق حلال پیشه رسیدن پشم که از آن دوشاله مے سازند اختیار کرده و درس علوم دینیه هم مے کرد

از تلامذہ اشہر وے ملا احمد ٹوپیگر و محشی شرح جامی است صاحب ترجمہ بسال ہزار و بست و
شش ہجری وفات یافتہ در کشمیر جانب شرقی مرقد ملا حسین خباز مدفون شد

ملا جیون امیٹھوی نام او شیخ احمد ابن ابی سعید بن عبد اللہ بن عبد الرزاق بن خاصۃ
الصدیقی نسباً الحنفی مذہباً المکی اصلا الصالحی بطنا الامیٹھوی مولداً قوت حافظہ بغایتے
داشت کہ قصیدہ بشنیدن یکبار یاد وے گرفت و عبارت کتب درسیہ بلا معاینہ
کتاب زبانی سے خواند اولاً قرآن مجید حفظ کردہ کتب درسیہ از علمائے عصر خود تحصیل نمودہ
فاتحہ فراغ بخدمت ملا لطف اللہ ساکن کوڑہ جہان آباد خواند پس ازان بحضور محی الدین
اورنگ زیب بادشاہ باریاب شدہ بادشاہ موصوف بتعظیم و توقیر تمام پیش آمدہ بحلقہ
تلامذہ وے درآمد و تا زندگی پا از جادہ ادبش بیرون نہ نہاد ہمچنین اولاد بادشاہ موصوف
مراعی آدابش بودند ملا ممدوح الذکر عمر عزیزش را با افادہ درس و تصنیف صرف نمودہ
بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ از غرہ ربیع الاول سن یازدہ صد و پنج ہجری تسوید
نور الانوار شرح منار آغاز کردہ بہ ہفتم جمادی الاول سال مذکور در حرم شریف مدینۂ منورہ
بلا اعانت کتابے باختتام رسانیدہ و نیز تفسیر احمدی در شرح آیات احکامی از تصانیف
شہیرہ اوست در یازدہ صد و سی ہجری بدہلی وفات یافتہ نعش او را بامیٹھی آوردہ دفن کردند
طاب اللہ ثراہ وجعل الجنۃ مثواہ

حرف الحاء المہملۃ

میان حاتم سنبھلی شاگرد و مرید شیخ عزیز اللہ تلنبی سنبھلی در عہد خود من حیث الجامعیۃ
خصوصاً در علم کلام و اصول و عربیت و فقہ بی ہمتا و مرتاض و صالح و متقی بودے گویند شرح
مفتاح و مطول را از باے بسم اللہ تا تاے تمت چہل مرتبہ درس گفتہ ہمچنین حال کتب دیگر
قیاس باید کرد چون ملا علاء الدین لاری حاشیہ عقائد نسفی مصنفہ خود را بدعوے تمام
نزد میان پیش کرد وی بعد از مطالعہ چندان تدقیق فرمود کہ ملا را ہیچ جواب نماند بالجملہ تا ہفتاد
سال بر مسند افادہ و ارشاد متمکن بودہ در سال نہصد و شصت و ہشت یا نہ ہجری
از دار دنیا درگذشت

حافظ کوبکی مشہور بحافظ تاشکندی دانشمند متبحر بود خصوصاً در عربیت درخدمت ملا عصام الدین اسفرائینی تلمذ نمودہ جمیع علوم نیک میدانست وبسیار افادہ فرمود سپاہی وضع بود در سن نہصد وہشتاد وہفت ہجری بہ ہند آمدہ بملازمت اکبر شاہ مشرف شدہ تفسیر سورۂ محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بحضور شاہ گذرانیدہ قریب چہل ہزار روپیہ صلہ یافتہ براہ گجرات متوجہ حرمین شریفین شد

حاجی محمد کشمیری اصلش از ہمدان است یکی از بزرگانش ہمراہ سید علی ہمدانی بکشمیر آمدہ رخت اقامت انداخت حاجی محمد درانجا متولد شدہ و بدہلی رسیدہ کسب فضائل نمود ودر اکثر علوم بمرتبہ کمال رسیدہ بفقر وعبادت بسر مے برد وبامور دنیوی ملوث نمی شد روز پنجشنبہ نوزدہم صفر سال ہزار وشش ہجری وفات یافت ع نوزدہم بود از شہر صفر ؛ مادہ تاریخ فوت اوست

شیخ حبیب اللہ قنوجی از مشائخ کبار بلدہ قنوج عالم علوم درسیہ مروجہ معاصر مولوی علی اصغر قنوجی در سلوک وتصوف توغل عظیم داشت وہمگی ہمتش بہدایت وارشاد خلق اللہ مصروف بود جواہر خمسہ وتذکرۃ الاولیا وروضۃ النبی وانیس العارفین والقاضل فی الفقہ از تصانیف لطیفہ اوست داوا رشاہ عبد الجلیل الہ آبادی بیعت وارادت داشت در سال یازدہ صد وچہل ہجری در قنوج وفات یافتہ بباغ خودش مدفون گشت

ملا حبیب اللہ فرنگی محلی ابن ملا محب اللہ بن ملا احمد عبد الحق بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی اکثر کتب درسیہ بخدمت برادر کلان خود ملا محمد مبین تحصیل نمودہ وبعضے ازان بخدمت عم خود ملا ازہار الحق اکتساب کرد وکتب مطولہ از ملا احمد حسین ومعقولات درخدمت ملا محمد حسن خواند بوجہ فقدان معاش متوجہ بدرس نہ شد شب شانزدہم ذی قعدہ سال دوازدہ وصد وبست وشش ہجری وفات یافت ع شد بعرش برین حبیب اللہ ؛ مادہ تاریخ رحلت اوست

مولانا حسام الدین مانک پوری ابن مولانا خواجہ ابن مولانا جلال الدین مرید وخلیفہ شیخ نور قطب عالم نبیرۂ واز اعیان مشائخ وقت خود عالم بود بعلوم شریعت

در طریقت او را التوخاتی است رفیق العارفین نام کہ یکے از مریدانش جمع کردہ۔
حکیم حسن گیلانی بحذاقت شہرت داشت و علمش نہ چنان بود اما بہ مکارم اخلاق و تجاذیر اوصاف موصوف بود سوم محرم سال یک ہزار و چہار ہجری وفات فرمودہ
شیخ حسن بن طاہر جونپوری والد او شیخ طاہر از ملتان بطلب علم باین دیار افتاد مدتے در بلدہ بہار سکونت کرد و پیش شیخ بدہ حقانی تحصیل علم نمود و ہم در بہار شیخ حسن پسرش متولد شد واز عنفوان شباب در اثنائے تحصیل علم طلب حق دامنگیر حال او گردید کہ مرید راجی حامد شاہ مانکپوری گشت او را رسائل در سلوک و علم توحید اند ازان جملہ کتاب مفتاح الفیض ہست در علم سلوک وی از مشایخ جونپور است در زمان سلطان سکندر لودی از جونپور باستدعائے او بدہلی قدوم آوردہ در کوشک بجی منڈل کہ نام برج حصار سلطان محمد تغلق است با اہل و عیال سکونت ورزید و ہم در انجا بتاریخ بست و چہارم ربیع الاول سن نہصد و نہ ہجری وفات یافتہ قبر شش و نیز قبر اکثر اولاد وے در انجا است علیہ الرحمۃ
حسن علی موصلی شاگرد رشید شاہ فتح اللہ در سال فتح کابل بملازمت اکبر بادشاہ رسیدہ مامور بتعلیم شاہزادہ بزرگ گشت وچندگاہ شیخ ابو الفضل نیز خفیہ ازو تعلیم فن ریاضی و طبیعی و سایر اقسام حکمت گرفت و دقائق و غوامض علوم را ازو کسب کردے و بعد چندی ترک وظیفہ کردہ عازم گجرات شد در انجا مرزا نظام الدین احمد و پسرش محمد شریف ازو استفادہ علوم غریبہ عقلیہ نمودہ بدرجہ کمال رسیدند بعد زمانے ابو الفضل وغیرہ مقربان شمہ از فضائل و کمالات او در مجلس شاہی مذکور ساختند کہ فرمان بہ طلب او رفت صاحب ترجمہ بلاہور آمد وقت کورنش او را تکلیف سجدہ نمودند واز ین معنے آزار یافتہ در سن نہصد و نود و ہشت ہجری عازم وطن گردید
مرزا حسن علی صغیر محدث لکھنوی ساکن محلہ بجیلے گنج متصلا مت لکھنو ملقب بہ میرک جمال الدین المعروف بمرزا از سادات علوی است خود را ہاشمی مے نوشت سند حدیث از مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی یافتہ صد ہا مردم علم حدیث ازو استفادہ نمودند

سیدی مولوی ابوالخیر محمد معین الدین المشہدی الکردی سند حدیث از ایشان داشتند رسالہ تحفۃ المشتاق فی النکاح والصداق از تصانیف مشہورہ ویست و نیز کتابے موسوم بہ برہان الخلافۃ و فتاوی بزبان فارسی بدو منسوب مے کنند و بعضے مے گویند کہ مذہب شافعی مے داشت منشی خادم علی سندیلی در کتاب تاریخ جدولیہ بہ سال دوازدہ صد و بست و شش ہجری بمقام باندا مستفیض خدمت او شدہ بعد او اخر سلطنت نصیر الدین حیدر شاہ اودھ بمقام لکھنؤ بمرض استسقار حلت فرمودہ ہم در انجا مدفون شد سقی اللہ ثراہ

مرزا حسن علی کبیر محدث لکھنوی ساکن محمود نگر منجملات لکھنؤ شاگرد مولوے حیدر علی سندیلی بود

مولانا حسن صغانی لاہوری ابن محمد بن حسن بن حیدر صغانی صغان بصاد مہملہ مفتوحہ و غین معجمہ شہریست از شہرہاے ماوراءالنہر معرب چغان بزرگانش از انجا آمدہ بلاہور رخت اقامت انداختند مولانا حسن بتاریخ پانزدہم صفر سن پانصد و ہفتاد و ہفت ہجری درلاہور متولد شدہ نشو و نما یافت و از پدر خود تحصیل علوم کردہ مولانا موصوف فقیہ کامل و محدث عامل و عالم ربانی واقف احکام و معانی بود در سن ششصد و پانزدہ ہجری بہ بغداد رفتہ مقیم شد و بعلوم عدیدہ کتب فائقہ تصنیف کردہ و ہمانجا قبل از تکمیل تصنیف کتاب العباب در لغت در سن ششصد و پنجاہ ہجری وفات یافتہ حسب وصیت خود ہمان سال بمکہ معظمہ مدفون شد منجملہ تصانیف مشہورہ او کتب ذیل متداول اند شوارد در لغت شرح القلادہ السمیطیہ فی توشیح الدریدیہ۔ کتاب الافتعال۔ کتاب العروض۔ مشارق الانوار۔ مصباح الدجی۔ الشمس المنیرۃ۔ شرح البخاری۔ درۃ السحابۃ و شرح درۃ السحابۃ در علم حدیث۔ کتاب الفرائض۔ کتاب العباب ناتمام۔ وغیرہ۔

امیر حسن بن علاء سنجری دہلوی او از میان فضلاے عصر غرتے و مکانتے دیگر بود و در میان مریدان شیخ نظام الدین اولیا بقربت و عنایت شیخ امتیازی داشت در حسن معاملت و صفاے سیرت و سائر صفات حمیدہ یگانہ روزگار بود

باوصاف تصوف موصوف و با امیر خسرو مصاحبت و معاصرت داشت و اور ا بمدح غیاث الدین بلبن قصاید ست و در کلام امیر خسرو مدح سلطان مذکور کمتر امیر حسن را کتابیست مسمی بفوائد الفواد و دران ملفوظات شیخ نظام الدین قدس سرہ جمع کردہ در غایت متانت الفاظ و لطافت معانی و کتاب مذکور درمیان خلفا و مریدان شیخ نظام الدین قدس سرہ ہمچو دستوریست

مولوی حسین علی سندیلی ولد غلام مرتضی دراصل باشندہ قصبہ صفی پور از اولاد ہمشیرہ مخدوم عبدالصمد عرف شاہ صفی صفی پوری ہستند سلسلہ نسب شان بہ عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما میرسد از چہار پشت بواسطہ مادری بہ قصبہ سندیلہ قیام پذیرند مولوی حسین علی بسال دوازدہ صد و چہل بہ سندیلہ متولد شدند و بخدمت پدر خود و نیز علماے فرنگی محل کتب فارسے و عربی تحصیل نمودہ فراغ حاصل کردہ بافادہ طلبہ اشتغال دارند دیوان اشعار فارسے و شرح چہل کاف و آمد نامہ منظوم از تصانیف اوست بخدمت سید شاہ محمد احسن سرہندی بختیارنگری بسلسلہ قادریہ ارادت دارند و نیز مجاز اخذ بیعت بسلسلۂ قادریہ و چشتیہ و سہروردیہ از شاہ خادم صفی صفی پوری ہستند سلمہ اللہ وابقاہ

سید حسین شاہ تخلص بحقیقت کہ فی الحقیقۃ در فضائل و کمال بجاے خود شاہی بود و بہ منصب میر منشی رئیس مدراس سر بلندے داشت و ے را تصانیف بسیار اند از انجملہ کتاب خزینۃ الامثال ست کہ دران امثال عربی و فارسے و ہندی بسال دوازدہ صد و پانزدہ ہجری جمع آوردہ بخاتمۂ کتاب مذکور مے نگارد کہ چون درین خزینہ عامرہ نقود امثال عربیہ و فارسیہ و ہندیہ براست بنائے علیہ دیباچہ اش در ہر سہ السنہ حسن اتمام پذیرفت و بعد اختتام خامہ دو زبانم اشعار تاریخش نیز در ہر سہ زبان گفت ع

حین اتممت ہذہ النسخۃ ٭ مستعینا برب المتعال ٭ سال تاریخ خواستم کہ کنم ٭ ہم زنامش عیان براہل کمال ٭ کر خزینے سے خرچ نشاط عدد ٭ بولا ہاتف خزینۃ الامثال ٭۔

خواجہ حسین ناگوری از اولاد شیخ حمید الدین ناگوریست جامع میان شریعت

وطریقت وحقیقت ومرید شیخ کبیر بود در ولایت گجرات مدتے بخدمت پیر خود بودہ تحصیل علوم کسبے ووہبی نمودہ بوطن اصل رجوع فرمود از تصانیف او تفسیر نور النبی است کہ ہر جزوے از قرآن مجلدی جدا نوشتہ وحل تراکیب وبیان معنے قرآن ازانچہ در تفسیر ہا مے باشد بہ تفصیل وتسہیل تمام تر بیان نمودہ و بر قسم ثالث مفتاح شرحی نوشتہ رسائل ومکتوبات دیگر نیز دارد گویند کہ سوانح شیخ احمد غزالی را نیز شرحی کردہ است ووی اول کسے است کہ بر بالاے قبر خواجہ معین الدین چشتی اجمیری عمارت روضہ بنیاد نہاد وے بہ تعلیم علوم دین وتلقین طریق ارباب یقین مشغول وبغایت مولع محبت حضرت سرور کائنات صلعم بود ہر چہ از خانہ وباغ وجاہ داشت ہمہ را بآن حضرت نسبت کردہ وقف نمودہ بود درسن نہصد ویک ہجری وفات یافت رحمۃ اللہ علیہ

ملا حسین ہروی از فرزندان شیخ رکن الدین علاؤ الدولہ سمنانی است در علوم معقول شاگرد مولانا عصام الدین وملا حنفی بود ودر شرعیات تلمذ نزد خاتم العلماء والمحدثین شیخ ابن حجر ثانی نمودہ وور وادی سلامت شعر وانشاء صنائع وبدائع وحسن تقریر و فصاحت وبلاغت وظرافت ولطائف بے نظیر بود دیوان اشعار فارسی باتمام رسانیدہ از پیشگاہ اکبر شاہ بنظم نمودن سنگہاسن بتیسی مامور شدہ بود مگر بانجام نرسید وے درسال نہصد وہفتاد ونہ ہجری از ہندوستان رخصت وطن حاصل کردہ شیخ فیضی کہ تربیت یافتہ او بود در لفظ دام ظلہ تاریخ آن یافت بعدران نزدیکے بہ کابل ازین عالم گذشت

مولوی حسین علی قنوجی ابن مولوی عبد الباسط قنوجی شاگرد پدر خود بود وبحیات پدر خود بدرس وافادہ طلبہ علوم مے پرداخت تمرین المتعلم در بیان صیغ مشکلہ ازو یادگار است بعد پنج ماہ از فوت والد خود بعمر بست وچہار سالگی درسال دوازدہ صد وبست وسہ ہجری ازین جہان بعالم جاودان رفت بوّاہ اللہ فے دار النعیم

مولوی حسین احمد ملیح آبادی ابن شاہ علی احمد بن شاہ علی امجد والد وی از سرہند بہ لکھنؤ تشریف آوردہ از انجا بقصبہ ملیح آباد مضاف لکھنؤ رحمت اقامت

امداخت صاحب ترجمہ بتاریخ بست وپنجم صفر سال دوازدہ صد ویک ہجری بہ ملیح آباد متولد شدہ بخدمت مولوی ظہور اللہ لکھنوی ومولوی عبدالرحیم ساکن کلکتہ ومرزا حسن علی محدث صغیر ساکن لکھنؤ محلہ یحییٰ گنج ومولوی سید مخدوم لکھنوی ومولوی نورالحق لکھنوی ومولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی وشیخ عمر محدث مکی وحکیم محمد صادق فیض آبادی ومولوی حیدر علے سندیلی اکتساب علوم متداولہ نمودہ ہموارہ بدرس وعبادت وارشاد طالبان مشغول بودہ بہ تصنیف کمتر متوجہ بود رسالہ جواز قرأت فاتحہ خلف امام ورسالہ در بیان بیعت و شرح رسالہ مولوی رفیع الدین دہلوی دربیان وجود وچند رسائل در تصوف وحلیہ نبوی صلعم از تصانیفش برصفحہ روزگار یادگار ماند چہارم رمضان سن دوازدہ صد و ہفتاد وپنج ہجری وفات یافتہ بجوار والد خود در مقابر موضع دودھیا متصل ملیح آباد مدفون شد

مولوی حفیظ اللہ فرنگی محلی ابن ملا حبیب اللہ ابن ملا محب اللہ فرنگی محلی برادر خرد مولوی ولی اللہ ذہین وذکی بودہ باستعداد تمام کتب درسیہ تحصیل کردہ خدمت داروغگی عدالت فیض آباد از سرکار شاہ لکھنؤ داشت ہمدران حالت بدرس طلبہ می پرداخت بستم ربیع الثانی سال دوازدہ صد وہفتاد ونہ ہجری رحلت فرمود۔

حکیم الملک گیلانی نامش شمس الدین در حکمت وطب جالینوس زمان ومسیح دوران بلاد اکبر شاہ وخیر خواہ بندگان خدا وآشنا پرور بود وپیوستہ طلبہ را درس گفتی وبے ایشان طعام نخوردی وحاجتہائے مردم کم رفتی بسال نہصد وہشتاد وہشت ہجری بزیارت حرمین شریفین رفتہ ہمانجا سفر آخرت پیش آمد

حکیم دانا سیالکوٹی نامش ملا محمد صادق ابن مولانا کمال الدین سیالکوٹی است جامع علوم عقلیہ ونقلیہ بود نورالدین محمد جہانگیر بادشاہ شہرہ کمالش شنیدہ او را بہ محفل خاص طلب ساده ہرگاہ مباحثہ علمائے اہل تسنن وتشیع پیش آمدے وے از اہل سنت مناظر ومجیب بودے وملا حبیب اللہ شیعہ را خاموش کردے بعد وفات بخانہ خود واقع محلہ جمالیہ مدفون گردید

مولوی حمد اللہ سندیلی ولد حکیم شکر اللہ ولد شیخ دانیال ولد پیر محمد صدیقی از ارشد تلامذہ ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین شہید سہالوی عالم عامل وطبیب حاذق بود در قصبہ سندیلہ منمضافات لکھنو مدرسہ کلان بنا نہاد بجہت مصارف مدرسہ چند دیہات از پیشگاہ بادشاہ وقت معاف یافتہ عمر گرامی خود بدرس وافادہ طلبہ علوم مے گذرانید از پیشگاہ شاہ دہلی مخاطب بفضل اللہ خان بود نواب ابوالمنصور خان صوبہ دار اودھ لوے دستار بدل برادرانہ داشت بسیاری علما وفضلاے نامدار از سایہ دامن تربیتش سر برآوردہ اند کہ نام نامی شان درج ذیل است قاضی احمد علی سندیلی داماد صاحب ترجمہ مولوی احمد حسین لکھنوی۔ ملا باب اللہ جونپوری۔ مولوی محمد اعظم قاضی زادہ سندیلہ۔ مولوی عبد اللہ ابن مولوی زین العابدین مخدوم زادہ سندیلہ وا زمولوی حمد اللہ مرقوم الترجمہ تصانیف ذیل مشہور ومتداول اند شرح تصدیقات سلم العلوم معروف بحمد اللہ وحاشیہ شمس بازغہ وحاشیہ صدرا وشرح زبدۃ الاصول عاملی وفات او بمقام دہلی در سال یازدہ صد وشصت ہجری بوقوع آمدہ جانب غرب وجنوب از مزار حضرت قطب الدین اوشی قدس سرہ مدفون گشت غفر اللہ لہٗ

قاضی حمید الدین ناگوری در عہد شمس الدین التمش بادشاہ بود نام شریفش محمد ابن عطا ست از مشائخ متقدمین ہندوستان جامع بود میان علم ظاہر وباطن مرید وخلیفہ شیخ شہاب الدین سہروردی اما بمشرب او وجد وسماع غالب آمد کہ دران مولع ومتوغل بود اورا تصانیف بسیار است بزبان عشق وولولہ سخن مے کند ازان جملہ طوالع شموس در اسماء حسنی وے بسال ششصد وپنج ہجری بجوار رحمت حق پیوست

شیخ حمید الدین الصوفی السعیدی الناگوری السوالی کنیتش ابو احمد ولقب وے سلطان التارکین است از اعاظم خلفاے خواجہ بزرگ معین الدین سنجری اجمیری واکابر علماے صوفیہ صافیہ رضوان اللہ علیہم اجمعین از اولاد سعید بن زید منجملہ عشرۂ مبشرہ رضی اللہ عنہم بود عمرے دراز یافتہ واول مولودیست کہ بعد فتح دہلی بخانۂ مسلمانان پیدا شدہ از زمان حضرت خواجہ معین الدین تا اوائل وقت

شیخ نظام الدین اولیا باقی بود و را تصانیف بسیار اند از ان جمله نسخۂ اصول الطریقه مشهور تر است وفاتش بست و نہم ربیع الثانی سال ششصد و ہفتاد و سه ہجری وقوع یافته مرقدش در ناگور ہست یزار و تبرک یه سواے موضعی است از مواضع ناگور که شهریست بسر زمین مارواڑ

مولانا حمید قلندر دہلوی فاضلی شاعری بود مرید شیخ نظام الدین اولیاست و در صحبت بعضے خلفاے شیخ انچه مقتضی قابلیت و استعداد باشد استفاده کرده اول در خدمت مولانا برہان الدین غریب بود و جمله ملفوظات او جمع آورده بعد ازان در ملازمت شیخ نصیر الدین محمود افتاده و از ملفوظات او نیز جمع نمود آن را خیر المجالس نام کرد ابتداے تالیف آن در سن ہفت صد و پنجاه و پنج ہجری بود و انجام آن در سال ہفت صد و پنجاه و شش ہجرے صورت بست

شیخ حمید سنبهلی علامه زمان یکتاے دوران به تفسیر دانی قرآن مجید معروف و دقیقه رسی فرقان حمید موصوف بود ہمایون بادشاه بوے عقیده راسخ داشت مے گویند که وے در زمان تسخیر ہندوستان به نوبت ثانی جہت استقبال ہمایون شاه بکابل رفت و از بسکه بادشاه را با او اعتقاد بود روزے برآشفت و گفت که پادشاہم تمام لشکر شما را رافضی دیدم پادشاه پرسید شیخ چرا چنین مے گوید گفت در ہر جا نام لشکریان شما یار علی و نقش علی و حیدر علی یافتم و ہیچ کس را ندیدم که بنام یاران دیگر بوده باشد بادشاه ہم برآمد و قلم که بدستش بود بر زمین زده گفت نام پدر کلانم خود عمر شیخ است دیگر نمے دانم و برخاسته بحرم سرا شد و باز آمده بملائمت و رفق شیخ را بر حسن عقیده خویش اطلاع داد نتیجه این حکایت عصوبت شیخ حمید بر تسنن و خوش عقیدگی و حسن خلقی ہمایون بادشاه است رحمہما الله تعالے

قاضی حمید الدین دہلوی عمدة العلما قدوة الفضلا عمر خود را بدرس صرف کرده شرح ہدایة الفقه از تصنیفات مشهوره اوست بسال ہفت صد و شصت و چهار ہجری بدار البقا رحلت فرمود

حمید الدین نارنولی عالم متصوف بود تیسیر البرکات شرح دلائل الخیرات از تالیفات اوست کہ دران اختلافات نسخ متن بیان کردہ

ملا حیدر کشمیری ابن خواجہ فیروز بعمر ہفت سالگی قرآن مجید حفظ نمودہ از علماے وقت ہیچو بابا قطب الدین وجوہر ناتھہ اولاً استفادہ کردہ ازان بعد از کشمیر بدہلی رسیدہ بخدمت شیخ المحدثین دہلوی فقہ وحدیث وتفسیر تکمیل نمودہ بہ کشمیر واپس آمد حاکم آنجا ہر چند براے قضاے آن بلدہ گفتہ وے ازان منصب اباکرد وفاتش درسال ہزار وپنجاہ وہفت ہجری بظہور پیوستہ

قاضی حیدر کشمیری المخاطب بقاضی خان از علماے کبار وفقہاے نامدار کشمیر شاگرد ملا عبد الرشید ترگر بود بوجہ عسرت معاش از وطن مالوف بہ لشکر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ پیوست وبتوسط سیادت خان صدر الصدور بخدمت بادشاہ رسیدہ اولاً بتعلیم شاہزادگان مامور شد باز بقضاے دہلی سربلندی یافتہ بدیانت وعدالت وے بادشاہ بغایت رضامند شدہ وے را بخطاب قاضی خان ممتاز فرمودہ درسال یازدہ صد وبست ویک ہجری بعارضہ اسہال بلک دکن وفات یافتہ نعش وے بہ کشمیر آوردہ بیرون شہر در باغ بجبی پورہ زیر زمین سپردند

مولوی حیدر علی سندیلی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی تلمیذ والد ماجد خود وقاضی احمد علی سندیلی بود وتکمیل از ملا باب اللہ جونپورے شاگرد پدر خود کردہ عالم متبحر وطبیب حاذق وشاعر بود از تلامذہ مشاہیرش قاضی ارتضا علی خان گوپاموی ومولوی دلدار علی لکھنوی مجتہد شیعہ ومولوی سید محمد پسر مولوی دلدار علی مرحوم ومولوی نور اللہ فرنگی محلی وحافظ غلام میر سندیلی ومولوی احمد بخش سندیلی ومولوی نجف علی وقاضی جلال الدین آسیونی ومولوی محمد علی بدایونی وحاجی امین الدین کاکوروی ومولوی اعز الدین سندیلی ومولوی حسین احمد ملیح آبادی ومرزا حسن علی محدث کبیر ساکن لکھنؤ محلہ محمود نگر ومولوی رجب علی چریاکوٹی اند حاشیہ میر زاہد رسالہ وتعلیقات میر زاہد ملا جلال وتعلیقات شرح سلم مولوی حمد اللہ وتکملہ ناتمام شرح سلم

مولوی حمداللہ از تصانیف مشہورہ او ہستند بتاریخ ششم رجب سال دوازدہ صد و بست و پنج ہجری وفات یافتہ در صحن مدرسہ پدر خود بہ سندیلہ مدفون شد علیہ الرحمۃ والغفران

مولوی حیدر علی رامپوری اولاً از مولوی عبدالرحمٰن قہستانی دکھنی و ثانیاً از مولوے محمد جیلانی رامپوری اکتساب علوم کردہ تکمیل تحصیل نمود و بدختر مولوے محمد جیلانی مذکور کتخدا گشت در علم طب ید طولی داشت باواخر عہد نواب احمد علی خان بہ ٹونک رفتہ در انجا عزے و شانے یافت مے گویند سند علم حدیث از مولانا عبدالعزیز دہلوی یافتہ در ٹونک درس و طبابت مے کرد ہمانجا وفات یافت تاریخ وفاتش معلوم نیست از مولفات وی صیانۃ الاناس عن وسوسۃ الخناس بزبان اُردو و رسالہ رفع الیدین بفارسے مشہور اند

مولوی حافظ حیدر علی فیض آبادی در علم مناظرہ و کلام فایق الاقران بود خصوصًا در فن مناظرہ با شیعہ سے فی زماننا نظیرے نداشت مطالعہ کتب خصم زیادہ تر مد نظرش بود عمر شریفش از ہفتاد و پنج متجاوز شدہ قریب پنج سال مے گذرد کہ در حیدرآباد دکن بملازمت فرمان روائے آن دیار دو صد روپیہ مشاہرہ مے یافت ہمانجا رحلت فرمودہ مدفون گشت اکنون پسرانش در انجا ملازم و موجود اند علاوہ کتب مذکورہ ذیل دیگر مصنفاتش تمام و ناتمام در مناظرہ شیعہ ہستند تصانیفہ المشہورہ منتہی الکلام۔ رسالہ در نکاح ام کلثوم۔ نضارۃ العینین عن شہادۃ الحسنین۔ کاشف الشام عن تدلیس المجتہد القمقام۔ ازالۃ الغین عن بصارۃ العین در سہ جلد۔ الداہیۃ الحاطمہ علی عمن اخرج من اہل بیت الفاطمہ۔ رویۃ الثعالیب والغرابیب فی انشاء المکاتیب۔ رسالہ در بیعت مرتضوی۔

حرف الخاء المعجمہ

خانخانان دہلوی نامش عبدالرحیم پسر محمد بیرم خان خانخانان است بچہاردہم صفر سال نہصد و شصت و چہار ہجری در لاہور متولد شدہ در قابلیت و استعداد

ہمتا نہ یکتائے روزگار بود بزبان فارسی و ہندی و سنسکرت اشعار نیکو مے گفت واقعات بابری از تصانیف وے است بعمر ہفتاد و دو سالگی در سال ہزار و سی و دو ہجری وفات یافتہ در دہلی مدفون گشت

مولوی خادم احمد فرنگی محلی بن مولوی محمد حیدر بن مولوی محمد مبین کہ محفل وعظ در مسجد فرنگی محل بر طریق آبائے خود مے آراست و از وعظ وے رونق فرنگی محل بود و بیعت از پدر خود مولوی محمد حیدر مرحوم داشت مے گویند ہنگامیکہ مولوے امیر الدین علی امیٹھوی بجمعیت اسلامی جہت مقابلہ بیراگیان ہنومان گڑھی بسال ہفتاد و یکم بعد صد و دوازدہم کمر ہمت بستہ بود وے ہم بشمول دیگر علمائے ذرخواہ حسب اشارہ نواب نقی علی خان بفہمایش مولوی امیر الدین علی سابق الوصف لب کشادہ ہمدران زمان بتاریخ دہم ذی الحجہ سال مذکور مولوی خادم احمد بعارضہ فرود آمدن رودہ مبتلا شدہ واقع دوازدہم وقت ظہر طائر روح پرفتوحش بعالم بالا پرواز نمود منشی الطاف حسین منشی خزانہ سلطانے تاریخ رحلتش فی البدیہہ چنین بسلک نظم کشیدہ ؎ درین مقام سرای فانی نہ کعبہ و نے کنشت باشد؛ نہ طفل باشد نہ پیر باشد نہ خوب باشد نہ زشت باشد؛ نہ تخت باشد نہ تاج باشد نہ مملکت نے خراج باشد؛ نماند این ہیچ قصر و ایوان نہ در نہ دیوار خشت باشد؛ نہ پست باشد نہ اوج باشد نہ بحر باشد نہ موج باشد؛ بماند البتہ نام آنکس ہر آنکہ نیکو سرشت باشد؛ بعین حسرت شدہ روانہ چو خادم احمد ازین زمانہ؛ رقم زد الطاف بہر سالش الٰہی او در بہشت باشد؛ فاعتبروا یا اولی الابصار ببینند کہ در ہمان قریب زمان بہ لکھنؤ مرزبان آن از دست انگلشیان چہا بروے کار ظہور یافتہ تصانیفہ دو رسالہ عربی و فارسی در بیان دائرہ ہندیہ۔ تعلیقات متفرقہ بر شرح وقایہ۔ رسالہ حاصل و محصول متعلقہ فوائد ضیائیہ

مولوی خرم علی بلہوری از مشاہیر فقہائے بلہور شاگرد خاندان مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی بود ہموارہ در قلع بدعت و احیائے سنت مے کوشید چنانچہ رسائل مؤلفہ وے بران دلالت مے کنند وے رحمۃ اللہ علیہ در سال دوازدہ صد و پنجاہ و

هشت هجری حسب الامر نواب ذوالفقار بهادر رئیس باندا ترجمه در المختار شرح تنویر الابصار از کتاب النکاح بزبان اردو آغاز کرده بماه رجب سنه دوازده صد و هفتاد هجری تا آخر کتاب باتمام رسانید پس از آن بماه محرم بسال دوازده صد و هفتاد و یک هجری ترجمه کتاب الحج تکمیل نموده از شروع کتاب تا باب الاذان ترجمه نوشته بودند که همدرین سال داعی اجل را لبیک اجابت گفته رهگراے عالم بقا شدند بعد وفات شان مولوی محمد احسن نانوتوی حق تالیف ترجمه مذکور از ورثه مولوی خرم علی مرحوم خرید فرموده آنرا تکمیل کرده نامش غایة الاوطار نهادند که عدد دوی دوازده صد و شصت و چهار مے بر آید که آن زمانه درمیان ۱۲۵۸ و ۱۲۷۱ هجری است رساله منع قرات فاتحه خلف الامام و ترجمه مشارق الانوار و آداب الحرمین و نصیحة المسلمین ازو یادگار ماند

امیر خسرو دهلوی خسرو شاعران نامدار و سرآمد متصوفان معرفت شعار جامع علوم ظاهر و باطن بود وے سلطان الشعرا و برهان الفضلا است نام شریفش ابوالحسن بن امیر سیف الدین محمود از امیرزاده هاے هزاره بلخ بود در قصبه مومن آباد عرف پٹیالی تولد یافته اشعار آبدارش از چهار صد هزار زائد اند و مشهور است که نود و نه کتاب در سلک نظم کشیده از آن جمله تغلق نامه و کتاب قرآن السعدین در بیان داستان ملاقات ناصر الدین بغرا خان حاکم بنگاله با پسرش معز الدین کیقباد بادشاه دهلی است وے نسبت فنا فی الشیخ با مرشد خود مولانا شیخ نظام الدین اولیا قدس سره داشت بعد شش ماه از فوت پیر خود شب جمعه هژدهم شوال سال هفتصد و بست و پنج هجری بجوار رحمت حق پیوست پائین مرشد خود در دهلی مدفون گشت رحمة الله علیه

مولانا خواجه بانکپوری پدر مولانا حسام الدین بانکپوری دانشمند متبحر و متقی بود فقر بسیار مے کشید وقتے سه فاقه شده بود که شخصے پیش وے براے استفتا آمد و پاره زر نیز آورد وے زر را بصاحبش باز گردانید مردم خانه عتاب کردند تا وقت شام رسید ملک عین الدین در بانکپور فرود آمده بود دعاے مے خواند او را لفظے مشکل شد پرسید درینجا عالمے هست گفتند مخدوم مولانا خواجه دانشمند نامے است طلبید و آن لفظ را حل کرده

ملک عین الدین ہمان قدر زر کہ مستفتے آوردہ بود بازیادت جامہ وطعام پیش آورد بعد ازان
باہل خانہ گفت چون ہمت کردیم وال مشکوک بازگردانیدیم خداے تعالیٰ مالاز وجہ
حلال عطا کرد رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ محمد قنوجی بن عبدالرحمن قنوجی عالم عارف وسالک بود از سادات رسول و
اخلاق حمیدہ وفضائل شہیرہ داشت بحرمین شریفین رفتہ واز مشائخ آن دیار مستفید
شدہ بقنوج مراجعت فرمود از تصانیف او کتابیست در علم تصوف وسلوک موسوم
بہدایۃ السالکین الی صراط رب العالمین در قنوج وفات یافتہ تاریخ فوتش معلوم نہ شد

خواجہ محمد دہلوی ابن مولانا بدرالدین اسحاق از اولاد دختری شیخ فریدالدین گنج شکر
است قدس سرہ جامع علوم وحاوی فنون بود در علم حکمت وموسیقی نیز کمالی داشت و
بکمال ذوق وشوق وعبادت موصوف بود وے شیخ نظام الدین اولیارا در نماز امامت
مے کرد از ملفوظات شیخ نظام الدین کتابے مسمی بانوار المجالس جمع کردہ رحمۃ اللہ علیہ

مولانا خورد جگی کالپوی مرید وخلیفہ شیخ نصیرالدین محمود وشاگرد مولانا معین الدین
عمرانی واوستاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی بود پیش از آمدن امیر تیمور گورکان از دہلی
برآمدہ بکالپے متوطن شد ودر ہمانجا بسر برد قبرش بیرون شہر کالپے است

خواجہ بہاری لاہوری فقیہ محدث مفسر واقف اسرار حقانی بود اولاً از مسکن خود
حاجی پور بقصبہ گودہ پور بہ نیت تحصیل آمدہ بخدمت شیخ جمال الاولیاے خواند سپس
بلاہور آمدہ بخدمت ملا محمد فاضل لاہوری دستار فضیلت بست ودیجانہ وے سکونت
اختیار کرد وبالآخر مرید وخلیفہ حضرت میان میر گشت درسال ہزار وشصت ہجری
وفات یافتہ بلاہور مدفون گردید

شاہ خوب اللہ الہ آبادی نامش محمد یحیی برادر زادہ وداماد وخلیفہ شیخ محمد افضل
الہ آبادی بحر امواج علم شریعت وطریقت بود بعمر سیزدہ سالگی از تحصیل علوم متعارفہ
فراغ حاصل نمودہ موافق تربیت وتعلیم پیر خود مدارج سلوک را طے کردہ ہم پہلو مرشد
خود برآمد وبعد مرشد خود تمام عمر امور خلافتش انجام داد کتب ورسائل بسیار

تصنیف کردہ از انجملہ القول الصحیح فی صلوٰۃ التسبیح والکلام المفید فیما یتعلق بالشیخ والمرید والکلمات المؤلفہ فی المقاصد المختلفہ وبضاعۃ مزجاۃ ومآخذ الاعتقاد فی شان الصحابہ واہل بیت الامجاد وتزیین الاوراق فی مخرق الطباق وخلاصۃ الاحوال ووفیات الاعلام بہ نمط نفحات الانس ملا جامی وچہار مجلد مکتوبہ در اظہار حقیقت تصوف مشہور ومعروف اند شب دوشنبہ یازدہم جمادی الاول سال یک ہزار ویک صد وچہل وچہار ہجری بجوار رحمت حق آسودہ بجنب پیر و مرشد خود در آگرہ آباد مدفون گشت کان الشیخ قطباً تاریخ رحلت اوست

حرف دال مہملہ

داتا گنج بخش لاہوری نام شریفش علی مخدوم غزنوی است شجرہ نسب او بامام حسن بن علی رضی اللہ عنہما منتہی مے شود از اولیاے متقدمین جامع علوم ظاہر و باطن عابد زاہد متقی مظہر خوارق وکرامات حنفی المذہب بود علاوہ مرشد خود شیخ ابوالفضل بن حسن ختلی با دیگر مشایخ کبار مجیح شیخ ابوالقاسم گورگانی وابوسعید ابوالخیر وابوالقاسم قشیری مدت صحبت یافتہ فوائد کثیرہ حاصل کردہ بود آخر باشارہ مرشد خود از غزنی بلاہور آمدہ ہنگامہ فضیلت ومشیخت گرم نمود روز بدرس وتعلیم وشب بہ تلقین بسر مے برد بسے علماء وصلحا از دامن تربیت او برخاستند تصانیف بسیار ازو یادگار اند از انجملہ کشف المحجوب شہرت دارد بسال چہار صد وشصت وپنج ہجری رحلت فرمودہ در خانقاہ خود بلاہور زیر زمین آسود

ملا درویزہ پشاوری جامع علوم ظاہری وباطنی مرید وخلیفہ سید علی خواص بود در وقت وے زنادقہ وملاحدہ در قصبہ ولایت سے کوشیدند بآنہا مباحثہ کردہ ملزم ساخت خصوصاً با عیسے ملوتے دبایزید ملحد کہ خود را پیر روشن نام نہادہ بود بحثہا کردہ کتاب مخزن الاسلام بزبان پشتو تالیف نمودہ ناتمام ماند پسرش ملا عبد الکریم او را باتمام رسانید ہر قدر از تصنیف ملا درویزہ است دران علاوہ معارف وحقائق تذکرہ احکام شرع شریف بسیار است وانچہ از تکمیل پسرش عبد الکریم است دران اکثر حقائق ومسائل

مذکور شده و مخزن الاسلام مانند شرحی است مسمی بشرح کلمات باقیات مولانا درویزه در
سال یکہزار و چہل و ہشت ہجری وفات یافته

حافظ دراز پشاوری ناش محمد احسن واعظ ابن حافظ محمد صادق واعظ بن حافظ
محمد اشرف خوشالی پشاوری در فقه و حدیث و اصول یگانه روزگار از دودمان علم و فضل بود
اکثر علوم از والده ماجده خود که عالمه و فاضله بود تحصیل نموده بر مسند افادت و افاضت
متمکن شد و تمام عمر گرامی بدرس طلبه و تالیف کتب صرف کرده منح الباری شرح فارسی
صحیح بخاری و تفسیر سورهٔ یوسف و تفسیر لتصحیح و معراج نامه و وفات نامه و حاشیه شرح قاضی
مبارک بر سلم و حواشی تتمهٔ اخوند یوسف و غیره رسائل و کتب از تصانیف اوست
بعمر شصت و یک سالگی بحدود دوازده صد و شصت و سه ہجری رحلت فرمود

بابا داود مشکوتی کشمیری از علماے نامدار کشمیر در فقه و حدیث و تفسیر و حکمت و
معانی ید طولی داشت و حافظ مشکوة المصابیح بود بدین وجه او را مشکوتی می گفتند
علوم متداوله بخدمت خواجه حیدر چرخی اکتساب کرده و علم باطن پیش بابا نصیب الدین
و خواجه محمود نقشبندی حاصل نمود کتاب اسرار الاخبار در حالات سادات و درویشان کشمیر
اسرار الاشجار و منطق الطیر منظوم از تصانیف اوست و بسال ہزار و نود و ہشت ہجری
وفات یافت در کشمیر متصل عیدگاه مدفون گشت

مولوی سید دلدار علی لکھنوی مجتهد الشیعه ابن مولوی معین الدین بن عبد الهادی
رضوی در سال یکہزار و یک صد و شصت و شش بقصبه جائس یا نصیر آباد متولد شده او
اول کسے است که در اهل تشیع به ہندوستان دعوی اجتهاد کرده و جمعه و جماعت بدان
مذہب بظہور آورده در مبادی احوال علوم عقلیه را از فضلاے ہندوستان مثل سید غلام حسین
دکنی الٰه آبادی و مولوی حیدر علی و ملا حمد الله سندیلی و مولوی باب الله شاگرد
ملا حمد الله سندیلی استفاده نموده و بعد فراغ از عقلیات در کربلاے معلی از آقا باقر
بہبہانی و سید علی طباطبائی اکتساب علوم فقه و حدیث و اصول کرده و در مشہد مقدس
از سید مہدی بن سید ہدایت الله استفاده و اجازت یافته بوطن مالوف رجوع نمود

وبافادہ وتعلیم مطالب مذہبی سے کوشید کتب ذیل از تصانیف وینست اساس الاصول۔ مواعظ حسنہ۔ شرح باب الصوم حدیقۃ المتقین مصنفہ اخوند مجلسی۔ وشرح باب الزکوۃ از کتاب مذکور۔ وعماد الاسلام در پنج مجلد کلان وشہاب ثاقب وصوارم الالہیات و حسام الاسلام واحیاء السنہ ورسالہ ذوالفقار ورسالہ غیبت ورسالہ جمعہ وحاشیہ بر شرح ہدایہ حکمت ملا صدرا ومنتہی الافکار ومسکن القلوب ورسالہ وہبیہ ورسالہ آثارۃ الاحزان در عہد سلطنت غازی الدین حیدر بادشاہ اودھ بمقام لکھنؤ بشب نوزدہم رجب سن یک ہزار ودو صد وسی ودو ہجری وفات یافتہ در مقبرہ حسنیہ واقع لکھنؤ مدفون شد تجاوز اللہ عن سیاٰتہ وے در سال دوازدہ صد وبست وہفت ہجری مسجدی تعمیر فرمودہ شاعری تاریخ آن گفتہ وہو ہذا ؎ دلبر زہرا ودلدار علی کامل اندر اجتہاد واتقا ساخت چون مسجد شدہ تاریخ آن مسجد اقصائے ثانی شد بنا با آخر صاحب الترجمہ در عہد سلطنت غازی الدین حیدر بادشاہ اودھ بمقام لکھنؤ بشب نوزدہم رجب سن یک ہزار ودو صد و سی وپنج ہجری وفات یافتہ در مقبرہ حسنیہ مدفون شد

مولوی دین محمد سندیلی ابن وجیہ الدین ابن شیخ عبد السمیع قاضی زادہ سندیلہ دانشمندی محدث ومدرس بود توکل وتقوی شعار خود داشت در اوائل صدی سیزدہم جہان فنا را پدرود نمود

حرف ذال معجمہ

مولوی ذاکر علی سندیلی ابن مولوی اکبر علی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی شارح سلم العلوم جوانے فارغ التحصیل بود از والد ماجد خود ونیز مولوی حیدر علی سندیلی تربیت وتعلیم یافتہ بعالم جوانی ازین جہان فانی ہنگام غسل غدیر آبے کہ آن را بندی تالاب گویند روبروی والد خود غریق بحر شہادت گردید ؎ این ماتم سخت است کہ گویند جوان مرد

اسعد اللہ علیہ شآبیب الرحمۃ والغفران

حکیم ذکا خان ساکن آگرہ طبیبی حاذق در سلک ملازمان مادھوجی سیندھیا والی گوالیار انتظام داشت در سن دوازدہ صد وشش ہجری وفات یافتہ قبرش اندر احاطہ

درگاه شاه علاء الدین واقع اکبرآباد موجود است و آن را از سنگ مرمر ساخته‌اند بدان تاریخ فوت وی منقوش است و هو هذا ؎ ذکا خان عالم قانون حکمت ٭ که داد سے عقل کل بر دست او بوس ٭ شب آدینه و بستم ز شوال ٭ بعزم کوچ زد زین کوچگه کوس ٭
خرد گفت از سر افسوس تاریخ ٭ شد از دنیا مسیح وقت افسوس

حرف الراء المهملة

راجح ابن داؤد احمدآبادی نهم صفر سنہ ۸۷۱ ہشتصد و ہفتاد و یک در احمدآباد ولادت یافته صرف و نحو و منطق و عروض وغیره از محمد بن محمود مقری حنفی درس گرفته و علم معانی و بیان از مخدوم بن برهان الدین و علم هیئت و کلام بخدمت محمد بن تاج الحنفی اکتساب نموده در جمله فنون تجرید اکرد و طبع مائل بشعر داشت و اجازت الفیه حدیث از سخاوی گرفته در سال نهصد و چهار هجری رحلت فرمود

رحمت الله سندی از اکابر علمای عاملین بود از سند بمدینه طیبه اقامت گزید در سال نهصد و نود هجری بمکه معظمه رحلت فرمود

حافظ رحمت الله آگره آبادی اصلش از پنجاب است در صبی هر دو چشمانش بعارضه چیچک سپید شد چون بسن تمیز رسید قرآن مجید باندک زمانے یاد کرد کتب صرف و نحو از علمائے عصر زبانی خوانده همچنین کتب اکثر علوم از اساتذه وقت خواند لغایت ذکی الشیخ وحید الحافظ بوده گویند که از مشتغلان سه کرت عبارت کتب ورق ورق بیاد می‌گرفت قاموس اللغه در شش ماه یاد کرده کتب صحاح سته بر زبان داشت در آگره آباد متاهل شده رخت اقامت انداخته چهاردهم رمضان المبارک روز سه شنبه سال دوازده صد و نود و سه هجری ازین جهان رحلت فرمود رحمة الله علیه

مولوی رحمت الله فرنگی محلی پسر سوم مولوی نور الله بن ملا احمد ولی بن قاضی غلام مصطفی بن ملا محمد اسعد بن ملا قطب الدین سهالوی شاگرد عم خود ملا ظهور الله از تحصیل علوم درسیه فراغت یافته بمقام نادی پور نواحی طبرح اقامت افگنده مدرسه موسوم بچشمه رحمت ترتیب داده تعلیم علوم متداوله می‌ساخت از معقولات و منقولات

بطلبہ میداد خلقی از فیض وے کامیاب می شدند بتاریخ شانزدہم جمادی الاول سن سیزدہ صد و پنج ہجری بغازی پور رحلت فرمودہ مدفون گشت

شیخ رزق اللہ دہلوی عم کلان شیخ عبد الحق محدث دہلوی متخلص بمشتاقی مردے فاضل و کامل و عارف از نوادر روزگار از مردم سلطنت یادگار رجامع فضائل صوری و معنوی بود و طبع موزون در ہندی و فارسی داشت و رسالہائے ہندی او ہیم آبن و جوت نرنجن پیش ارباب شوق و ذوق مقبول و مشہور اند تخلص او در ہندی راجن و در فارسی مشتاقی در سال ہشتصد و نود و ہفت ہجری رحلت فرمود در مشتاق ختم تاریخ وفات او شیخ المحدثین دہلوی یافتہ رحمہا اللہ

مولوی رستم علی قنوجی ابن مولوی علی اصغر قنوجی در سال یازدہ صد و پانزدہ ہجری متولد شدہ از مختصرات تا مطولات کتب درسیہ بخدمت والد خود تحصیل کردہ بعد وفات پدر سفاتحہ فراغ در سال یازدہ صد و چہل ہجری بخدمت ملا نظام الدین لکھنوی خواند و بمسند افادہ و افاضہ جانشین پدر گردید تفسیر صغیر کہ در ایجاز عبارت بجلالین ہمدوش است و شرح منار و رغایۃ اختصار از تصانیف شہیرہ اوست در سال یازدہ صد و ہفتاد و ہشت ہجری رحلت فرمودہ

مولانا رشید الدین خان دہلوی از ارشد تلامذہ مولانا رفیع الدین دہلوی ذہن وقاد و طبع نقاد و در علم کلام کمالی وافر داشت شوکت عمریہ بجواب بارقہ ضیغمیہ بمقدمہ متعہ وغیرہ رسائل در رد مذہب اہل تشیع از تصنیفاتش یادگار ماند در سال دوازدہ صد و چہل و نہ ہجری طائر روحش باوج علیین پرواز کرد برد اللہ مضجعہ

مولوی رضا حسن خان کاکوروی ابن امیر حسن خان از مخدوم زادگان کاکوریست سیزدہم ذیقعدہ یوم پنجشنبہ سال دوازدہ صد و چہل و شش ہجری ولادت یافتہ حاجی محمد سعید بغدادی چند قطعہ تاریخ ولادتش بزبان عرب نظم نمودہ. از ان جملہ این است ؎ شرف العصر مولود وفاق بدو بادہ ثانی معدان الفخر قدر ان الوجود داد و ذہانت و فطانت وہبی داشت بعمر ہیزدہ سالگی از تحصیل علوم متعارفہ فراغ یافتہ

خصوصاً در انشای عربی و فارسی نظماً و نثراً گوی سبقت از اقران ربوده مشار الیه اہل کمال گشت مصنفاتش در بنگال مشہور و معروف اند منجملہ آن قصیدہ انموذج الکمال ہموزن و قافیہ قصیدہ بردہ در سال دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری تصنیف فرمودہ چنانچہ بخاتمہ آن مے فرماید ؎ تم المدیح فقدارخت مو تمناثہ الله ازل الایجاز والختم ثہ وشرح آن بدوازدہ صد و شصت و پنج ہجری نوشتہ دران وقت نوزدہ سالہ بود دیگر مطارح الاذکیا در حل عویصات علوم مختلفہ ہست واین ہر دو کتاب بنظر مؤلف رسیدند الحق کہ ازان لیاقت علمی مصنف ظاہر مے شود آخر باقتضای کل نفس ذائقة الموت در عین شباب بملک بنگالہ سفر آخرت گزید رحمۃ الله علیہ

مولوی رضا علی خان بریلوی ابن محمد کاظم علی خان بن محمد اعظم شاہ ابن محمد سعادت یارخان بہادر از اجلہ علماے بریلی ملک روہیلکھنڈ و از عائلہ افاغنہ بڑیچ ہست بزرگان شان پیش سلاطین دہلی بر عہدہ ہاے جلیلہ بمنصب شش ہزارے سرفراز و ممتاز بودند وے بسال بست و چہارم صدی سیزدہم ہجرت متولد شدہ بخدمت مولوے خلیل الرحمن مرحوم بمقام ٹونک تحصیل علم درسی کردہ بعمر بست و سہ سالگی از اکتساب علوم متداولہ فراغ یافتہ مشار الیہ اماثل و اقران گشت خصوصاً در علم فقہ مہارتے کامل داشت تذکیر پر تاثیر وے مشہور و معروف ہست بالجملہ بینت کلام و سبقت سلام و زہد و قناعت و حلم و تواضع و تجرید از خصائص وے توان شمرد دوم جمادی الاول سال ہشتاد و دوم صدی سیزدہم ازین سراے سپنج در رحلت فرمود رضی الله عنہ بڑیچ بباے موحدہ تازی و راے ثقیلہ ہندیہ ہر دو مفتوح و یاے تحتانی ساکن و جیم فارسے موقوف گروہے از افاغنہ اند کہ ایشان را روہیلہ نیز گویند

شاہ رضا لاہوری قادری شطاری از اکابر علماے و کملاے مشائخ لاہور صاحب فتوی و ارشاد بود و فتوحات ظاہر و باطن ہر انچہ بود پیوستہ در پنجاب بکسی میسر نگشت بتاریخ دوازدہم جمادی الاول سال ہیزدہم از صد سے دوازدہم رحلت فرمودہ مرقدش بلاہور ست

شیخ رضا رفیقی کشمیری ابن محمد بن مصطفٰے رفیقی کنیت وے ابوحمزہ است بسال دوازدہ صد وپنج ہجری متولد شدہ از پدر بزرگوار واعمام وجد مادرے خود شیخ نعمت اللہ بن اشرف تو پیکر و علوم تحصیل کردہ فقیہ و محدث شد و مشتہر گشت و بدرس علوم مذکور اشتغال داشت و بر ہر کہ ومہ سبقت سلام مے کرد و از بس حلیم و رحیم و متواضع بود بماہ شعبان سنین دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری رحلت فرمود

میر رضی الدین از علمائے کشمیر فاضل کامل و متبحر بود بزمان تسلط مرزا حیدر بہ محلہ قطب پورہ بدرس مقرر شدہ باکثر علوم تالیفات جیدہ دارد دختر وے بحبالۂ نکاح ملا فیروز در آمد مولوے فقیر محمد لاہوری در حدائق حنفیہ مطبوعہ مطبع نولکشور بصفحہ ۳۴۷ اولاً وفاتش در سن نہصد و پنجاہ و شش ہجری نوشتہ باز ہمان صفحہ در ذیل ترجمہ میر موصوف وفات او در سن نہصد و شصت ہجری تحریر مے فرمایند ندانم کہ صحیح کدام است و وجہ تکرار ترجمہ چیست بجز اینکہ بر مسامحت قلم ناسخ محمول شود

مولوی رضی الدین ولد حبیب الدین قاضی کانپور کہ بزیور رضا و تسلیم آراستہ بود بحکم قضا در سال دوازدہ صد و شصت و دو ہجری در بلدہ کانپور از دولت سرائے فنا بدار البقا ے بقا شتافت مولانا محمد سلامت اللہ کشفی ادام اللہ برکاتہ تاریخ وفاتش چنین یافتہ ؎ نہال باغ شرف مولوی رضی الدین ؛ قضا نہفتہ بخاکش چو آفتاب بمیغ

نبیر عقل چو سال وفات او جستم ؛ زغصہ گفت بکن ہائے ہائے درد ریغ ؛ ۱۲۶۲

میر سید رفیع الدین محدث ساکن آگرہ آبائے کرامش ہمہ علما و صلحا بودہ اند و او نیز دانشمند و محدث بود و بغایت جود و سخاوت و خلق و لطف داشت در معقولات شاگرد مولانا جلال الدین دوانی و در حدیث شاگرد شیخ شمس الدین محمد بن عبد الرحمن السخاوی الحافظ المصری است و حملش از شیراز بود تولد او ہم در انجا است در زمان سلطان سکندر لودی بدہلی تشریف آورد و سلطان سکندر را در حق او اعتقادی عظیم پیدا شد وی باذن سلطان سکندر در آگرہ اقامت فرمود وفات او در سال نہصد و پنجاہ و چہار ہجری شدہ قبرش ہم در انجا است کہ خانہ او بود رحمۃ اللہ علیہ

مولانا رفیع الدین دہلوی ابن شاہ ولی اللہ دہلوی از اجلۂ علماے وقت بود مقدمۃ العلم و رسالہ عروض و کتاب التکمیل و رسالہ دفع الباطل و اسرار المحبۃ و ترجمہ قرآن مجید بزبان اردو و تحت اللفظ از تصانیف وے ہستند گاہی شعر ہم گفتی چنانچہ غزل مولانا عبد الرحیم دہلوی را کہ در بیان ماہیۃ نفس بجواب غزل عربی شیخ الرئیس بود مخمس نمودہ بسال دوازدہ صد و چہل و نہ ہجری رحلت فرمود رفع اللہ درجاتہ فی الجنات

مولوی رفیع الدین مرادآبادی ابن فرید الدین علم حدیث بخدمت مولوی خیر الدین سورتی شاگرد شیخ محمد حیات سندی و نیز بخدمت شاہ ولی اللہ محدث دہلوی حاصل نمودہ و با مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی صحبتہاے تحقیق و تدقیق داشت مرید و شیخ محمد غوث لاہوری بود بحرمین شریفین رفتہ بحج و زیارت مشرف شدہ و کتابے در حالات حرمین شریفین تالیف کرد کتاب قصر الآمال بذکر الحال و المآل و سلو الکئیب بذکر الحبیب و ترجمہ عین العلم و شرح اربعین نووے و کنز الحساب و تذکرۃ المشائخ و کتاب الاذکار و تذکرۃ الملوک و شرح غنیۃ الطالبین و تاریخ افاغنہ مشہور ترین از مصنفات وے ست بپانزدہم ذی الحجہ سال دوازدہ صد و ہژدہ ہجری در مرادآباد بمرض استسقا وفات یافت۔

مولوی روح اللہ لاہوری در سال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری متولد شدہ باکتساب علوم پرداخت در صرف و نحو و منطق و معانے و حدیث و تفسیر و اسنے نظیر خود نداشت شاگرد رشید مولوے محمد سلیم لاہوری بود حکام عہد یعنے رنجیت سنگھ وغیرہ ادب وے بغایت مے کردند دران زمان کہ شورش سکھان در لاہور بدرجہ غایت رسیدہ بود او ست کہ در لاہور آثار شرع جاری داشت فتواے او نزد علماے عصر مقبول مے شد در مکہ معظمہ رفتہ بلیے روز بماہ رمضان شریف قرآن مجید حفظ کرد صاحب تصانیف بود و بوقت مراجعت در معمورہ یمن بسال دوازدہ صد و چہل و چہار ہجری وفات یافتہ

شاہ رؤف احمد مصطفےآبادی نقشبندی مجددی مصطفےآبادی برادر خالہ زاد

شاه ابوسعید دهلوی فقیه و محدث و مفسر بود کسب علوم ظاهر از مولانا شاه عبدالعزیز کرده
خرقهٔ خلافت خاندان نقشبندیه از شاه غلام علی یافته در بهوپال مقیم شده تفسیر رؤفی
بزبان اردو تالیف نمود که آغاز آن در دوازده صد و سی و نه و اختتام آن در دوازده صد و
چهل و هشت هجری بظهور پیوسته و نیز دار المعارف در بیان ملفوظات مرشد
خود و دیوان رافت در اشعار هندی و فارسی از تصنیفات اوست و در اشعار رافت
تخلص می کرد از بهوپال بعزم زیارت بیت الله روانه شده بسواری جهاز
در سال دوازده صد و سه هجری انتقال فرمود

حرف زای معجمه

مولانا شاه زاهد بخاری احمدآبادی محدث و فقیه حنفی المذهب مرید شاه عالم
گجراتی درس علوم می داد تاریخ ششم شعبان سال هشتصد و نود و سه هجری وفات
یافت و به احمدآباد گجرات مدفون گشت

ملک زین الدین و صدر الدین ایشان دو برادر اند که در علمای کرام
معدود نیستند مگر از نجبای روزگار و صلحای امت و محب العلم و العلما بودند لهذا
ذکر شان درین مختصر بمقتضای المرء مع من احب تیمنا و تبرکا کرده می آید
ملک زین الدین از وکلای خان جهان که از عظام سلطان سکندر لودی است
توفیق بر خیرات و مبرات رفیق حالش بود بعلاقهٔ صلاح و تقوی و خدمتگاری اکثر مشایخ
و علمای وقت را باو محبتی و رجوعی بود وی همواره تلاوت قرآن مجید بحالت قیام
می کرد و علمی ساخته که تا سینهٔ وی بلند بود بران قرآن مجید می نهاد و استاده
تلاوت می کرد تمام متعلقان او از خدمتگاران و غیره از نصف آخر شب برای تهجد
بر می خاستند و تا وقت چاشت در منزل او جز اشارت و نصیحت و زبان بوجه
شغل اوراد و غیره کار دیگر نمی شد گویند که وی را شب جمعه بمدح مطهر رسول الله صلعم
مقدار چند من برنج قبول می پخت بهر پره آن سه کرت قل هو الله احد خوانده می دمید
و در ایام مولد آنحضرت صلعم هر روز یکصد و بیست هزار تنکه زیاده می کرد تا روز دوازدهم

دوازده هزار تنگه خرج مے شد تنکه بالفتح و کاف عربی بمعنی قرص رائج خواه از زر باشد خواه نقره یا مس و این مفرّس تکه است

ملک زبیر الدین بخدمت و ملازمت برادر که در درگاه در سلطانے داشت اکتفا کرده روزگار بتجرد مے گذرانید و قریباً تنکه در حوالی دهلی بودند بملکیت گرفته بعلما و صلحا و صوفیان خویش مے گذرانید چون هر دو برادران الزاکا بروز چهارشنبه دعاے شهادت خود مے کردند همچنان شد که ایشان مے خواستند یعنی زین الدین در سنه نهصد و بست و شش هجری مسموم وفات یافت و زبیر الدین همراه سلطان ابراهیم ابن سلطان سکندر بودے در سن نهصد و سی و دو هجری شهید شد قبر او جانب غربی حوض شمسی واقع دهلی است

زین العابدین دهلوی عرف شیخ ادهن دهلوی جد مادری شیخ عبد الحق محدث دانشمند کامل متورع و متعبد و در غایت خشوع و انکسار و تادب و وقار بود و همان قدر جمع آداب که درمیان مردم مے بود درون خانه نیز بودے و زبانش دائم بذکر الله مے رفت و حلیه در غایت جمال و نورانیت داشت که انوار علم و تقوے از جبین وے لائح بود اکثر احوال صائم بودے و در لقمه احتیاط تمام داشتی سلطان ابراهیم بن سلطان سکندر بودے وے را بجانبت خویش خواند قبول نکردے مرید مولانا سماء الدین و شاگرد مولانا عبد الله طلبنی است رحمة الله علیهم وفات او در سال نهصد و سی و چهار هجری بظهور پیوسته قبرش جانب غربی حوض شمسی در دهلی است

شیخ زین الدین خوافی متخلص به وفائی صدر مستقل ظهیر الدین محمد بابر شاه بود و در دانشمندی موصوف بود او را مسجد است در آگره و مدرسه که آن طرف آب جون واقع شده و صاحب کمالات صوری و معنوی است و در معما و تاریخ و بدیهه گوئی و شعر و سائر جزئیات نظم و نثر و انشا عدیل زمان خود بود و مے گویند که مجلس اول که بابر بادشاه را ملازمت نموده پرسید که سن شما چند باشد و مے فی البدیهه گفت که قبل ازین به پنج سال چهل ساله بودم و حالا چهل ساله ام و بعد و سال دیگر چهل سال تمام می شود از و بسے

قطعہ ہذا ؎ غم گریبان گیر شد سرور گریبان چون کشم ؛ شوق دامنگیر آمد پا بدامان چون کشم ؛ اے گریبانم زشوقت تار و دامن چاک چاک ؛ بے تو پا در دامن و سر در گریبان چون کشم ؛ و ے تاریخے نوشتہ مشتمل بر فتح ہندوستان و شرح غرائب آن و داد سخنوری دران دادہ وفاتش در حدود چنار گڑھ بسال نہصد و چہل رو دادہ در مدرسہ خود باگرہ مدفون گشت

خواجہ زین الدین علی مہتور کشمیری راینواری از علماے کشمیر شاگرد شیخ یعقوب صرفی و ملا شمس الدین پال و مرید شیخ حمزہ بود در اواسط عمر بحرمین شریفین رفتہ واز شیخ ابن حجر مکی اجازت حدیث یافتہ بکشمیر واپس آمد و بتدریس علوم صارف الاوقات بود و بعد وفات بمحلہ راینوارہ کہ مسکن وی است مدفون گشت

مولوی زین الدین کشمیری ابن خواجہ عبد اللطیف دانشمند کامل ذکی الطبع بود و طبع موزون داشت اشعار فصیح مے گفت در اکل حلال کمال عنایت بود بعمر پنجاہ و دو سالگی بسال یازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری وفات یافتہ بمحلہ راینواری متعلقات کشمیر قریب خواجہ زین الدین علی جد خود مدفون شد

حرف سین مہملہ

مولوی سخاوت علی عمری جونپوری ساکن قصبہ منڈیاہون مضاف جونپور کثیر الدرس والتذکیر کہ از ذات اجامع صفات ستان مرطلبہ علوم را فیض عام بود ولادت الیشان در سن دوازدہ صد و بست و شش ہجری وقوع یافتہ از مولوی قدرت علی ردولوی و مولوی عبد الحی دہلوی و مولوی محمد اسمعیل دہلوی و مولوی احمد اللہ انامی اکتساب علوم نقلیہ و عقلیہ فرمودہ بدرس و افادہ طلبہ ہمہ تن متوجہ بود و مسجد جامع جونپور کہ از تعمیرات سلاطین شرقیہ است بقبضہ اہل تشیع مرکز بدعات شنیعہ بود و مخلص نمودہ دران جا مدرسہ ربانیہ قائم کرد تا حال چار بیست و نماز پنجگانہ و جمعہ مے شود و صدہا کسان حافظ قرآن از عرصہ برآئیند براے چندے در باندا بعہد نواب ذو الفقار بہادر مرحوم بدرس مدرسہ آنجا بود و تصنیف نادرہ و در گرمتعا بر حضرت ایشان

شرف یاب شد اول در مچھلی شہر مکان اوستادی مولانا محمد شکور غفر الله له و دوم در فتح پور
بفرودگاه مفتی محمد اسد الله مرحوم ذات پاکش مہربان بحال طلبہ یافتم و بعد حج بزیارت
بیت الله الحرام مشرف شده ہمدرانجا ششم شوال سال دوازده صد و ہفتاد و چہار ہجری
جان بجان آفرین تفویض نموده بجنة المعلی مدفون گشت القویم فی احادیث النبی الکریم
در حدیث و رساله اسلم در منطق و رساله تقوی در رد بدعات و عقائد نامه اردو و رساله
کلمات کفر و رساله اسرار فقر و جواب سوالات تسعه از مولوی شیخ محمد مچھلی شہری
و رساله عرض نیک در مناظره شیعه و رساله عرفان در اوقات و رساله تعداد لغات
وغیرہا از تصانیف مشہوره او ہستند بسے علماے نامدار از زیر دامن تربیتش برخاستند
ازانجمله مولوی سید خواجه احمد نصیرآبادی و مولوی کرامت علی جونپوری و مولوی رجب علی
جونپوری و مولوی محمد شریف جونپوری و ملا غلام محمد جگدیس پوری اعظم گڈھی و مولوی
شیخ محمد مچھلی شہری و مولوی محمد یعقوب بہاری و مولوی شجاعت حسین و مولوی محمد عمر
غازیپوری و مولوی غلام جیلانی بازیدپوری غازیپوری و مولوی فیض الله مئوی اعظم گڈھی
و مولوی رحیم الله ساکن ضلع بستی مشہور اند و حق تعالی چہار فرزند ارجمند عطا فرموده یکے
مولوی محمد دوم مولوی حکیم محمد جنید سوم مولوی محمد شبلی چہارم مولوی حافظ ابوالخیر محمد مکی
ذکر این چہار بمحل خود خواہد آمد ان شاء الله تعالی

مولوی سراج الحق بدایونی ابن مولوی فیض احمد بدایونی اند عالم کامل و فاضل مکمل
ذہن نقاد و طبع وقاد داشتند ولادت شان در سال دوازده صد و چہل و شش ہجری
بمنصهٔ وجود جلوهٔ ظہور انگند اظہار الحق نام تاریخی اوشان است اکثر کتب درسیه پیش
والد ماجد خود گذرانیده و تکمیل تحصیل بخدمت خال خود مولوی نور احمد بدایونی نموده اند
و شرف بیعت از مولوی شاه فضل رسول بدایونی یافته بافاضه و افاده ہمه تن متوجه
ہستند و درین چنین زمان که علم بر کتابہا و علما در گذراند ذات شریفش را از مغتنمات
دوران شمرد رساله سراج الحکمه در فلسفه و شرح رسائل حسابیات بہاء الدین عاملی
و شرح میزان منطق و حاشیه بر کتاب منتخبه شتی و رسائل طبیه و دیوان عربی

وفارسی از تصانیف شان سطرح انظار علمائے وقت اند سلمہ اللہ والبقاء ورقتاوہ اسے ماہمتاہ

حکیم سراج الدین شاہجہان آبادی از مشاہیر اطبائے شاہجہان آباد علامہ زمان بود در تصانیف وکتابت شہرتے داشت چراغ دین وانتخاب بحرالکلام وعلم رموز عقل افزاد حکمت ایمانی وسراج منیر وسراج ہدایت ولب لباب مثنوی مولانا روم ودستورالعمل علمائے متقدمین وعقلائے سابقین ومجموعہ گل وریاحین وقانون العلاج از تالیف اوست

سراج الدین علی خان اکبرآبادی آرزو تخلص محقق زبان فارسی چراغ ہدایت و تذکرۂ شعرا موسوم بمجمع النفایس وتنبیہ الغافلین متضمن خوردہ گیری شیخ علی حزین گواہ فضل اوست علاوہ فارسی در ریختہ گوئی ہم کمالے داشت بروقت بربادی دہلی حسب الاشارہ نواب سالار جنگ بہ لکھنؤ رفتہ ہمانجا در سال یازدہ صد وشصت ونہ ہجری وفات یافت

مولوی سید سرفراز علی سندیلی ولد میر محفوظ علی ولد میر محمد صالح کہ سلسلہ نسبتش بہ سید ناموسیٰ کاظم رضی اللہ عنہ میرسد در سال دوازدہ صد وسی وشش ہجری ولادت یافتہ بخدمت علمائے زمان خود اکتساب علوم مروجہ متداولہ نمودہ فراغ حاصل کرد از ابتدائے تعلم تا حال اشتغال بہ تعلیم طلبہ دارند وخلیفہ مجاز شاہ غلام رسول کانپوری رحمۃ اللہ علیہ اند سلمہ اللہ والبقاء

شیخ سعداللہ بنی اسرائیلی لاہوری از شاگردان رشید شیخ اسحاق بن کاکو لاہوری است خود را بنی اسرائیلی می گفت اطوار مختلف داشت ابتدائے تشرع بود بہ یکبار ترک تقید نمودہ مرتکب جمیع نواہی شدہ باسطربہ تعلق پیدا کردہ بارلش سفید در بازار مے گذشت سہ

دین ہیش گرچہ خلق گرفتی زما سبق بہ عشق آمدو نماند نشانے زما سبق

مردم خاکپای او را از بس حسن عقیدہ بجای توتیا مے کشیدند وعقیدہ ولایت باو داشتند ودران حالت در عین نخاس درس مے گفت واز اسباب جمعیت ہرچہ داشت در عشق آن نگار در باخت شبے باوشراب مے خورد کہ جمعے از محتسبان باتفاق

طلبہ کہ نسبت تلمذ با و داشتند ہجوم نمودہ بجہت اصلاح حال او از راہ دیوار بخانہ او در آمدہ و آلات ملاہی و مناہی شکستہ خواستند کہ او را تعزیر نمایند ہمان سخن را بزبان آورد کہ بہ خلیفہ ثانی امیر المؤمنین عمر رضہ گفتہ بود کہ اگر یک نامشروع کردہ ایم شما سہ نامشروع را ارتکاب نمودہ اید پس شما بتعزیر سزاوار تر ید کہ بہ تجسس بے اذن از راہ دیوار سرزدہ درین خانہ در آمدید آن جماعہ منفعل و خجل شدہ باز گشتند بعد ازان توفیق توبہ نصوح یافتہ و کتاب احیاء العلوم را دستور خود ساختہ پیوستہ بعبادت و ریاضت مے گذرانید و تصانیف بسیار مفید و عالی نوشتہ ازان جملہ شرحے بر جواہر القرآن مصنفہ امام غزالی است جلال الدین محمد اکبر بادشاہ او را بخلوت طلبیدہ پرسید کہ از کدام قومے گفت از جماعہ نویسندہا کہ ایشان را بزبان ہندی کایستھ مے گویند بادشاہ را این بے تکلفی او بسیار خوش آمد صحبتی ممتد بوی داشتند او ہرگز سائلی را محروم نگذاشتہ باجود آنکہ از اسباب تجارت و زراعت فارغ بودہ و مدد معاش از جانب بادشاہ ہم نداشت معلوم ہیچکس نمی شد کہ آن ہمہ صرف و بذل و ایثار از کجا بود و خلائق درین امر حیران بودند بعد ازانکہ بسن ہشتاد سالگی کم و بیش رسیدہ ازین سراے مجازی درگذشت و اصاغر و اکابر بہ تشییع جنازہ او متجاوز از اوقت رفتہ نعش پاک را بہ تبرک بر سر و دوش مے گرفتند

کہ جای نہادن قدم نبود التائب من الذنب کمن لاذنب لہ

شیخ سعد اللہ کندوری فراز لکھنوی ابن شیخ سعاء الدین لکھنوی جامع بود بجمیع علوم نقلی و رسمی و حقیقی سطوت و شوکت ظاہر و باطن داشت و از اغنیاے شاکر ببذل ایثار مشہور بود از بسکہ طعام وافر بر فقراء و محتاجان ایثار مے کرد وے را کندورے فراز گفتندے و از زبان فیض ترجمان مخدوم شیخ قیام الدین ملقب بشیخ الاسلام گشت ارادت و خلافت خاندان چشت از والد ماجد خود یافتہ و خرقہ سہروردیہ از سید اجمل جونپوری گرفتہ او را ہشت پسران بودند۔ بدیع الدین رحمہ۔ فرید الدین رحمہ۔ شیخ بڈہی رحمہ۔ شیخ جہانگیر۔ امین الدین رحمہ۔ سعد الدین۔ فخر الدین۔ رکن الدین۔ صفات و بزرگی وی متجاوز از حد احصا ست بر شہ ازان شیخ رحمت اللہ لکھنوی

در تذکرة الاصفیا تحریر کرده این مختصر گنجایش آن ندارد و بالجمله وفاتش بیست و سوم ربیع الثانی
سن هشت صد و بیست و نه هجری واقع شده پائین پدر خود به گنگوه مدفون گشت شیخ
رحمت الله مؤلف تذکرة الاصفیا در کلمه رحمة الله علیه تاریخ فوتش یافته گنده درے
بالفتح و دال مهمله مضموم سفره و دستارخوان

شیخ سعد الله سیالکوتی در علم نظیر خود نداشت سالها مجاور ملا از طلبه علم و اهل سلوک و
صائم الدهر بود از شیر و گیاه و میوهاے بیابانی افطار مے کرد و از صغر سن بار ارادت
شیخ محمد غوث بر دوش نهاده آخر الامر حیرت برو غالب آمده سکوت ورزید و در حجره
تنهائی عزلت گزید که فرزندان را هم بخود راه نمے داد و در سال هشت صد و هشتاد و نه هجری
ازین جهان درگذشت و بخانقاهے که در بیانه تعمیر کرده بود مدفون گشت برد الله مضجعه
بیانه بروزن بهانه قصبه ایست قریب بهرت پور

حافظ سید سعد الله بلگرامی فاضل جید بدیل عالم عدیم المثیل شاگرد ملا عبد الرحیم قاسم
مرادآبادی شاگرد ملا عبد الحکیم سیالکوتی در سال یک هزار و یک صد و دوازده هجری وفات یافت

مولانا سعد الله سلونی ابن عبد الشکور سبط شیخ پیر محمد سلونی در صغر سن باندک
زمانے از تحصیل علوم فراغ یافته بر مسند درس و تصنیف جلوه افروز شد و بزیارت حرمین
شریفین فائز گشت و در مکه معظمه تا دوازده سال قیام فرمود اهل حرمین شریفین بوے اعتقادی
راسخ داشتند شیخ عبد الله بصری مکی صاحب ضیاء الساری شرح صحیح بخاری
بطریقه قادریه مرید او گردید مخدوم هاشم سندهی از ارشد تلامذه اوست مولانا سعد الله
از مکه معظمه معاودت کرده به بندر سورت رخت اقامت انداخت و در ترویج خلائق کوشید
شرح هدایة الحکمة و رساله کشف الحجب و شرح مثنوی مولانا روم و رساله تحفة الرسول
از تالیفاتش یادگار اند بتاریخ بیست و هفتم جمادی الاولی سال یک هزار و یکصد و شصت و
هجری به بندر سورت وفات یافته همانجا مدفون گشت علیه الرحمة والغفران و وی را دو فرزند
عبد العلی و عبد الولی بودند پسر ثانی در کمالات علمی ثانی پدر بود و عزلت تخلص می کرد
مولوی محمد صادق ٹهٹوی شاگرد اوست

مولوی مفتی سعد اللہ مرادآبادی ولادت شریف او در سال ہزار و دوصد و نوزدہ ہجری وقوع یافتہ کہ تاریخش از لفظ ظہور حق و بیدار بخت برمے آید در اوائل سن صبی از کتب فارسیہ ضروریہ فراغت یافت من بعد شوق طالب العلمی در سر افتاد برام پور رفتہ شروع در صرف و نحو نمود پس ازان بمقام نجیب آباد شرح جامی وغیرہ از مولوی عبد الرحمن قستانے خواندہ استعدادے تمام بہم رسانیدہ بدہلی تشریف آوردہ بر آخوند شیر محمد ولایتی و مولوی محمد حیات پنجابی و مفتی محمد صدر الدین خان صدر الصدور اکثر کتب درسیہ تحصیل کردہ در سال ہزار و دو صد و چہل و سہ ہجری بہ لکھنؤ وارد شدہ از مولوی محمد اشرف لکھنوی و مولوی محمد اسمعیل مرادآبادی و میرزا حسن علی محدث و مفتی ظہور اللہ لکھنوی فرنگی محلی رجوع آوردہ بعد فراغ علمی وا دو داج خود اولاً بعہدہ مدرسی مدرسہ شاہی و ثانیاً بتالیف بعض مجلدات تاج اللغات ترجمہ قاموس ثالثاً بعہدہ افتائے کچہری کوتوالی تا مدت بست و نہ سال مامور ماند در بین ایام بسفر حج بیت الحرام توفیق یافتہ از شیخ جمال مکی سند جدید علم حدیث گرفتہ بلکھنؤ مراجعت فرمودہ بالتزام عہدہ افتا مصروف شد بعد عزل واجد علی شاہ حسب الطلب نواب یوسف علی خان کہ تلمیذ وے بود برامپور رسیدہ خدمت قضا و افتا و مرافعہ وغیرہ بدو تفویض یافت و تا عہد نواب کلب علی خان رئیس رامپور بدستور بعہدہ مفوضہ مامور بود واقع چہاردہم رمضان روز یکشنبہ سال ہزار و دو صد و نود و چہار ہجری بمقام رامپور داعی اجل را لبیک گفتہ رحلت فرمود ہمانجا مدفون گشت طاب اللہ ثراہ دو فرزند ارجمند مسمیان لطف اللہ و بشارت اللہ عقب خود گذاشت ہر دو برامپور قیام پذیر ماند حکیم لطف اللہ در تاریخش چند اشعار عربی گفتہ مقطع آن کہ شامل مادہ تاریخ است اینست ؎ فانا اللطف نخفت تاریخا ؛ لسنی موتہ وما اختاہ نبوجہ الجمیل یا بشری ؛ قیل مثواہ طاب طیب ثراہ ؛ مولوی محمد یحییٰ تاریخش چنین گفتہ ؎ تاریخ وفات گفت یحییٰ ؛ گنجینۂ علم و فضل صد آہ ؛ مسود اوراق در ۱۲۶۱ھ بمقام لکھنؤ بجہت طلب علم در انجا وارد بود صاحب ترجمہ را دیدہ شفقت

مزاج یافت وبا اصاغر کم توجہی سے نمود از تصانیف زائد الفوائد کتب ذیل یادگار ماند مفید الطلاب سے فی خاصیات الابواب القول الفصل سے فی ہمزۃ الوصل عقود الاجیاد سے فی مجہول اختیار و انتقاد نوادر الاصول سے فی شرح الفصول درعلم صرف غایۃ البیان سے فی تحقیق السبحان۔ رسالہ ترکیب بسم اللہ در نحو خلاصۃ النوادر نوادر البیان سے فی علم القرآن رسالہ منہ سے فی وجود الغنہ در قرأت۔ القول المانوس سے فی صفات القاموس۔ نور الصباح سے فی اغلاط الصراح ترجمہ بعض مجلدات قاموس درعلم لغت ترجمہ فقہ اکبر و وصیت نامہ امام ابو حنیفہ و ترجمہ حقیقۃ الاسلام و ہدایۃ النور فیما یتعلق بالاظفار والشعور۔ زاد السبیل الی دار الخلیل و حواشی مالا بدمنہ و رسالہ طہر متخلل در دینیات۔ حاشیہ بر شرح سلم مولوی حمد اللہ سندیلی و شرح ضابطۃ التہذیب و شرح خطبہ قطبی۔ درمنطق، رسالہ قوس قزح و رسالہ تناسخ و رسالہ تحقیق علم واجب درحکمت و رسالہ سبع عرض شعیرہ موسومہ مفید البصیرہ درحساب۔ حاشیہ برشرح چغمینی درہیأت۔ رسالہ تشبیہ و استعارہ درعلم بیان رسالہ عروض با قافیہ و میزان الافکار شرح معیار الاشعار و قصیدہ لامیہ فارسیہ وغیرہا

شیخ سعد الدین لکھنوی بن شیخ الاسلام شیخ سعد اللہ کندوری فرازلکھنوی جامع بود میان علم ظاہر و باطن و مدام بدرس و افادہ علوم دینیہ اشتغال داشت و در مدرسہ وی طلبہ مستعد رجوع سے کردند طبع شریفش مائل بشعر بود تخلص او سعدی است از نتائج فکر اوست

چو داری سوئے چون قل ہو اللہ ﴿ خطی درکش بگرد ما سوی اللہ ﴿ ولہ
چون دوست موافق است سعدی ﴿ سہل است جفای ہر دو عالم ﴿ ولہ
گر چہ برعیوب کس نکنی ﴿ خندہ بر عیب دیگران چہ زنی ﴿

بست و نہم جمادی الاول سال ہشت صد و ہشتاد و یک ہجری رحلت بدار البقا فرمودہ اعداد مخدوم قطب الاولیا موافق سال وفاتش اند

شیخ سعد الدین خیر آبادی پدرش قاضی خیر آباد بود شیخ اولاً از حفظ قرآن مجید فراغ نمودہ بحلقہ تلمذ مولانا اعظم لکھنوی درآمد تکمیل تحصیل علوم کردہ مرید شیخ مینا لکھنوی گشت بعد وفات پیر خود بخیر آباد وطن مالوف خود رفتہ بدرس و ارشاد صارف الاوقات ماند

تاآنکه در سال هشت صد و هشتاد و دو هجری وفات یافت شرح مصباح و شرح کافیه و شرح جامی و بزدوی و شرح رساله مکیه مسمی بمجمع السلوک که لبسی از ملفوظات و حالات شیخ مینا در وی درج کرده از دست قلم شریفش در خیرآباد بدست یاران متبرک به

ملا سعد الدین دهلوی کنیتش ابو الفضایل بود شرح کنز الدقایق و منار از عمده تصانیف اوست در سن هفت صد و نود و یک هجری بجوار رحمت ایزدی پیوست

طاب ثراه و جعل الجنة مثواه

مولوی سعد الدین صادق دهلوی ابن مولوی امان الله شهید بسال یازده صد و بست و هفت هجری متولد شده و از والد ماجد خود علوم تحصیل کرده بر مسند افاده متمکن گشت و در اکثر مباحثات بر معاصرین غالب مے آمد تاریخ بست و سوم ذیحجه سال یازده صد و پنجاه و یک هجری وفات یافته و قریب مدفن والد خود مدفون گردید

ملا ابو سعید سمرقندی اعلم العلمای روزگار بوده اکتساب علوم از ملا احمد جند و ملا محمود سرخ و ملا عصام الدین ابراهیم نموده در سال نهصد و شصت و شش هجری به هندوستان آمده بملازمت اکبر بادشاه ممتاز شده کیفیت درویشی و انکسار غالب داشت خوش طبع و فصیح و بلیغ و شفیق بر تلامذه بود صحبت او بادشاه را خوش مے آمد

در سال نهصد و هفتاد هجری بجوار رحمت ایزدی پیوست

مولوی سلام الله محدث رامپوری بن شیخ الاسلام بن حافظ فخر الدین از اولاد امجاد شیخ عبد الحق محدث دهلوی فقیه و محدث و مفسر بود علوم متداوله از والد ماجد خود شیخ الاسلام مصنف شرح فارسی صحیح بخاری و رساله طرد الاوهام عن اثر الامام الهمام و کشف الغطا عما لزم للموتی علی الاحیا حاصل کرده و سند اجازت حدیث وغیره یافت جد امجد او حافظ فخر الدین نیز علامه عصر بود از تصانیف حافظ مذکور شرح فارسی صحیح مسلم و شرح فارسی عین العلم و شرح حصن حصین یادگار روزگاراند بالجمله صاحب ترجمه بعد اکتساب علوم بجو اسلاف خود بر مسند افادت و افاضت متمکن بوده در نشر علوم مے کوشید بدهم جمادی الثانی وقت شام سال دوازده صد و بست و نه وفات

دوازدہ صد و سہ ہجری رحلت کرد تصانیفہ المشہورۃ کمالین حاشیہ جلالین ۔ محلی شرح موطا کہ آنرا در سن دوازدہ صد و پانزدہ ہجری تصنیف نمود تاریخ آن ہو الفوز الکبیر است ترجمہ فارسے صحیح بخارے ۔ ترجمہ فارسی شمائل ترمذی ۔ رسالہ اصول حدیث بزبان عربی

مولانا محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری ابن شیخ برکت اللہ صدیقی رئیس

بدایون عالم العلوم کالشمس بین النجوم ذات بابرکاتش مستغنی از توصیف و تعریف است مؤلف اوراق نیز چندی خوشہ چینی خرمن فیض آن بزرگوار نمودہ رسالۃ الاسناد کہ وقت اعطائے سند بہ مخدومی مولوے شاہ محمد عادل ارشد تلامذہ خود جناب موصوف بزبان فارسے تصنیف فرمودہ اند بنابر بیان ترجمہ شریف کافی است ازان رسالہ ترجمہ حالیہ بر سبیل اختصار حوالہ قلم نمودہ مے آید وہو ہذا

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مے گوید سلامت اللہ بدایونی مولد صدیقی نسب حنفی مذہب قادری مشرب کہ بفقیر تحصیل کتب درسیہ متداولہ از خدمت چند فضلائے عصر نمودہ آوّلا در حداثت سن از خدمت مولانا ابو المعالی بن مولانا عبد الغنی بدایونی کہ سلسلہ درس ایشان بہ ملا جلال الدین دوانی میرسد استفادہ کردہ درعرض مدت دوسال از میزان صرف تا شرح جامی بر کافیہ و شرح تہذیب یزدے خواندم بعد ازان از خدمت مولوے ولی اللہ رحمۃ اللہ لہ از تلامذہ مولانا باب اللہ جونپوری بودند تحصیل قطبی و میبذے و رشیدیہ مناظرہ بعمل آمد بعد ازین ہینگہ مولوے صاحب بباعث ضرورتے مراجعت بوطن خود فرمودند حسب ارشاد ہدایت بنیاد حضرت پیر و مرشد برحق سید شاہ آل احمد مارہروی قدس سرہ العزیز بخدمت شریف مولانا محمد مجد الدین عرف مولوے مدن صاحب کہ دران زمان از کلکتہ مراجعت فرمودہ عزت افزائے سکنہ بریلی بودند حاضر شدہ تکمیل تحقیق و تدقیق کتب درسیہ متعارفہ از زواہد ثلاثہ و قاضے مبارک و حمد اللہ شرح سلم و مطول تفتازانی و صدرا و شمس بازغہ و شرح عقائد جلالی

با ملا یوسف و حاشیہ ملا کمال الدین و ہدایہ فقہ حنفی و مسلم الثبوت و بیضاوی و غیرہ آن
اتفاق افتاد و جناب مولانا بفرط عنایت در اندک فرصت ہر قدر باکہ از ذخیرہ مبلغ معلومات
بتحویل خود بدولت داشتند تفویض بدین ہیچ کارہ فرمودند و حق اینست کہ جمل تحقیقات و
تدقیقات کہ معارکۂ آرا و مزال اقدام علما و فضلا ہست ازمین ارشاد جناب ممدوح
در کیسۂ استعداد م فراہم شد و اللہ یؤتیہ فضلہ من یشاء و بعد طی مرحلہ تحقیق و تدقیق کتب
درسیہ برطبق فرمان واجب الاذعان جناب پیر و مرشد برحق قدس سرہ ذخیرہ اندوز
سعادت تنہا از خدمت سراپا موہبت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی انار اللہ برہانہ
گردیدہ در صدد تحقیق و تنقیح و سند کتب احادیث و تفاسیر افتادہ فائدہ ازین مائدہ
عامہ گرفتم چنانچہ صحاح ستہ و کتب تفاسیر را از حضور مولانائے ممدوح و مولانا
رفیع الدین برادر کوچک ممدوح کہ تبحر تام در جملہ علوم خاصۂ علم حدیث و تفسیر داشتند
بعرض سند رسانیدم تا آنکہ از فیض مجالست و خدمت این ہر دو بزرگ
فہم معانی احادیث و ادراک حقائق و دقائق تفسیر بمذاق طبع حاصل شد آخر کار جناب
مولانائے ممدوح لطف کریمانہ بحال این خاکسار فرمودہ بہ اجازت صحاح ستہ و مشکوٰۃ
المصابیح و حصن حصین و کتاب المسلسلات و دیگر کتب احادیث و تفاسیر و رسائل
مصنفۂ خود و نیز کتب مؤلفہ والد ماجد خود سرفراز فرمودہ رخصت فرمودند مجملاً
فقیر سند کتب درسیہ تمام و کمال از خدمت مولانا مجد الدین شاہ جہان پوری دارد
و سند کتب احادیث و تفاسیر قراءۃً و سماعۃً و درایۃً و اجازۃً از زبدۃ المحدثین و
اسوۃ المفسرین مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی و برادر ایشان مولانا رفیع الدین دارد و
حضرت ایشان از والد ماجد خود شان مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی دارند و
حضرت ایشان حال اسانید متنوعہ خود در کتاب الارشاد الی مہمات الاسناد
بتمامتر تفصیل نوشتہ اند انتہی ملخصاً مولانا صاحب الترجمہ حین حیات خود مسجدے
بمقام کانپور وطن خود در سال یک ہزار و دو صد و شصت و ہفت ہجری تعمیر فرمودند
کہ تاریخ بنائے از فقیر ہاے - ان ہذا الا بیت اللہ - و یا ہذا المسجد الفردوس - دو ا

ہوالغنی الحمید مے برآید چونکہ نفس قدسی آنحضرت مفید عام ومفیض انام بود صدہا علماء و فضلاے نامی زیر سایہ دامان تلمذ و درس آن خاتم العلما برخاستہ اند با این ہمہ کتب مصنفہ حضرت معزی الیہ دال بر ذخیرہ علمی شان موجود اند ازانجملہ کتب ذیل ہستند تحفۃ الاحباب ومعرکۃ الآراء و برق خاطف در مناظرہ اہل سنت وشیعہ و تحریر الشہادتین شرح سر الشہادتین در بیان شہادت سید الشہدا رضی اللہ عنہ و خدا کی رحمت خرد وکلاں در بیان میلاد سرور کائنات علیہ الصلوٰۃ والتحیات و رسالہ شہاب ثاقب در سقوط کواکب و حقائق احمدیہ در علم حقائق و بحر التوحید در بیان شطحیات اولیاء اللہ و اسرار العاشقین در حل اقوال و اشعار عربیہ وفارسیہ بطریق صوفیہ کرام و رسالہ کشفیہ بجواب ایرادات بعض جہلہ کہ بوجہ ناواقفیت از اصطلاحات حافظ شیراز بر چند اشعار حافظیہ وارد نمودہ اند و ترجمہ دو تا رسالۂ شیخ محی الدین بن العربی در بیان لطائف موسومہ معائنات صوفیہ و مکاشفات قدسیہ و رسالہ لمعات حالات و رسالہ اشباع الکلام فی اثبات المولد والقیام و رقعات کشفی و شرح مثنوی گل کشتی و رسالہ الوان در بیان جواز و عدم جواز الوان و رسالہ در تحقیق جواز مصافحہ و معانقہ عیدین و رسالہ مجموعہ استفتہا کہ اجوبہ ہر یک خود تحریر فرمودہ اند و رسالۃ الاسناد در بیان کیفیت تحصیل علوم مختلفہ متداولہ و استحصال اسناد علوم از اساتذہ ۔ مولانا را طبع شعر گوئی ہم بود بنابران تخلص خود کشفی مے کردند و دیوان کشفی کہ مجموعہ اشعار آبدار فارسی است مشتے نمونہ از خروارے بہ میزان فہم باید سنجید چند اشعار از دیوان مذکور بطور انموذج نوشتہ مے شوند ؎ آنانکہ بر خیال تو جان را فدا کنند ٭ بینند اگر ندیدہ جمالت چہا کنند ٭ محو نظارۂ رخ خوب تو دیدہا ست ٭ آنے کہ خاکپاے ترا توتیا کنند ٭ ترسم کہ رفتہ رفتہ فتد طشت من زبام ٭ یاران اگر کلافۂ عشق تو وا کنند ٭ غیر از جفا ندید دل من ز مہوشان ٭ این ہم حکایتے است کہ خوبان وفا کنند ٭ بیمار عشق بہ نشود از دم مسیح ٭ بیہودگی نگر کہ طبیبان دوا کنند ٭ تنہا نہ من سبک و گرانبار و حمد تم ٭ زندان تمام تکیہ بدوش صبا کنند ٭ آئینہ را بدست نگیرند زینہار ٭ خوبان اگر معاینۂ یار ما کنند ٭

زاہد تو حق شناس نی راه خود بگیر ❊ خاصان حق همیشه بمن اقتدا کنند ❊ تر دامنم چنانکه ملائک آسمان
نام مرا وظیفه بجاے دعا کنند ❊ حرف حزین بگفته حافظ نمی رسد ❊ کشفی تو کیستی که ترا مرحبا کنند ❊

بالجمله هر کمالے را زوالی است و کل نفس ذائقة الموت مسکن دل هر صاحب خیالے
آها ثم آها که آن آفتاب فلک تحقیق و تدقیق واقع سوم رجب یوم شنبه سال یک هزار و
دو صد و هشتاد و یک هجری زیر افق عدم پنهان شده در کانپور پیش مسجد خودش بزمین سپرده
طاب الله ثراه وجعل الجنة مثواه قطعه تاریخ وفات آن مرجع العلوم بر سنگ بالین
مزارش چنین کنده اند سـ مظهر کشف و کرامات جناب کشفی ❊ هادی راه خدا کاشف راز
عرفان ❊ شده برخاسته خاطر چو ازین گلشن دهر ❊ رفت و چشم زدن جانب باغ رضوان ❊
سال تاریخ قلمبند نمودم ارشد ❊ یوم هفته سوم از ماه رجب شد و جهان ❊

حاجی سلطان تهانیسری بزیارت مکه معظمه و مدینه طیبه مشرف شده و علوم نقلیه را
خوب ورزیده و مدتے مدید در خدمت اکبر بادشاه بوده حسب الحکم بادشاه موصوف
چهار سال به ترجمه کتاب مهابهارت موسوم برزم نامه بطریق انفراد و استقلال
اشتغال داشته بنا بر آنکه از نقیب خان شروع شده بود او را باتمام رسید هنگام ترجمه
نویسی مهابهارت یکے از وے پرسید این چیست که مے نویسی گفت که حرف دو هزار
رساله را بزبان حال موافق مے سازم

قاضی سماء الدین الملقب بتغلق خان وزیر سلطان حسین شرقی که اعلم العلما
وقت بود در سال هشت صد و هشتاد و چهار هجری بدست سلطان بهلول لودی اسیر
شده بزندان رفت و از حبس مومنان رهائی یافت

مولانا سعد الدین دهلوی جامع بود میان علوم رسمی و حقیقی و تقوے و ورع از
دنیا زیاده بر احتیاج اختیار نکرده و پیش مولانا سناء الدین شاگرد میر سید شریف
جرجانی تلمذ کرده و از ملتان بسبب فتنه که در آنجا بآمدن تیمور بپا شده
گذرانیده بدهلی آمده توطن کرد مرید شیخ کبیر است و سن عمر کبیر داشت و در آخر عمر
حاسه بصرش رفته بود حق سبحانه تعالی بے واسطه خارج بصارتش باوے رد کرده

برلمعات شیخ فخر الدین عراقی حواشی نوشتہ کہ بجل معانی آن کافی ووافی است در رسالہ مفتاح الاسرار ہم از تصانیف اوست تاریخ ہفتدہم جمادی الاول سن ہشصد ویک ھ وفات یافتہ قبراو در دہلی بالاے حوض شمسی است رحمہ اللہ و مولانا تراب علی لکھنوی از اولاد امجاد ایشان ہستند

مولوی سناء الدین احمد بدایونی ابن مولانا محمد شفیع بن مولانا عبد الحمید ابن مولانا محمد سعید ابن مولانا محمد شریف ابن مولانا محمد شفیع بدایونی ولادت وے در سال دوازدہ صد و نوزدہ ہجری بظہور پیوستہ چنانچہ ظہور حق نام تاریخی ویست اکثرے از علوم درسیہ بخدمت مولانا فضل امام خیرآبادی وعلم حدیث وتفسیر بخدمت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی تحصیل نمودہ فوائد معتدہ در نحو وحاشیہ قاموس در لغت ودیگر مسودات عربیہ از تالیفاتش یادگار اند وے رحمۃ اللہ علیہ بیعت بخدمت عم خود مولانا عبد المجید عین الحق داشت بماہ محرم سال دوازدہ صد وہفتاد وہشت ہجری رحلت فرمودہ

سید احمد گیسو دراز کالپوی جامع علوم ظاہر و باطن مرید پدر خود سید محمد کالپوی بود گیسو دراز کردنش بمتابعت سید محمد گیسو دراز بود کہ در دکن آسودہ اند کتاب جوامع الکلم بعبارت عربی در شرح اسماے حسنیٰ ومشاہدات بزبان فارسے در حقائق ومعارف از تصنیفات اوست در سال یک ہزار و پنجاہ وہشت رحلت فرماے عالم بقا شد قدس اللہ سرہ

سید احمد مجاہد راے بریلوی گو بظاہر بجرگہ علماے ظاہر معدود نبود مگر باطن او بنور علم الٰہی معمور بودہ وے از خاندان سادات تکیہ راے بریلی است کہ دران خاندان عالی پیش ازین بسیاری از اولیاء اللہ گذشتہ اند ہمچو شاہ علیم اللہ کہ وفاتش در سال ہزار و دو و شش ہجری و شاہ محمد عدل عرف شاہ لال متوفی سن یازدہ صد و نود و دو ہجری سید احمد قدس سرہ مرید وخلیفہ مولانا شاہ عبد العزیز مرحوم بود در سال دوازدہ صد وسی وہفت ہجری بزیارت بیت اللہ مشرف شدہ بسال دوازدہ

صد وسی وہشت ہجری مراجعت نمودہ بمسکن خود رسیدہ ہفتم جمادی الثانی سال دوازدہ صد وچہل ویک ہجری روز دوشنبہ وقت عصر از تکیہ رای بریلی بعزم جہاد فی سبیل اللہ ہجرت فرمودہ بتاریخ بست وچہارم ذیقعدہ سال دوازدہ صد وچہل وشش ہجری متصل بالاکوٹ واقع ملک پنجاب شربت شہادت چشید۔ شکر اللہ سعیہ

سید محمد دہلوی بن سید مبارک بن سید محمد بن سید محمود کرمانی جامع کتاب سیر الاولیاکہ دران احوال مشایخ چشتیہ جمع نمودہ وے بصغر سن بشرف بیعت شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ مشرف شدہ وبعد از وبخدمت خلفاے او بودہ از شیخ نصیر الدین محمود کہ اجل خلفاے شیخ موصوف بود تربیت یافتہ رحمۃ اللہ علیہ

سید محمد گیسو دراز ساکن گلبرگہ ابن یوسف الحسنی الدہلوی خلیفہ راستین شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی جامع بود میان سیادت وعلم وولایت وثنا نے رفیع ورتبتی منیع وکلام عالی نواشت در اوائل حال بدہلی تشریف داشت بعد رحلت فرمودن پیر خود بدیار دکن رفت وقبولی عظیم یافت وہمانجا رحلت فرمود اورا گیسو دراز ازان گویند کہ روزے او باچندے دیگر از مریدان پالکی شیخ نصیر الدین محمود بر داشتہ بودند وقت برداشتن گیسوے او بسبب درازی در پایہ پالکی بند شد واو بسبب رعایت ادب واستغراق بہ برآوردن گیسو مقید نہ شد وہم بران وضع کہ واقع شد مسافت بعیدہ قطع کرد چون شیخ برین معنی اطلاع یافت خوشحال شدہ این بیت انشا فرمودے ہر کو مرید سید گیسو دراز شد ٭ واللہ خلاف نیست کہ او عشق باز شد ٭ بعض مریدانش کہ محمد نام داشت ملفوظاتش موسوم بجوامع الکلم جمع کردہ واز تصنیفات خاص وے کتاب اسماء است کہ حقائق ومعارف بزبان رمز وایماء الفاظ واشارات بیان فرمودہ

مفتی سید محمد لاہوری بن مفتی غلام محمد لاہوری صاحب علم وعمل بود کتاب خلاصۃ المدارج ونقہ محمدی ومخزن الفرایض از تالیفات اوست بارادہ زیارت حرمین شریفین قدم براہ سفر نہادہ کہ ناگاہ متصل ٹھٹھن کوٹ سفر آخرتش پیش آمد روانہ دار البقا گردید

سید محمد قنوجی از فرقہ سادات رسول دار او ستاد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ ماہر علوم ریاضیہ وادبیہ بود حاشیہ مطول از تصانیف اوست

مولوی سید محمد برہانپوری ابن شاہ فضل اللہ نایب رسول اللہ دانشمند بزرگ و عارف سترگ بعد وفات پدر سجادہ آرای افادہ علوم در برہان پور شد از تصانیفش کتاب تحفۃ المرسلہ مشہور و معروف است

سید محمد مکی الدہلوی ابن سید جعفر المکی متبحر دانشمند خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی در توحید و تفرید مقام عالی داشت کتاب بحر المعانی و دقائق المعانی و حقائق المعانی و رسالہ اسرار در دح و رسالہ پنج نکات و بحر الانساب در بیان نسب اہل بیت از تصانیف اوست بعہد سلطان بہلول لودے در سن ہشت صد و نود و یک ہجری رحلت فرمود

میر سید محمد امروہی عالم باعمل صاحب صلاح و تقوی و ورع بود از سید جلال تلمیذ سید رفیع الدین در بدایون تحصیل علوم کردہ بعد از تحصیل کمالات بدرس و افادہ مشغول شد در اواخر در سلک ملازمان درگاہ بادشاہی بمرتبہ اختصاص رسیدہ بمنصب میر عدلی عز امتیاز یافت و درین منصب جلیل القدر طریق عدالت و انصاف و صدق و امانت سلوک داشتے تا زمانیکہ او بدربار اکبرے بود ہیچ مبتدعی و ملحدی را قدرت رخنہ انداختن در دین اسلام نبود بعد از و نام میر عدلے بر سائر مردم مجازی و عاریتی گشت در سن نہصد و ہشتاد و چہار ہجری بحکومت بھکر فائز شدہ ہمانجا در سن نہصد و ہشتاد و شش ہجری بجوار رحمت حق پیوست

سید محمد بلگرامی ابن سید عبد الجلیل الحسینی الواسطی بلگرامی در علم ادب کمالی داشت شاگرد سید طفیل محمد اترولوی بود و استفادہ فنون عربیہ و فن ورع ادبیہ از والد خود کردہ کتاب البحر الاشرف من المستظرف منتخب کتاب مستظرف از مؤلفات اوست کہ در سال یک ہزار و یک صد و پنجاہ و پنج ہجری انتخاب کردہ ہشتم شعبان شب شنبہ سال یک ہزار و یک صد و ہشتاد و پنج ہجری وفات یافتہ در بلگرام مدفون شد طاب اللہ ضریحہ

شیخ سیف الدین سرہندی ابن شیخ محمد معصوم ابن شیخ احمد مجدد قدس سرہم جامع علوم عقلیہ ونقلیہ بود اکتساب علوم از والد ماجد خود کردہ وہم در طریقت مرید وے وبہ لقب محی السنہ مشہور بود وبا ارباب دنیا تعلق نداشت بجردشنیدن نام اللہ تعالی حالتی بروی طاری مے شد در سال ہزار ونود وہشت ہجری وفات یافتہ قدس سرہ

حرف الشین المعجمہ

شاہ احمد شرعی ساکن چندیری دانشمندی متبحر ودرویشی کامل کبیر السن جامع جمیع علوم عقلیہ ونقلیہ ورسمیہ وحقیقیہ بود در دیار چندیری ملک مالوہ توطن داشت وی در جواب ابیات صاحب کشاف کہ در طعن اہل سنت وجماعت دارد اشعار ہمان وزن وقافیہ گفتہ ہست **اشعار صاحب کشاف** وجماعۃ سموا ہواہم سنۃ جماعۃ حمر لعمری موکفہ ؛ قد شبہوہ بخلقہ تخوفوا ؛ شنع الوری فتستروا بالبلکفہ ؛ **جواب شاہ احمد شرعی** عجباً لقوم ظالمین تلقبوا ؛ بالعدل ما فیہم لعمری معرفہ ؛ قد جاءہم من حیث لا یدرونہ ؛ تعطیل ذات اللہ مع نفی الصفہ ؛ وفات او در سن نہصد وبست وہشت ہجری بوقوع پیوستہ شیخ عبد الغنی سنبتی کہ دانشمند متشرع ومتعبد بود شاگرد اوست۔

شیخ شاہ محمد فاروقی از اکابر علمای جونپوری بورع وتقوی موصوف وہموارہ بافادہ ودرس علوم مصروف بود ملا محمود جونپوری نبیرہ اوست شیخ موصوف در سال ہزار وسی ودو ہجری وفات یافتہ روح اللہ روحہ

شرف الدین احمد منیری ابن یحیی المنیری وی از مشاہیر مشائخ ہندوستان است چہ احتیاج کہ کسی ذکر مناقب وی کند واو را تصانیف عالیہ ہست از جملہ تصانیف او مکتوبات مشہور ولطیف ترین تصانیف اوست بسیارے از آداب طریقت واسرار حقیقت دران اندراج یافتہ وبر آداب المریدین نیز شرحے دارد ووے مرید خواجہ نجیب الدین فردوسی است قبر شیخ شرف الدین در بہار ست یزار ویتبرک وی رحمۃ اللہ علیہ سال ہفتصد وہشتاد ودو ہجری وفات یافتہ

مفتی شرف الدین رامپوری ماہر علوم فلسفہ ومنطق مشہور ہست وا ما ہ

ملا احمد ولائتی بود و در سال دوازدہ صد و پنجاہ و شش ہجری ہنگامیکہ از کلکتہ برام پور میرفت دوا شناسے راہ بہ فتح پور ہنسوہ بنابر فاتحہ خوانی قبر مولوی محمد سعید داماد خودش کہ بدرگاہ سید شاہ راجی قدس سرہ مدفون اند بمسکن برادر کلانم حکیم احسان علی خان فرود آوردہ دران وقت راقم ہیچمدان صغیر السن بود لاکن ہنوز حلیہ او بصفحہ خیالم مرتسم ہست کہ وے میانہ قد سیاہ رنگ سفید ریش نحیف الجثہ ضعیف القوی بود از تصانیف او سراج المیزان در منطق و شرح سلم تا امجد ولایت مصور و بعض فتاوای فقیہہ مشہور اند

حکیم شریف خان دہلوی طبیب مشہور و معروف است تحالہ نافعہ و تالیف شریفی در علاج الامراض و دستور الفصد و حاشیہ نفیسی و حاشیہ شرح اسباب وغیرہ از تصانیف اوست وفاتش در سال دوازدہ صد و سی و یک ہجری واقع شدہ شاعری تاریخ فوتش این چنین یافت

ع دریغا ازین دار فانی گذشت حکیم و طبیب و لطیف و ظریف بخرد گفت سال وفاتش ہمین بہ صد افسوس مرزا محمد شریف

مولانا شعیب دہلوی پدرش ملا منہاج در صغر سن از لاہور بقصد تحصیل علم در دہلی آمد و در تحصیل علوم ریاضات شاقہ کشید بعدہ در عہد دولت سلطان بہلول لودی مفتی شہر شد وہمین جا سکونت ورزید مولانا شعیب عالم و عامل در صورت و سیرت ملک تمثال بود و در وعظ و تذکیر بے نظیر زمان خود وقتیکہ وعظ گفتی و قرآن خواندی ہیچ کس را مجال عبور ازان راہ نبودے اگرچہ خود بار گران بر سر داشتی ایستادہ شدے و استماع نمودی داورا در وعظ بحسب اختلاف مقامات وعد و وعید حالات عارض شدے جمیع اکابر و علمائے شہر دہلی در پائے وعظ او حاضر شدندی و اکثر از موالی و آہالے شہر در ابتدا شاگرد او بودند بسال نہصد و سی و شش ہجری وفات یافتہ قبرش در دہلی بر بالائے حوض شمسی ہست نور اللہ مرقدہ

قاضی شمس الدین شیبانی دانشمند متبحر بود از دہلی در زمان تغلق شاہ بنارنول رفت و در ہدایت حال کہ ہنوز سنت نکاح در دست او نیامدہ بود بقصد زیارت خانہ کعبہ بر آمد و چون بگجرات رسید در مسجدے در آمد واعظی معتزلے مذہب بر منبر بر آمدہ تقریر مذہب

اعتزال که درباره خلق افعال عباد هست کرد گفت این دست نخست اگر بکشایم من بکشایم واگر
بربندم من بربندم هیچ کس را از حاضران قوت مجادله او نبود قاضی شمس الدین گفت اگر قدرت
بدست تست چرا دست بر پشت برنه بندے حاکم گجرات را این دخل وے خوش آمد و
جاریه که از دار الحرب آورده بودند پیش کش او کرد واز وے اولاد شد حق سبحانه در اولاد
او برکت داد و علم بخشید رحمة الله علیهم اجمعین یکے از اولاد او بنام تاج الافاضل بود از
وے پنج پسر شدند همه دانشمند ومتقی یکے از پسران او قاضی مجد بود پدر شیخ احمد مجد که
ذکر او در حرف الف گذشت داو را هفت پسر همه عالم وعامل بودند

مولانا شمس الدین یحیی اودهی از تلامذه مولانا فرید الدین شافعی است که شیخ
الاسلام اوده بود از اوده بنا بر تحصیل علم بدهلی قدوم آورده وبخدمت مولانا ظهیر الدین بهکری
تلمذ نموده از مشاهیر علماے شهر دهلی گشت بیشتر مردم شهر در تلمذ بوے انتساب مے کردند و
بآن نسبت مفخر ومتبهج بودند گویند او را شرحے است بر مشارق الانوار دران نقل کرده که استاد
نبی قطعه وے روزے با مولانا صدر الدین نادے بخدمت شیخ نظام الدین اولیا
قدس سره آمد شیخ پرسید در شهرے با شیخ چیزے تعلم مے کنید گفت آری بخدمت مولانا
ظهیر الدین بهکری اصول بزدوی می خوانیم شیخ ایشان را از بعضی مواضع که باشکال مشهور بود
پرسید گفت که سبق ما تا همین جا رسیده است این حرف بر دلش مشکل مانده است شیخ آنرا
حل کرد ایشان را اعتقاد در حق شیخ راسخ شد بعد از مدتے مولانا شمس الدین یحیی مرید شد
و بمرتبه کمال رسید واز اعاظم خلفاے شیخ گشت ودر میان یاران اعلی شیخ معظم ومکرم وصاحب
صدر شد واز تکلفات ومراعات رسم وعادات مبرا واز تعلق تزوج معرا بود وکمتر کسے را مرید
گرفتی شیخ نصیر الدین محمود که از تلامذه اوست در مدح وے گفته شعر سألت العلم من
احیاک حقا فقال العلم شمس الدین یحیی چون زمانیکه سلطان محمد تغلق شاه دهلی تیغ تهدید سیاست
بر خلائق خصوصا بطائفه مشائخ آخته بود مولانا شمس الدین یحیی را طلبیده گفت مثل تو دانشمندے را
اینجا چکنند بکشمیر برو و در بتخانهاے آن دیار بنشین وخلق خدا را باسلام دعوت کن مولانا از پیش
سلطان براے تهیه اسباب سفر برآمد وگفت که من شیخ را بخواب دیده ام که مرا می طلبید مرد

چه می گویند من بخدمت خواجه خود میروم ایشان مرا کجا می فرستند فردای آن روز بر سینه او دنبلی
برآمد و بیمار افتاد این خبر بسلطان رسید حکم کرد که او را بدرگاه ما بیارند مبادا که بهانه میکرده باشد
درهمین اثناء بسال هفتصد و چهل و هفت هجری ازین عالم رحلت فرمود قبر او در یاران
چبوتره در دهلی است رحمة الله علیه.

مولوی حافظ محمد شوکت علی صدیقی سندیلی ابن چودهری سند علی بن چودهری

منصب علی تاریخ نوزدهم محرم الحرام یوم الخمیس سال دوازده صد وسی و چهار هجری ولادت
یافتند جد نشان چودهری منصب علی بخوشی نبیرهٔ اولین خود هزار روپیه صرف فرمود هرگاه
عمر شریفش قریب بسه سال رسید دنبلی زیر کمر برآمد که از صدمه آن اعصاب پایشان
شده هر دو پا لاغر و کوتاه گشتند و مانع رفتار شدند با وجود تداوی اطبای عصر ازان
آفت تخلصی دست نداد بعمر چهار سال و چهار ماه و چهار روز که معمول شرفای مسلمانان
هندوستان است رسم تسمیه خوانی بظهور پیوست حفظ قرآن مجید از سید فتح الله سندیلی
و حافظ محمد ابراهیم خیرآبادی نموده بچهار سال فراغت یافته در خدمت مولوی سید
فقیه الله سندیلی و ملا اسرار قل بخاری قدری مستفید شدند بعده والد ماجد شان یعنی چودهری
سند علی مولوی تراب علی ابن شیخ شجاعت علی لکهنوی را که دانشمند متبحر بودند بمشاهره پنجاه روپیه
نقد باضافه خوراک و پوشاک و صرفه چند طلبه بنابر تعلیم صاحب ترجمه ملازم کردند که در مدت
قلیله از کتب درسیه بخدمت مولوی معزی الیه فراغ حاصل کردند لیکن والد ماجد
شان چودهری سند علی قبل از فراغ داعی اجل را اجابت لبیک گفته رهگرای عالم بقا شدند
اعمام شان چودهری حشمت علی و چودهری عظمت علی که موجود بودند تقریب فراغ بکشاده
پیشانی تمام بصرف پانزده هزار روپیه بانجام رسانیدند جزاهم الله خیرا درین تقریب بسیاری
از علما و صلحا و طلبه و حفاظ و اطبا و حجاج و مشائخ مدعو بودند صاحب ترجمه بعد نماز جمعه
وعظ آیه کریمه وعلم آدم الاسماء الآیه گفتند بعده سورهٔ فاتحه و حدیث انما الاعمال بالنیات
خواندند و علمای موجودین از دست خاص دستار فضیلت بفرق مبارکش بستند و
مولوی تراب علی را یک هزار روپیه نقد و دوشاله و رومال وغیره اعمام صاحب ترجمه

تذکر کردند علی ہذا القیاس دیگر علما را حسب حال بذل نمودند مشار الیہ بدرس و تربیت طلبہ علوم مصروف اند و از مولوی سید حسین احمد ملیح آبادی و شاہ خادم صفی صفی پوری و سید شاہ نوازش احمد صفی پوری و شاہ محمد علی صفی پوری بیعت و خلافت سلاسل قادریہ و چشتیہ و سہروردیہ حاصل نمودہ و صدہا مردم مریدانش ہستند مؤلف ہیچمدان را در تالیف این تذکرہ از حضرتش امدادے کامل رسید کہ اداے شکرش بہ سنان زبان ہم نمی تواند کرد سلمہ اللہ و ابقاہ داد و صلہ اسے با تمناہ تصانیفہ الشہیرہ حاشیہ شرح جامی الاستقصار فی الاستفسار۔ علم الیقین فی مسائل الاربعین ثمرات الانظار فیما مضی من الآثار غایۃ الادراک فی مسائل السواک انوار الہدے فی تحقیق الصلوٰۃ الوسطی۔ کشف المستور عن وجہ السحور کتب زیر تالیف ختمہا اللہ بالخیر رسالہ در باب طہارت مصلے۔ رسالہ انشراح الصدر بلیلۃ القدر رسالہ بجواب بطلان خلافت خلفای ثلثہ۔ افاضۃ المنافع بمسائل اختلاف المطالع در تحقیق رویت ہلال۔ عقد اللولو المسحور فی تکملۃ کشف المستور۔ افہام السائل بجواب مائۃ مسائل۔ انشاء خرد افزا۔ تاریخ سندیلہ

قاضی شہاب الدین دولت آبادی ابن شمس الدین بن عمر الزاولی در دولت آباد متولد شدہ از قاضی عبد المقتدر دہلوی و مولانا خواجگی تلمیذ مولانا معین الدین عمرانی اکتساب علوم کردہ ہرگاہ لشکر امیر تیمور متوجہ دہلی شد قبل رسیدنش بدہلی قاضی شہاب الدین ہمراہ استاد خود مولانا خواجگی از دہلی بکالپی شتافت مولانا خواجگی بکالپی رخت اقامت انداخت و قاضی بجونپور رفت سلطان ابراہیم شرقی قدوم قاضی مغتنم شمردہ باعزاز و تعلیم تمام پیش آمدش و او را بملک العلما ملقب کرد قاضی وسادہ افادہ و درس بجونپور مزین فرمود و بتصنیف کتب مصروف گردید ازانجملہ بحر مواج تفسیر قرآن مجید بزبان فارسی و حاشیہ کافیہ و کتاب ارشاد در نحو کہ دران تمثیل ہر مسئلہ در ضمن عبارت ادا کردہ فقیر کتاب مذکور بہ کتب خانہ مولانا مفتی علی کبیر مچھلی شہری دیدہ بود و بدائع البیان در فن بلاغت و شرح بزدوی در اصول فقہ و شرح قصیدہ بانت سعاد و رسالہ در تقسیم علوم بعبارت فارسی و مناقب السادات و فتاوای ابراہیم شاہی وغیرہ

از تصانیف وی مشہور اند تاریخ بست و پنجم رجب بسال ہشت صد و چہل و نہ ہجری رحلت فرمود و بجونپور جانب جنوب مسجد سلطان ابراہیم کہ بنام مسجد اٹالہ شہرت دارد مدفون شد مؤلف اوراق در سال شصت و یکم صدی سیزدہم ہجری وقتیکہ از مچھلی شہر بغازی پور مے رفت مرقدش را زیارت کردہ نوراللہ مرقدہ صاحب تاریخ فرشتہ نوشتہ کہ اصل او از غزنین است در دولت آباد دکن نشو و نما یافتہ سلطان ابراہیم شرقی در تعظیم و توقیر او بسیار می کوشید و بروزہائے متبرک در مجلس سلطان ابراہیم بر کرسی نقرہ مے نشست گویند وقتے قاضی را مرضے طارے شد سلطان بعیادت او رفتہ بعد از تفتیش احوال و اظہار لوازم مہربانی قدحے پر از آب کردہ گرد سر مولانا گردانیدہ بنوشید و گفت یارخدایا ہر بلائے کہ در راہ او باشد نصیب من گردان و او را شفا بخش از اینجا عقیدہ آن صاحب تخت و تاج نسبت علمائے شریعت محمدی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم معلوم میتوان کرد کہ تا چہ غایت بود۔

شہاب الدین معمائی در فن معما گوئی مہارت کامل داشت ہمراہ بابر شاہ بہند آمدہ در سلک امرائے مقرب او انتظام داشت رسالہ در تبیین و توضیح علم معما از تصنیفات اوست بسال نہصد و چہل و دو ہجری بعہد ہمایون شاہ فوت شدہ شہاب الثاقب تاریخ فوت اوست

ملا اشرف کشمیری از احفاد بابا عثمان گنائی و علمائے نامدار کشمیر محدث و فقیہ جامع علوم عقلی و نقلی بود ملا نیروز مفتی برادر زادہ اوست پیش علمائے شہر خود کتب درسیہ گذرانیدہ بحرمین شریفین رفتہ از ابن حجر مکی اجازت حدیث یافت باز بکشمیر آمدہ بافادہ طلبہ علوم مے پرداخت کہ اجلش در رسید بمحلہ قلاش پورہ مدفون گشت۔

حکیم شریف علی احمد آبادی ابن حکیم محی الدین صدیقی والد و اجداد ابن مسقط راس او اولاً کتب درسیہ طبیہ بحضرت والد خود تحصیل فرمود بعد از ان بمقام لکھنؤ پیش حکیم امام بخش مرحوم تلمیذ حکیم محمد اسحاق خان دہلوی مشغول بمطب نمودہ فن طبابت را بخدا قت رسانید و بسرکار نواب آصف الدولہ بہادر بعہدہائے ممتاز مثل تحصیلداریہائے وقوحداری

ملازمت کردہ بعمر شیخوخت خانہ نشین شدہ بہ معالجہ مرضٰی مے پرداخت وار کسی خواہان مزد نمے شد واوقات شبا روزی بتلاوت قرآن مجید ودرود دلائل الخیرات وصلوٰۃ پنجگانہ صرف مے نمود وے غفر اللہ لہ بعد فراغ نماز چاشت واشراق بر سر یکہ نشستگاہ او بود نشستہ بپرسش احوال مرضٰی کہ موجود بودند مے پرداخت وہر یکے را علاج مناسب تجویز میفرمود حتی الامکان نسخہ قلیل الاجزا وکثیر المنفعت تجویز مے کرد و بخانہ کسے نمے رفت وانا اہل برادری ومردم مفلوک الحال چیزے نمے گرفت انچہ از اغنیائے بیرونی بدو مے رسید ہمہ بداوات غربا صرف مے نمودی راطریق معالجہ عجیبے بود کہ تعلق بدید وشنید ندارد روزی طفلی را پیش وے آوردند کہ بدرد گوش بیہوش بود وے گفت کہ چیزے درگوشم مے کاود والد مرحوم فرمود کہ ہمے حقہ بیارید چون نے آوردند اورا ازکار دکہ در قلمدان اش بود ہمچو قلم تراشیدہ در گوش ماؤفت طفل نہاد وبطرفے دیگر فتیلہ سوزان نہاد بسے برنیامد کہ طفل متبسم گردید ہر گاہ نے را بر زمین زدند ہچو ہزار پایکہ آنرا کنکھجورہ گویند برآمد مردمان ششدر شدند زنے خمیازہ کردہ ہر دو دست بالائے سر برداہچنان دستہاش کشیدہ ماندند بہیچ تدبیر فرود نمے آمدند والد مرحوم فرمود کسے کہ با این زن رشتہ مضحکہ داشتہ باشد دفعۃً دست خود زیر ناف زن برد ہچنین کردند زن ماؤفت ہر دو دست دفعۃً فرود آورد بادائل ماہ شعبان المعظم سال دوازدہ صد وپنجاہ وشش ہجری حضرت قبلہ گاہے بعارضہ تپ واسہال کبدی مبتلا شدند حکیم مردان علی وحکیم احسان علی مؤلف طب احسانی اخلاف حضرت شان کہ از مؤلف ہیچمدان کلان ترہ دران وقت موجود بودند ہر یکے طبیب حاذق بود بمداوے کوشیدند لاکن ع قضائے نبشتہ نماید ستروبتہ تدبیرے کارگر نشد بتاریخ چہاردہم رمضان المبارک سال مذکور وقت نماز عشا کلمہ طیبہ گویان بعمر ہفتاد وپنج سالگی جان بحق تسلیم فرمودہ بمقابر آبائے واقع احمد آباد مدفون شدند ہفت پسر یعنی حکیم مردان علی وحکیم علی رضا وحکیم احسان علی ومولوی حکیم امان علی وحافظ قربان علی وحکیم فرمان علی وبندہ رحمان علی مؤلف وپنج دختر اعقاب خود گذاشتند وجملہ اولاد پسری ودختری از کلان وخرد وکلان شصت کس وقت وفات آن جناب زندہ وموجود

بودند یک روز قبل از وفات ہمہ را پیش خود طلبیدہ یگان یگان را پرسش فرمودہ رخصت نمودند مؤلف اوراق دران وقت از سال یازدہم ماہی چند تجاوز کردہ بود شعرائے وقت تاریخ وفات آن سرور کہ لوک ریز خامہ فرمودند ثبت ذیل اند ازان جملہ از شیخ نیاز محی الدین سلونی شیر علی بفن طبابت بہ ملک ہند ؛ بود ہست بی مبالغہ بو علی سیم ؛ رحلت بخلد کرد ز دار الشفای دہر ؛ در خانہ باغ خلد بہ رضوان بود ندیم ؛ تاریخ آن بدیہہ ز طبع صحیح ریخت ؛ افسوس بے علاج طبابت شدہ سقیم از مولوی کفایت علی کافی مراد آبادی جو شیر علی نے کیا انتقال ؛ تو کافی مناسب ہوئی بہر ثواب ؛ یہی سال تاریخ لکھدیجیے ؛ بہ لوح لحد خادم بوتراب ۱۲۵۶ از مصنف مراد آبادی حکیم شیر علی ثانی فلاطون تھے ؛ یہ چاہا آپ نے اب سیر کیجے جنت کی یہی ہے سال وفات آن کا صنعت از سر آہ ؛ ہزار حیف مسیح زمان نے رحلت کی ۱۲۵۶ ؛ از شاعری لکھنوی چو رفت از جہان شیخ عالی نسب ؛ کہ راز خفی بود بروے جلی ؛ خرد از سر جہد تاریخ گفت ؛

بود با سلے حشر شیر علی ؛ ۱۲۵۶

حرف الصاد المہملۃ

ملا صادق حلوائی سمرقندی علامۂ زمان رتبہ او ازین عالی تر ست کہ در شمار شعرا در آوردہ شود ملائے خوش فہم و خوش بیان پر مادہ بود بعد از تردد بسیار بہندوستان آمدہ و کشان کشان توفیق رفیق او شدہ بزیارت بیت اللہ و اماکن شریفہ آن دیار بر دو در سنہ نہصد و ہفتاد و ہشت ہجری مراجعت نمودہ قصد وطن مالوف کرد در اثنای راہ مرزا محمد حکیم وے را بکامل تکلیف توقف فرمودہ سبق شروع کردوے در شعر گوئی سلیقہ خوب و فطرتی عالی داشت صاحب دیوان است از نتیجہ طبع اوست ؎ دل گم شد و کسے ندہدم کس نشان ازو ؛ در خندہ است لعل تو دارم گمان ازو ؛ ولہ ضمیر دوست چو آئینہ در مقابل ماست ؛ درو معاینہ پیدا ست انچہ در دل ماست ؛ ولہ درد عشقت کز تو

پنہان در دل و جان داشتم ؛ شد عیان از چہرہ ام ہر چند پنہان داشتم ؛

سید صبغۃ اللہ بروجی نامش سید مجد الدین بن سید روح اللہ حسینی شاگرد

شیخ وجیه الدین گجراتی وخلیفه او بود زمانے حسب اشارہ پیر خود بدرس وارشاد مشغول ماند وگروہی عظیم از خلائق بحلقه تلمذ وارادت او در آمد زان بعد بحرمین شریفین رفته شرف زیارت حاصل کرده بوطن خود باز آمد و در سال نهصد و نود ونه هجری بمالوه قدوم آورده وازانجا باحمد نگر آمده تا سالے بایمائے برهان الملک مرزبان مالوه مقیم بوده باراده حرمین شریفین براہ بیجاپور گشت سلطان ابراہیم بیجاپوری بخدمات لائقه پیش آمده سامان سفر مهیا کرد و بر جهاز خاص سوار کرده سمت حرمین روانه نمود سید موصوف مع توابع وخدام بحرمین رسیده بعد شرف یابی زیارت در جبل احد قریب مدینه منوره رخت اقامت انداخت وجواهر خمسه محمد غوث گوالیاری را معرب نمود کتاب الوحدة ورساله ارادة الدقائق فی شرح مرآة الحقائق وما لا یسع للمرید از مصنفات اوست احمد شناوی وحسن قرانی وحبیب الله وعبد العظیم از تلامذه وے اند در سال هزار و پانزده هجری بمدینه طیبه علی صاحبها الصلوة والتحیة رحلت فرمود رضی الله عنه بروج بفتح بای موحده وسکون رای مهمله وفتح واو وجیم بر وزن جعفر شهریست بصوبه گجرات

صدر جهان پهانوی ساکن پهانی که دهی است از توابع قنوج سیدی فاضل خوش طبع بود کسب کمالات در خدمت شیخ عبد النبی صدر الصدور گنگوہی کرده بسعی شیخ موصوف چندین سال مفتی ممالک محروسه بود زان بعد همراه حکیم همام بالجیگری نزد حاکم توران زمین رفته و باز آمده بصدارت سرفراز شد

قاضی صدر الدین جالندهری ثم اللاهوری در عهد اکبر بادشاه قاضے بندر بهروچ ملک گجرات دانشمند متبحر از تلامذه مخدوم الملک عبد الله سلطانپوری اوست بود در تحقیقات از دقائق بوده اعتقاد باہل تصوف وطبع خوش داشت باین همه بساده لوحی خود آن چنان مغلوب حسن ظن بود که اگر کسے را بشیوه تجرید یافتی گو آنکس مبتدع بودی بملازمتش رفتی ودست بسته ایستادی روزے یکے از مبتدعان عیار باو گفت که خضر علیه السلام دائم همراه من مے باشد قاضے در پایش افتاده گفت که مرا بنما در عیار گفت الحال مرا فکر کدخدائی دختر دامنگیر است وآن موقوف به هفت صد تنگه است

بعد از فراغ خاطر ازین کار ترا بخضر ملاقی سازم قاضی فی الحال ہفت صد تنکہ باو داد بعد
از دو روز آنکس پیش قاضی آمدہ گفت بیا کہ خضر را بتو نمایم قاضی را بدریا بر دعیار طویل القامة و
قاضی کوتاہ قد بود در آبی کہ تا بحلق بود رفتہ ایستاد و گفت کہ بیا این جا خضر ہست قاضی
گفت من شناوری نمی دانم چگونہ بیایم مرد گفت ترا بجای خضر دلالت کردم اگر تو نتوانی آمد گناہ من چیست

صدر الدین حکیم دہلوی عمدہ ترین اطباے وقت وی را در صناعت طب مہارت
تامہ بود از اجلہ خلفاے شیخ نصیر الدین محمود است در طفولیت منظور نظر شیخ نظام الدین
اولیا نیز شدہ قصہ پیدائش وی بدعاے سلطان المشائخ و ربودن پریان وی را بنا بر معالجہ
بیمار در اخبار الاخیار مذکور ہست از تصانیف وی صحائف است بس فصیح و متین
مشتمل بر معارف و حقائق رحمۃ اللہ علیہ

مفتی صدر الدین دہلوی اصلش از کشمیر ہست وی در دہلی متولد شدہ اکتساب
علوم نقلیہ بخدمت مولانا شاہ عبد العزیز و مولانا عبد القادر و مولانا محمد اسحاق نمودہ و علوم
عقلیہ از مولوی فضل امام خیر آبادی اخذ کردہ فائق الاقران شد. از سرکار انگلیشیہ بعہدۂ
صدر الصدوری و افتاے دہلی سر بلندی داشت با مروت و احسان بود اکثر طلبہ
مدرسہ دار البقا را کہ زیر جامع مسجد دہلی بود طعام و لباس می داد بسال دوازدہ صد و ہفتاد و
سہ ہجری کہ زمان غدر بود باتہام فتواے جہاد منصب و جائداد منقولہ و غیر منقولہ از دست
رفت و تا چند ماہ نظر بند بود بعد تحقیقات رہا شدہ جائداد غیر منقولہ باز یافت جائداد منقولہ
کہ در معرض البیع من یزید در آمدہ واپس نشد زان بعد ہم بدرس می پرداخت طبع
موزون داشت اشعار عربی و فارسی و اردو می گفت و آزردہ تخلص وی بود و بسیارے
مردم از بلاد و امصار بعیدہ آمدہ ازو مستفید می شدند بوجہ کثرت درس و افتا بتصانیف
کم توجہی داشت رسالہ منتہی المقال فی شرح حدیث لا تشد الرحال و در المنضود فی حکم
امرأۃ المفقود و اجوبہ کثیرہ استفتاہا ازو یادگار اند تا دو سال بمرض فالج مبتلا بودہ بعمر ہشتاد و
یک سالگی بروز پنجشنبہ بست و چہارم ربیع الاول سال دوازدہ صد و ہشتاد و پنج
ہجری وفات فرمود و مولوی ظہور علی المخاطب بہ شمس الشعرا تاریخ وفاتش

چنین یافتہ سے چہ مولانا سے صدر الدین کہ در عصر؛ امام اعظم آخر زمان بود؛ زہے صدر الصدور نیک محضر؛ بعدل و داد چون نوشیروان بود؛ بروز پنجشنبہ کرد رحلت؛ کہ این عالم نہ جاے جاودان بود؛ ربیع الاول و بست و چہارم؛ وداع او سوے دار الجنان بود؛ ظہوری افسوس آن اوستاد ذی قدر؛ پدر وارم ہمیشہ مہربان بود؛ چراغش ہست تاریخ ولادت

کنون گفتم چراغ دو جہان بود؛ ۱۲۸۵

مفتی صدر الدین لکھنوی از اولاد شیخ محمد عرف شیخ قاضی پسر اکبر شیخ اعظم ثانی بود عالم مسن و بزرگ طبع شعر گوئی داشت در زمانیکہ ارادت خان فوجدار لکھنؤ بہ بیت اقامت خود محلہ ارادت نگر آباد کردہ عمارت عالی ترتیب داد صاحب ترجمہ در مدح خان مذکور و تعریف عمارت قصائد و غزلیات نوشتہ از آن جملہ اینست سے ہمہ آفاق چون جسم و جہان راجان ارادت خان؛ صفات عالیاتش گوہر است و کان ارادت خان؛ شود آباد ہر جاے کہ افتد یک نگاہ او؛ خراب آباد گیتی را سزد سامان ارادت خان؛ **ولہ ایضاً** ہر سوختہ کان بہ ارادت نگر آید؛ گر چوب خشک است کہ با برگ و بر آید؛ جای است مصفا کہ اگر دیدۂ یعقوب؛ اندر نظر آرد غم یوسف بسر آید؛ وفاتش در سال ہزار و ہفتاد و پنج ہجری واقع شدہ پسرش محمد صادق تاریخ وفاتش و تاریخ بنای مقبرہ کہ در سن یازدہ صدونہ تعمیر شدہ این چنین یافتہ سے شدہ تاریخ وصال وے و تاریخ بناء

کہ بود خانہ جنت زپی دوست خدا؛ ۱۱۰۹ ۱۰۷۵

مولوی سید صدیق حسن خان بہادر ابن مولوی سید آل حسن قنوجی کنیت شان ابو الطیب است بسال دوازدہ صد و چہل و ہشت ہجری بقنوج متولد شدہ علوم درسیہ مروجہ بخدمت مفتی صدر الدین خان دہلوی و علوم تفسیر و حدیث وغیرہ از علماے یمن و ہند مثل قاضی حسین بن محسن انصاری و شیخ عبد الحق بن فضل اللہ ہندے و شیخ محمد یعقوب دہلوی بھاجبرادر مولوے محمد اسحاق دہلوی اکتساب فرمود از ہر یکے اجازت عامہ تامہ یافتہ بمطالعہ کتب متنوعہ علوم متعددہ پرداخت تا اینکہ مطیہ سفرش بریاست بھوپال کہ از ممالک مالوہ است رحل اقامت انداخت در ان بلدہ ترقیات

روزافزون استقبالش کرد بوزارت ونیابت چہ گفتہ آید بزوجیت رئیسہ بھوپال درسال دوازدہ صد وہشتاد وہشت ہجری رسیدہ بخطاب نوابی وخانی کامیاب گردید ولستان مجیدی درجۂ ثانیہ از سلطان عبدالحمید خان عثمانی یافتہ دو فرزند ارجمند از بطن زوجۂ دیگر دارد یکے میر نورالحسن خان طیب دوم میر علی حسن خان طاہر ہر دو صاحب علم وثروت مثل پدر اند کتب مؤلفہ صاحب ترجمہ بزبان ہندی وفارسی وعربی کہ در مطابع بھوپال ومصر وقسطنطنیہ وغیرہ مطبوع شدند اسماے آنہا بذیل مذکور اند ابجد العلوم۔ اتحاف النبلاء۔ الاحتواء۔ الادراک۔ الاذاعہ۔ چہل حدیث۔ افادۃ الشیوخ۔ اکسیر فی اصول التفسیر۔ اکلیل الکرامہ فی تبیان مقاصد الامامہ۔ الانتقاد الرجیح فی شرح الاعتقاد الصحیح۔ بدور الاہلہ۔ بغیۃ الرائد فی شرح العقائد۔ البلغہ الی اصول اللغہ۔ بلوغ السول من اقضیۃ الرسول۔ تمیمۃ الصبی۔ ثمار التنکیت فی شرح ابیات التثبیت۔ الجنۃ فی الاسوۃ الحسنۃ بالسنۃ۔ حجج الکرامہ فی آثار القیامہ۔ الحرز المکنون من لفظ المعصوم المامون۔ حصول المامول من علم الاصول۔ الحطہ بذکر الصحاح الستہ۔ حل الاسئلۃ المشکلہ۔ حقیقۃ الاکوان۔ دلیل الطالب الی ارجح المطالب۔ ذخر المحتی من آداب المفتی۔ رحلۃ الصدیق الی البیت العتیق۔ الروضۃ الندیہ فی شرح الدرۃ البہیہ۔ ریاض الجنۃ فی تراجم اہل السنۃ۔ السحاب المرکوم۔ سلسلۃ العسجد فی ذکر مشائخ السند۔ شمع انجمن۔ صافیہ شرح شافیہ۔ ضالۃ الناشد۔ ظفر اللاضی بما یجب فی القضاء علی القاضی۔ العبرۃ مما جاء فی الغزو والشہادۃ والہجرۃ۔ العلم الخفاق من علم الاشتقاق۔ عون الباری بحل ادلۃ البخاری۔ غصن البان۔ غنیۃ القاری۔ فتح البیان فی مقاصد القرآن۔ فتح المغیث بفقہ الحدیث۔ الفرع النامی من الاصل السامی۔ قصد السبیل۔ قضاء الارب۔ قطف الثمر۔ کشف الالتباس۔ رد شیعہ۔ لف القماط۔ لقطۃ العجلان۔ مثیر ساکن الغرام۔ مراتع الغزلان۔ مسک الختام شرح بلوغ المرام۔ منہج الوصول۔ الموعظۃ الحسنہ۔ نشوۃ السکران۔ نیل المرام من تفسیر آیات الاحکام۔ الوشی المرقوم۔ ہدایۃ السائل۔ یقظہ اولی الاعتبار۔ جمادی الثانی شب پنجشنبہ سال سیزدہ صد وہفت ہجری

وفات یافتہ بخاک بھوپال مدفون گشت

صفی بن نصیر اسم شریفش صفی الدین بن نصیر الدین بن نظام الدین است سلسلہ نسبش بچند واسطہ بامام ابو حنیفہ کوفی سے پیوندد وامام ہمام رحمۃ اللہ علیہ از اولاد نوشیروان عادل شاہ عجم بود بالجملہ شیخ نظام الدین جد صاحب ترجمہ با پسر خود نصیر الدین از مرز بوم غزنین باتنے چند در حادثہ ہلاکو خان بعہد دولت علاء الدین خلجی رو بہندوستان نہادہ مدتے در دہلی قیام ورزید و در قراءت نزد قاضی شہاب الدین بن شمس الدین دولت آبادی ہم از آن دیار وارد دہلی گشت و بزمرۂ تلامذہ قاضی عبد المقتدر مباہی گردید چون حادثہ مغل در دہلی رو نمود بعہد سلطان ابراہیم شرقی قاضی شہاب الدین و شیخ نظام الدین جد صاحب ترجمہ از دہلی بجونپور قدوم آوردند قاضی دخترے داشت او را بشیخ نصیر الدین بن نظام الدین منکوحہ فرمودند و سہ پسر بوجود آمدند صفی الدین فخر الدین رضی الدین و ہر یکے بخدمت قاضی شہاب الدین جد مادری خود باکتساب علوم متداولہ دانشمند متبحر شدند شیخ صفی الدین بعد فراغ بدرس علوم متعارفہ پرداخت و بسیاری کتب عربیہ و فارسیہ از شروح و متون تصنیف فرمودہ از آن جملہ دستور المبتدی وحل التراکیب کافیہ و غایۃ التحقیق شرح کافیہ مشہور اند شیخ صفی الدین مدتے بدرس و تدریس گذرانیدہ بالآخر بتلاش شیخ وارد ردولی گشت بدان زمان سید اشرف جہانگیر کہ مرقدش در کچھوچھہ است دران بلدہ رونق افروز بود چون شیخ صفی الدین بخدمتش رسید سید اشرف قدس سرہ بمجرد دیدنش برخاست و قریب خود نشانید و ہمان ساعت وے را بسلسلہ چشتیہ نظامیہ مرید گرفتہ خرقہ خلافت عطا فرمود برادر خردش شیخ رضی الدین دران ہنگام بردولی بعہدہ قضا داشت شیخ صفی الدین ہم دران جا رخت اقامت انداخت پسرش شیخ ابو المکارم اسمعیل است کہ رسالہ دستور المبتدی بجہت تعلیم او تالیف فرمودہ و نیز شیخ ابو المکارم را خرقہ خلافت خاندان چشتیہ نظامیہ پوشانیدہ بتاریخ سیزدہم ذیقعدہ سال ہشت صد و نوزدہ ہجری بریاض رضوان خرامید

مولانا صفی الدین صدر ہندی مشہور بصفی القدر بن عبد القادر بن محمد حسینی بن

سیف الدین بن محمد معصوم الملقب بعروة الوثقی بن مولانا شیخ احمد مجدد الف ثانی سرہندی دانشمند متبحر و محدث معتبر جامع علوم ظاہر و باطن تارک الدنیا زاہد طالب المولی بود نواب نصیر اللہ خان مرزبان رامپور ہر چند جہت بخشی گری فوج خود ملتجی شد وے قبول نہ فرمودہ دوام بمطالعۂ کتب حدیث و تفسیر داورا اشتغال داشت بروز پنجشنبہ بست و پنجم شعبان سال دوازدہ صد و بست و شش ہجری بدار البقا شتافت

حرف الضاد المعجمہ

خواجہ ضیاء الدین برنی مؤلف تاریخ فیروز شاہی کہ بسال پنجاہ و ہشتم صدی ہشتم ہجری اتمام یافتہ در آن کتاب تواریخ ہشت نفر شاہان کہ در مدت نود و پنج سال سلطنت کردہ اند از غیاث الدین بلبن تا فیروز شاہ ذکر نمودہ وے مرید شیخ نظام الدین اولیا است مجموعہ لطائف و ظرائف بود و از ہر گونہ کلمات و حکایات یاد داشت و در آخر داستان لطائف ہیچ و فن ندیمی کرد و اشغل ندیمی سلطان محمد تغلق متمکن و مستقل گشت و بعد از ورود دولت فیروز شاہ بالکلیہ از ج کنایت کرد و گوشہ گرفت کتاب حسرت نامہ در تصوف ہم از تصانیف اوست و بعد وفات در جوار روضہ شیخ نظام الدین اولیا مدفون گشت رحمۃ اللہ علیہ می گویند در زمان شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ سہ کس بنام ضیاء الدین بودند یکے قاضی ضیاء الدین سنامی کہ منکر شیخ بود دوم خواجہ ضیاء الدین برنی صاحب ترجمہ کہ معتقد و مرید شیخ علیہ الرحمہ بود سوم خواجہ ضیاء الدین نخشبی کہ نہ منکر بود و نہ معتقد

خواجہ ضیاء الدین نخشبی بدایونی مرید شیخ فرید کہ نبیرہ و خلیفہ شیخ حمید الدین ناگوری است او را تصنیفات بسیار است از آنجملہ سلک السلوک عشرہ مبشرہ کلیات و جزئیات طوطی نامہ وغیرہ کتاب سلک السلوک در شیرین بیانی و رنگین زبانی مشہور است و مشتمل بر حکایات لطیفہ کہ اشارے تمام دارد وے رحمۃ اللہ در سال ہفتصد و پنجاہ و یک ہجری وفات یافت نور اللہ مرقدہ

قاضی ضیاء الدین سنامی دانشمند متبحر بود باتمام در تشرع مشتہر است و فضل تمام

شیخ نظام الدین اولیا قدس سره بود و بر پایه شریعت بغایت قدم راسخ داشت و دائم بر شیخ
از جهت سماع احتساب کردی و شیخ با وے جز معذرت و اتقیا و پیش نه آمدی و در تعظیم صاحب
ترجمه علیه الرحمه دقیقه نامرعی نگذاشتی او را کتابی است مسمی به نصاب الاحتساب حاوے
بر دقائق و آداب احتساب و انواع بدعت و احکام سنت گویند که شیخ نظام الدین اولیا
در مرض موت قاضی ضیاء الدین بعیادت وے رفت قاضی دستار خود را بپاے انداز
شیخ انداخت شیخ دستار را برچید و بر چشم نهاد و شیخ تا که پیش وے نشست
قاضی چشم با وے دو چار نکرد و چون برخاست و بیرون آمد آواز فوتش برخاست شیخ
می گریست و تاسف میکرد که یک ذات حامی شریعت بود حیف که آن نیز نماند رحمة الله علیهما
در تذکره ضیاء الدین سنامی نوشته که زائد از سه هزار مردم حاضر می شدند نقل است که وقتی شوارب
شیخ شرف الدین ابو علی قلندر پانی پتی بغایت دراز شده بود کسے را مجال آن نبود که بوے
امر بقص آنها کند مولانا ضیاء الدین سنامی که جوش شریعت در سر داشت مقراض برگرفت
و محاسن شریفش در دست گرفته قص شوارب کرد گویند که بعد از آن شیخ ابو علی قلندر
همیشه محاسن خود را بوسیدی و گفتی که این در راه شریعت گرفته شده است قدس سره

حافظ ضیاء الله بلگرامی از سادات واسطی بلگرام و فضلاے عالی مقام هست حافظ
و قاری قرآن مجید و عالم کامل بود همواره بدرس طلبه اشتغال داشت و در شعر و نظم عربی و فارسی
بلند پایه بود نشائتش بعد فوت او بدو دفتر ترتیب یافته و میر عبد الجلیل بلگرامی بر آن
دیباچه نوشته وفات وے بسال هزار و یک صد و نه هجری از دار دنیا بآخرت رحلت نمود

حرف الطاء المهملة

سید طفیل محمد اترولوی ابن سید شکر الله الحسینی اترولوی البلگرامی دانشمند متبحر
جامع علوم ظاهر و باطن طبع موزون داشت بتاریخ هفتم ذیقعده سال یکهزار و هفتاد و سه هجری
در قصبه اترولی متولد شده و بعمر هفت سال بمعیت عم خود سید احسن الله بشاهجهان آباد رفت
و در آنجا اکتساب علوم آغاز کرد و سبق اول میزان الصرف از سید حسن عرف رسول نما که از
مشاهیر عرفاے دهلی بود خوانده و از ابتدا تا شرح جامی از عم خود سید احسن ا

قرارت کردہ بعمر یازدہ سالگی بمدرسہ بلگرام آمدہ دیگر کتب درسیہ از سید مربی بلگرامی و سید سعد اللہ بلگرامی و قاضی علیم اللہ گنجندوی و مولانا قطب الدین شمس آبادی استفادہ نمودہ وبعد فراغ علمی در بلگرام رخت اقامت انداختہ عمر خود در خدمت علوم شریف صرف نمود و گروہی کثیر افاضل از وکامیاب شدند تاریخ بست و چہارم ذیحجہ سال یکہزار و یکصد و پنجاہ و یک ہجری وفات یافتہ در باغ محمود نگر واقع بلگرام مدفون گردید اشرق اللہ ضریحہ - اُترولی بضم ہمزہ دسکون تاے فوقانیہ و فتح راے مہملہ و سکون واو و کسر لام و سکون تحتانیہ قصبہ ایست از توابع اکبرآباد

شیخ طیب رفیقی ابن احمد بن مصطفےٰ ابن معین الدین رفیقی کنیت او ابوالمصطفےٰ در یازدہ صد و نود و یک ہجری ولادت یافتہ فقیہ و محدث بود بعد خواندن قرآن مجید علوم متعارفہ ظاہر و باطن از پدر بزرگوار و عم و ہمی عم خود اخذ نمودہ و دست ارادت بدست پدر دادہ بصحبت اولیا و مشایخ عظام مستفیض گشتہ و از میان عبدالمجید تعلیم طریقہ قادریہ و کبرویہ و شطاریہ یافتہ و جمعی غفیر از علماء و فضلا بخدمتش مستفید شدند و در آخر عمر خود بمسجد معتکف شدہ بقیام لیل و صیام نہار سے پرداخت و بطلبہ حدیث و فقہ و سلوک و معرفت کتب متعددہ تصنیف کردہ حامی مذہب حنفی بود بروز دوشنبہ ماہ شوال سال دوازدہ صد و شصت و شش ہجری وفات یافتہ

حرف الظاء المعجمہ

مولوی ظہور الحق فرنگی محلی ابن مولوی ازہار الحق تحصیل علوم مرسومہ متعارفہ نمودہ قرآن مجید حفظ کردہ اشتغال بقرأت آن و تفسیر بیضی و مطالعہ کتب حدیث میداشت و توجہ بہ معقولات ہرگز نکرد و براے رفع عسرت سفر کلکتہ و مدراس و حیدرآباد اختیار کرد لاکن زیادت از نصیب نیافت النصیب یصیب الغرض تمام عمر بہ تنگی بسر برد

مولوی ظہور اللہ فرنگی محلی ابن مولوی محمد ولی بن مفتی غلام مصطفےٰ در سن ہزار و یک صد و ہفتاد و چہار ہجری ولادت یافتہ از والد ماجد خود و عم بزرگوار ملا محمد حسن

اکتساب علوم کردہ در عہد یمین الملک سعادت علی خان نواب لکھنؤ بہ عہدۂ افتامباہی گشت
پس بوجوہی چند کہ خداوند تعالی داند از عہدۂ افتا معزول شدہ برفاقت حکیم مہدیعلیخان
نائب نواب موصوف رسیدہ بسفارش وے بست روپیہ ماہوار از سرکار نواب
مے یافت بعد وفات سعادت علی خان پسرش غازی الدین حیدر ثانیاً او را
بر عہدہ مذکور منصوب کرد تعلیقات حاشیہ زاہد بر شرح تہذیب منطق و حاشیہ بر
وجیزۂ شمس بازغہ از تصانیف اوست و بدرس اشتغال داشت در عصر خود نامی برآوردہ
قومے بخدمت او تحصیل علوم کردہ و جمعی از فیضش کامیاب گشتہ

حرف العین المہملۃ

ملا عالم کابلی عارف تخلص ملائی شیرین ادائی خوش طبعی معدوں حرکاتی بود زمان بحث
و غیر آن سخنہا مے گفت کہ از خندہ ہلاک بالیستی شد از بیاض خود تقریرے در بحث شرح
مقاصد نوشتم و اشعاری کردہ کہ این عبارت از کتاب قصد است کہ از جملہ مصنفات
کاتب است و ہمچنین تجدید در مقابل شرح تجرید دیک و دو حاشیہ بر مطول نوشتہ
دگفتہ کہ این تقریر نقل از کتاب طول است کہ در برابر مطول و اطول است و تا لیفی در
شرح حال مشائخ ہند بنام فواتح الولایہ نوشتہ ہم اصل الجرس دلالۃ العقل
بحر الجود و عوالم الآثار ہم از تالیف اوست بسال ہشصد و نود و دو ہجری وفات یافت
مولوی عالم علی مراد آبادی ابن سید کفایت علی ابن سید فتح علی ساکن قصبۂ نگینہ
ضلع بجنور وارد مراد آباد عالم و حافظ و طبیب و قاری بود در خدمت اساتذۂ ذیل تلمذ
یافتہ مولوے فرید الدین سہارنپوری ملا غفران رامپوری حافظ شیراتی رامپوری
مولوے محمد رامپوری مفتی شرف الدین رامپوری مولانا مملوک علی نانوتوی
مولانا محمد اسحاق دہلوی حکیم نصر اللہ خان تلمیذ حکیم شریف خان دہلوی حکیم
غلام حیدر خان دہلوی مولوے نوازش علی نگینوی مولوی تہور علی نگینوی رسالہ
فضائل صیام و رسالۂ فضائل رسول مقبول صلعم و رسالۂ قرأت صلاۃ جمعہ و رسالہ
تعدد جمعہ و شرح ضابطہ شرح تہذیب یزدی از تصانیف مشہورہ وی اند تاریخ بستم

رمضان المبارک روز پنجشنبہ مابین عصر و مغرب سال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری بعمر شصت
وہفت سالگی رحلت فرمود باغ جنان بادمسکن ماده تاریخ فوتش یافته اند

حافظ عبد اللہ اعظم گڈھی ساکن قصبہ مو ضلع اعظم گڈھ مؤلف رسالہ تسہیل الفرائض وغیرہ کہ باوصاف حسبی آراستہ و بفضائل کسبی پیراستہ است اکثر کتب درسیہ از فاضل صدوق مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی خواندہ و بعض کتب حدیث از مولوی نذیر حسین محدث نزیل دہلی سماعت نمودہ و مدتے بمدرسہ چشمۂ رحمت غازی پور بتدریس بسر بردہ و صدہا طلبہ علوم را افادہ داد مگر بوجہ ضعیفت مسالک قشریان حدیث از پایۂ خویش اختلاط پذیرفتہ سلمہ اللہ تعالی

شیخ عبد اللہ تلبنی ابن شیخ الہداد عثمانی تلبنی وے تاج العلما سراج الفضلا و یگانۂ عصر در معقول و منقول و یکتاے دہر در فروع و اصول بود مدتے بوطن خود قصبہ تلبنہ مضاف ملتان بدرس و افادہ طلاب اشتغال داشت ہنگام خرابی ملتان بعہد سلطان سکندر لودھی بدہلے آمدہ رخت اقامت انداخت و علم معقول را دران دیار رواج داد قبل ازان بغیر از شرح شمسیہ و شرح صحائف از علم منطق و کلام در ہند شایع نبود مے گویند زیادہ از چہل عالم تحریر و تبحر از پاے دامن شیخ عبد اللہ مثل میان لادن و جمال خان دہلوی و میان شیخ پودے و میران سید جلال بدایونی وغیرہ برخاستہ اند چون سلطان سکندر بوقت درس پیش شیخ عبد اللہ مے آمد بتقریب آنکہ مبادا خلل در سبق طلبہ افتد پنہان در گوشۂ مجلس آہستہ مے نشست و بعد از فراغ درس سلام علیک گفتہ بایکدیگر صحبت مے داشتند بدیع المیزان شرح میزان منطق از تصانیف اوست وفات وے در سال بست و دوم صدی دہم بود اولئک لہم الدرجات العلی تاریخ رحلتش یافتہ اند

آخوند عبد اللہ کشمیری ابن خواجہ محمد فاضل توبیگر دوی شاگرد ملا محمد محسن و امان اللہ شیخ الاسلام از فحول علماے کشمیر و مرید و خلیفہ قاضی شاہ بود سیر و سیاحت پشاور و لاہور کردہ بمنصب افتاے کشمیر سربلندی یافت بالآخر تارک شدہ بعبادت الٰہی

مشتغل گشت با با محمد عثمان و بابا عبداللہ و ملا عبدالمؤمن و میر محی الدین قادری و قاضی محمد حسین و ملا نورالدین و قوام الدین محمد مفتی علمائے کشمیر از تلامذہ وی اند در منتصف شوال سال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری وفات یافت

شیخ عبداللہ مدنی او و شیخ رحمت اللہ مدنی سندی دو عزیز بودند از فقہائے صوفیہ از مدینہ مطہرہ بدین دیار تشریف آوردہ افادہ علم حدیث نبوی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم نمودہ طلبہ این دیار ایشان را شیخین مے گفتند خواجہ عبدالشہید عبدالٰہی رح مے فرمودند کہ این شیخین یاد از ان شیخین مے دہند کہ ابو بکر صدیق و عمر فاروق باشند رضی اللہ عنہما ہر کدام آیتے در علم و عمل و تقوی و ورع بودند نظیر ایشان از ان مقامات شریفہ بدین دیار کس نیامدہ ایشان از یاران خاص و خلفائے شیخ علی متقی بودند بعضے حکام کہ از جانب سلطان روم بمکہ معظمہ مے آمدند و بہ شیخ اعتقاد و بندگی بسیار داشتند شیخ از برای اکثر اصحاب و خدام و فقرائے خود وظیفہ از ایشان مے گرفتند الا ایشان را و بندگی شیخ عبدالوہاب را زیرا کہ وجوہ این مال خالے از شبہہ نبود والد شیخ رحمۃ اللہ علیہ قاضی عبداللہ از ولایت سند در بعضے حوادث روزگار بقصد زیارت سید کائنات صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ترک وطن و دران مقامات با برکات با جمعے کثیر از فرزندان و اہل و عیال برآمدہ چندگاہ در احمد آباد اقامت نمودہ با شیخ علی متقی صحبت داشت و بعد از وصول بمقامات شریفہ در مدینہ منورہ توطن فرمودہ و اندک مدت درگذشت و این شیخ عبداللہ یار و مصاحب قاضی عبداللہ بود و نشو و نمائے ایشان در مدینہ منورہ بود و سالہا دران مقامات شریفہ بدرس و عبادت گذرانیدہ بجہت بعضے حوادث و بواعث در حدود سن سبع و سبعین و تسعمائتہ درین دیار آمدند بعد از عود چندگاہ در احمد آباد کہ حکم وطن اصلی ایشان داشت اقامت نمودند و در آخر ہر دو بزرگ بتفاوت چند سال در عین مرض کہ قوت حس و حرکت مفقود بود از احمد آباد برآمدہ عزیمت آن مقامات شریفہ نمودہ برآمدند و تا وصول بمکہ معظمہ فرصت یافتہ عنقریب بدار بقا رحلت فرمودند رحمۃ اللہ علیہما

سید عبد اللہ لاہوری ابن سید عبد الخالق بھاکری از سادات عظام و مشائخ کرام سلسلۂ قادریہ جامع علوم عقلیہ و نقلیہ بود و تمام عمر شریف خود در تعلیم و تدریس فقہ و حدیث و تفسیر بسر بردہ دسائلی را از در فیض مظہر خود رد نکردہ در سال نہصد و چہل و سہ ہجری رحلت فرمودہ بلاہور در جوار مزار سید جان محمد مدفون گشت

ملا عبد اللہ سلطان پوری از قوم انصار آبائے او در سلطان پور سکونت اختیار کردہ بودند از فحول علماے زمان و یگانہ دوران بود خصوصاً در علم فقہ و تعلیلات گوئی سبقت ربودہ در عربیت و اصول و فقہ و تاریخ و سائر نقلیات تصانیف لائقہ و رائقہ دارد از آن جملہ کتاب عصمۃ الانبیاء و شرح شمائل النبی صلعم مشہور اند از ہمایون بادشاہ بمخدوم الملک و شیخ الاسلام مخاطب شدہ در ترویج شریعت غرا ہمیشہ سعی بلیغ می نمود سنی متعصب بود تا اینکہ دفتر ثالث روضۃ الاحباب را میگفت کہ از میر جمال الدین محدث است درین باب مولوی عبد القادر بدایونی با او مکالمہ کردہ کہ تفصیلش در منتخب التواریخ مذکور است ملا موصوف در عہد اکبر شاہ آن چنان متمول شد کہ بعد فوتش سہ کرور از خزانہ او بر آمدہ وے بعہدہ وکالت دیوان خانہ عالی سرفراز بود در سال نہصد و نود ہجری بوقت الفراق از مکہ معظمہ در احمد آباد گجرات رحلت کرد سلطان پور از مضافات لاہور است

مولوی عبد اللہ سندیلی ابن سید زین العابدین مخدوم زادہ قصبہ سندیلہ شاگرد مولوی محمد اللہ سندیلی و مرید شاہ عبد الباسط امیٹھوی بود و اجازت خاندان چشت از شاہ قدرت اللہ محمد والی صفی پوری حاصل نمودہ در علوم ظاہری و باطنی مہارت کامل داشت بروز پنجشنبہ بعد نماز عصر و بروز جمعہ وقت نماز جمعہ حالت مجذوبانہ بروی طاری مے شد سوے این دو روز در بقیہ ایام سالکانہ بسر می برد مزارش در مقابر باغ امرہرہ قصبہ سندیلہ است

عبد اللہ شطاری ابن شیخ بہلول سندیلی دانشمند متصوف صاحب تصانیف انیق بود کتاب سراج السالکین و انیس المسافرین و اسرار الدعوات و کنز الاسرار و اشکال الشطاریہ و شرح رسالہ غوثیہ وغیرہ از تصانیف او ست در بست و سوم جمادی الاول سن ہزار و دہ ہجری در بلدہ آگرہ رحلت فرمود رضی اللہ عنہ

شیخ عبد اللہ بدایونی از نواحی سامانہ کہ مسکن آبا و اجداد وے بود بجانب دہلی سفر اختیار کردہ بقرائت قرآن و طلب علم مشغول شد بالآخر جمعی از علمای نامدار و مشائخ کبار دریافت از فحول دانشمندان عہد گشت دست ارادت بشیخ عبد الباقی چشتی بدایونی روح اللہ روحہ دادہ و نیز بخدمت شیخ حنفی قدس سرہ پیوستہ بہ تکمیل رسیدہ و نعمت علم ظاہر از اکثر مقتدایان وقت خویش یافت خصوصاً از شیخ لادن دہلوی و سید جلال بدایونی و بعد وفات سید جلال قائم مقام او شدہ سالہا در بدایون بدرس افادہ فرمود و خیلے از دانشمندان نامی از دامن او برخاستند و بروش سلف اشیای ضروری و مایحتاج از بازار بخانہ خود بردا شتہ مے آورد و در اثنای راہ جماعہ طلبہ را سبق نیز مے فرمود ہر چند طلبہ منع تصدیع مے نمودند و می گفتند کہ این خدمت مایان بجا آریم قبول نمی داشت و باوجود اجازت از بزرگواران مقید بشیخی و مریدی نبود بلکہ احتراز تمام از آن وادی داشت ملا عبد القادر بدایونی شرح صحائف در علوم کلام و تحقیق در علم اصول فقہ بخدمت وے استفادہ نمودہ و وے در منتخب التواریخ مے نویسد کہ مسترشدان اشکالات دقیق می آوردند ہرگز ندیدم کہ او را در افادہ و افاضہ و حل آن باحاجت شریفہ و کتابت غامضہ احتیاج بمطالعہ کتب افتادہ باشد ادانہ جمیع نظریات پیش او بدیہی بودند بالجملہ تا سن نود سالگی زندہ بود تاریخ وفاتش جائے بنظر مؤلف نرسید

مولوی حافظ عبد اللہ بلگرامی حنفی مذہب قادری مشرب ابن سید آل احمد واسطی بلگرامی بتاریخ بست و یکم جمادی الاول سال دوازدہ صد و چہل و ہشت ہجری بقصبہ بلگرام ولادت یافتہ سلسلہ نسبتش بحضرت زید بن زین العابدین ابن سیدنا حسین بن سیدنا علی کرم اللہ وجہہ مے پیوندد و بعضے بزرگانش از مدینہ منورہ بشہر واسط آمدہ رخت اقامت انداختند واز اولاد امجادش سید محمد صغری در سال ششصد و چہاردہ ہجری بقصبہ بلگرام کہ سابق ابنان نامش سرسے نگر بود آمدہ متوطن گشت و از چند قبائل متفرع و منشعب شدند از انجملہ شیخ بہنا سے یعنی اولاد برادران یگانہ اند بہان قبیلہ شیخ بہنا صاحب ترجمہ منسوب است بالجملہ مولوی عبد اللہ بعمر دوازدہ سالگی بعد ختم قرآن مجید و کتب مروجہ فارسی از وطن خود بہمراہی والد ماجد و خال خود سید فرزند حسین عرف گھورے میان بکانپور آمدہ بتحصیل کتب عربیہ مصروف شدہ

درضمن آن از حفظ قرآن مجید فراغت یافت کتب صرف و نحو و مختصرات منطق بخدمت بعض تلامذہ جناب مولانا محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری خواندہ بعدہ از قطبی تا شرح سلم حمد اللہ خاص بخدمت معزی الیہ اکتساب نمودہ و بقیہ کتب منطق و فلسفہ و قصائد عربیہ بخدمت مولانا فضل حق خیرآبادی بمقام رامپور و لکھنؤ استفادہ کرد از ان بعد دیگر کتب درسیہ فقہ و حدیث و تفسیر وغیرہ بریاست الور از مولوی نورالحسن کاندہلی کہ در معقولات تلمیذ مولانا فضل حق خیرآبادی و در حدیث شاگرد مولانا محمد اسحاق دہلوی بودند باتمام رسانیدہ بکانپور معاودت نمودہ باز بخدمت مولانا محمد سلامت اللہ مرحوم بیضاوی شریف خواندہ بماہ شوال سال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری سند فراغ حاصل فرمود و نیز از سید احمد دحلان مفتی شافعیہ و مدرس مسجد بیت اللہ الحرام سند فقہ و حدیث و تفسیر یافتہ و بخدمت حافظ عبدالعزیز دہلوی خلیفہ سید شاہ آل احمد مارہروی عرف اچھے میان صاحب بسلسلۂ قادریہ شرف بیعت شدہ و سند خلافت یافتہ بمنصب مدرسی مدرسہ عربیہ بنارس، در سرکار انگریزی عز امتیاز داشت تصانیف را لقب یادگار گذاشتہ بتاریخ یکم رمضان روز یکشنبہ سال سیزدہ صد و پنج ہجری از دار فانی بعالم جاودانی رحلت فرمود شاعری تاریخ فوتش چنین یافتہ قطعہ نکو سیرتے چو عبد اللہ حافظ ٭ سوی ملک بقا ناگاہ رفتہ ٭ بسال رحلتش ہاتف ندا داد ٭ بجنت پاک عبد اللہ رفتہ تصانیفہ رسالہ عین الافادہ فی کشف الاضافہ در بیان اضافت ٭ عجالہ ہادیہ در حرمت شطرنج و گنجفہ وغیرہ ٭ حاشیہ ہدایہ فقہ از کتاب البیوع تا کتاب الشفعہ ٭ تحفہ علیہ حاشیہ ہدیہ سعیدیہ در علم حکمت طبعی ٭ فیض فارسی در قواعد فارسی ٭ تشریح النحو عربی در قواعد نحو بزبان اردو کہ در صلہ آن از سرکار انگریزی دو صد روپیہ عطا شدہ ٭ فیض الصرف قواعد صرف عربی بزبان اردو ٭ دفتر عصمت تذکرہ زنان شاعرات ٭ تشریح الانشاد ٭ شاہد نظم شرح گلدستہ دانش ٭ حل غوامض شرح اشعار اردو علاوہ آن رسائل بر فرقۂ وہابیہ و قصائد و مکاتیب عربی و قطعات تواریخ عربی و فارسی از ایشان یادگار ماندہ

مولوی عبدالاعلیٰ فرنگی محلی خلف اکبر ملا عبد العلی بحر العلوم بن ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی تحصیل کتب درسیہ بخدمت پدر بزرگوار خود نمودہ چندے

اشتغال بتدریس داشت در مدراس بیمار شد کہ یاس از حیات او رو داد از والد خود رخصت وطن خواست ہر چند والد ماجد شان مانع شد کہ درین بیماری مسافت بعیدہ چگونہ طی خواہد گشت از ارادہ خود باز نیامد رخصت شدہ روانۂ لکھنؤ گردید و در اثنای راہ در سال دوازدہ صد و ہفت ہجری وفات یافت شاعری تاریخ وفاتش چنین گفتہ ؎ زین جہان رفت چو عبد الاعلی یافت در خلد مقام اعلی ٭ بست و ششم ز مہ شعبان بود ٭ رحلت از عالم اجسام نمود ٭ گفت تاریخ وفاتش رضوان ٭ کرد آرامگہ خود بجنان ٭

مولوی عبد الاعلی بنارسی ابن حاجی شاہ کریم اللہ الصدیقی النقشبندی از نواح غازیپور زمانیہ آمدہ در بنارس سکونت پذیر شد صاحب ترجمہ علیہ الرحمہ بسال دوازدہ صد و چار ہجری ولادت یافتہ علوم ظاہریہ متعارفہ از والد ماجد خود و نیز علماے عصر تحصیل فرمودہ فائق الاقران گشت و علم باطن از والد خود شاہ کریم اللہ تعلیم و تلقین یافتہ بدرس و افادہ طلبہ شاغل قانع و صاحب ورع و تقوی بود کتاب ہدایۃ الطالبین و تہذیب المنطق منظوم فارسی وغیرہ از تصانیف وی یادگار اند بمقام بنارس در مدرسہ موسومہ جی نرائن کالج بعہدہ مدرس اول عربی ممتاز بود از ان مستعفی شدہ بعبادت الٰہی اوقات شریفش صرف می نمود کہ در سال دوازدہ صد و ہفتاد و چار ہجری بعمر ہفتاد سالگی ازین جہان فانی بعالم جاودانی شتافتہ در فاطمان باغ شاہزادگان بنارس مدفون گردید روح اللہ روحہ الاعلی

سید عبد الاول زیدپوری ابن علاء الحسینی آبا و اجدادش زیدپور بودہ اند کہ قصبہ ایست از مضافات جونپور بعدانان بولایت دکن رفتند و ولادتش ہمدران جا شد وہمانجا تحصیل علوم نمود ارادت بہ بعضی از اولاد سید محمد گیسو دراز داشت جامع جمیع علوم عقلی و نقلی و رسمی و حقیقی بود در اکثر علوم تصنیفات دارد فیض الباری شرح صحیح بخاری رسالہ فرائض منظوم رسالہ فارسی در تحقیق نفس منتخب کتاب سفر السعادۃ از تصانیف وے مشہور اند و علاوہ آن بر اکثر کتب حواشی و شروح و تعلیقات دارد در آخر عمر بطلب خانخانان محمد بیرم خان بدہلی آمدہ در سال نہصد و شصت و ہشت ہجری برحمت حق پیوست

خواجہ عبد الباقی باقی باللہ دہلوی النقشبندی امام وقت و مقتدای زمانہ جامع کمالات

ظاہر و باطن زاہد و متقی متصف بخصائل حمیدہ مخزن سجایای پسندیدہ بود در اوائل از کابل بسمرقند
قدوم آوردہ و بعد تحصیل علوم فقہ و حدیث و تفسیر وغیرہ دست ارادت بخواجہ محمد امکنگی خلیفہ خواجہ
درویش محمد دادہ مرید وی شد و بعد تکمیل کمالات باطن خرقۂ خلافت یافتہ رونق افروز دہلی گشت
و بدرس و تلقین خلائق بسر مے برد وی رحمۃ اللہ علیہ نہایت کم گو و کم خور و کم خواب بود و بعد نماز
عشا تا نماز تہجد روزانہ دو مرتبہ قرآن شریف ختم نمودی از اجلۂ خلفاے وی مولانا شیخ احمد
سرہندی مجدد الف ثانی است بست و پنجم جمادی الاخری سال یکہزار و دوازدہ ہجری بدہلی رحلت
فرمودہ متصل قدم رسول بہ محلہ گنجشک گیران مدفون شد

مولوی عبد الباسط ابن مولوی رستم علی قنوجی در حدیث و تفسیر و اصول و فروع
ید طولی داشت تفسیر ذوالفقار خانی مے نوشت کہ قبل از اتمام تفسیر عمرش در سال دوازدہ صد و
بست و سہ ہجری تمام شدہ بجوار رحمت حق پیوست غفر اللہ لہ رسالہ عجیب البیان فی
علوم القرآن ہم از تصنیفات اوست

مولوی عبد الباسط فرنگی محلی ابن مولوی عبد الرزاق بن مولوی جمال الدین احمد کتب
درسیہ بخدمت والد خود خواندہ فارغ التحصیل گشتہ حفظ قرآن مجید نمود جوان صالح و عابد بود و سلسلہ
بیعت بمولوی عبد الوالی داشت بسرکار نواب نظام حیدرآباد بمشاہرہ چہار صد روپیہ ملازم شدہ
بتاریخ بست و دوم محرم سال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری در عین شباب بہ گلگشت
رضوان خرامید رحمہ اللہ تعالی

مولوی عبد الجامع فرنگی محلی ابن مولوی محمد نافع بن مولانا عبد العلی بحر العلوم تحصیل
کتب درسیہ نمودہ بوجہ بے معاشی [illegible] بلکہنو رسیدہ بہ حیدرآباد دکن رفتہ
در آنجا بتاریخ بست و سوم شوال دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری وفات یافتہ پہلوے
قبر مولوی محمد غضنفر مدفون شد

مولوی شیخ عبد الجلیل سندیلی ابن حافظ وارث علی بن شاہ [illegible] در سال
دوازدہ صد و ہفتاد و سہ ہجری متولد شدہ [illegible] قرآن مجید حفظ کردہ [illegible]
والد ماجد خود [illegible] مولوی [illegible] سندیلی [illegible] محمد [illegible]

دوکوہی و مولوی محمد کمال عظیم آبادی و مولوی حکیم عبدالحمید عظیم آبادی و مولوی مقیم الدین ساکن
کوٹ مہند متعلقہ دیرہ اسمٰعیل خان و حکیم عبدالعلی لکھنوی تکمیل علوم درسیہ نمودہ فی الحال مدرس
مدرسہ شوکت الاسلام سندیلہ اند از ایام تحصیل تا ایں وقت اشتغال بتدریس طلبہ دارند رسالہ
ہدایۃ الکبری لانتقال الدوار من درجۃ الی الاخری و رسالہ البرق الخاطف فی علوم النفس و
المعارف و رسالہ الشہاب الثاقب علی منکری ردیۃ اللہ الواجب از تالیفات وے است
سلمہ اللہ تعالی۔ دوکوہی نسبت بہ دوکہ و آن قصبہ ایست از مضافات جالندہر شوکت الاسلام
مدرسہ ایست کہ آنرا مولوی حافظ محمد شوکت علی رئیس سندیلہ در سندیلہ بنا فرمودہ و زر کثیر بامداد
اساتذہ و طلبہ صرف مے فرماید جزاہ اللہ خیرا

سید عبدالجلیل بلگرامی ابن سید احمد حسینی واسطی ولادتش بتاریخ سیزدہم شوال سن یکہزار
و ہفتاد و یک ہجری در بلگرام وقوع یافتہ اخذ علوم عقلی و نقلی از مولانا غلام نقشبند لکھنوی کردہ
فائق الامثال والاقران گردید و سند حدیث از سید مبارک محدث بلگرامی شاگرد شیخ نورالحق
حاصل نمودہ در تفسیر و حدیث و تاریخ و لغت و ادب و شعر گوئی مہارتی بزبان عربی و فارسے
و ترکی و ہندی طلاقتی وافر داشت و بہر زبانی تصنیفی شیق و تالیفی انیق از وے یادگار ماند از عہد
اورنگ زیب تا زمان فرخ سیر از شاہان دہلی بعہدہ بخشیگری و سوانح نگاری بالعزاز تمام بسر بردہ
ہرگاہ در سن یانزدہ صد و یازدہ ہجری اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ قلعہ ستارہ فتح نمود میر عبدالجلیل
در یک شب یازدہ قطعہ تواریخ آن فتح نظم نمودہ رسالہ موسومہ گلزار فتح شاہ ہند دلی نامم
فرہندی اشاہ عالمگیر ترتیب دادہ بحضور شاہ گذرانیدہ مورد الطاف خسروانہ شدہ طرفہ اینکہ
از ہر دو نام رسالہ مذکور تاریخ فتح قلعہ ستارہ بر مے آید و قطعہ تاریخ از آن رسالہ کہ بطرز استنباط
گفتہ است بنابر نزہت ناظرین حوالہ قلم مے شوند قطعہ تاریخ در عربی لما توجہ سلطان الانام
الی رب السموات فی تائید اسلام ؛ اقر ابہامہ فی اصل خنصرہ ؛ بوجہ یا قادر اقلاع الکمام ؛ فصار حسن
افتتاح الاسم منتجا ؛ حصنا لمن عبدوا الاحجار اصنام ؛ نظرت فی الفات وہی اربعۃ ؛ من
فوقہا ابہامہ من غیر ابہام ؛ وجدتہن لعام الفتح حینئذ ؛ رقما علی سنۃ من غیر ابہام ؛ اللہ تلک
ید بیضا رقد ترشحت ؛ للناظرین فیا المتحیر الساعی ؛ ہذا البدیع من التاریخ الشائع ؛ عبدالجلیل

بتائیدات الهام «ایضاً لقارسی» چون شد ابهام زیر خنصر آمده بود اسم اعظم در شماره قلاع کفر شد مفتوح فی الحال نتیجه او معدود شد پاره پاره زانگشتان شد بر تقا ابهام برابر چار الف کردم شماره بعینه بود شکل سال هجری پی تاریخ تسخیر ستاره چنین تاریخ گفتن اختراعیست که شد از مجلد طبع این آشکاره سید جلیل القدر مذکور الصدر شب شنبه تاریخ بست و سوم ربیع الآخر سال یازده صد و سی و هشت هجری در بلده شاهجهان آباد رحلت فرموده بمقام بلگرام بوطن خود مدفون گردید نور الله مضجعه سید غلام علی آزاد حسان الهند در آیهٔ کریمه للذین احسنوا الحسنی و زیادة تاریخ فوتش یافته

مولوی عبد الحق رامپوری خلف ملا محمد عمران رامپوری شاگرد والد خود بود در سال دوازده صد و نود و دو هجری بجانب دکن رحلت کرد

شیخ عبد الحق دهلوی ابن سیف الدین بن سعد الله الترک الدهلوی البخاری کنیت او ابو المجد بود یکی از اجدادش از بخارا آمده بدهلی سکونت پذیر شد وی رحمة الله علیه بماه محرم سال نهصد و پنجاه و هشت هجری ولادت یافته تاریخ ولادت او شیخ اولیا است و از بدو شعور کمر همت بطاعت حق و طلب علم بسته قریب بلوغ اکثر علوم دینیه فرا گرفت و بعمر بیست و دو سالگی از فضائل و کمالات فراغ حاصل نموده قرآن شریف حفظ کرد بالجمله فقیه و محدث بقیة السلف و حجة الخلف جامع علوم ظاهر و باطن بود علم حدیث بمحروسه هندوستان از وی شیوع یافته وی را قبولیت خداداد حاصل بود که فروعی از افراد دانش بجهان داد و سینه بالکارش لب نگشاده وی در عنفوان شباب بحرمین شریفین متوجه شده و مدتی در آن دیار بود با علما و مشائخ وقت خصوصاً شیخ عبد الوهاب متقی خلیفه و جانشین شیخ علی متقی صحبتها داشته تکمیل فن حدیث را بدرجه اعلی رسانید و با برکات فراوان مراجعت بوطن مالوف فرموده بنشر علوم و افاده خلائق مشتغل گشت می‌گویند که تصنیفاتش خرد و کلان از صد متجاوز اند که فی زماننا باعث فخر علما و دستور العمل ایشان هستند چون طبع موزون داشت در شعر تخلص حقی می‌کرد اشعارش بشمار ابیات تقریباً به پنج لک میرسد مرید سید موسی قادری بسلسله قادریه بود در اوائل با شیخ احمد سرهندی مجدد الف ثانی خلافی داشت مگر بعمر آخر از خیال خود باز آمده بمصفیه پرداخت وفاتش در سال یکهزار و پنجاه و دو هجری در دهلی بظهور آمده مرقدش بمقبره قطب صاحب بر کنار حوض شمسی بحصه مزار و تبرکیست تاریخ فوت او

در فخر العلما یافته اند تصانیفش مشهور لمعات شرح عربی مشکوٰة؛ اشعة اللمعات شرح فارسی مشکوٰة؛ شرح سفر السعادت؛ شرح فتوح الغیب؛ مدارج النبوة؛ شرح اسماء الرجال بخاری؛ اخبار الاخیار؛ جذب القلوب؛ زبدة الآثار؛ جامع البرکات؛ مرج البحرین؛ زاد المتقین؛ فتح المنان فی مناقب النعمان؛ ما ثبت بالسنة؛ حلیه سید المرسلین؛ چهل رساله

مولوی عبد الحق بنارسی ابن مولوی فضل الله باشنده قصبه نیوتنی مضاف لکهنو متوطن بنارس که نسب وی بحضرت عثمان ابن عفان می پیوندد در سال دوازده صد و شش هجری ولادت یافته چنانچه از لفظ فضل رسول تاریخ ولادت بر می آید چون از ایام صبی شوق حدیث خوانی در دل حق منزل او ریخته بودند بنابران رخت سفر بر داشته کر همت بر تجسس و تحقیق آن علم شریعت بسته بدهلی رفت و پیش مولانا عبد القادر با مولوی محمد اسمعیل شهید دهلوی هم سبق گشت ازان بعد بشهر صنعا ملک یمن رسیده از قاضی محمد بن علی بن الشوکانی سند قرآن و حدیث که نام آن اتحاف الاکابر فی اسناد الدفاتر ست حاصل کرده مشار الیه امثال و اقران گردید گویند که وی هفت حج بیت الله کرده یکی ازان همراهی سید احمد رای بریلوی و مولوی محمد اسمعیل دهلوی بود و در حج آخر بمقام بمبئی سال دوازده صد و هشتاد و شش هجری بعمر هشتاد سالگی رحلت فرموده در مسجد اکبر مدفون شد که از لفظ تفضل رسول تاریخ فوت وی بر می آید و کلن فضل الله پدرش مرید پیشاوری وی تارک تقلید بود از تصانیف او الدر الفرید فی المنع عن التقلید مشهور است و سواء الطریق تصنیف مولانا تراب علی صاحب لکهنوی از نام مولوی عبد القادر سندیلی در رد الدر الفرید است مولوی جلال الدین احمد بنارسی مدرس اول گورنمنت کالج بنارس و مولوی حمید الدین احمد مدرس کالج مذکور از تلامذه وی اند

مولوی عبد الحق خیرآبادی شاگرد پدر خود مولوی فضل حق خیرآبادی بعلوم عقلیه سرآمد امثال خود بدربار رئیس رامپور معزز است بسر می برد از تصانیف شان حاشیه غلام یحیی و تسهیل الکافیه و شرح هدایة الحکمت و جواهر غالیه شرح میر زاهد امور عامه مطبوع و شائع اند سلمه الله و ابقاه

ملا عبد الحکیم سیالکوتی علامه زمان سرآمد اقران خود شاگرد رشید مولانا کمال الدین کشمیری و خواجه تاش حضرت عالم ربانی شیخ احمد سرهندی مجدد الف ثانی قدس سره بود و بحضرت مجدد عقیدت راسخ داشت و حضرت مجدد او را آفتاب پنجاب میگفت در عهد جهانگیر بن اکبر شاه در سیالکوت مسکن خود

بدرس علوم افاده میداد هرگاه شاهجهان ابن جهانگیر سریر آرای سلطنت گردید وصیت دے
بر قدر دانی علما و فضلا اقطار عالم را گرفت ملا موصوف باستانهٔ سلطنت علیا رسیده بیافتن انعام
واکرام مباهات حاصل کرد شاه جهان ملا را دو مرتبه در ترازو بالقره سنجیده بدو بخشید که هر مرتبه
شش هزار روپیه بوزنش برآمد و علاوه آن چند دیهات مرفوع القلم او را اعطا فرمود ملا تمام عمر
خود بدرس و تصانیف بسر برده مشهور است که یک لک روپیه ماهواری از سلطان وقت بیافت
تا اینکه بتاریخ شانزدهم ربیع الاول سال هزار و شصت و هفت هجری بجان بحق تسلیم کرده در سیالکوت
مدفون شد منجمله تصانیف او کتب ذیل مشهور اند؛ حاشیه تفسیر بیضاوی؛ تکمله حاشیه عبد الغفور
بر فوائد ضیائیه؛ ترجمه فارسی غنیة الطالبین؛ حاشیه مقدمات اربعه تلویح؛ حاشیه مطول؛
حاشیه شرح مواقف؛ حاشیه شرح عقائد تفتازانی؛ حاشیه شرح عقائد دوانی؛ حاشیه بر حاشیه خیالی
حاشیه شرح شمسیه؛ حاشیه شرح مطالع؛ الدرة الثمینه فی اثبات الواجب تعالی؛ حواشی بر حواشی
شرح حکمة العین؛ حواشی بر حواشی هدایة الحکمة میبذی؛ حواشی بر حواشی مراح الارواح
مولوی عبد الحکیم لکهنوی ابن مولوی عبد الرب بن بحر العلوم مولانا عبد العلی بن ملا نظام الدین بن ملا
قطب الدین سهالوی تحصیل کتب درسیه مختصرات و متوسطات از والد خود مولوی عبد الرب و مولوی
دایم و مطولات از مولوی نور الحق مرحوم نموده شب و روز بدرس مصروف بود صلاح و تقوی
شعار و دثار خود گردانیده لشب بیداری و یاد الهی می گذرانید و همگی همت خود بخدمت طلبه علوم
معطوف داشت و در تانهی بمسافران بعید الوطن مشار الیه بود الحق که ذات ستوده صفاتش
جامع ظاهر و باطن بود و بیعت از شاه نجابت الله کرسوی داشت محرر سطور در سال دوازده
صد و شصت و چهار هجری به لکهنو بهره یاب صحبتش شده بغایت خلیق و مسافر نواز یافت بست
چهارم صفر روز پنجشنبه سال دوازده صد و هشتاد و هشت هجری جان بحق تسلیم نموده فقره وان موت
العالم موت العالم ماده تاریخ وفاتش یافته اند دو عقب خود گذاشته یکی مولوی عبد الحلیم دوم
مولوی محمد نعیم هر دو عالم و بر جاده آبای مستقیم اند؛ شرح کافی بزبان فارسی؛ تفسیر بسم الله بزبان
فارسی؛ ترجمه فارسیه دقائق الحقائق؛ حاشیه شرح سلم مولوی حمد الله؛ شرح دائر الوصول الی
علم الاصول؛ شرح جامع آخرین هدایه؛ شرح جیل کافی در فارسی؛ شرح رساله نظامیه

در بیان دعوت رسول مقبول صلعم * مجرد در علم صرف * زبدة النحو * حاشیه تفسیر بیضاوی * شرح
رسائل الارکان * حاشیه بر حاشیه زاهدیه بر شرح تهذیب ملا جلال الدین دوانی * حاشیه بر حاشیه
کمالیه شرح عقائد جلالی * جدول الصرف فارسی * جدول النحو فارسی از تصانیف راقم او یادگار
اند قدس الله روحه الاقدس

مولوی عبد الحلیم فرنگی محلی ابن مولوی امین الله بن مولوی محمد اکبر بن مفتی احمد ابو الرحم بن
مفتی محمد یعقوب بن ملا عبد العزیز بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشهید السهالوی بیازدهم
شعبان سال دوازده صد و سی و نه بمقام لکهنؤ متولد شد و بعمر ده سالگی از حفظ قرآن مجید فراغت یافته
به تحصیل علوم درسیه کمر همت بست و بخدمت والد ماجد خود و مولوی محمد امین الله و مفتی ظهور الله
و مفتی محمد اصغر و مولوی نعمت الله و مفتی محمد یوسف علمای فرنگی محلی بعمر شانزده سالگی از اکتساب
علوم درسیه متداوله خاندان قطبیه شهیدیه فراغ حاصل کرده دانشمند متبحر جامع علوم عقلی و نقلی
حاوی فنون فرعی و اصلی گشته و مسند آرای درس و افاده گردید و بسال دوازده صد و شصت
هجری بشهر باندا مضاف بوندیل کهند رفته رئیس آنجا نواب ذو الفقار بهادر که قدردان علما و فضلا
بود باعزاز و اکرامش پیش آمده وی را مدرس مدرسه خود گردانید و مدتی بران کار مامور مانده بوطن خود
لکهنؤ واپس آمده یکسال در وطن مالوف متوقف شده بشهر جونپور قدوم آورده حاجی امام بخش
مرحوم که یکی از روسای و دولت آن شهر بود بکمال قدردانی پیش آمده بمدرسه امامیه حنفیه که خود
بانی آن مدرسه بود وی را مدرس مقرر کرد که عالمی از علوم وی در آن بقعه بهره اندوز گشت و تا نه
سال بدان منصب معزز بوده بسال دوازده صد و هفتاد و شش هجری بوطن مراجعت کرده
دست بیعت بدست مولوی عبد الوالی قادری فرنگی محلی داده در سن هفتاد و هفت هجری
بعد صدی دوازدهم بحیدرآباد دکن تشریف برده سید تراب علی خان سالار جنگ مدار المهام آن
مرزبوم که متصف باوصاف حمیده کالشمس بین النجوم بود وی را مدرس مدرسه نظامیه مقرر ساخت
درین سفر بمقام ریوان که بر شاهراه دکن واقع است آن چراغ دودمان قطبیه غربت کده جامع الاوراق را
فروغ اعزاز بخشیده بود در انوقت مولوی عبد الحی خلف الصدق شان صغیر السن قطبی می خواند و
بسال هفتاد و نهم بعد صدی دوازدهم هجری از حیدرآباد بحصول رخصت عازم زیارت حرمین

شریفین زادہما اللہ تشریفاً و تعظیماً شدہ بخدمت علما و مشائخ آن دیار پر انوار فائز گشتہ مستفید گردید از انجملہ
بمکہ معظمہ از مولانا محمد جمال حنفی و از مولانا احمد بن زین دحلان شافعی اجازت و سند علم حدیث
و دیگر علوم معقول و منقول حاصل کردہ در سن دوازدہ صد و ہشتاد ہجری بزیارت طیبہ علے
صاحبہا الصلوٰۃ والتحیہ شرف اندوز شدہ از مولانا علے مدنی شیخ الدلائل سند دلائل الخیرات
و از مولانا محمد بن محمد ن العرب الشافعی مدرس مسجد نبوی سند حدیث و تفسیر وغیرہ و از مولانا عبد الغنی
ابن مولانا ابوسعید مجددی دہلوی نزیل مدینہ منورہ اجازت حدیث و تفسیر و فقہ وغیرہ و
از مولوے عبد الرشید بن مولانا احمد سعید مجددے دہلوے اجازت قصیدہ بردہ و
حزب البحر یافتہ مالامال از فیوض و برکات حجاز در سن دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری بہ حیدر آباد
رونق مراجعت بخشیدہ بانصرام حکومت عدالت نظامیہ مشغول گشت پس از ان بماہ جمادی الثانی
سال ہشتاد و سوم بعد صدی دوازدہم از ہجرت باستحصال رخصت بوطن مالوف تشریف آوردہ از
سنت نکاح خلف خود مولوی عبدالحی مرحوم فراغت یافتہ در سال ہشتاد و چہارم بماہ جمادی الثانی
از لکھنؤ رخصت سفر حیدر آباد کہ در حقیقت سفر آخرتش توان گفت بربست و بماہ شعبان
سال مذکور دران بلدہ رسیدہ بکار متعلقہ خود مصروف بود کہ ناگاہ عارضہ سل ودق بماہ صفر المظفر
سن ہشتاد و پنجم بعد صدی دوازدہم بجثہ لطیفش عارض شدہ بتاریخ بست و نہم شعبان المعظم
روز دوشنبہ سال مذکور طائر روح پر فتوح آواز قفس عنصری پرواز نمودہ بشاخسار جنان نشیمن
گرفت و حسب وصیت در پائین قبر شاہ یوسف قادری کہ از کبار اولیائے دکن اند مدفون گشت
شعرائے وقت قطعات عدیدہ متضمن تاریخ رحلتش بسلک نظم کشیدند از انجملہ مولوی عبد الرحمن
صاحب گنجی انجینین گفتہ ؎ العالم والعارف باللہ تعالیٰ ٭ قد قرا الی اللہ مجد وثنا رہ ٭ المیت بعالم المتوفی
بیقین ٭ قد شرفہ اللہ بقصر لقارہ ٭ و دیگری این مصرعہ گفتہ ؎ واقف راہ خدا مولوی عبد الحلیم و در
لفظ غفرہ نیز تاریخ رحلتش یافتہ اند تصانیفہم الرائقہ التحقیقات المرضیہ حل حاشیہ میر زاہد رسالہ
القول الاسلم حاشیہ شرح سلم ملا حسن کشف المکتوم فے حاشیۃ بحر العلوم۔ القول المحیط فیما یتعلق
بالجعل المؤلف والبسیط حل المعاقد فے شرح العقائد التعلیق الفاضل فی مسئلۃ الطہر المتخلل
معین الغائصین فی رد المغالطین الافصاحات لبحث المختلطات کشف الاشتباہ فے شرح

السلم الحمد لله - البیان العجیب فی شرح ضابطة التهذیب - کاشف الظلمة فی اقسام الحکمه - العرفان در منطق - نظم الدرر فی سلک شق القمر - التحلیه شرح التسویه مؤلفه شیخ محب الله اله آبادی - نور الایمان فی آثار حبیب الرحمن - برکات الحرمین - ایقاد المصابیح فی صلوٰة التراویح - الالمام فی تحقیق الدعا - غایة الکلام فی بیان الحلال والحرام - خیر الکلام فی مسائل الصیام - القول الحسن فیما یتعلق بالنوافل والسنن - عمدة التحریر فی مسائل اللون واللباس والحریر - قمر الاقمار حاشیه نور الانوار - حاشیه نفیسی شرح موجز - الاقوال الاربعه - و دیگر کتب مثل حاشیه هدایه و حاشیه بدیع المیزان و حاشیه حاشیه قدیمه ناتمام ماندند که اجلش در رسید عطر الله روحه

مولوی عبد الحمید خان رامپوری ابن ملا غفران رامپوری از برادر خود ملا محمد عمران و نیز مولوی ارشاد حسین رامپوری اکتساب علوم نموده بدرس و افاده طلبه اشتغال ورزید بسال دوازده صد و نود و هشت هجری در قصبه سندیله جهت لقای مولوی حافظ شوکت علی رئیس سندیله قدوم آورده بود سلمه الله تعالیٰ

مولوی عبد الحمید بدایونی ابن مولوی محمد سعید بدایونی بسال یازده صد و پنجاه و دو هجری ولادت یافته از مولوی محمد لبیب برادر کلان خود تحصیل علوم متداوله نموده شرف بیعت از حضرت شاه سید آل احمد قادری مارهروی قدس سره حاصل ساخته کامل و مکمل شده بسال دوازده صد و سی و پنج هجری رحلت فرمود روح الله روحه

مولوی عبد الحی دهلوی شاگرد و داماد مولانا شاه عبد العزیز قدس سره العزیز از جمله همراهیان نامی سید احمد مجاهد بریلوی مبطل بود در فقه حنفی دستگاهی کامل داشت رساله نکاح ایامی و فتاوای متفرق از تالیف او ست بتاریخ هشتم شعبان روز یکشنبه سال دوازده صد و چهل و سه هجری بعارضه بواسیر رحلت فرمود

مولوی عبد الحی فرنگی محلی ابن مولوی عبد الحلیم ابن مولوی محمد امین از اولاد امجاد ملا قطب الدین سهالوی بود کنیت او ابو الحسنات است بمقام باندا در عشره اخیره ذیقعده سال شصت و چهارم از صدی سیزدهم هجری ولادت یافته از عمر پنج سالگی بحفظ قرآن مجید مشغول شده بده سالگی از آن فارغ گشت در جامع مسجد جونپور اولا امامت تراویح کرده در یازده سالگی بخدمت

والد خود تحصیل علوم متعارفه آغاز نموده به هفده سالگی فارغ شده بافادهٔ طلبه بجنب اوستاد
سمی پرداخت و کتب علم ریاضی از مولوی نعمت الله فرنگی محلی خال والد خود که از مهرهٔ آن علم بود
تحصیل کرده ، و والد ماجدش هنگامیکه حیدرآباد می رفت مولف اوراق بمقام ریوان از دیدارش
مسرور شده وی دران حال که صغیر السن بود ذکاوت طبع وجودت حافظه از جبینش می درخشید
وی رحمة الله علیه دو مرتبه بزیارت حرمین شریفین زادهما الله شرفاً و تعظیماً مشرف و مباهی
گشته اولا بسال دوازده صد و هفتاد و نه هجری بمعیت والد خود و ثانیاً در سال دوازده صد و
نود و دو هجری و از سید احمد دحلان شیخ الشافعیه بمکه معظمه اجازت جمیع ما حصل له من الشیوخ
و همچنین از والد خود یافته عالم از تعلیم و تدریسش فیضیاب گشت و بسی افاضل تا بلاد از سایه
دامن فیضانش برخاستند بالجمله صاحب ترجمه علیه الرحمة کثیر الدرس والتصنیف بدان مرتبه بود که
صیت افاضه و اشاعت علومش در حیات وی اکناف عالم را بگرفت قریب به چهل و بیست رسیده
بیست و نهم ربیع الاول سال چهارم صدی چهار دهم هجرت یوم دوشنبه وقت شب بعارضهٔ صرع
بمقام لکهنو این جهان بی بود را پدرود فرموده همانجا مدفون گردید و جز دختری عقبی نگذاشت آن صبیه
دو صد روپیه ماهوار از نظام حیدرآباد می یابد سید محمد العلی شرقی تخلص تاریخ فوتش چنین گفته است

پاسے مولانا محمد عبد الحی چو شاد ، در خلد از جهان ما برفت ، آستانش سجده گاه خلق بود ، قبلهٔ هندوستان
برفت ، گفت شرقی مصرع سال فوت ، وای استاد زمان ما برفت

ایضاً از مولوی
محمد سعید عظیم آبادی حسرت تخلص سه کرد رحلت جناب عبد الحی ، فاضل لکهنوی فطین و ذکی
گفت سال وفات او حسرت ، شد فرنگی محل ز علم تهی

تصانیفه : التعلیق الممجد ، عمدة الرعایه حاشیه
شرح وقایه ، مجموعه خطب ، السعایه ، الفلک المشحون فی الانتفاع بالمرهون ، نزهة الفکر فی سبحة الذکر ،
تحفة الطلبه فی تحقیق مسح الرقبه ، الرفع والتکمیل فی الجرح والتعدیل ، القول الجازم فی
سقوط الحد بنکاح المحارم ، نفع المفتی والسائل بجمع متفرقات المسائل ، الفلک الدوار فی رؤیة
الهلال بالنهار ، القول المنشور فی هلال خیر الشهور ، الافصاح عن شهادة المرأة فی الارضاع ،
تحفة النبلاء فی جماعة النساء ، الکلام الجلیل فیما یتعلق بالمندیل ، الاجوبة الفاضلة للاسئلة
العشرة الکامله ، الهسهسه بنقض الوضو بالقهقهه ، خیر الخبر فی اذان خیر البشر ، سباحة

الفکر فی الجہر بالذکر؛ النافع الکبیر لمن یطالع الجامع الصغیر؛ رفع الستر عن کیفیۃ ادخال المیت وتوجیہہ الی القبلۃ فی القبر؛ طرب الاماثل فی تراجم الافاضل؛ ترویح الجنان تشریح حکم شرب الدخان ردع الاخوان عن محدثات آخر جمعہ رمضان؛ آکام النفائس فی اداء الاذکار فی لسان الفارس زجر الناس علی انکار اثر ابن عباس؛ الانصاف فی حکم الاعتکاف؛ امام الکلام فیما یتعلق بالقرأۃ خلف الامام؛ غیث الغمام؛ الآثار المرفوعۃ فی الاخبار الموضوعۃ؛ دافع الوسواس فی اثر ابن عباس رسالہ احکام غیبت اردو؛ فواید البہیۃ فی تراجم الحنفیۃ؛ امتحان الطلبۃ فی الصیغ المشکلۃ؛ التبیان فی شرح المیزان؛ چہار گل در صرف۔ خیر الکلام فی تصحیح کلام الملوک ملوک الکلام ازالۃ الجمد فی اعراب الحمد للہ اکمل الحمد در نحو؛ ہدایۃ الوری الی لواء الہدی تعلیق حاشیہ غلام یحیی بر حاشیہ زاہدیہ قطبیہ؛ مصباح الدجی فی لواء الہدی؛ نور الہدی لحملۃ لواء الہدی؛ علم الہدی؛ حل المغلق فی تحقیق المجہول المطلق؛ الکلام المتین فی تحریر البراہین؛ میسر العسیر فی مبحث المثناۃ بالتکریر؛ الافادۃ الخطیرۃ فی بحث نسبۃ سبع عرض شعیرۃ؛ التعلیق العجیب لحل حاشیۃ الجلال علی التہذیب؛ تکملۃ حاشیۃ والد خود بر نفیسی؛ الہدیۃ المختاریۃ شرح الرسالۃ العضدیہ در مناظرہ؛ القول الاشرف فی الفتح عن المصحف؛ زجر ارباب الریان عن شرب الدخان؛ احکام القنطرہ فی احکام البسملۃ؛ غایۃ المقال فیما یتعلق بالنعال در علم فقہ؛ حسرۃ العالم بوفات مرجع العالم در ترجمہ والد خود؛ افادۃ الخیر فی الاستیاک بسواک الغیر؛ مقدمۃ الہدایہ؛ مذیلۃ الہدایہ؛ التحقیق العجیب فی التثویب؛ تحفۃ الاخیار فی احیاء سنۃ سید الابرار؛ الحجۃ علی ان الاکثار فی التعبد لیس ببدعۃ؛ الکلام المبرور فی رد القول المنصور ہدایۃ المعتدین فی فتح المقتدین؛ وغیر ان از تعلیقات متفرقہ بر کتب متعددہ وسیزدہ کتب دیگر اند کہ صاحب ترجمہ در رسالہ نافع کبیر اسامی آنہا تحریر فرمودہ **اسماء گرامی تلامذہ** مولوی عبدالحی فرنگی محلی کہ بعد تکمیل و فراغ بحصول سند ممتاز شدند مولوی عبدالعزیز ساکن بھیرہ ضلع اعظم گڈھ مولوی بدیع الزمان لکھنوی مولوی وحید الزمان لکھنوی مولوی محمد عبدالاحد الہ آبادی مولوی سید مرتضے شیعی ساکن نوتاریارہ ضلع غازیپور مولوی عبدالباری ساکن نگرنہسہ مولوی محمد حسین الہ آبادی مولوی علی حیدر خان ساکن خالص پور پرگنہ ملیح آباد مولوی ساکن عبدالکریم پنجابی مولوی بشارت کریم

مولوی عبدالغفور[11] سکنہ رمضان پور مولوی[12] عبدالغنی بہاری مولوی[13] فدا حسین ساکن محی الدین نگر مضاف بہار مولوی[14] ابوالحسن مرحوم ترہتی مولوی[15] عین القضاۃ حیدرآبادی مولوی[16] عبدالعزیز فرنگی محلی مولوی[17] نظام الدین فرنگی محلی مولوی[18] عبدالرحمن ساکن صاحب گنج مولوی[19] حافظ محمد شعیب ولایتی مولوی[20] اکبرخان مرحوم ولایتی مولوی[21] محمد اسحاق ساکن استھے مولوی[22] سلیمان ساکن پھلواری ضلع عظیم آباد مولوی[23] عبدالقادر ولایتی مولوی[24] سید امین نصیرآبادی مولوی[25] محمد ہارون نصیرآبادی مولوی[26] ظہورالاسلام فتحپوری مولوی[27] لطف الرحمن عظیم آبادی مولوی[28] نظاہرالحق عظیم آبادی مولوی[29] محمد ابراہیم الہ آبادی مولوی[30] محمد تقی اعظم گڈھی مولوی[31] محمد نذیر لکھنوی مولوی[32] شیر محمد ولایتی مولوی[33] آزادخان مرحوم مولوی[34] عبدالغنی بہاری مولوی[35] محمد یسین آروی مولوی[36] قادر بخش سہسرامی مولوی[37] محمد حسین نصیرآبادی عرف صاحب میان مولوی[38] سید محمد رسان کابلی مولوی[39] عبدالله ساکن چاندپارہ ضلع اعظم گڈھ مولوی[40] ابوالفضل محمد حفیظ الله ساکن بندی ضلع اعظم گڈھ مولوی[41] محمد عثمان ساکن چیارہ ضلع اعظم گڈھ مولوی[42] انعام الله فرنگی محلی مولوی[43] عبدالماجد بہاگل پوری مولوی[44] قاسم یار ساکن کڑا ضلع الہ آباد مولوی[45] سید اعجاز حسین ساکن سونی پت مولوی[46] محمد عثمان ساکن کہنڈا ضلع اعظم گڈھ کذا فی کنز البرکات مصنفہ مولوی محمد حفیظ الله سابق الذکر سلمہ الله کہ سند علمی در سال اخیر صدی سیزدہم از مولوی عبدالحی مرحوم یافتہ اند۔

مولوی عبدالرب فرنگی محلی پسر خرد مولانا عبدالعلی بحرالعلوم از خرد سالے ہمراہ والد خود در شاہجہان پور و رام پور و بہار و مدراس ماند و مولانا کوشش بلیغ در تعلیم و تدریس او نمود و کتب درسیہ تمام و کمال باو تعلیم ساخت و شب و روز متکفل امور او می بود بالجملہ مولانا او را با اموال خطیر بغرض کتخدا شدنش بوطن فرستاد وے بہ لکھنو آمدہ از نکاح خود فارغ گردید و زر کثیر کہ از مدراس آوردہ بود ہمہ بہ فضولے و مسرفے وی برباد رفت کہ افلاسش رو نمود بعد وفات مولانا بحرالعلوم وے و برادر زادہ اش عبدالواجد بمدراس رفتند چنانچہ تفصیل آن بذیل ترجمہ مولوی عبدالواجد خواہد آمد آخرکار ترک تدریس و درس کردہ بہ یافتن دو صد روپیہ از سرکار نواب مدراس و یک صد و ہفتاد و پنج روپیہ از سرکار انگریزی معاوضہ جاگیر راضی شدہ تدریس بمولوی عبدالواجد سپردہ بہ لکھنو آمد و تا حیات خود علوفہ مذکورہ بتوسط رزیڈنٹ لکھنو سے یافت

کذا فی الاغصان الاربعہ

مولوی عبد الرب دہلوی جامع معقول و منقول ماہر فروغ و جصول کامل فنون علم و ادب حاوی اسرار لغت عرب کہ وعظ پر تاثیرش شہرۂ آفاق بود مسجد جامع بمقام سہارن پور بصرف زر کثیر تعمیر فرمودہ بماہ محرم سال پنجم صدی چہاردہم ہجری بمقام دہلی رحلت فرمود طاب اللہ ثراہ بیدل سہسرامی تاریخ وفاتش چنین گفتہ قطعۂ تاریخ جناب مولوی عبد رب آن ؛ کز وقت وعظ ول می شد شکارش ؛ درین ماہ محرم جان بحق شد ؛ زسپے رحمت کہ بادہ بر مزارش ؛ رقم زد سال رحلت

کلک بیدل ؛ درود ایزدی باد انشارش

مولوی عبد الرزاق فرنگی محلی ابن مولوی جمال الدین احمد بن مولوی علاء الدین فرنگی محلی بسال دوازدہ صد و سی و ہفت ہجری متولد شدہ چون ہشت سالہ گشت پدرش مولوی جمال الدین بمدراس رفت وے بمقتضای فطرت تحصیل علوم اشتغال نمود در اوائل از مولوی نور کریم دریاباوے کتب مختصرہ خواندہ بقیہ کتب بخدمت مفتی محمد اصغر و مفتی محمد یوسف فرنگی محلی تکمیل فرمود و کتب درسیہ حدیث و تفسیر بخدمت مولوی حسین احمد ملیح آبادی گذرانیدہ تمامی کتب حدیث از مرزا حسن علی محدث لکھنوی قرأت نمود زان بعد جملہ کتب حدیث از حضرت ملا محمد حسین ابن نے قرأت نمود کہ مولوی حسین احمد و مرزا حسن علی مع دیگر محدثین سماعتش می فرمودند و کتب عقائد و سلوک و تصوف از مولوی عبد الوالی مرشد خود استفاضہ نمودہ زان بعد قرآن مجید در یکسال حفظ نمودہ بسال دوازدہ صد و پنجاہ و چہار ہجری فراغ کلی حاصل کرد و اجازت بیعت سلسلہ قادریہ و چشتیہ از مولوی عبد الوالی و نیز پدر خود یافتہ بعد وفات مرشد خود سلسلہ درس و تدریس منقطع فرمودہ اشتغال بیاد حق شعار و دثار خود ساخت در سن سیزدہ صد و ہفت ہجری در اواخر ماہ صفر انتقال فرمود در باغ مولوی انوار صاحب مدفون شد

مولوی سید عبد الرحمن لکھنوی عالم متصوف بیعت و خلافت سلسلہ چشتیہ داشت در مسجد ٹیلہ کہ واقع بلدہ لکھنؤ مقیم بود ہمدرانجا بتاریخ بست و ششم ذیقعدہ سن دوازدہ صد و پنجاہ و ہفتم ہجری وفات یافتہ در صحن مسجد مذکور مدفون گردید و روح ادیدہ روحہ و اللہ الشان ؛ عالم و خادم سماوات و قانع و متوکل و عزلت نشین بودہ و رسالہ کلمۃ الحق و رسالہ کاسرۃ الاصنام در توحید از تصانیف

شان ہست و مولع و حریص سرود و غنا بسیار بودند

مولوی عبد الرحمن ساکن قصبہ بھدوہی ضلع مرزاپور عالم متقی واعظ تارک الوطن کہ در مسجد نارگھاٹ واقع شہر مرزاپور متوکلانہ بسر می برد در سال دوازدہ صد و ہشتاد و پنج ہجری رحلت نمود

مولانا عبد الرحیم دہلوی عمری النسب حنفی المذہب نقشبندی مشرب جامع فنون عقلی و نقلی حاوی علوم اصلی و فرعی محدث بود از اخلاف امجادش مولانا شاہ ولی اللہ دہلوی و مولانا شاہ اہل اللہ دہلوی ہستند ع این خانہ تمام آفتاب است * دوازدہم صفر در سال یکہزار و یکصد و سی و یک ہجری وقت چاشت رحلت فرمود

مولوی عبد الرحیم صفی پوری ابن عبد الکریم صفی پوری دانشمند متبحر در علوم ادبیہ حظی وافر داشت از تصانیف او شرح قصیدہ سبعہ معلقہ و غایۃ البنیان فی علم اللسان در بیان قواعد صرفیہ و المسالک البھیہ فی القواعد النحویہ و ضرورۃ الادیب فی المؤنث السماعی و منتہی الارب فی کلام العرب ترجمہ قاموس در چہار جلد مشہور اند تاریخ وفاتش معلوم نشد

مولانا عبد الرشید جونپوری ابن شیخ مصطفی ابن عبد الحمید ملقب بشمس الحق بود و شمسی تخلص میکرد شاگرد شیخ فضل اللہ جونپوری و مرید پدر خود شیخ مصطفی مرید شیخ محمد مرید نظام الدین امیٹھوی قدس اللہ اسرارہم از اولیای کبار و علمای کرام بود در اوائل حال بتدریس و افادہ علوم شغل داشتی و ان بعد ترک کردہ بمطالعہ کتب حقائق اکتفا کرد و از اختلاط امرا و اغنیا احتراز داشت شاہجہان بادشاہ اوصاف حمیدہ او شنیدہ مشتاق ملاقاتش گشت فرمان بدست وکیلی بطلب او فرستاد مولانا قبول نکرد و از گوشہ عزلت پای خود بیرون ننہاد تصانیف مفیدہ دارد منجملہ آن رشیدیہ در مناظرہ و زاد السالکین و شرح اسرار الخلوۃ و رسالہ محکوم مربوط و حاشیہ شرح مختصر عضدی و حاشیہ فارسی بر کافیہ ابن حاجب و مقصود الطالبین و مناظرہ و دیوان شعر فارسی مشہور اند و حادثہ وفاتش چنین مشہور است کہ بعد فراغ سنت فجر چون در فرض آغاز کردہ وقت گفتن تحریمہ طائر روحش باشیان جنت بسال یکہزار و ہشتاد و سہ ہجری پرواز نمود ادخلہ اللہ بحبوحۃ الجنان

مولوی محمد عبد السبحان ابن شیخ محمد محسن ساکن احمد آباد تارہ فاضل علامہ حاجی بیت اللہ الحرام طبیب حاذق حافظ قرآن از بدو سن بشعور بصلاح و تقوی آراستہ بلکہ مؤلف اوراق ہیداند

کہ از بلوغ تا وقت اخیر صلوٰۃ فریضہ از وے فوت نشدہ باشد و جملہ علوم ظاہریہ و باطنیہ و خلافت ارشاد از مولوی فخر الدین احمد الہ آبادی حاصل نمود تمام عمر شریف بہ ہدایت و ارشاد و تدریس علوم مثل اوستاد خود بسر بردہ مولوی عبد الحمید خلف مولوی حیدر حسین جونپوری و مولوی محمد عبد الکافی برادر زادہ صاحب ترجمہ از شاگردان اوشان صاحب استعداد و لیاقت موجود اند منجملہ کتب مصنفہ شان رسالہ اسرار الصلوٰۃ قصہ منظومہ حضرت اسمٰعیل ع قصہ منظومہ حضرت سلیمان ع التہدید فی وجوب التقلید دلائل قاطعہ در تحقیق فرقہ ناجیہ خیر المقالہ فی ازالۃ الجہالہ۔ مطبوع شدہ شائع اند آخر کار بعمر شصت و سہ سالگی تاریخ بست و یکم محرم الحرام یوم جمعہ سال یکہزار و سہ صد و سہ ہجری بمقام الہ آباد از دار فانی بعالم جاودانی رخت زندگی بربست و در گلاب باڑی کہ مقبرہ اہالیان دائرہ شاہ اجمل مرحوم است مدفون شد غفر اللہ لہ

ملا عبد السلام لاہوری شاگرد میر فتح اللہ شیرازی فقیہ و مفسر بود از شاگردان وی ملا عبد السلام ساکن قصبہ دیوہ مضاف لکھنؤ مشہور ہست بر تفسیر بیضاوی حواشی برجستہ دارد بسال یکہزار و سی و ہفت ہجری وفات یافتہ

قاضی عبد السلام بدایونی ابن عطاء الحق محدث و مفسر بود تفسیر زاد الآخرۃ منظوم بزبان اُردو قریب دو لکھ شعر بسال دوازدہ صد و چہل و چہار ہجری تصنیف کردہ از زاد الآخرۃ سال تالیفش برمی آید در سال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری ازین جہان فانی بعالم جاودانے شتافت نور اللہ مرقدہ

مولوی عبد السلام ساکن ہسوہ ابن سید شاہ ابو القاسم نقشبندی ساکن قصبہ ہسوہ کہ متصل فتح پور ہست در سال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری ولادت یافتہ نام تاریخی او سید ریاض الحسن مردی متقی بود کہ از بدو سن شعور ورع و تقوی را و تار خود کردہ بعد حفظ قرآن ابتدا اکثر کتب درسیہ از عم خود مولوی سراج الدین احمد خواندہ بعدہ از مولوی معین الدین کڑوی و مولوی محمد معین لکھنوی وغیرہ تکمیل نمودہ و سند صحاح ستہ از مولانا شاہ عبد الغنی دہلوی گرفتہ در سال دوازدہ صد و شصت و یک ہجری فراغ علمی حاصل نمود و بخدمت شاہ احمد سعید مجددی بیعت و خلافت سلسلۂ نقشبندیہ یافتہ و در سن دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری مشرف

بحج اکبر و زیارت روضه منوره شده بعد اجازه از شیخ احمد دحلان مکی شافعی تکمیل حدیث نمود بافاده و افاضه خلایق می پرداخت بعارضه دنبل در ماه شوال سال دوازده صد و نود و سه هجری رحلت فرموده شیخ محمد علی طلیق تخلص ساکن قصبه لکهنو در فقره نور الله تربته تاریخ وفاتش یافته

ملا عبد الشکور بتلو کشمیری از علمای نامدار صاحب ورع و تقوی بود پیش خواجه حیدر چرخی وغیره علمای وقت تلمذ نموده بعد تدریس منقولات اشتغال داشت اورنگ زیب عالمگیر بادشاه زر کثیر که جهت قوت علمای کشمیر فرستاده بود از آن چیزی قبول نکرده بسال سیزدهم از صده دوازدهم هجری رحلت فرمود ملا محمد اشرف شاگرد و استاد زاده او قصیده عربی در مرثیه او گفته دران قصیده ماده تاریخ وفاتش چنین یافته ع لامات بوفاته عالما

قاضی عبد الصمد چڑیا کوٹی ابن قاضی ابو الحسن بن ملا محمد باقر بن قاضی منصور عباسی طبعی عالی و ذهنی صافی داشت بعد تحصیل علوم از پدر دانش آموز برای حصول سند قضا که منصب موروثی او بود بحکم پدر بزرگوار بدهلی شتافته در آنجا بجمیع علما در فضل و کمال امتیاز یافته تا آنکه ارکان شاهی وی را در فقه و اصول و دیگر علوم منقول و معقول یگانه دیدند و بحکم محمد شاه فرمانروای شاهجهان آباد بمنصب قضای پرگنه چڑیا کوٹ و دیگر مقامات پسندیدند مگر او رحمة الله علیه قضای پرگنه خود که آبای کرامش از عهد قدیم بران مامور بودند قبول فرمود و دیگر مقامات را بمستحقان قدیم ارزانی نمود و از دهلی بچڑیا کوٹ مراجعت کرد و در خوبی فصل خصومات و حسن تعلیم فنون درسیه گنج نیکنامی بدست آورد یگانه آفاق حافظ محمد اسحاق از تلامذه او ست صاحب ترجمه علیه الرحمه در سال هفتاد و یکم از صدی دوازدهم هجرت درگذشت قاضی منصف ماده تاریخ وفاتش یافته اند رحمة الله علیه و علی اسلافه

شیخ عبد العزیز دهلوی ابن حسن بن طاهر جونپوری از مشاهیر مشایخ چشتیه و از اکابر علمای صوفیه صافیه رضوان الله علیهم مظهر معرفت و محبت و بعلوم شریعت و طریقت و حقیقت عالم بود و بسماع و تواجد وظیفه داشت مرید پدر خود شیخ حسن بود همواره معتکف بودی و بحاجت روای خلائق کوشش بلیغ نمودی در علوم ظاهره هم کامل و مکمل بود و تفسیر عرائس و عوارف و فصوص الحکم و شرحش بتلامذه درس گفتی و صاحب تصانیف مشهوره است از آنجمله رساله عینیه است که در مقابله رساله غیریه شیخ امان پانی پتی نوشته و بسیاری از مسائل غامضه وحدت وجود موافق کشف

ارباب شود در انجا مذکور شده ملا عبد القادر بدایونی مؤلف منتخب التواریخ نیز ازو بعض کتب و رسائل تصوف استماع و استفاده نموده وی رحمۃ اللہ علیہ در جونپور بسال هشت صد و نود و هشت هجری متولد شده بعمر یک و نیم سالگی همراه والد خود بدهلی تشریف آورده تاریخ ششم جمادی الاخری سن نهصد و هفتاد و پنج هجری شهباز روحش باوج بقا پرواز نمود قطب طریقت نماند ماده تاریخ فوتش یافته اند چون مشار الیه در تصانیف و مکاتیب خود را ذره ناچیز عبد العزیز می نوشت از ذره ناچیز تاریخ رحلتش یافته شود

مولانا عبد العزیز دهلوی ابن مولانا شاه ولی اللہ محدث دهلوی در سال یازده صد و پنجاه و نه هجری ولادت یافته و به **غلام حلیم** اسم تاریخی موسوم گشت و بعمر یازده سالگی بخدمت والد ماجد خود از تحصیل علوم عقلیه و نقلیه و تکمیل کمالات خفیه و جلیه فارغ شده بعد پدر بزرگوار متکی اریکۂ درس و ارشاد گردید بالجمله وی جامع علوم بلکه آیتی از آیات الٰهی بود هر انچه در توصیفش خامه و زبان بطراز دشتی است از خرواری و اندکی است از بسیاری رساله سر الشهادتین و بستان المحدثین و تحفه اثنا عشریه و عجالۂ نافعه و فتح العزیز تفسیر سورۂ بقره و دو پاره اخیر قرآن مجید از تصانیف شهیره وی اند هفتم شوال سال دوازده صد و سی و نه هجری ازین جهان بے بنیان بعالم جاودان رحلت فرمود شاعرے تاریخ فوتش چنین گفته ؎ بے سر و پا گشته اند از دست بیداد اجل

دین لطف و کرم فضل و هنر علم و عمل

ملا عبد العلی بحر العلوم لکهنوی ابن ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین الشهید السهالوی در اواخر عمر پدر بوجود آمده بعمر هفده سالگی از جمله کتب درسیه و علوم متعارفه بخدمت پدر بزرگوار فراغ حاصل نموده بعده پدرش همان سال ارتحال فرمود بعد وفات پدر بمطالعه کتب معقول و منقول مشغول گشت و مطالب غامضه بخدمت ملا کمال الدین که تلمیذ خاص پدرش بود پیش می کرد در اوائل حال صاحب ترجمه علیه الرحمۃ را سانحۂ عظیم بوطنش لکهنو پیش آمده که بدان سبب روانه شاهجهانپور گشت حافظ الملک حافظ رحمت خان رئیس آن شهر قدومش از مغتنمات شمرده باعزاز و اکرام تمام پیش آمده وجه معقول برای معاش وے مقرر ساخت تا حیات حافظ الملک همدرانجا مقیم بوده بتدریس طلبه اشتغال داشت بعد کشته شدن حافظ الملک مرحوم نواب

الفیض اللہ خان رئیس رامپور ملای موصوف را برامپور برد و در انجا نیز بہ تعلیم و تدریس مشغول بود لیکن بوجہ قلت کفاف مولانا برخاستہ خاطر می بود کہ درین اثنا منشی صدر الدین بہاری وے را برای تدریس مدرسہ خود کہ در بہار بنا نہادہ بود خرچ معتد بہ فرستادہ طلبید چنانچہ ملا عبد العلی از رامپور جانب بہار روانہ شدہ در اثنای راہ از رای بریلی ملا ازبار الحق را کہ در انجا مقیم بود ہمراہ خود بہ بہار برد منشی صدر الدین با عزاز و اکرام پیش آمدہ چہار صد روپیہ ماہوار برای ذات خاص مولانا و یک صد روپیہ ماہوار برای ملا ازبار الحق علاوہ مصارف طلبہ مقرر کردہ داد مدتے در انجا رونق افروز مسادۂ تدریس ماند بعد چندی سفیران وشت در میان وے و منشی صدر الدین رنجشی پیدا کردند از انجا ہم برخاستہ خاطر گردید این خبر بہ نواب والاجاہ محمد علی خان رئیس کرناٹک وغیرہ رسید خطی بطلب مولانا مع خرچ بخدمتش فرستاد کہ مولانا روانہ مدراس شد چون آنجا رسید نواب موصوف مع عزیزان و امیران استقبالش نمودہ با عزاز تمام بہ محل خود برد و مدرسہ کلان بنا نمودہ مولانا در ان مدرسہ بتدریس طلبہ مشغول گشت و از سرکار نواب موصوف بحر العلوم خطاب یافت بعد وفات نواب محمد علی خان پسرش عمدۃ الامرا و بعد او عظیم الدولہ نبیرۂ محمد علی خان بر مسند ریاست نشستند و عمر مولانا بہ ہشتاد و سہ سالگی رسیدہ بعوارض جسمانی مبتلا گشتہ دوازدہم رجب سال دوازدہ صد و سی و پنج ہجری رحلت فرمودہ در مدراس مدفون گشت بجایش مولوی علاء الدین کہ شاگرد داماد وش بود مقرر گردید **تصانیفہ الشہیرۃ** ارکان اربعہ در اصول فقہ و حاشیہ بر میر زاہد رسالہ و حاشیہ بر حاشیہ زاہدیہ بر شرح تہذیب جلالیہ و حواشی ثلاثہ بر حاشیہ زاہدیہ امور عامہ جدیدہ و قدیمہ و شرح سلم مع حاشیہ منہیہ و رسالہ نافعہ مع منہیہ و فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت و تکملہ بر شرح ملا نظام الدین بر تحریر ابن ہمام و تنویر الابصار شرح فارسی منار و حاشیہ بر شرح صدرای شیرازی و شرح مثنوی مولانا روم و شرح فقہ اکبر و ہدایۃ الصرف و رسالہ در احوال قیامت و رسالہ توحید وغیرہ

مولوی عبد العلی فرنگی محلی بابو تاب شہرت داشت پسر چہارم مولوی عبد الجامع بن مولوی محمد نافع ابن مولوی عبد العلی بحر العلوم است بعد حفظ قرآن مجید جملہ کتب درسیہ تحصیل کردہ فاتحہ فراغ خواند صاحب استعداد و مرید مولوی عبد الوالی فرنگی محلی بود درس مے داد و م

عین شباب بعارضہ سل ودق مبتلا شدہ بتاریخ دوم جمادی الاول سال دوازدہ صد و نود و دو
ہجری لاولد بہ لکھنؤ وفات یافت رحمہ اللہ

مولوی حافظ عبد العلی نگرامی در سال دوازدہ صد و سی و دو ہجری بہ قصبہ نگرام از مضافات لکھنؤ متولد شدہ در اوائل کتب مروجہ درسیہ از خال خود مولوی حافظ علیم اللہ نگرامی تحصیل کردہ پس ازان بہ لکھنؤ رفتہ از چند علمای وقت مستفید شدہ فاتحہ فراغ علمی پیش مولوی انور علی لکھنوی خواند و اجازت جملہ علوم ظاہرہ از حافظ علیم اللہ سابق الذکر عن مرزا حسن علی محدث لکھنوی عن مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی یافتہ مرید قاضی سید عبد الکریم بریلوی بود و از شاہ گلزار کشنوی خلیفہ قاضی ممدوح تلقین شاہ اجازت جملہ خاندانہای طریقت حاصل کردہ اسامی کتب مؤلفہ صاحب ترجمہ اینست تفسیر آیات الاحکام رد المبتدعین تحقیق الامور فی الفاتحہ والنذور التحریر فی المزامیر السکین المسلول علی من انکر کون مسح الرقبۃ من سنۃ الرسول۔ تحقیق فی المولد و القیام۔ نور الایمان فی تائید مذہب النعمان۔ الیواقیت اللطیفہ فی تائید مذہب ابی حنیفہ رسالہ در باب حفاظ شیعہ۔ ہدایۃ الانام الی خرقۃ المشائخ العظام۔ رسالہ تقریر حق۔ رسالہ مولد شریف مسودہ اوراق در سن دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری بمقام لکھنؤ بخدمت صاحب ترجمہ مشرف شد بجدی خلیق و منکسر النفس یافت خدا بخش بیمار شد و در شب بست و ہشتم ماہ شوال سال ہزار و دو صد و نود و شش ہجری رحلت فرمود و بہ نگرام مدفون گشت انا للہ وانا الیہ راجعون

نگرام بنون مفتوح وکاف فارسی ساکن و رای مہملہ مفتوحہ والف ومیم موقوف۔

مولوی عبد العلی خان رامپوری ابن ملا محمد عمران بن ملا محمد غفران رامپوری شرف تلمذ بخدمت جد امجد خود یافتہ حافظ و قاری بود در سن دوازدہ صد و نود و ہفت ہجری رحلت فرمود

مولوی عبد العلی قنوجی ابن مولوی علی اصغر قنوجی شاگرد برادر خود مولوی رستم علی قنوجی عالم علوم عقلیہ و نقلیہ بود حاشیہ شرح منار در اصول فقہ از تصانیف اوست بموضع بندگی متصل کورا جہان آباد ضلع فتح پور ہسوہ رحلت فرمود سال فوتش معلوم نہ شد

مولوی عبد العلی اسلام آبادی ابن منت علی از شرفای اہل اسلام چاٹگام است بروز پنجشنبہ در شہور دوازدہ صد و شصت و دو ہجری ولادت یافتہ کتب درسیہ فارسیہ پیش اساتذۂ وقت گذرانیدہ لعم

چہاردہ سالگی میزان الصرف آغاز کردہ بمدت نہ ماہ از درس مجموعہ صرف و نحو فارغ شدہ بکلکتہ شتافت
و بمدرسہ سرکار انگریزی معمور شدہ طرح اکتساب علوم انداخت و بہر سالی از جماعتی بجماعتی ترقی می شد
و اساتذہ ہر جماعت بر وشفقتہا ارزانی داشتند تا بر جمیع مماثلان خودگوی سبقت می ربود و بیافتن انعام
مباہی می گشت و در اثنای تحصیل علوم متداولہ اہل اسلام بزبان انگریزی ہم مہارت معتد بہ پیدا
کرد و بعد از ان در مدرسہ بمنصب مدرس زبان فارسی مقرر شد الحال عربی پروفیسر مدرسہ ہوگلی است
سلمہ اللہ تعالی کتاب صحیفۃ الاعمال در مرآۃ الاحوال مصنفہ او مشتی است از خرواری و سطری ست از طوماری

اسلام آباد نام چاٹگام مضاف ممالک بنگال است

ملا عبد الغفور لاہوری لقب او رضی الدین از عمدہ ترین تلامذہ مولانا عبد الرحمن جامی
قدس سرہ السامی بود حاشیہ فوائد ضیائیہ بہ متانت تمام نوشتہ کہ تکملۂ آن ملا عبد الحکیم سیالکوٹی نمودہ است
در سن نہصد و دوازدہ ہجری جان بجان آفرین سپرد طاب اللہ ثراہ ۔

شیخ عبد الغفور اعظم پوری از علماے مشاہیر وقت مرید شاہ عبد القدوس چشتی صاحب
کمالات صوری و معنوی بود و در متابعت حضرت ختمی پناہ صلعم توفیقی رفیق داشت اکثر اوقات
درس علوم دینیہ فرمودی بحسن صورت و خوبی سیرت سرآمد اہل زمان بود مرید گرفتی خلائق را وعظ
و نصیحت فرمودی در تصوف رسائل متعددہ نوشتہ چون عمرش بدایرہ ابنا الثمانین عتقا رانقد
قدم نہاد بسال نہصد و ہشتاد و پنج ہجری بدار البقا رحلت فرمودہ باعظم پور مدفون گشت اعظم اللہ
شانہا اعظم پور قصبہ ایست از توابع سنبھل

شیخ عبد الغنی بدایونی از علماے صوفیہ قدس اللہ اسرارہم در ترک دنیا ادہم وقت و در تجرید
شبلی روزگار بود باوائل کہ طلب علم در بدایون میکرد حال بر و غالب می آمد احیانا یکپاس کم و بیش
در عین سبق خوانی از شنیدن نغمہ بے شعور می ماند بالجملہ بنا بر بعضی علائق کہ سر راہ طالبان آگاہ میگردد
سے در راہ خدا کہ رہزنانند ؛ آن راہ زنان ہمین زنانند ؛ در طلب کفاف بدہلی رفت و بملازمت
تتار خان حاکم آنجا کہ در لباس اہل جاہ از اہل اللہ بود رسید و ارادت بشیخ عبد العزیز دہلوی آورد
و تحصیل تمام کتب متعارفہ و متداولہ در خدمتش نمود و سالہا درس گفت بیکبارہ جذبہ عنایت
ازلی گریبانگیر او شد و از ہمہ اشتغال برآمدہ چندگاہ در خانقاہ شیخ خود در سلک درویشان

مرتاض انتظام یافتہ بہ مجاہدت و ریاضت اشتغال گزیدہ بعد از تحصیل کمال بیرون از آبادانی بجانب قدمگاہ حضرت رسالت پناہ صلعم در مسجدی کہ مشہور بمسجد خان جہان است سکونت ورزیدہ پیوستہ باعتکاف مے گذرانید و باآنکہ عیال بسیار داشت راہ سلوک را بقدم توکل می سپرد چون درسن یکہزار و سہ ہجری خانخانان بخدمتش رسیدہ التماس نصیحتی نمود فرمود کہ اتباع سنت محمد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم لازم گیر

مولوی عبد الغنی دہلوی ابن ابو سعید العمری بماہ شعبان سال دوازدہ صد و سی و پنج ہجری در دہلی متولد شدہ اولاً حفظ قرآن مجید نمود بعد از والد خود مولوی شاہ ابو سعید و مولوی مخصوص اللہ ابن مولانا رفیع الدین دہلوی و مولوی محمد اسحاق دخترزادہ مولانا عبد العزیز و شیخ محمد عابد سندی و شیخ ابو زاہد اسمعیل رومی اخذ علوم کردہ بدرس حدیث مشغول گشت مرید و خلیفہ والد خود بود و ذیلے بر سنن ابن ماجہ تالیف نمودہ نامش انجاح الحاجہ است علاوہ آن دیگر مولفات دارد بعد بغاوت و تسلط انگریزان بدہلی بمکہ معظمہ رفتہ و از انجا بمدینہ منورہ رخت اقامت انداخت ہمدران بقعہ متبرکہ بماہ محرم سال دوازدہ صد و نود و شش ہجری رحلت فرمود **قطعہ تاریخ وفات**

شاہ عبد الغنی وحید زمان ❊ نادش علم و عارف باللہ ❊ سال نقلش شنیدم از ہاتف ❊ بہترین محدثین ای آہ ❊

مولوی سید عبد الفتاح گلشن آبادی ابن سید عبد اللہ حسینی از سادات نقویہ ساکن گلشن آباد عرف ناسک عالم باعمل فاضل اجل بخدمات موالی وقت مثل سید میان سورتی و مولوی شاہ عالم ساکن بروده و مولوی بشارت اللہ کابلی و ملا عبد القیوم کابلی و مفتی عبد القادر تھانوی و خلیل الرحمن ساکن مصطفے آباد عرف رامپور و مولوی و مولوی فضل رسول بدایونی و مولوی محمد اکبر کشمیری و معلم ابراہیم باعکلہ تحصیل علوم متعارفہ و متداولہ نمودہ درسن دوازدہ صد و شصت وچہار ہجری بعد امتحان سند افتا یافتہ در سال دوازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری بہ منصب افتای عدالت ضلع خاندیس ممتاز گشت و در سال دوازدہ صد و ہشتاد و چہار ہجری بمدرسہ انفانسٹن واقع بندر بمبئی مدرس عربی و فارسی شدہ اکنون از سرکار انگلشیہ پنشن یافتہ بوطن مالوف خود مقیم اند و نیز از سرکار سابق الذکر بہ خطاب جسٹس آف پیس و خان بہادر معزز و مباہی است مدام بتدریس و موعظت و تالیف کتب مفیدہ اوقات عزیزش بسر مے برد

سلمہ اللہ تعالی مولوی سید نظام الدین و شیخ قطب الدین و قاضی سید بچو میان خان یسی از تلامذہ وغیرہ ویرا دو فرزند ارجمند ہستند مولوی سید امام الدین احمد و سید سراج الدین محمد ارقاہما اللہ مدارج العلوم

تصانیفہ الانیقہ ۔ تحفہ محمدیہ فی رد وہابیہ ۔ تائید الحق ۔ جامع الفتاوی در چہار جلد ۔ خزینۃ العلوم در دو جلد ۔ فارسی آموز دو حصہ ۔ تشریح الحروف فارسی ۔ خزینہ دانش ۔ کلید دانش فارسی ۔ کلید دانش ہندی ۔ اشرف القوانین ۔ مصادر الافعال ۔ مجامع الاسما ۔ تعلیم اللسان ۔ تحفۃ المقال ۔ اشرف الانشا ۔ جغرافیہ عالم ۔ باقیات الصالحات ۔ دیوان اشرف الاشعار ۔ رحمۃ للعالمین ۔ تاریخ روم ۔ تاریخ اولیا وغیرہ

مولوی شاہ عبد القادر بدایونی ابن مولوی شاہ معین الحق فضل رسول بدایونی ولادت شان در ہفتدہم رجب سال دوازدہ صد و پنجاہ و سہ ہجری علی صاحبہا الصلوۃ والسلام وقوع یافتہ مظہر حق نام تاریخی ولیست اللہم اجعلہ کاسمہ الشریف اکثر کتب درسیہ پیش مولوی نور احمد بدایونی و بعض کتب ہچو شروح سلم العلوم و شرح اشارات و محاکمات وغیرہ بخدمت مولانا فضل حق خیرآبادی گذرانیدہ مشار الیہ بین الاقران گشت و بشرف بیعت و خلافت از والد خود سعادت اندوز گردید و بایمای والد خود ہنگام زیارت حرمین شریفین زادہما اللہ تشریفاً بخدمت شیخ الفقہا والمحدثین مولانا شیخ جمال عمر مکی اخذ حدیث فرمودہ بافادۂ علوم دینی و تالیف کتب دینیہ مے پردازند رسالہ احسن الکلام فی تحقیق عقائد الاسلام بزبان عربی و رسالہ سیف الاسلام المسلول علی المناع بعمل المولد والقیام بزبان فارسی و رسالہ حقیقۃ الشفاعۃ علی اہل السنۃ والجماعۃ و شفاعۃ السائل بتحقیق المسائل مشتمل بر جواب دو صد سوال در فقہ و عقاید و دیوان عربی در نعت شریف نبوی صلعم کہ در اثنای راہ سفر مدینۂ طیبہ مشتمل بر ذکر آثار خیر الامصار مسنوح خاطر عاطر شدہ از تصانیف شان مرغوب اہل العلم اند ماسوای مذکور الصدر دیگر کتب و رسائل زیر تالیف اند اللہم تممہا بالخیر الغرض ذات جامع البرکات حضرت سابق الصفات از مغتنمات اوان شہر جا اللہم زد فی معالیہ و بارک فی ایامہ ولیالیہ خصوصاً امدادیکہ در تالیف این کتاب بہیچدان از آنجناب رسید ادای شکرش آن بقول شخصی ؎ اگر بہر موی تن گردد زبانم ٭ ادای شکر او کی می توانم ٭ ناگزیر بدین فقرہ دعائیہ ختم کلام می نمایم عمر اللہ الوقت بحیاتہ وافاض علیہ سجال برکاتہ

شیخ عبد القادر پٹنی ثم المکی بن شیخ ابوبکر مفتی مکہ معظمہ از احفاد شیخ محمد طاہر پٹنی فصیح و بلیغ دانشمند جید و فقیہ مستند بود اکتساب علوم از شیخ عبد اللہ انصاری مکی شافعی کردہ از تصانیف شریفہ او فتاوی در چہار جلد و مجموعۃ المنشآت مشہور ہست دریازدہ صد و ہشتاد و سہ ہجری رحلت فرمودہ

شاہ عبد القادر اورنگ آبادی تخلص بہ مہربان معروف بہ فخری اصلش از سادات نقویہ نیشاپور ست بعض اسلافش از آنجا بہ قصبہ کنتور مضاف لکھنؤ آمدند والد ماجدش شرف الدین خان بہ اورنگ آباد وارد شدہ قاضی بلدہ روضہ گردید در انجا صاحب ترجمہ در سال یازدہ صد و چہل و سہ ہجری متولد شدہ حفظ قرآن مجید و اکتساب علوم عقلیہ و نقلیہ کردہ بتدریس می پرداخت و خرقہ قادریہ در بر داشت در شاعری شاگرد غلام علی آزاد بلگرامی بود تمام عمر شریفش در ہدایت و ارشاد بسر کرد در اواخر صدی دوازدہم بمدراس رفت نواب والاجاہ رئیس آن دیار بہ بزرگی و حسن عقیدہ بوی پیش آمدہ ہمانجا در سال دوازدہ صد و چہار ہجری وفات یافتہ در خانقاہ واقع قصبہ میلاپور مضاف مدراس مدفون گردید

مولوی عبد القادر لکھنوی ابن شیخ سلطان از اولاد مولانا قطب الدین محدث ابن مولانا خضر محدث مردے بود بزرگ بغایت متقی از دنیا زیادہ بر قدر ما یحتاج اختیار نکردی و از محاصل جزوے مدد معاش کہ قریب موضع کسمنڈی پرگنہ ملیح آباد بود صرف ما یحتاج خود و فقرا می ساخت چون در اہل قطرتش نشاء تقوی و ورع غالب بود مردانہ قدم در ساحت کسب علوم گذاشت و جابجا خصوصًا بہ بلدہ لاہور تحصیل و تکمیل علوم نمودہ بکرم وتبجیل شدہ بابرکت و کرامت بوطن مالوف لکھنؤ معاودت فرمودی در زمان خود بفضل و علم مشار الیہ اقران بودہ عادت معہودہ داشت کہ بعد نماز عشا تا کہ مردم بیدار می بودندی خسپید چون مردم می خفتند او برخاستی و تا بامداد بنماز و اشغال باطن مشغول بودے بعد نماز چاشت بتعلیم و افادہ طلبہ می پرداخت تا چہل سال بر مسند درس و افادہ جا داشت شیخ پیر محمد لکھنوی و اکثر علمای شہر وجوار از تلامذۂ ویند صاحب ترجمہ چہار خلف الصدق خود گذاشتہ رحلت فرمود و سال رحلتش دریافت نشدہ غالبًا در اواسط صدی یازدہم بودہ باشد مرقدش بہ لکھنؤ بجوار رنگ خانہ ویست برد اللہ مضجعہ۔

مولوی عبد القادر سلہٹی ابن مولوی ابو النصر محمد ادریس صدر الصدور بن مولوی ابو سعید

محمد محمود ندیم نواب مرشدآباد الملقب بعاقبت محمود بن مولوی محمد کلیم خلیفہ مرزا مظہر جانجانان قدس سرہٗ ابن محمد رفیع بن محمد صالح بن عبدالکریم فاروقی مدنی ثم الہروی ثم النہدی البنجابی السلہٹی کنیت وی ابو محمد است علوم متعارفہ بخدمت مولوی رمضان اللہ اکتساب کردہ وی تلمیذ مولوی فضل الرحمن قاضی القضات شاگرد مولوی غلام سبحان قاضی القضاۃ بنگال و وی شاگرد مولوی معظم الدین تلمیذ مولانا عبدالعلی بحرالعلوم بود صاحب ترجمہ شام و پگاہ خود بدرس علوم و تصانیف بسر می برد پنج کتب مصنفہ او کہ بنظر راقم الحروف گذشتند رسالہ ردالمعقول در رد فرقہ وہابیہ و الفوائد القادریہ فی شرح العقائد النسفیہ الجوامع القادریہ درعقائد اہل سنت و الدر الازہر فی شرح الفقہ الاکبر مشہور اند سلمہ اللہ تعالیٰ

شیخ عبدالقادر احمد آبادی بن عبداللہ العیدروس یمنی حضرموتی ہندی کنیتش ابوبکر لقبش محی الدین بود بروز پنجشنبہ بستم ربیع الاول سال نہصد و ہفتاد و ہشت ہجری در احمد آباد گجرات متولد شدہ بخدمت علمای وقت اکتساب علوم نمودہ دانشمند متبحر گشت در علوم عجیبہ و فنون غریبہ بتصانیف و تالیف شائع کرد کہ ازو یادگار اند و بسال ہزار وسی و ہشت ہجری در احمد آباد رحلت فرمود **تصانیفش** الفتوحات القدسیہ فی الخرقۃ العیدروسیہ الحدائق الخضرۃ فی سیرۃ النبی و اصحابہ العشرۃ المنتخب المصطفیٰ فی مولد المصطفیٰ الدر الثمین فی بیان المہم من الدین اتحاف الحضرۃ العزیزۃ بعیون السیرۃ الوجیزۃ المنہاج الی معرفۃ المعراج الانموذج اللطیف فی اہل بدر الشریف اسباب النجاۃ والنجاح فی اذکار المساء والصباح الحواشی الرشیقۃ علی العروۃ الوثیقۃ المنح الباری بختم البخاری تعریف الاحیاء بفضائل الانبیاء عقد اللآل بفضائل الآل بغیۃ المستفید شرح تحفۃ المرید النفحۃ العنبریۃ فی شرح تبیین العذبیہ غایۃ القرب فی شرح نہایۃ المطلب اتحاف اخوان الصفا بشرح تحفۃ الظرفا صدق الوفا بحق الاخاء النور السافر فی اخبار القرن العاشر وغیرہا وغیرہا۔

مولانا عبدالقادر دہلوی بن مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی در تفسیر و حدیث و فقہ شانی بلند داشت موضح القرآن ترجمہ قرآن مجید بزبان اردو بکمال فصاحت تحریر فرمود کہ بماہران محاورہ اردو مخفی نیست نہم رجب سال دوازدہ صد و چہل و دو ہجری رحلت فرمود

مولوی عبدالقادر سندیلی ابن مولوی شاہ جمیل الدین بن مولوی اظہر علی ابن مولوی اصغر علی بن مولوی حمداللہ سندیلی نوزدہم محرم سال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری یوم پنجشنبہ در قصبہ سندیلہ

متولد شده از حافظ مولوی شوکت علی سندیلی و مولوی سید فقیہ اللہ سندیلی و مولوی عبدالحلیم فرنگی محلی و مولوی تراب علی لکھنوی اکتساب علوم متعارفہ نمودہ فراغ علمی حاصل ساخت و مرید والد خود بود بمقامات ناگود و جهانسی وغیره بذریعه نوکری تعلیم قیام داشت بسیاری از طلبه از و مستفید شدند. واقع نوزدہم ذیحجه سن دوازده صد و ہفتاد و دو ہجری وفات یافتہ قریب مزار والد خود پیش دروازه مدفون گشت

ملا عبدالقادر بدایونی ابن ملوک شاه از اکابر بلده بدایون شاگرد شیخ مبارک ناگوری بفضل و کمال متصف بود بعہد زمان اکبر شاه منسلک شده در محفل خلوت بار داشت اکثر بانتخاب و ترجمه کتب ہندیه مامور می شد کتاب راماین لفارسی ترجمه کرده و تاریخ کشمیر منتخب نموده در تاریخ گوئی مهارتی وافر داشت کتاب منتخب التواریخ که آنرا تاریخ بدایونی نیز میگویند بر حق گوئی و فضل و کمال او دلیلی است واضح کتاب مذکور بتاریخ بست و سوم جمادی الثانی سال یکهزار و چہار ہجری اتمام پذیرفته تاریخ اتمامش صاحب ترجمه چنین یافته قطعه شکر لله که باتمام رسید *منتخب از کرم ربانی* سال تاریخ ز دل جستم و گفت *انتخابی که ندارد ثانی* مراد از ثانی دو حرف الف یکی نون که ثانی حرف اول است دوم یای شناة تحتانی که ثانی حرف آخر است چون اعداد دو حرف مذکور که شصت اند از لفظ انتخابی خارج شوند سال اتمام کتاب بر می آید ترجمه سنگاسن بتیسی موسوم بنامه خرد افزا که از ان تاریخ ترجمه مے بر آید نیز از صناعت اوست

شیخ عبدالقدوس گنگوہی صاحب علم و عمل از اکابر علمای صوفیه صافیه مرید شیخ محمد بن شیخ عارف بن شیخ احمد عبدالحق ردولوی بود و اعتقاد کامل بروحانیت شیخ احمد عبدالحق ردولوی داشت کتاب انوار العیون قریب بهفت فن از تصانیف اوست در سال نهصد و چهل و پنج ہجرے رحلت فرمود رضی اللہ عنه

مولوی عبدالقدوس فرنگی محلی پسر اکبر مفتی محمد یعقوب بن ملا عبدالعزیز حافظ قرآن بود کتب معقول از پدر خود و کتب منقول از ملا محمد حسن تحصیل کرده جامع معقول و منقول شد و به تعلیم و تدریس ہمے پرداخت و از وفات پسر خود عبدالسلام که استعداد خوب و خط مرغوب داشت رنجها کشیده وفات یافت

ملا عبدالکریم کاکوروی ابن حافظ شهاب الدین ابن شیخ بهکهاری کاکوروی امجهر بیزده سالگی

ازکتب درسیہ فراغ یافتہ بطور سیاحت بدہلی رسید و بمزار فائض الانوار خواجہ قطب الدین اوشے
چندی مراقب بودہ بحلقۂ خواجہ باقی باللہ قدس سرہٗ نیز نشستہ بکاکوری تشریف آوردہ عمر گرانمایہ بہدایت
وارشاد خلائق واذکار باطنی بسر برد تاکہ برحمت حق پیوست سال وفاتش بدریافت نرسید

حاجی عبدالکریم لاہوری عالم باعمل و فاضل بی بدل مرید شیخ نظام الدین بلخی بود شرح فصوص الحکم
فارسی و اسرار عجیبہ در بیان ذکر و شغل چشتیہ از تصانیف اوست در سال یکہزار و چہل و پنج ہجری
ازین جہان رحلت کرد علیہ الرحمۃ والغفران

ملا عبدالکریم پشاوری ابن ملا درویزہ پشاوری باخوند کریم داد شہرت داشت علوم ظاہر و باطن
از والد ماجد خود اخذ کردہ محقق افغانستان گشت فاضل صوفی مشرب بود و از میر سید علی غواص خرقہ
خلافت یافتہ وی صاحب شریعت و طریقت بود کتاب مخزن الاسلام از تصانیف اوست از خوارق
او منقول است کہ وی ہر شب یک جزو کاغذ سفید بحجرہ خود می برد و بغیر روشنی چراغ وغیرہ تحریر فرمودہ
علی الصباح بیاران خود میداد تا آنکہ کتاب مذکور باختتام رسید در سال ہزار و ہفتاد و دو ہجری وفات
یافتہ بعلاقۂ یوسف زئی مدفون گشت

قاضی سید عبدالکریم رای بریلوی ابن سید محمد مقیم رئیس قدیم رای بریلی کہ جد مادریش قاضی
محمد آصف صوفی نگرامی بود بحلیۂ علم و عمل آراستہ و بصلاح و تقوی پیراستہ اولا بخاندان نقشبندیہ با مولوی
سید عبدالکریم چوراسی خلیفۂ شاہ لال رای بریلوی بیعت نمود و باشتغال و اذکار نقشبندیہ مستفیض شدہ
بخدمت مولانا سید عبدالرحمن نزیل لکھنؤ حاضر شدہ اجازت و خلافت دیگر سلاسل چشتیہ و قادریہ
و سہروردیہ و اویسیہ و قلندریہ حاصل کرد فیض تام برداشت و رسائل متعددہ تالیف فرمودہ کہ تفصیل
آن در ذیل مذکور ہست وسیلۃ النجاۃ فی احکام الاموات ـ الکلام المتین فی کشف اسرار الحق والیقین ـ
رسالہ در بیان مراتب ولایت و خاتم آن ـ رسالہ در محاکمۂ مبحث وجود مطلق و وجود عام ـ رسالہ
در فرق میان بروز و تناسخ بتاریخ بست و دوم رجب سال یکہزار و دوصد و چہل و ہشت ہجری در
رای بریلی وفات یافتہ مدفون گشت نور اللہ مرقدہٗ

شیخ عبدالکریم سہارنپوری انصاری سہارنپوری مردی صاحب وجد و حال بود در جمیع علوم
و فنون مہارتی کامل داشت بتاریخ چہاردہم محرم سال ہزار و بست و چہار ہجری فوت شد عزیزی

شمع ارشاد حق تاریخ فوتش یافتہ مؤلف حین تالیف کتاب آنرا منظوم ساختہ و ہو ہذا شیخ عبدالکریم انصاری؛ بود از خطۂ سہارنپور؛ از محرم چو چاردہ بگذشت؛ رخت بربست سوی رب غفور؛ شمع ارشاد حق بگفت کسی؛ سال نقل و رحال آن مبرور؛

ملا عبداللطیف سلطانپوری از علمای اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ بود در معقولات و منقولات مہارت تمام داشت سال یکہزار و سی و شش ہجری وفات یافت ع آفتاب علم را آمد کسوف؛ مادہ تاریخ فوتش یافتہ اند۔

میر عبداللطیف قزوینی از سادات حسنی سیفی است در علوم عقلی و نقلی بہرہ تمام داشت و آبائی جد سلسلۂ ایشان تاریخی آمدہ چونکہ سادات سیفی ہمہ سنی متعصب بودہ اند لہذا شاہ طہماسپ فرمان روای ایران ضیاع و عقار ایشان را کشیدہ گرفت میر موصوف از ولایت عراق در سال نہصد و شصت و نہ ہجری متوجہ ہند شدہ سعادت خدمت اکبر شاہ دریافتہ بادشاہ پیش ایشان سبقی چند از دیوان حافظ و غیر آن خواندہ اند و قع پنجم رجب سن نہصد و ہشتاد و یک ہجری در معمورہ جدید فتح پور سیکری بدار الخلد انتقال نمودہ بالاے قلعہ اجمیر در جوار میر سید حسین خنگ سوار مدفون گشت قاسم ارسلان فخر الیس تاریخ فوتش یافتہ

مولوی عبدالمجید بدایونی ابن مولوی عبدالحمید ابن مولوی محمد سعید ابن مولوی محمد شریف ابن مولوی محمد شفیع بدایونی بتاریخ بست و نہم رمضان سال یازدہ صد و ہفتاد و ہفت ہجرے متولد شدہ ظہور اللہ نام تاریخی وی یافتند از صغر سن بخدمت مولانا محمد علی بدایونی تربیت یافتہ بر کمال ورع و تقوی و تعلم علم دین مجبول بود و اکثر کتب متداولہ مروجہ بخدمتش تحصیل نمودہ بعد وفاتش بقیہ کتب درسیہ بخدمت مولانا ذوالفقار علی ساکن قصبہ دیوہ مضاف لکھنؤ کہ تلمیذ مولانا نظام الدین ابن ملا قطب الدین سہالوی بودند تکمیل فرمود و بعد فراغ علمی در وادی طلب مرشد کامل پاے استقامت نہاد و بہر جا تلاش شیخ کامل میرفت چونکہ اتباع شرع شریف در بسیاری از مشائخ وقت نمی یافت تنفری ازین طائفہ بخاطرش جا گرفت اما از انجا کہ طالع بیدار داشت بخواب دید کہ در مجلس حضرت ہادی المضلین سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم جناب محبوب سبحانی غوث صمدانی شیخ عبدالقادر جیلانی و مخدوم الانام کان نمک و گنج شکر شیخ فریدالدین و دیگر اولیاء اللہ قدس اللہ تعالی اسرارہم

حاضر اند پس باشارہ حضرت رسالت پناہی صلعم جناب غوث الاعظم دست صاحب ترجمہ بدست
سید شاہ آل احمد مارہروی دادند چون وی رحمۃ اللہ علیہ بیدار شد راہ مارہرہ گرفتہ بخدمت پیر دستگیر
خود رسیدہ کمال ورع و تقوی و اتباع شرع را بہم یافتہ شرف بیعت حاصل نمود و بخلافت ممتاز
گشت واز حضور پیر بلقب عین الحق مباہی شد زان بعد بعمر ہشتاد سالگی بزیارت حرمین شریفین
زادہما اللہ شرفا بہرہ اندوز گردید کتاب مواہب المنان شرح جواہر الرحمان کہ عبارت از
ملفوظات غوثیہ ہست و رسالہ رد بر روافض بزبان فارسی و رسالہ رد وہابیہ در ہندی و دیگر رسائل
از تصانیف شان اند و بجملہ تلامذہ ارشد وی شاہ آل رسول مارہروی و مولوی افتخار الدین ہستند
صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ بتاریخ ہفتدہم محرم الحرام سال دوازدہ صد و شصت وسہ ہجری رحلت فرمودہ
علماے دیار و شعراے امصار قطعات تاریخ فوتش برشتہ نظم کشیدند از ان جملہ مفتی سعد اللہ مراد آبادی
آشفتہ تخلص چنین یافتند ؎ جناب مقدس شہ کاملین ÷ امام ہدی قبلۂ اہل دین ÷ بعلم و عمل یادگار سلف
زفیضش منور دل عارفان ÷ سر اولیا شاہ عبد المجید ÷ خدا یش دہد جنت حور عین ÷ بماہ محرم شب
ہفتدہم ÷ بسوی جنان شد عزیمت گزین ÷ رقم کردہ آشفتہ تاریخ آن ÷ کہ گردید واصل بخلد برین -
قاضی عبد المقتدر دہلوی ابن قاضی رکن الدین الشریحی الکندی الدہلوی خلیفہ شیخ
نصیر الدین محمود دہلوی دانشمند فیاض و درویش کامل و استاد قاضی شہاب الدین ہست بغایت
فصیح و بلیغ بود قصائد و غزلیات دارد قصیدۂ او کہ در معارضہ لامیۃ العجم بمدح آنحضرت صلعم گفت
دلالت دارد بر کمال فصاحت او دائم درس می گفت و بافادۂ علم مشغول بود کہ طریقہ شیخ
نصیر الدین محمود و اکثر خلفاے ایشان ہمین بود وصیت او بطالبان اشتغال علم در حفظ شریعت بود
گفتی فکر در یک مسئلہ شرعی فضل دارد بر ہزار رکعتی کہ مشوب بہ عجب و ریا کنند گویند کہ وی در اوان
طالب علمی پیش شیخ نصیر الدین محمود میرفت و بحث میکرد شیخ او را بجہتہاے او را نیکو دوست داشتی
و او را تحریص کردی بر تحصیل علم تا انجام کار مرید شیخ شد و نعمت باطن را با فضیلت ظاہر مقرون گردانید
یکے از معتقدان ایشان کتابے نوشتہ ہست مسمی بر مناقب الصدیقین دران می نویسد کہ روزے
قاضی شہاب الدین زری یافتہ بود با مادر خود گفت این زر را در جای گور کنم این بگفت و در مجلس
قاضی عبد المقتدر رفت دسے بحجرہ آنکہ نظر بر قاضی شہاب الدین افگند گفت شما کہ در گور کردن

زر بیدہا علم کجا پردازید قاضی شہاب الدین بر گفتار خود متنبہ شد قاضی عبد المقتدر می گفت پیش من
طالب علمی می آید کہ پوست او علم و مغز او علم و استخوان او علم است و ازین طالب علم قاضی شہاب الدین
را می خواست بتاریخ بست و ششم محرم سال ہفتصد و نود و یک ہجری بعمر ہشتاد و ہشت سال وفات
یافتہ قبرش بمقام خواجہ قطب الدین بختیار اوشی جانب جنوب حوض شمسی است نور اللہ مرقدہ

شیخ عبد النبی صدر الصدور گنگوہی بن شیخ احمد بن عبد القدوس گنگوہی چند مرتبہ
بحرمین شریفین رفتہ علم حدیث را خواند و بعد از ان کہ باز گشتہ آمد از روش آبا و اجداد کرام خود سماع و
غنا را منکر بود و بروش محدثین سلوک می نمود و بتقوی و طہارت و نزاہت و عبادت ظاہرے
اشتغال داشت پدرش در اباحت سماع رسالہ نوشتہ او نیز در انکار سماع رسالہ ساختہ لاجرم باعث
ایذا و تکلیف بسیار شد و این باعث شہرت او گشت اکبر بادشاہ دران زمان صدری میخواست کہ
بصفت علم و دیانت موصوف باشد بتوسط بعض وسائل او را در سال نہصد و یک صدر الصدور
مقرر ساخت او بر عہدۂ خود کوس استقلال زد و وازدیاد مال و جاہ و اعتبار زائد از انچہ گفتہ شود نصیب
او گردید کہ در زمان ہیچ بادشاہی چنین صدری نگذشتہ و بادشاہ را چندگاہ نسبت او چنان اعتقاد
پیدا شدہ بود کہ کفش پیش پای او می نہاد آخر بوجہ مخالفت مخدوم الملک ملا عبد اللہ سلطانپوری و دیگر
علما آن قضیہ منعکس شد و مزاج سلطانی بسبب بعضی حوادث از وی منحرف گشتہ در سال نہصد و ہشتاد
و ششم از منصب صدارت معزول شدہ آخر بعد خرابی بسیار او را و ملا عبد اللہ سلطانپوری را کہ باہم
مخالف بودند بصورت رفیق یکدیگر ساختہ بمکہ معظمہ فرستادند تاہم میان ہر دو رفع کدورت صورت
نہ بست آخر بی صبری کردہ از مکہ معظمہ ہر دو بدیار ہند رجوع نمودند مولانا ملا عبد اللہ در دیار گجرات
بسال نہصد و نود و یک ہجری وفات یافتہ و شیخ عبد النبی بدرگاہ بادشاہ آمد مدتے در بندی خانہ
محبوس ماند ہم دران حبس بسال نہصد و نود و دو ہجری رحلت کرد رسالہ بعبارت عربی در رد
طعن امام قفال مروزی شافعی کہ بر امام ابو حنیفہ کردہ بود از تصانیف اوست

عبد النبی شطاری نامش عماد الدین محمد عارف العثمانی الصوفی الشطاری نسبۃً وخرقۃً الحنفی
مذہبًا پیروی شرع و مرید شیخ عبد اللہ صوفی شطاری اکبر آبادی از علمای عظام صوفیہ کرام بود تصانیف
رائقہ از وی یادگار ماند از انجملہ فواتح الانوار شرح لوائح الاسرار ملا جامی و روائح شرح لوائح مختصر فواتح مذکور

ذریعۃ النجاۃ شرح المشکوٰۃ۔ شرح الفصوص۔ شرح ترجمہ فصوص۔ شوارق اللمعات فی شرح اللمعات
شرح خلاصۃ العشق۔ شرح جام جہان نما۔ شرح الطیفۃ الغیبہ۔ شرح نخبۃ الفکر۔ شرح آداب حنفی۔ شرح
معمای میر حسن۔ شرح جواہر خمسہ۔ شرح کلید مخازن۔ شرح تحفۃ حل الودود۔ فیض الخیر شرح حاشیہ
سید شریف بر عضدی۔ رسالہ در تعریف فقر۔ رسالہ کشف الجواہر۔ رسالہ در اسم ذات۔ رسالہ
در شرح حدیث خیر الاسماء عبداللہ و عبدالرحمن۔ رسالہ کنوز الاسرار فی اشعار الشطار۔ جوامع الکلم فی الصوف
مقامات العارفین۔ فتوحات المغیبہ۔ حدائق الانشاء۔ رسالہ ناسخ و منسوخ مسمی بہ دستور المفسرین
بحر الکرم شرح عین العلم۔ حاشیہ شرح جامی از مبحث حال تا مجرورات۔ سواطع الالہام شرح تہذیب
الکلام۔ شرح حدیث الصلوٰۃ معراج المومنین۔ شرح حدیث کنت کنزاً مخفیاً۔ دستور السعادۃ فی
بیان الولایۃ۔ فیض القدوس منتخب نقد النصوص۔ مطالع الانوار الخفی شرح اجوبۃ الولی جواہر الاسرار
شرح الفصوص الفارابی۔ فیض الملک المبین شرح حق الیقین۔ حاشیہ بر نقد النصوص۔
لوامع الانوار فی مناقب السادات الاطہار۔ رسالہ سماع۔ رسالہ در جواب اسولہ فاضل تار ولی
شرح جواب شیخ ابن سینا کہ بر مکتوب ابوالخیر مولانا ابوسعید نوشتہ۔ مواہب الٰہی شرح اصول ابراہیم شاہی
شرح ارشاد النحو قاضی شہاب الدین۔ روح الارواح شرح حکمۃ اشراقیہ۔ رسالہ ایمان فرعون۔ رسالہ
خلوات الوجود۔ رسالہ ناسخ التناسخ۔ شرح حضرات خمس وغیرہا سال وفاتش دریافتہ نشدہ در خاتمہ
فواتح الانوار کہ بتاریخ ہشتم ذی الحجہ یوم جمعہ سال ہزار و بست ہجری تصنیف نمودہ می نویسد قد وقع
الفراغ یوم الجمعۃ ثامن ثانی عشر من عشرین من حادی عشر من الہجرۃ تجاہ مرقد الشیخ الوالد الواقع ببلدۃ
آگرہ صانہا اللہ من جمیع مایکرہ و تاریخ اتمامہ افضال حق انتہی بلفظہ ازیں عبارت زمانہ حیات صاحب
ترجمہ چنانکہ مذکور شد دریافت می شود واللہ اعلم بالصواب

ملا عبدالنبی احمد نگری ابن قاضی عبدالرسول العثمانی الاحمد نگری گجراتی علامہ زمان یگانہ
دوران شاگرد و مرید شاہ وجیہ الدین علوی احمد آبادی بود بسیاری از تصانیف او بر صفحہ روزگار یاد
از مرتبہ علمی وی می دہند از انجملہ کتاب جامع الغموض منبع الفیوض شرح مبسوط کافیہ نحو بعبارت
فارسی است کہ در سال یازدہ صد و چہل و چہار ہجری بمقام احمد نگر مضاف ممالک گجرات دکن تالیف
نمودہ و نیز حاشیہ بر شرح تہذیب یزدی نوشتہ شکر اللہ سعیہ

شیخ عبدالواحد بلگرامی شاہدی تخلص صاحب فضائل و کمالات و ریاضت و عبادات بود و اخلاق
مرضیه و صفات رضیه داشت نام پدرش ابراهیم بن خطیب بود وطن اصلی وی بلگرام است مگر بعض اجدادش
بقصبه باڑی قیام ورزیده بود و به بلگرام آمده رخت اقامت انداخت نسبت ارادتش به سید حسین سکندره میرسد مصنفات
در حقائق و معارف دارد از انجمله حقائق هندی و حل شبهات و شرح کافیه تا بحث غیر منصرف که آنرا بطور
معانی تصوف کشیده و شرح نزهة الارواح و سبع سنابل در تصوف اند اکبر شاه وی را بتعظیم تمام طلبید و بینی در سیورغال
مرحمت فرمود مولف نفائس المآثر وی را از اکابر قنوج شمرده همانا که بلگرام سرکار قنوج بود از منظومات اوست مناظره
انبه و خربزه باهل مذاق شیرینی و چاشنی میدهد عمرش از صد متجاوز شده وفاتش بشب جمعه سوم رمضان سال
یکهزار و هفده هجری در بلگرام وقوع یافته همانجا مدفون گردید عزیزی تاریخ فوتش چنین یافته ع چو رفت
واحد صوری و معنوی گفتم * هزار و هفده شب جمعه ماه صوم سوم * مصرعه ثانی تاریخ صوری و معنوی است
بیانش آنکه بست عدد که بحساب جمل در مصرعه ثانی زاید می شود آنرا بلطافت تخرجه کرده یعنی واحد
صوری که عددش نوزده است و واحد معنوی که یکی است مجموعه آن بست شد آنرا خارج کرده یکهزار
و هفده که سال وفاتش بود باقی ماند

میر عبدالواحد بلگرامی واحد و ذوقی تخلص داشت شعر بزبان هندی و فارسی می گفت کتاب
شکرستان خیال مشتمل بر نظم و نثر در وصف حلویات بدستور دیوان مرتب کرده دوم محرم یازده صد
و سی و چهار هجری روز جمعه در معرکه زمینداران لاهور بقتل رسید

مولوی عبدالواحد فرنگی محلی پسر کلان مولوی عبدالاعلی بن مولانا عبدالعلی بحرالعلوم اولاً
بخدمت ملا ازهار الحق فرنگی محلی تحصیل علوم کرده بقیه کتب درسیه پیش جد خود و پدر اش گذرانیده فراغ
حاصل نموده باراده حصول منصب قضا و افتا به کلکته رفته با هارنگٹن حاکم عدالت بنگال ملاقی شد
مگر حصول مرام صورت نه بست بعد فتح دهلی مفتی ضلع روهتک بمشاهره دوصد و پنجاه روپیه بسفارش
حاکم مذکور مقرر گردید و از انجا تبدیل شده به پانی پت رفت و بعد چندی رحلت کرد

مولوی عبدالواجد خیرآبادی شاگرد و همشیرزاده مولوی محمد اعلم سندیلی بود از تلامذه و
مولوی فضل امام خیرآبادی صدر الصدور دهلی بسن شعور شده رحمة الله علیهما مولوی دائم العلم مرحوم
خیرآبادی شارح قصیده برده از احفاد امجادش هم سبق مولف اوراق بود قوت طبع و حدت ذهن

مشارالیه اقران بود غفرالله له —

مولوی عبدالواجد فرنگی محلی پسر خرد مولوی عبدالاعلی ابن مولانا عبدالعلی بحرالعلوم در صغر سن بخدمت جد خود بمدراس رفته مختصرات از عم خود مولوی عبدالرب و متوسطات از دیگران و مطولات بخدمت جد خود مولانا عبدالعلی تحصیل نموده به لکهنؤ آمد وی و عم خودش مولوی عبدالرب در لکهنؤ بودند که مولانا عبدالعلی بحرالعلوم بمدراس رحلت فرمود خبر وفاتش یافته مولوی عبدالواجد و عمش مولوی عبدالرب بمدراس رفتند و مستدعی جای مولانا مرحوم شدند چون مولوی علاء الدین پیش ازین بجایش مقرر شده بود عزل وی رئیس وقت مناسب ندانست بدین وجه مدرسه خاص که متعلق مولانا مرحوم بود به مولوی عبدالرب پسر مولانا مرحوم داد و مولوی علاء الدین را بجای دیگر داده مشاهره مولانا مرحوم نصف بمولوی عبدالرب و نصف به مولوی علاء الدین مقرر ساخت مولوی عبدالرب برادرزاده خود یعنی مولوی عبدالواجد را قائم مقام خود کرده کناره کش گشت ازان وقت مولوی عبدالواجد مدرس مدرسه مولانا مرحوم بنا بسته گردید و لاولد درگذشت

حاجی عبدالولی طرخانی کشمیری دانشمند کامل فن حدیث بود از وطن خود طرخان که ملحق ترکستان بحرمین شریفین رفته و بادای مناسک حج مشرف شده در مدرسه دارالشفا از شیخ ابوالحسن سندی اجازت حدیث و تفسیر حاصل کرده بکشمیر قدوم آورد و تتمة الحواشی ملا کوسج تحفة بخدمت شیخ الاسلام مولانا قوام الدین محمد گذرانید و اجازت کتب حدیث و تفسیر اوی داده مدتی بمکان او مقیم ماند آخرالامر از دست ظلمه بسال یازده صد و هفتاد و یک هجری شربت شهادت چشید

مولوی عبدالوالی فرنگی محلی ابن محمد ابوالکرم ابن مفتی محمد یعقوب بعد تکمیل تحصیل علوم بیعت از جد مادری خود ملا انوارالحق نموده خلیفه برحق و مجاز مطلق ازو گشت و جمله عمر عزیزش بیاد الهی و عبادات و ریاضات بسر برد و شب بست و دوم شعبان سال دوازده صد و هفتاد و نه هجری بعمر نود سالگی بجوار رحمت الهی پیوست مولوی عبدالباسط در کنت کنز مخفی تاریخ وفاتش یافته

مولوی عبدالوحید فرنگی محلی ابن مولوی عبدالواحد پسر کلان مولوی عبدالاعلی بن مولوی عبدالعلی بحرالعلوم کتب درسیه بخدمت مولوی قدرت علی و مولوی سراج الحق و مولوی ولی الله و عم خود مولوی عبدالواجد ساکن فرنگی محل تحصیل کرده بتاریخ پنجم شعبان سال دوازده صد و نه هجری لاولد وفات یافت

حاجی سید عبدالوہاب بخاری از اولاد سید جلال بخاری بزرگ است کہ جد سید جلال الدین مخدوم جہانیان بود سید جلال مذکور را دو پسر بودند یکے سید احمد دیگر سید محمود مخدوم جہانیان پسر سید محمود است و حاجی عبدالوہاب از اولاد سید احمد است وی رحمۃ اللہ علیہ بزرگ بود موصوف بعلم و عمل و حال و محبت در اوایل حال کہ ہنوز در ملتان توطن داشت روزی در خدمت پیر و استاد و عم خود سید صدرالدین بخاری نشستہ بود از وی شنید کہ میگفت دو نعمت در عالم بالفعل موجود اند کہ فوق جمیع نعمتہا است و لیکن مردم قدر آن دو نعمت نمی شناسند و بدان پی نمی برند و از تحصیل آن غافل اند یکے آنکہ وجود مبارک سیدنا محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بصفت حیات در مدینہ موجود است و مردم این سعادت را نمی یابند و دیگر قرآن مجید کہ کلام پروردگار است و وی سبحانہ تعالی بیواسطہ بدان تکلم و خلق ازان غافلند سید عبدالوہاب بمجرد شنیدن این کلام از پیش پیر برخاست و رخصت زیارت مدینہ درخواست و براہ خشکی بزیارت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بشتافت و این سعادت را دریافتہ باز بوطن اصلی عود نمود بعد ازان بتقریب بعضی سوانح روزگار در عہد دولت سلطان سکندر لودی بدہلی آمد سلطان سکندر را بوی اعتقاد عظیم پیدا شد و آنچہ از شرائط تعظیم و تبجیل بود رعایت نمود بار دیگر ہم از دہلی قصد زیارت حرمین شریفین کرد و مکرراً باین سعادت عظمی رسید و به بشارت آنحضرت خاتم الرسل صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اشارت یافتہ باز بدہلی عود فرمود و یرا تفسیریست کہ اکثر قرآن مجید بلکہ تمام آنرا ارجاع بنعت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و ذکر او کردہ و بسیاری از دقائق عشق و اسرار محبت دران درج کردہ است غالباً وقوع آن در غلبۂ حال و استغراق وقت بودہ باشد سخنی چند از وی شیخ المحدثین دہلوی در اخبار الاخیار انتخاباً درج فرمودہ و آغاز تصنیف تفسیر مذکور بشہر ربیع الثانی سال نہصد و یازدہ ہجری و اتمام آن بروز دوشنبہ تاریخ ہفتدہم ماہ شوال سال مذکور بظہور پیوستہ وی رحمۃ اللہ علیہ در سال نہ صد و سی و دو ہجری وفات یافتہ کہ عدد عبارت شیخ حاجی موافق آنست و مقبرۂ وی در جوار مقبرۂ شاہ عبداللہ در دہلی است و او را با شاہ عبداللہ بحالت حیات نسبت محبت دنیا چنداں بود کہ آنچہ میگویند کہ فنا فی الشیخ می باشد این چنین خواہد بود

میر عبدالوہاب ہنسوہ آبادی ابن میر ہاشم عالم عامل و فقیہ کامل متورع و متقی بود تمام عمر شریف بذکر قال اللہ و قال الرسول بسر کردہ بعمر ہشتاد و سالگی در سن یازدہ صد و پنجاہ و دو ہجری رحلت فرمود

شیخ عبدالوہاب قنوجی المخاطب بنواب منعم خان بہادر ساکن محلہ راجگیر منجملات بلدہ قنوج فاضل جلیل و عالم نبیل در علوم متعارفہ ید طولی داشت تصانیف مفیدہ بعلوم درسیہ دارد ازانجملہ مفتاح الصرف و بحر المذاہب در علم کلام و کتاب الصدرہ در عقائد نشان می دہند

سید عبدالوہاب سانوری ابن سید عبدالمجید گویند دیر اعلم وہبی بود بمطالعہ کتب و تدریس علم اشتغال داشت در سال نہصد و شصت و پنج ہجری وفات یافتہ در سالورہ مدفون گشت

شیخ عبدالوہاب متقی ابن شیخ ولی اللہ مندوی بہ برہانپوری در صغر سن والدین شان در گذشتند ازہمان زمان قائد توفیق الٰہی رفیق حال ایشان شدہ در طلب حق براہ فقر و تجرید و مسافرت و سیر عالم کشید غالب سیر ایشان در نواحی گجرات و اکناف ولایت دکن و سیلان و سرندیپ بود و زیادہ از سہ روز در ہیچ مقام اقامت نمی کرد مگر در بعضی بلاد کہ بجہت تحصیل علم و تقریب صحبت مشائخ و صلحا بمقدار استیفائے غرض و انقراض حاجت اختیار اقامت ضرورت می افتاد در عنفوان شباب بتاریخ جمادی الاولے سن نہصد و شصت و سہ ہجری بمکہ معظمہ آمد شیخ علی متقی باستماع خبر آمدنش بسابقہ تعارف کہ بوالد ماجد شان داشتند پیش ایشان آمدہ مہربانیہا کردند و استدعای صحبت نمودند وی رحمۃ اللہ علیہ بمقتضای استغنای ذاتی اولا گفتند انشاء اللہ بہ بینیم تا النصیب چیست در آخر بمشاہدۂ فضل و کمال شیخ اختیار صحبت نمودند و بکتابت تالیفات شیخ و تصحیح و مقابلہ آنہا مشغول شدند و تا دوازدہ سال بمصاحبت شیخ در فقہ و حدیث و غیرہ علوم شرعیہ مہارت کامل حاصل کردہ از کاملین اولیاء اللہ شدند و بعد وفات شیخ تا سی و شش سال بمکہ معظمہ نشر علوم ظاہر و باطن میکرد در ایام اقامت حجی فوت نشدہ شیخ عبدالحق دہلوی بمکہ معظمہ از ایشان سند صحاح ستہ حاصل کردہ مرید شان شد ندوی رحمۃ اللہ علیہ بسال ہزار و یک ہجری ازین دار فانی بعالم جاودانی شتافت مندو سابقا دار الخلافہ سلاطین مالوہ بود اکنون زیر حکومت ریاست دہار است و بمانڈوگڈھ شہرت دارد

شیخ عزیز اللہ تلنبی صاحب ارشاد و ہدایت دانشمند متبحر در عہد سلطان سکندر لودی از ملتان در سنبھل آمدہ رخت اقامت انداخت طبعی فیاض و استحضاری غریب داشت کہ متعلم متفطن ہر طور کتابی مشکل منتہیان راکہ می خواند بی مطالعہ درس می گفت و میگویند بارہا بامتحان پیش آمدہ کہ اصولہ لا مدفع لہ آوردہ اند و شیخ آزادہ وقت افادہ مشاغل ساختہ میان حاتم سنبھلی از ارشد تلامذہ او بود

از و تصانیف رائقه مشهوره اند از انجمله رساله عینیه است که بمقابله رساله غیریه شیخ امان الله پانی پتی
نوشته در سن نهصد و هفتاد و پنج هجری رخت هستی ازینجهان بعالم جاودان برد انا لله وانا الیه راجعون
تلنبه بضم تای مثناة فوقانی و فتح لام و سکون نون و فتح بای موحده بآخر بای هوز شهری است قریب ملتان

مولوی عسکر علی سندیلی خلف اکبر مولوی حمدالله سندیلی از والد ماجد خود تحصیل علوم نموده فراغ حاصل کرد و بتوسل وی باریاب بارگاه شاه دہلی شد و از دربار شاهی بخطاب خیرالله خان مباهی گردیده و چند مواضع بجاگیر یافته بنا به تعمیر مدرسه مامور شد و تعمیر مدرسه مذکور حسب الحکم شاهی باهتمام نواب ابوالمنصور خان صوبه دار اوده در سن یازده صد و چهل و شش هجری با تمام رسیده بمدرسه منصوریه شهرت یافته و تاریخ تعمیرش در لفظ خیرالمدارس بمناسبت خیرالله خان یافته اند چندی در آن مدرسه بدرس و افاده طلبه مشغول بود که با واخر صدی دوازدهم ازین جهان فانی بعالم جاودانی رخت هستی بربست علیه الرحمة والغفران

ملا عصمت الله سهارنپوری از مشاهیر علمای هندوستان است اگرچه بظاهر بینائی نداشت اما در باطن چشم بصیرتش روشن بود و تمام عمر خود در خدمت تعلیم و تدریس بسر کرده تصانیف رائقه دارد و از انجمله شرح خلاصة الحساب و حاشیه فوائد ضیائیه یعنی شرح ملای جامی است در سن هزار و سی و نه هجری برحمت حق پیوست

مولوی عصمت الله لکهنوی خلف اکبر مولوی عبدالقادر و مرید شیخ پیر محمد سلونے وی حافظ قرآن و عالم علوم غریبه بود و در علم و عمل از برادران خود فوقیت داشت لباس سپاهیانه را نشانۂ حال خود ساخته بصورت اغنیا در صحبت بادشاه وقت مستور بود و دوم رجب سال یکهزار و یکصد و سیزده هجری شب شنبه براه دکن در موضع برنده وفات یافته و هفتم شوال سن مذکور بروز جمعه در موضع بهرالوده متصل بلده لکهنو مدفون کردیدش خلدالله مدامقیم تاریخ رحلت وی است

مولانا علاءالدین نیلی از علمای اوده بود در شیخی پاکیزه و صفای تمام داشت پیش مولانا فریدالدین شافعی که شیخ الاسلام اوده بود تفسیر کشاف می خواند و مولانا شمس الدین یحیی اودهی و دیگر علمای اوده سامع بودند نزد علما داشت اما با وصاف تصوف موصوف بود وی اگرچه از سلطان المشائخ نظام الدین اولیا مجاز مطلق بود اما یکس مرید هم نگرفت و از انجمله مست پیر خود عنایت محبت بود

قبرش در دہلی نزدیک چبوترہ یاران ست رحمۃ اللہ علیہ

ملا علاء الدین لاہوری پسر شیخ منصور لاہوری از دانشمندان مشہور و مدرس است مدتے در صحبت خانخانان معزز و مکرم بود چون بملازمت محمد اکبر شاہ رسید نیز خیلی اعتبار یافت و ہر چند تکلیف سپاہگری نمودند قبول نکردہ بدرس و افادہ مشغول ماند و ہر چہ از جاگیر حاصل می شد ہمہ صرف طلبہ می کرد و حاشیہ مشہورہ بر شرح عقاید از تصنیفات معتبرۂ اوست بزیارت حج مشرف شدہ ہمانجا داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ جان بجان آفرین سپرد

ملا علاء الدین فرنگی محلی برادر عینی ملا نور الحق ابن ملا احمد انوار الحق بن ملا احمد عبد الحق تحصیل علم چندے بخدمت ملا محمد مبین فرنگی محلی نمودہ نزد عم خود ملا احمد ابرار الحق در بانس بریلی افادہ برداشتہ ہنگامیکہ ملا عبد العلی بحر العلوم در بہار بمدرسہ منشی صدر الدین مدرس بود بہمراہی عم خود ملا ابرار الحق در آنجا رفتہ فاتحہ فراغ خواندہ بوطن مراجعت نمود و از والد خود بیعت حاصل کردہ باشتغال باطن می کوشید و اندکی درس و تدریس نیز می کرد چون مولانا عبد العلی بحر العلوم بمدراس رفت وی ہم در آنجا بخدمتش پیوستہ و تا حیات مولانا در حضرتش تکمیل علوم می نمود بعد وفات مولانا بوجہ دادا دلیش بسرکار نواب مدراس مدرس مقرر گشت و بخطاب ملک العلماء ممتاز گردید از تصانیف او شرح فصول اکبری است دہم شوال سال دوازدہ صد و چہل و دو ہجری در مدراس وفات یافتہ آنجا مدفون گشت

مولانا علاء الدین لاری صاحب حاشیہ بر عقاید نسفی از پیش خانزمان باگرہ آمدہ اشتغال بدرس علوم نمود و مدرسہ از خس ساخت و مدرسہ خس تاریخ آن یافتند و در سال نہصد و شصت و نہ ہجری بحج رفتہ و ہمدران سفر رخت سفر آخرت بربست رحمۃ اللہ علیہ

مولوی علی اصغر قنوجی ابن مولوی عبد الصمد از اکابر علمای قنوج در سال ہزار و پنجاہ و یک ہجری متولد شدہ از ملا محمد قنوجی و ملا عصمۃ اللہ سہارنپوری مختصرات و متوسطات و مطولات خواندہ فاتحہ فراغ بخدمت ملا محمد زمان کاکوروی خواند جامع علوم عقلیہ و نقلیہ و ادا جیم تصوف و سلوک مرید و خلیفہ شاہ پیر محمد لکھنوی بود تا شصت سال عمر شریف خود در تدریس طلبہ گذرانیدہ جم غفیر از علما و فضلا زیر دامن تربیتش بمرتبۂ فضیلت رسیدند تصانیفش ذیل یادگار ماند اللطائف العلیہ فی المعارف الالہیہ تبصرۃ المسترشد در سلوک القصیدۃ المہیۃ فی النفحۃ المحمدیۃ شرح قصیدہ

مذکورة النفایس العلیه فی کشف اسرار المیمیه تفسیر ثواقب التنزیل که در اختصار و ایجاز هم پله جلالین است
و در علوم ادبیه و مسائل شرعیه بر کشاف و بیضاوی تفوق میجوید شرح فصوص الحکم وے بسال یازده صد
و چهل هجری رحلت فرمود غلام علی آزاد بلگرامی تاریخ وفاتش بنظم آورده ـه مولوی زمان علی اصغر

از وفاتش کمال شد معدوم ٭ سال تاریخ او نوشت خرد ٭ شد نهان آفتاب صبح علوم

قاضی علی اکبر چریاکوٹی ابن قاضی عطا رسول ابن قاضی غلام مخدوم عباسی در سال بست و نهم
صدی سیزدهم متولد شده هر چند سلسله تحصیل وی از استاد باتمام نرسیده و سرمایه اکتسابش ز فوائد ضیائیه
تجاوز نگردیده مگر از آنجا که جودت ذهن و قوت حافظه اش آیتے بود از آیات الٰهی و موجی بود از بحر
فیض نامتناهی بذکر بعض حالاتش می پردازم و آیه کریمه ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء ورد زبان
مے سازم والد ماجدش قاضی عطا رسول گو صاحب علم و استعداد بود و در فرائض و فقه مهارتے معتد به
داشت مگر چونکه از حکومت انگلشیه گاهی به منصب منصفی و گاهی بعهدهٔ تحصیل مامور بوده در تعلیم صاحب
ترجمه علیه الرحمه نظر توجه نمی گماشت وی بشوق جبلی خود که از مبدء فیاض بدلش ودیعت بود کتاب گلستان
از استاد باتمام رسانید آنگاه استعدادے و قوتے فراهم آورد که بدان جمله کتب متداوله فارسی را
بے مدد استاد حل میکرد بعد ازان بتحصیل صرف و نحو عربی پرداخت و از مقامات مختلفه مختصرات
ابتدائی را حاصل کرده بنا قوت مطالعه را استوار ساخت از همسالانش منقول است که او را هنگام
تحصیل به بذل جهد مشغول ندیدیم مگر جواب هر سوال از وے بے تامل می شنیدیم کتاب کافیه محشی بدستش
افتاد شبها بمطالعه آن سیری کرد تا آنکه کتاب مذکور را بزور حواشی باتمام رسانید سپس آن فوائد ضیائیه
از مولوی احمد علی چریاکوٹی که رابطهٔ مصاهرت نیز داشت قریب چهل سبق ازان کتاب آموخت
و ما بقی را بمطالعه خود بآخر رسانید همچنین از جاهای عدیده نبذی از منطق و کلام خوانده باین قلت
تحصیل استعداد سخن فهمی را بمرتبه رسانید که مسائل دقیقهٔ فلسفه و کلام از شرح مواقف و صدرا
وغیره می گرفت و از رائے نادره رائے خود داد تحقیقات انیقه میداد و گره از معضلات فن می کشاد
هر بحثے که می گرفت گاہے از دست نمی داد و هر کتابیکه یکبار از ابتدا تا انتها مطالعه کردے
در هیچ باب بعد ازان حاجت بمراجعتش نمی افتاد منقول است که روزی صاحب ترجمه با استاد
و مولائے مشهور مولانا محمد شکور مغفور مچهلی شهرے در بحث جوهر فرد بمناظره در آمد مولاے ممدوح

بابطال ترکیب اجسام از امثال این اجزاء در گفتگو بکشاد و وی از جانب متکلمان سلف سنگ منع و
مناقضه در راه می نهاد بالجمله تا هفته درین باب مکالمه فیمابین جاری ماند و گفتگوی طرفین بطوالت
کشید در انجام کار مولای ممدوح لب به تحسین وی کشاد و داد جوهر شناسی داد که در مسئله مختلف فیها که
بجانب منع آن تسلیم دلیلی نبود تقریر را بجای رسانید که متاخرین متکلمین از ان اغماض کرده اند - قاضی
مشارالیه صاحب ثروت و مال و هم مطرح انظار عز و وقار حکام انگلشیه بود بایام غدر هندوستان
بصله خیر سگالی از سرکار انگریزی وظیفه و انعام و منشور برات اخذا نسلی بدست آورده با اینهمه همیشه
تحصیل کمال را می پسندید و حصول جاه و منال را بدیدۂ اعتداد و طلب نمی دید و بفرزندان خود مولوی
عنایت رسول و مولوی محمد فاروق که هر یگان مرات کمال پدر اند تاکید تحصیل علم و هنر می فرمود
و گاهی بتحریص اکتساب سیم و زر نمی نمود به تصانیف و تالیف رغبتی نداشت دو رساله از مصنفاتش
موجود اند یکے در رد بعض مزعومات اہل فرنگ یعنی مسئله جذب و انجذاب دوم در رد بعض اعتراضات
شیعه وی رح بسال هشتاد و سوم از صدی سیزدهم رحلت فرمود ادخله الله سفے اعلی علیین

مولوی علی احمد دخترزاده حافظ شاه ابواسحاق سجاده نشین آستانه بهیره ضلع اعظم گدهه در ورع و زهد
چون جد خود یگانه روزگار است ولادت باسعادت وی در سال دوازده صد و بست و نه هجری
بظهور پیوسته اکثر کتب درسیه از فاضل ادیب مولوی محمد سلیم مچهلی شهری مرحوم آموخته و سندی از ان
از مولوی احمد علی عباسی چریاکوٹی رحمة الله علیه گرفته فاضلے ذوی الحفظ و الادراک از ثقات آن دیار است
مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی سلمه الله در مراسله مدانه زیب رقم فرموده که راقم سطور بیش از سی
سال بخدمت سراپا برکتش ظرف سعادت می بند تا ایندم کلامیکه دال بر ذم کسی باشد از زبانش
نشنید و مجلسش را گاهی خالی از ذکر الهی ندید تا این زمان به صلاح حال و محمودیت السنه رجال
و به التزام و مداومت محاسن اعمال مقرون است ادام الله برکاته

مولوی علی بخش خان بدایونی از عمائد علما و روسای بلدۂ بدایون است تلمذ بخدمت مولوی
فیض احمد بدایونی و شرف بیعت بخدمت مولوی شاه عبدالمجید عین الحق بدایونی داشت با وجود
تعلق منصب صدر الصدوری که از سرکار انگریزی بدان مباهی بود در تعلیم طلبه و تالیف کتب
دینیه مشغول می ماند رساله شهاب ثاقب و رساله تائید الاسلام در رد فرقه نیچریه و رساله در رد مذهب شیعه

ازتالیف وی مطبوع شده شائع ومطبوع طبع حق پسندان اند بقیه توالیف مفیده اش هنوز زیر طبع نرسیده اند درسال سیزده صد وسه هجری رحلت فرموده بعالم جاودانی شتافت علیه الرحمة والرضوان ۔

مولوی علی عباس چریاکوٹی ابن شیخ امام علی ابن شیخ غلام حسین ابن شیخ سعدالله برادرزاده مولوی احمد علی عباسی است وازجانب مادر بافاضل باب الله جونپوری می پیوندد ازافاضل دهر و اذکیای عصر بود کتاب ابتدائی ازمولوی ابوالحسن منطقی گرفته وبقیه کتب درسیه ازعم کرم ممدوح الصدر آموخته قوت حافظه اش بنهایت عتیق بود وذهن وفطنتش بمرتبه اعلی انیق باجمله این فاضل جلیل المنازل هم ذکاء وجودت داشت وهم فطانت وحدت الجرم درعهد تحصیل بمناظره وجدل مدام بحریف تیز بسیده ودر میزان بحث کسی بادبرابری سنجیده هرکتابی که میخواند بااستاد مجادلات فرس مناظرت میراند تاآنکه تحصیلش بترتیب نظامی چون بحواشی زاهدیه متعلقه رساله قطبیه رسید استعدادش بمطالعه کتاب وتنقید مضامین هرباب تام وکامل گردید پس دست ازتحصیل بازکشید وبمطالعه کتب قدما وهم متاخرین بجدیکه روز وشب می کشید وشبش بروز میرسید درچند سال بجودت حافظه وحسن فطانت بمسائل اکثر کتب درسیه وغیر درسیه حاوی گشته واز کتب مشهوره کمتر بود که ازنگاهش نگذشته اکثر کتب درسیه رابلا مراجعت بحواشی طالبان رامحققانه می آموخت هرگاه برمسائل درس نظامیه واقف گردید عنان عزیمت بسوی تکمیل ادب وحفظ لغات عرب گردانید تاآنکه برادای مضامین هم نظم وهم نثر خطی وافی بدست آورد واکثر مسائل منطقیه ونحویه رامنظوم کرد بحث وجدل برطبیعتش غالب بود وهرسخنی که برزبان آوردی هرچند دران برسرخطا بودی مگرخصم رابزور جدال ساکت کردی روزی درمثال جئت زیداً لفظ جئت رافعل متعدی وزید رامفعول به فرموده یکے ازاذکیای محصلین دران باب باوی راه مخالفت پیموده و دیگرمعاصران هم بامحصل مذکور موافقت کردند تاآنکه سلسله جدل درازی کشید وبعد اختتام جهد زبان نوبت بتکمیل کلک بیان رسید پس مولوی ممدوح دران باب رساله ترتیب ساخت آنگاه کسے ازمحصلان به تحریر جوابش نیزپرداخت ومولوی ممدوح درقضیه شرطیه که انقسامش بتقسیم غیرحاصر متصله ومنفصله مشهوراست قسمی جدید پدید آورده نامش شرطیه عباسیه کرد ومثال قام زیدثم قعد عمرو فرموده باجمله فاضل ممدوح بقوت لقاوه خود مسائل هرعلم رابمیزان نظر مے سنجید و درتحقیق نفس الامر حکیمانه می کوشید چنانچه نقض واحکام او درمسائل متداوله بسیار اند این مختصر

ذکر آنرا بر نتابد و از فنون متداوله در فن تواریخ و سیر کامل بود و بفن ادب و انشا و نظم و نثر بطور عرب
هم مهارتی معتدبه داشت و از علوم دیگر هم بے بهره نبود در اوائل حال برسم سیاحت به حیدرآباد دکن
رفته و بمدح امرای دولت قصائد غرا انشا کرده لکن حظی بر نداشت و طرفی نه بست از انجا واپس آمده
قصیده مشتمل بر احوال مرزبوم بقلم آورده و این شعر از همان قصیده است ؎ من حیدرآباد اهرب
ولا اقیم فیها فواد اولی المکارم یصدع ؛ بعد ازان بریاست بهوپال شتافته و درانجا بالتفات نواب سکندر بیگم
والیه ریاست جائزه ها برداشته و سالی چند درانجا اقامت داشت سببے بر نیامد که بمخالفت بعضی
ارکان آن دولت بوطن باز آمد و روزگارے چند در وطن به بیکاری بسر برد از انجا که شهره
کمالش آفتاب وار بر جهانی تافته والی حیدرآباد بمشاورت ارباب دولت او را بعزت و جلالت
تمام بخوانده و بمنصب دیوانگاه بلند پیش نشانده روزی چند بعمل منصبی خود مقیم بوده بعد ازان ترک
عمل کرده بر دو صد روپیه وظیفه ماهانه بخدمت قناعت نموده تا آنکه در سن دوم صدی چهاردهم هجری
بوطن رسیده باواخر ذیحجه سال مذکور رحلت فرموده ولادتش بگمان غالب سال سی ام صدی
سیزدهم است از اشعار اوست ؎ لو کان ندی فی الزمان قیامة ؛ واجرد الکان فی بقائه ذهبین
قصیده در مدح شمس الامرا گوید ؎ ولم یکن شمس السماء سمیه ؛ ما قدری لغصونه ؛ و لعل الاشعار او سنت
؎ ثغور کواکب المحیاه ؛ سیمار بالالات ثریا ؛ انتهی فقیر مؤلف رساله در سنه دوازده صد و شصت و
هجری بزمره طلبه علوم وارد بیت السرور رامپور بود دران هنگام بفرودگاه مولوی محمد ظهور مچهلی شهری
صدر الصدور شهر مذکور خدمت صاحب ترجمه که بپاس القیه مولوی ابوالحسن منطقی سنهٔ با تشریف
آورده بود دریافت در حقیقت همان اوصاف در وجودش دیدم مگر باوجود این همه قابلیت بلاغت
حدت طبع وقاد و جودت قریحه نقاد بقبولیت نه پیوسته و از مقبولیت اقران خود باز افتاده و من فاتحه
الاستعداد آنوقت حاشیه عبدالغفور بر شرح جامی و شرح تهذیب یزدی پیش مولانا مولوی ابوالحسن
مرادر میگذرانیدم همدران زمان کتاب نبراس الفطانه مصنفه صاحب ترجمه بنظر گذشته الحق که داد
قابلیت داده عامله الله بلطفه الخفی

مفتی علی کبیر مچهلی شهری شاگرد سید تفضل حسین خان کشمیری است در ... مدتها قضای ...
و ... در سرکار انگریزی سرفراز بوده هم از آن منصب ... واصل ... ناقه لکهنو ...

جامع الاوراق هرگاه در سن دوازده صد و شصت هجری بجبرگه که تلامذه مولانا محمد شکور مرحوم و مغفور مچهلی شهری که همشیره زاده وی بودند بمچهلی شهر رسید وی را دید که ضعیف و نحیف شده محض استخوانی و پوستی داشت و قد شریفش بکثرت پیری همچو جسم راکع گشته غالباً نود ساله گی در آن زمان رسیده باشد گاهی با طلبه که بجهت تلمذ پیر فهیم بتمامی اخلاق حمیده و پرسش احوال پیش می آمد کتابیکه می طلبیدیم همون هیئت که داشت برخاسته از الماری بر آورده می داد و میگفت که کتابم میدهم لاکن باین شرط که طلبه بوقت مصنفه قفل تسلی

قاضی علی محمد بیجاپوری از اکابر علمای عهد سلطان ابراهیم عادل شاه محدث و مفسر و فقیه بود به لقب استاد الاولیا شهرت داشت از گجرات به بیجاپور آمده دران بلده افتتاح مدرسه نمود که اکثر از طلبه علوم ازو مستفیض شدند منجمله تلامذه وے شاه برهان و شیخ ابو تراب مدراسی و سید محمد مدراسی و قاضی ابراهیم زبیری بمشهور اند در عهد سلطان سابق الذکر بمنصب قضای بیجاپور امتیازے داشت
چهارم ماه ذیحجه سن هزار و هفتاد هجری رحلت فرمود و در بیجاپور مدفون گشت

ملا علی محدث سمرقندی برادر ملا صادق حلوای علم حدیث در عرب تحصیل کرده بغایت متقی و پرهیزگار بود بهندوستان آمده در سال نهصد و هشتاد و یک هجری بجوار رحمت ایزدی پیوست ملا عالم کابلی این تاریخ یافت **قطعه** دریغا که ناگاه ملا علی را چه بود از میان و ستم حوادث چو پی
سال تاریخ او سال میکرد بگو مرد ملا علی محدث

شیخ علی متقی برهانپوری ابن حسام الدین بن عبدالملک بن قاضی خان المتقی لقباً القادری الشاذلی المدینی الچشتی مشرباً الجونپوری وطناً البرهانپوری مولداً المکی منزلاً در سال هشت صد و هشتاد و پنج هجری در برهانپور دکن متولد شده حالات بابرکات شان شیخ عبدالحق محدث دهلوی در اخبار الاخیار بتفصیل تمام تحریر فرموده ملخص آن اینست که وی رحمة الله علیه را در هفت و هشت سالگی پدرش بخدمت شاه باجن برهانپوری مرید ساخته خود بسفر آخرت خرامید و بعد وفات پدر چندی بصحبت امرا و سلاطین وقت بسر برده در عین شباب به مقتضای جاذبه ازلی بخدمت شیخ عبدالحکیم بن شاه باجن رسیده خرقه خلافت سلسله چشتیه پوشید و از برهانپور بملتان مطیه سفر کشاینده بخدمت شیخ حسام الدین متقی ملتانی رسیده تفسیر بیضاوی و عین العلم را بخدمت ایشان مطالعه نمود و سلوک طریقه ورع و تقوی را بامداد برکات صحبتش پیش گرفته همراه زاد تقوے و

راحله ورع توفیق عزیمت حرمین شریفین یافته بخدمت شیخ ابوالحسن بکری شرف تلمذ حاصل نموده ودیگر
علمائے عصر آن دیار را دریافت و مستفید گشت واز شیخ محمد بن محمد بن محمد السخاوی خرقه خلافت
قادریه و شاذلیه در برکشیده بمکه معظمه رخت اقامت انداخت و عالمی را بانوار طاعات و مجاهدات
و بآثار افاضات و افادات علوم دینی و فنون یقینی منور و مستفید ساخت و بجمع و تصنیف کتب و
رسائل علم حدیث و تصوف پرداخت از انجمله جامع صغیر و جمع الجوامع شیخ جلال الدین سیوطی را که مرتب
بحروف هجا بود مبوب بابواب فقهیه فرمود و بار دیگر از آن منتخبی گرفته از نهایت مهذب و منقح آورد و
رساله تبیین الطرق و مجموعه حکم کبیر در تصوف از تصانیف وی است و مجموع تصانیفش از صغیر و کبیر و
عربی و فارسی از صد متجاوز اند تاریخ دوم جمادی الاولی سال نهصد و هفتاد و پنج هجری بمکه معظمه
رحلت فرمود علیه رحمة ربه الودود و در لفظ قطبی نقبه تاریخ فوتش یافته اند

ملا علی مهائمی ابن شیخ احمد از قوم نوائت بروزن ثوابت از کبار مشائخ زمان صاحب عرفان مقرر
توحید وجودی بود مصنفات متبرکه معتبره دارد از انجمله تفسیر رحمانی که آنرا تفسیر مهائمی نیز گویند و
زوارف شرح عوارف المعارف و شرح فصوص الحکم و شرح فصوص مصنفه شیخ صدر الدین قونوی
و ادلة التوحید و رساله در بیان وجوه اعراب قوله تعالی الم ذلک الکتاب لا ریب فیه هدی للمتقین که
دوازده کرور و هشتاد و سه لکھ و چهل و چهار هزار و پانصد و بیست و چهار وجه بیان نموده صورتش
در هندسه اینست ۱۲۸۳۴۴۵۲۴ بماه جمادی الاولی سال هشت صد و سی و پنج هجری وفات یافت
بمهائم مدفون شد قدس سره مهائم بروزن غنائم بندریست از بنادر کوکن که نام ملکی است در دکن
بر کنار سمندر ـ نوائت بروزن ثوابت قومیست در بلاد دکن می گویند که سرکار حجاج بن یوسف الثقفی
پنجاه هزار اولیا و علما وغیره بکشت گروهے از قریش مدینه طیبه جلا وطن شده بساحل بحر هند رسیده
و سکونت ورزیده اند از اولاد آنها فرقه نوائت است ـ

سید علیم الله جالندهری جامع علوم ظاهر و باطن مرید شاه ابوالمعالی و خلیفه سید بهیکه بود
انهار الاسرار و تذکرة السالکین و شرح اخلاق ناصری و زبدة الروایات و شرح الجواهر ترجمه فارسی
نظم الدرر و المرجان عربی مؤلفه مرزا جان برکی محدث از تصانیف مشهوره وی است در سال یکهزار و
دو صد و دو هجری وفات یافت

مولوی حافظ علیم اللہ نگرامی صاحب علم و فضل مقتبس از مولانا شاہ عبدالرحمن نزیل لکھنؤ بود چون عمرش ہموارہ بمشغول اشتغال و نشست بنابران بترجمہ رسالہ مرشد خود مسماۃ بحمد المغل تالیفی کردہ در سال ہزار و دو صد و پنجاہ و پنج ہجری از دار فنا بعالم بقا شتافت روح اللہ روحہ

مولوی حلیم اللہ قنوجی ابن مولوی فصیح الدین قنوجی در فضائل نمونہ سلف صلحا و در عربیت یادگار عرب عربا تلمیذ مولوی عبدالباسط قنوجی بود از تصانیف لطیفہ اوست کتاب دار الفضائل فی شرح الشمائل و چند رسائل در منطق و کتاب عین الہدی شرح قطر الندا که بسال دوازده صد و یازده ہجری تالیف نمود سال رحلتش معلوم نیست

امیر کبیر سید علی ہمدانی ابن سید شہاب الدین ہمدانی دوازدہم رجب روز دوشنبہ سال ہفتصد و چہاردہ ہجری متولد شدہ مخزن علوم ظاہر و باطن مظہر تجلیات ربانی و مرید علاء الدولہ سمنانی بود اکثر ممالک دنیا را سیر کردہ و بخدمت ہزار و چہار صد اولیاء اللہ رسیدہ مستفید گشت و در سن ہفتصد و ہشتاد و یک ہجری از ہمدان با ہفتصد کس سادات در رفاقت بخطہ کشمیر تشریف آوردہ بمحلہ علاء الدین پورہ کہ در انجا خانقاہ وی است رخت اقامت انداخت و در لفظ مقدم شریف او تاریخ قدومش یافتہ اند قطب الدین شاہ والی کشمیر بکمال ارادت ہمہ پیوستہ وی رحمۃ اللہ علیہ بنہایت سرگرمی اشاعت اسلام بخطہ کشمیر کردہ در ہفتاد و سہ سالگی بہیران کبیر کہ نام مقامی است بتاریخ ششم ذی حجہ سال ہفتصد و ہشتاد و ششم ہجری وفات فرمودہ نعش وی در ختلان مدفون کردند چون وقت انقطاع روح بسم اللہ الرحمن الرحیم از زبان مبارکش بر آمدہ بود ہمین کلام اخیر تاریخ فوتش یافتہ اند رحمۃ اللہ علیہ و علی اسلافہ تصانیف مجمع الاحادیث شرح اسمای حسنی ذخیرۃ الملوک شرح فصوص الحکم مراۃ التائبین شرح قصیدہ خمریہ فارضیہ آداب المریدین اوراد فتحیہ وغیرہ اند

شیخ علی کشمیری رقیقی بن یحیی بن معین الدین بروز سہ شنبہ چہارم رمضان سال یازدہ صد و پنجاہ و دو ہجری ولادت یافتہ از پدر بزرگوار و برادر کلان خود شیخ اسلم اخذ علوم کردہ فقیہ و محدث گشت و ہر سہ پسران خود یعنی عبدالاحد و بہاء الدین و شیخ سنا و برادران عم زاد خود یعنی ابوالطیب احمد و عبداللہ و اخذ عبدالرسول را تعلیم علوم نمود عامل و عارف زاہد و متورع بود بتاریخ دہم محرم الحرام سال دوازدہ صد و چہاردہ رحلت فرمود

شیخ علائی مهدوی بیانوی بن شیخ حسن از مشائخ کبار بنگاله بود و برادر خردش شیخ نصر الله که از فحول علما بود از بنگاله بزیارت مکه معظمه رسیده و از انجا بهند آمده در خطه بیانه رحل اقامت انداختند جاء نصر الله والفتح تاریخ قدوم ایشان یافتند شیخ حسن بارشاد و هدایت و شیخ نصر الله بفتوی و درس قیام داشت شیخ علائی که ارشد اولاد شیخ حسن و از عهد صبا اثر نجابت و صلاح بر لوح پیشانی او عیان بود در ملازمت پدر خود کسب علوم ظاهری و باطنی و تهذیب اخلاق نموده در اندک زمانی کتب متداوله را مطالعه کرده بتدریس و افاده مشغول شد بعد وفات پدر ترک تدریس گفته بر جاده طاعت و نهج ریاضت و سجاده مشیخت استقرار گرفته طالبان راه را تلقین و ارشاد مینمود لیکن هنوز بقیه از آثار نفس اماره داشت و می خواست که بوی شیخی دیگر دران شهر شرکت مکانی نداشته باشد آخر طریق آبا و اجداد خود ترک داده بخدمت عبد الله نیازی مرید و خلیفه سید محمد جونپوری موجد طریق مهدویه آمده روش وی آموخت و جمعی کثیر بادی شدند و راه سلوک بقدم توکل سپردند و با این همه اسلحه و آلات حرب برای دفع مخالفان همیشه با خود می داشتند و هر جا در شهر و بازار نامشروعی و منهی که میدیدند جبرا و قهرا گرفته احتساب میکردند و خوف حاکم نداشتند و حکام موافق امدادش میکردند هرگاه سلیم شاه پسر شیر شاه سور بر سریر سلطنت هند جلوس نمود آوازه شیخ علائی بسمع او رسید میر سید رفیع الدین محدث و میان ابو الفتح تهانیسری و دیگر علمای اکبره را احضار فرموده باغوای مخدوم الملک ملا عبد الله سلطانپوری شیخ علائی را از بیانه طلب داشت او با جمعی از اصحاب مخصوص که همه یکتا پوش و مسلح بودند بدرگاه آمده برسمی که در مجلس ملوک می یافتند مقید نا شده بوجه مسنون بر همه اهل مجلس سلام کرد و سلیم شاه جواب بکره گفته بر مقربان او وضع شیخ بسیار گران آمد و مخدوم الملک پیش ازین خاطر نشان سلیم ساخته بود که این مبتدع دعوی مهدویت میکند و سر خروج دارد و واجب القتل است آخر و بسفارش عیسی خان نجات ازان یافته سلیم شاه حکم باخراج شیخ علائی نموده بهندیه رفته که بسرحد دکن است و اعظم همایون سروانی حاکم آنجا او را چندی پیش خود داشت و در انجا هم خلائق بر و گرویدند مخبران این خبر بسلیم شاه رسانیدند تا که باز بطلب وی حکم صادر فرمود چون وی حاضر آمد سلیم شاه بوی گفت که تو از عقیده خود توبه کن شیخ سخن شاه گوش نکرد سلیم بسزای تازیانه حکم فرمود شیخ که از پیشتر ناتوان بود در تازیانه

سوم جان بجان آفرین سپرد و نعش او به پای فیل بسته در اردوی معلی گردانیدند و حکم کردند که بیرون شهر دفن نکنند این واقعه بسال پنجاه و هفتم صدی دهم روداد آبرودوی معلی بازاریکه پیش دروازه شاهی باشد

معتمد الملوک سید علویخان حکیم دہلوی اصل نامش محمد هاشم بن حکیم محمد هادی قلندر بن سید مظفر الدین علوی از اولاد محمد بن حنفیه بست ولادت او بماه رمضان سن هزار و هشتاد هجری در دار العلم شیراز شد و در سن یازده صد و یازده هجری بهند آمده در پای قلعه ستاره بملازمت عالمگیر بادشاه به خلعت و منصب سرفراز گردیده بخدمت شاهزاده محمد اعظم تعین گردید و در عهد شاه عالم بهادر شاه بخطاب علویخان و اضافه منصب و جاگیر امتیاز یافت و محمد شاه بادشاه را معالجات خوب کرده بادشاه موصوف ویرا به نقره سنجیده به منصب شش هزاری و نقدی سه هزار روپیه ماهوار و بخطاب معتمد الملوک سرفراز فرمود نادرشاه باعزاز تمام همراه خود برده از انجا به حج بیت الله رفته در سن یازده صد و پنجاه و شش هجری به شاهجهان آباد واپس آمد از تصنیفات او کتابی است جامع الجوامع در علم طب کاسم باسمی است بتاریخ بست و پنجم رجب سن یازده صد و شصت هجری در شاهجهان آباد بمرض استسقا فوت شده ویرا حسب وصیتش در حوالی درگاه حضرت نظام الدین اولیاء دفن کردند

ملا عماد الدین عثمانی لبکنی عالم متبحر ذهانت جبلی و ذکاوت طبعی داشت شاگرد رشید ملا عبد العلی بحر العلوم بود و هرگاه ملا موصوف بحرمین شریفین رفت ملا عماد الدین بقیه شرح چغمینی پیش ملا محمد حسن خوانده از تصانیف او عقده وثیقه در بیان چند مباحث معقولیه عسیره و عشره کامله در بحث علم مع منهیات و رساله معقوله عشره در شرح ابیات محقق طوسی متضمن بیان مقولات عشره بر سرمایه علمی او گواه اند لبکن بفتح لام و سکون بای موحده و کاف عربی مفتوح و لون نام دیهی است در ضلع بانس بریلی ملک روهیلکهند

مولانا عماد الدین غوری از اکابر مشائخ دیار نارنول و از اولاد مولانا عماد است که در عهد محمد تغلق بود آبا و اجداد وی از عرب بغور آمدند و از انجا بعض از بزرگانش همراه سلطان شهاب الدین غوری بهندوستان رسید میگویند که وی در عنفوان شباب در کسب علم نکوشیده بود و بسیار روز بازو داشت در هنگامها با پهلوانان کشتی گرفتی روزی با پهلوانی مشهور که از وی قوی تر بود بزمین آورده بود مست و مغرور میگذشت کی آمد یکی از علمای عصر او با این حالت دیده تا سفت خود و او را بدین حال

طعنہ زد جمیتی وغیرتی بحال او راہ یافت دانان وضع کہ داشت پشیمان شد وخواست کہ تحصیل علم کند اما چون در خردی اینکار نکردہ بود سعی وی درین باب بے فائدہ نمود ناچار بلازمت روضہ شیخ محمد ترک نارنولے اختیار کرد وشب و روز در انجا با طہارت افتادہ بود وے نوافل خواندی وذکر و تلاوت قرآن کردے جز طہارت پدر نیاوری داز روحانیت شیخ برای حصول علم استمداد کردی دوازدہ سال ہمبرین منوال گذرانید تا شبی براسے طہارت پدر می آمد شخصی پیدا شد واو را از عقب در گرفت وگفت بخواہ ہرچہ خواہی وے طالب طریقہ اجداد خود بود علم وتقوے درخواست آن مرد گفت برو کتابخانہ بزرگان خود پیش گیر بردم درس بگو حق سبحانہ تعالے ابواب علوم دینیہ بروی فتح کرد وے رحمۃ اللہ علیہ مردے بزرگ بود کمال اتباع داشت کہ ہیچ سنتی از سنن سید المرسلین صلعم ترک نمی کرد وفقر و فقرا بسیار دوست مے داشت رحمۃ اللہ علیہ

شیخ عماد الدین رفیقی کشمیری بن عبد الرسول بن اسلم بن یحیی رفیقی کشمیری در دوازدہ صد وچہل وشش ہجری ولادت یافتہ علوم متعارفہ از اساتذہ وقت حاصل کرد صحیح بخاری پیش شیخ احمد واعظ گذرانیدہ مرید شیخ احمد تاربلی بود وبعزم زیارت بیت اللہ سفر اختیار کردہ واکثر بلاد را بسیر سیاحت نمودہ بحج بیت اللہ مشرف گشت شیخ نظام الدین وشیخ حمزہ بنی اعمام او از و مستفید شدند بروز جمعہ وقت عصر ہشتم رمضان سال سیزدہ صد ہجری جان بجان آفرین سپرد۔

عمر غزنوی بن اسحاق بن احمد ہندی غزنوی کنیت او ابو حفص ولقب سراج الدین بود علم فقہ را از امام زاہد وجیہ الدین دہلوی وشمس الدین خطیب دہلوی وملک العلما سراج الدین ثقفی دہلوی ورکن الدین بدایونی اخذ نمودہ ابو القاسم تنوخی شاگرد حمید الدین ضریر حاصل کردہ وبمصر رفتہ قاضی القضاۃ شد بسیاری از تصانیف عمدہ ومعتبرہ یادگار گذاشت ازانجملہ تو شیخ شرح ہدایہ وزبدۃ الاحکام فی اختلاف ائمۃ الاعلام وشمائل در فقہ وشرح بدیع الاصول وشرح مغنی وغرۃ المنیفہ فی ترجیح مذہب ابی حنیفہ وشرح زیادات وشرح جامع صغیر وشرح جامع کبیر ناکمل وشرح تائیۃ ابن الفارض وکتاب الخلاف وکتاب التصوف وشرح منار وشرح المختار ولوائح الانوار ولطائف الاسرار وعمدۃ الناسک فی المناسک وشرح عقیدۃ الطحاوی واللوامع فی شرح جمع الجوامع مشہور اند بقول کفوے در سال ہفت صد وشصت ودو ہجری وبقول سیوطی وصاحب

کشف الظنون در سال ہفتصد و ہفتاد و سہ ہجری وفات یافتہ واللہ اعلم بالصواب -

عنایت اللہ قادری لاہوری قصوری ثم اللاہوری الشطاری کنیت وی ابو المعارف جامع علوم ظاہر و باطن بود غایۃ الحواشی حاشیہ شرح وقایہ در دو جلد متضمن فروع کثیرہ و ملتقط الحقائق شرح کنز الدقائق کہ در آن مسنونیت اشارۂ سبابہ با ترجیح دادہ از تصانیف او یادگار ماند وفاتش بسال یازدہ صد و چہل و یک ہجری بظہور آمدہ

ملا عنایت اللہ سال کشمیری از علمای کشمیر فقیہ و محدث و متقی و متورع بود اکتساب علوم از مولوی ابو الفتح و ملا عبد الرشید زرگر و فرزندان خواجہ حیدر چرخی کردہ باندک زمانی فائق الاقران شد سی و شش مرتبہ مذاکرہ صحیح بخاری از اول تا آخر نمود و مثنوی مولانا روم بکمال ذوق و شوق میخواند وار مشائخ وقت خرقہ خلافت یافتہ و تمام عمر گرامی بتدریس و تذکیر بسر برد طبع موزون داشت اشعار صوفیانہ میگفت بعمر شصت و ہشت سالگی آخر ماہ شعبان سال یازدہ صد و سی و پنج ہجری رحلت فرمود

مولوی عنایت رسول چریاکوٹی از علمای فحول ماہر معقول و منقول واقف اسرار نفوس و عقول نافذ انظار فروع و اصول ابن قاضی علی اکبر بن قاضی عطا رسول است بسال چہل و چہارم از صدی سیزدہم ہجرت در مرز بوم یوسف آباد چریاکوٹ بعائلہ بنی عباس متولد شدہ در صغر سن رسائل ابتدائی از صرف و نحو بخدمت والد بزرگوار خود و دیگر اکابر گذرانید چون بکافیہ ابن حاجب رسید بذیل تعلیم مولوی احمد علی چریاکوٹی متمسک گردیدہ بحکم صلہ رحم مہر و کرم تمام بہ تعلیمش میکوشید و در سفر و حضر با پور تمکین مولوی نجم الدین لساکس مرافقت می کشید با جملہ چون از تکمیل تحصیل ہندسہ و حساب و مناظرہ و ہیئات و دیگر علوم ریاضیہ و حکمیہ فراغتی بدست آورد رو بجانب احادیث نبی علیہ السلام کردہ بخدمت مولوی حیدر علی مرحوم بریاست محمد آباد ٹونک پیوستہ و در انجا از تحقیق مسائل نقلیہ و ہم عقلیہ طرفی ببست و بوطن باز آمدہ در کی چند بوطن مالوف مقیم شدہ بشوق آموختن زبان عبری بہ کلکتہ رفتہ و در انجا سالے چند پابند اقامت گشتہ از احبار یہود زبان عبری را بحیح الوجوہ آموخت و از آیات توراۃ و زبور و غیرہ زبر دلیل بشارات و بشین گویہا نسبت حضرت سید المرسلین بپایۂ اثبات رسانید و بسال ہفتاد و یکم از صدی سیزدہم ہجرت از ان دیار مراجعت بوطن فرمود و از قدوم میمنت لزوم خود مدرسہ بجا نشینی نفر سود و بہ تعلیم مستفیضان از طلبہ

علوم میکوشید وکثرت وہجوم طلبہ گاہی نہ پسندید با این ہمہ از وداد و استغنا آوازۂ کمالش بگوش سید احمد خان نجم الہند رسید کہ وی ہمہ تن بہ بیدارش کوشید و دست بدامن استفادہ او آویخت و موصوف الترجمہ جرعۂ افادہ خود بجام طلبش ریخت و رازِ پوشیدۂ کتب قدیمہ در کیسۂ خیالش نہاد نجم الہند عفی اللہ عنہ داد گوہر شناسی داد۔ مولوی مرقوم از چند سال بہ تہذیب و تسہیل علوم متعارفہ بدل متوجہ است نخستین علم صرف را بہ تہذیب لطیفہ و تحقیق وثیق درسی جزو مرتب نمود کہ مقتضای انش بناخن فکرت کشود بعد ازان بہ تحریر تنقیح ہندسہ و حساب و مساحت پرداخت و جملہ اشکال و مسائل فنون مذکورہ بدلائل سابقہ و افکار لاحقہ مرتب ساخت و اعمال حسابیہ و ہندسیہ و مسائل مناظر و انعکاس را باسلوب خوب و طریق مرغوب از پردۂ السنہ غیر بزبان مروجہ ہند جلوہ ظہور و بروز داد و این کتابہا را بخدمت والی حیدر آباد فرستاد کہ مہرہ فنون بچشم قبول دیدند و بمرتبہ نہایت پسندیدند سلمہ اللہ تعالیٰ

ملا عیاض رامپوری تلمیذ مفتی شرف الدین رامپوری مردے بجاث بود کہ از ہر کسی بحث و مناظرہ میکرد او را کتابے است موسوم دستور المنتہی در صرف کہ بمقابلہ دستور المبتدی تالیف کردہ بجاے سوال و جواب لفظ شک فک دران اختیار کردہ

شاہ علی محمد اللہ برہانپوری از اکابر علمای و اعاظم عرفای برہان پور بود انوار الاسرار تفسیر قرآن مجید بزبان عرب در چہار مجلد از تصانیف شہیرہ او ست برد اللہ مضجعہ

حرف الغین المعجمۃ

مولوی غلام اللہ لاہوری فاضل اجل و عالم اکمل از علمای لاہور بود فیض علمی از ذات بابرکاتش شرقا و غربا رسیدہ مفتی غلام سرور لاہوری مصنف گنج تاریخ وغیرہ از تلامذہ او ست احمد دین و حمید دین دو عقب گذاشتہ در سال دوازدہ صد و ہفتاد و دو ہجری درگذشت

مولوی غلام حسنین قنوجی ابن مولوی حسین علی بن مولوی رستم علی قنوجی در سال دوازدہ صد و بست و یک ہجری متولد شدہ غلام حلیم نامش تاریخی است شاگرد مولوی محمد سعادت خان فرخ آبادی و مولوی ولی اللہ فرخ آبادی بود در سال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری از حج بیت اللہ الحرام مشرف شدہ بمدینہ منورہ از شیخ محمد عابد سندہی اجازت کتب صحاح و سنن یافت بمطالعہ کتب تصوف اکثر اوقات خود ش صرف نمود حاشیہ کتاب المنازل الاثنا عشر مؤلفہ

مولوی رستم علی جدش از تالیفات اوست در اواخر عمر مرتبہ دوم کہ سفر بیت اللہ اختیار کردہ بعد فراغ حج ہنگام مراجعت در بندر بمبئی سفر آخرت اختیار نمودہ داعی اجل رالبیک اجابت گفت در ابجد العلوم مطبوعہ در سال وفاتش حرف ہندسہ دوازدہ نوشتہ از صفر ہم صفر است ندانم بکدام سال وفات یافت

مفتی غلام حضرت لکھنوی علامہ زمان فقیہ دوران مفتی عدالت بلدہ لکھنو بود بسال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری وفات یافتہ شاعری تاریخ فوتش بنظم گفتہ و ہو ہذا ــــ ہر دمفتی غلام حضرت افسوس اکو بود بشہر لکھنو حاکم شرع بہ سال تاریخ رحلت آن مرحوم بہ فرمود کہ بود او حاکم شرع ــ

مولوی غلام رسول لاہوری از عمدہ ترین افاضل لاہور شاگرد و پسر مولوی غلام فرید لاہوری بود علمائے پنجاب بہ تلمذوی فخر میکردند بسال دوازدہ صد و پنجاہ وفات یافت ــ

مولوی غلام رسول پنجابی از علمائے پنجاب در فقہ و حدیث و تفسیر فاضل کامل اکثر اوقات وعظ میگفت مرید شیخ محمد نصیر مجددی بود بسیاری از تصانیف او بزبان پنجابی اند در سال دوازدہ صد و نود و یک ہجری درگذشت

حسان الہند سید غلام علی آزاد بلگرامی ابن سید نوح حسینی نسباً واسطی اصلاً و حنفی مذہباً و چشتی مشرباً و بلگرامی مولداً و منشاءً تاریخ بست و پنجم صفر روز یکشنبہ سال یکہزار و یکصد و شانزدہ ہجری در بلگرام متولد شدہ کتب درسیہ از اول تا آخر از سید طفیل محمد اترولوی خواند و لغت و سیر نبویہ صلعم و سند احادیث شریفہ و اشعار عربیہ و فارسیہ از جد مادری خود سید عبد الجلیل بلگرامی گرفتہ و عروض و قوافی نزد خال فنون ادبیہ امثال خود سید محمد بن سید عبد الجلیل استفادہ نمود و مرید سید لطف اللہ بلگرامی بود بزیارت حرمین شریفین فائز گشتہ و صحیح بخاری از شیخ محمد حیات سندھی در مدینہ منورہ قراءت کرد و اجازت صحاح ستہ از و گرفت و بہندوستان واپس آمدہ بمصاحبت نواب نظام الدولہ ناصر جنگ ابن نواب نظام الملک آصف جاہ حیدر آبادی رسید منجملہ تصانیف عربیہ او ضوء الدراری شرح صحیح بخاری تا کتاب الزکوٰۃ و تسلیۃ الفواد در قصائد خود و تراجم علما و دو دیوان عربی کہ در ہر دو دیوان سہ ہزار اشعار اند و ہفت صد اشعار عربی کہ در کتاب سبحۃ المرجان بطور مثال درج کردہ و سبحۃ المرجان فی آثار ہندوستان واز تصانیف فارسیہ او ید بیضا و سرو آزاد و خزانہ عامرہ و در تذکرہ شعرا و روضۃ الاولیا تذکرہ بعض اولیا و مآثر الکرام تاریخ بلگرام در ذکر اولیا

وفضلاء شعرای بلگرام وسند السادات فی حسن خاتمة السادات ودیوان فارسی ومظهر البرکات وسبعه
سیاره وغیره از ویادگار اند در سال یکهزار ودوصد هجری ازین جهان رحلت نمود نور الله ضریحه

حافظ غلام علی چریاکوٹی ابن شیخ نجابت الله عباسی از سلائل مولوی محمد احسن عباسی است
در اوائل حال یکی از سلحشوران عساکر بود روزی یکی از بزرگانش فرمود ای کاش در خاندان ما کسی
بودی که بجای فن تیغ وتبر سرمایه علم وهنر بدست آوردی وبجای وشنه وسپر کسب احادیث وخبر کردی
بسماع این کلام نبض غیرتش در حرکت آمد تا آنکه ردای رهنوردی بر زانکه امل بسته وبطلب گوهر علم
برلعله عجل لشتسته از یار ودیار بریده آستانه فیض کاشانه مولانا شاه عبد العزیز دهلوی پیوسته ودرانجا
تا دیر باز قیام ورزیده از علم درسیه فراغتی بدست آورده بوطن رسید وبتعلیم برادران قوم کوشید
طرز تعلیم مفید وپسندیده داشت ودر صرف ونحو رسائل نغز ودلکش دارد صاحب مروت واخلاق
کریمه بود در سال چهل وهشتم صدی سیزدهم جهان فانی را وداع نمود

مولانا غلام علی دهلوی از سادات علوی ومریدان مرزا مظهر جانجانان عارف بود کامل
جامع علوم ظاهر وباطن ولادتش در سن یازده صد وپنجاه وششم هجری بوقوع آمده چنانچه شاعری
تاریخ میلاد شریفش چنین یافته ؎ چو شخص چرخ هدی حضرت غلام علی ٭ شده ظهور فلکی در جهان جهان
بشگفت ٭ سن ولادت شریفش چه جست رافت دل ٭ سپهر هدایت شده طالع بگفت ٭ (۱۱۵۶) وبتاریخ بست
ودوم صفر سن دوازده صد وچهل هجری ازین جهان فانی رحلت فرموده در پهلوی مرشد خود مدفون
گشت از عبارت نور الله مضجعه (۱۲۴۰) سال وفاتش برمی آید مسود اوراق که تاریخ رحلتش تخرجه منظوم ساخته
اینست ؎ چو ماه چرخ هدی حضرت غلام علی ٭ برخ کشید ز ابر عدم نقاب ونهفت ٭ گزیده
پیر خرد لب بحسرت وافسوس ٭ سپهر هدایت نهفت (۱۲۴۰) سال بگفت

قاضی غلام غوث گوپاموی فاضل افضل وفقیه اکمل از احفاد قاضی مبارک شارح سلم بود
بخدمت ارتضا علی خان اکتساب علوم نموده هم بدرس وتدریس مشغول بودی چندی در ضلع کنتور
بملک مدراس بعهده قضای آنجا رونق بخش بوده ودو جلد فتاوی از تصانیف وی مشهور اند
سال دوازده صد وسی ودو هجری بحیدرآباد رخت هستی بسوی عدم بربست وهمانجا مدفون شد

مولوی غلام فرید لاهوری سهروردی عالم اجل فاضل اکمل جامع کمالات ظاهر وباطن

عابد ناہد ذاکر شاغل بود تمام عمر بتدریس و تعلیم طلبہ علوم بسر بردہ و از دنیا و اہل آن سروکارے نداشت تجرید و تفرید بر طبع گرامیش غالب بود بسال دوازدہ صد و شانزدہ ہجری جان بجان آفرین سپرد

شاہ غلام قطب الدین الہ آبادی مصیب تخلص ابن شاہ محمد فاخر زائر ابن شیخ خوب اللہ الہ آبادی مرید و خلیفہ پدر خود بود تولد او بغرہ محرم سال یکہزار و یکصد و سی و ہشت ہجری است تاریخ ولادتش از نیک بخت ازلی بادی برآید تکمیل علوم ظاہر بخدمت مولوی برکت اللہ الہ آبادی کردہ درایام حداثت سن ہنگامیکہ والد ماجدش بمکہ معظمہ رفت مسند آرای خلافت شدہ از تصانیف او دیوان فارسی کہ نہایت مرتب مضبوط است و مثنوی نان و قلیہ در جواب نان و حلوا و بستان الحقیقہ یادگار علم وینند در آخر عمر خود بعزم حج بیت اللہ رفتہ بتاریخ سلخ ذیقعدہ سال یکہزار و یکصد و ہشتاد و ہفت ہجری در بلد الحرام وفات یافتہ در قبہ ام المومنین خدیجہ کبری جانب راست مدفون گشت تاریخ فوتش منشی جوگل کشور شاگردش بہ تعمیہ گفتہ و ہو ہذا ــہ ذات پاک غلام قطب الدین ٭ رخت بربست زین جہان افسوس ٭ دل سوزان من سوال نمود ٭ سال این غم ز نوحہ خوان افسوس ٭

بادل سوختہ گفتم ٭ قطب الدین رفت زین جہان افسوس

مفتی غلام محمد لاہوری از اولاد امجاد شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی و پدر مفتی غلام سرور لاہوری جامع علوم و فنون بود مدام بکار تدریس و طبابت سرگرم می ماند و قوت حلال از کتابت قرآن مجید حاصل میکرد در سال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری وفات یافت

مولوی غلام محمد خان ساکن کوٹلی ولد رحمت خان عرف خان محمد از گروہ کھوکران ساکن کوٹ بخدمت بابرکت مولانا محمد سلامت اللہ کشفی کانپوری رسیدہ اکتساب علوم متعارفہ کردہ ورع و تقوی شعار و دثار خود ساختہ و تنہا نشینی مطبوع طبع شریفش بود بعد فراغ علمی اعزہ و اکابر موضع مذکور مستدعی قدومش بدان قریہ شدند وی گفت تا وقتیکہ ہمقوم ما ترک سود خواری و حجاب زنان از نامحرمان اختیار نخواہند کرد بدان موضع قدم نخواہم نہاد ہرگاہ مردم ہمقوم او ہر دو شرط را بقبول کردند وی بوطن آمدہ تا حیات خود ہمہ را پابندی شریعت غرا ہدایات نمود و مسجدی دران موضع تعمیر کردہ آخر کار بحکم کل نفس ذائقۃ الموت در تاریخ چہاردہم ربیع الاول روز یکشنبہ سال اول صدی چہاردہم ہجرت رحلت فرمودہ بمسکن خود مدفون گشت علیہ الرحمۃ والغفران

کھوکھر بکاف تازی مضموم مخلوط بہا و واو ساکن و فتح کاف تازی مخلوط بہا و رای مہملہ ساکنہ گروہی است از اہل اسلام کہ لقب خانی دارند و اصل شان از پنجاب است چنانکہ از تاریخ فرشتہ وغیرہ مستنبط میشود وانیان خود را شیخ میدانند و لفظ خان برخود خطا گاہی انکارند و ہمہ سنی مذہب اند کوٹ بضم کاف تازی و واو ساکن مجہول و تای ہندی دیہی است در دوابہ گنگ و جمن متصل جانب چپ دریای جمن اکنون بضلع فتحپور ہسوہ تعلق دارد

قاضی غلام مخدوم چریاکوٹی ابن قاضی عبد الصمد عباسی بفطانت و ذکا چون پدر مشہور بود و بکرم و سماحت بالسنہ مردم مذکور بعد تکمیل علوم متداولہ شوق تعلم زبان سنسکرت در دلش پدید آمد تا آنکہ در تحصیل زبان مذکور حظی وافی برگرفت و بمقام بنارس کہ معدن مہرہ زبان مرقوم است میان ماہران این فن امتیازی کافی یافت طبعی سخن سنج داشت بزبان فارسی دیوانی ترتیب داد چون زبان ورع و نیاز و یکش رسید ہمہ را بجز ہمیہ در آتش سوزان نہاد اشعارش کہ بر صفحہ السنہ مردم ملفوظ بودند اندکی از انجملہ اینست ع بباغ دہر نہ گل ماند و نی سمن باقیست ٭ ز عندلیب پری چند در چمن باقیست ٭ دلم بسوخت تنم سوخت و استخوان ہم سوخت ٭ تمام سوختم و ذوق سوختن باقیست ز فیض خان بکرم خوشتم نیم محتاج ٭ درون سینہ دلی حسرت وطن باقیست ٭ صدیقی الصدوق مولوی محمد فاروق چریاکوٹی کہ سلسلہ نسبتش بدو واسطہ بصاحب ترجمہ میرسد غزلی بجواب غزل مذکور انشا فرمودہ برای تربیت ناظرین سخنور بزبان قلم سپردہ می آید غزل نہ آن پیالہ نہ آن می نہ آن چمن باقیست ٭ مگر ز ہیچ و دیم قصہ کہن باقیست ٭ چنان گداختہ ام من کہ غیر یاد تو نیست ٭ ز من ہر آنچہ در آغوش پیرہن باقیست ٭ بہر چہ داد خداوند شادم و لیکن ٭ درون دل ہوس طائف و یمن باقیست ٭ خجل ز منت دشنام تو شدم ای جان ٭ کہ بر زبان تو زین حیلہ یاد من باقیست الغرض موصوف الترجمہ بجای پدر بزرگوارش بعہدہ قضا مامور بودہ بسال پنجم از صدی سیزدہم ہجرت بعمر پنجاہ سالگی جہان فانی را پدرود فرمود غفر اللہ تعالے

مولوی غلام محی الدین بگوی ابن حافظ نور حیات بن حافظ محمد شفا بن حافظ نور محمد بگوی عالم اجل فاضل اکمل فقیہ و محدث جامع کمالات صوری و معنوی بود بروز دوشنبہ ماہ محرم سال دوازدہ صد و سہ ہجری متولد شدہ قرآن شریف از حافظ حسن نظراً قرات کردہ بعدہ بماہ مبارک رمضان یک پارہ روزانہ حفظ کردہ بشب در تراویح میخواند تا اینکہ در یکماہ حافظ

قرآن گشت و تحصیل علوم متوجہ شد چونکہ ذہن و ذکای کامل داشت بملک پنجاب کسی ویرا تعلیم دادن نتوانست بالآخر او مع برادر خرد مولوی احمد الدین کہ ہشت سالہ بود بدہلی قدوم آوردہ از علمائے دہلی علوم معقول و منقول خواندہ علم حدیث بخدمت مولوی محمد اسحاق تحصیل نمودہ سند آن از مولانا شاہ عبد العزیز یافتہ ہرگاہ فارغ التحصیل گشت بلاہور رسیدہ در لال مسجد تا سی سال بتدریس طلبہ علوم اشتغال داشت پس بوجہ بیماری استرجا بمسکن خود موضع بگا متعلقہ بھیرا مضاف لاہور آمدہ تا چاردہ سال بیمار ماند و ہم در انحالت باب تدریس و تعلیم مفتوح داشت دبشب دوشنبہ ماہ شوال سال دوازدہ صد و ہفتاد و سہ ہجری وفات یافتہ در موضع بگا مدفون شد و دو فرزند خلف الصدق عقب خود گذاشت یکی حاجی مولوی غلام محمد کہ امام جامع مسجد لاہور است دوم مولوی عبد العزیز کہ امام جامع مسجد بھیرا است سلمہما اللہ تعالی

حافظ سید غلام میر سندیلی ابن سید قلندر بخش بن مولوی عبد اللہ ابن سید زین العابدین مخدوم زادہ سندیلہ بخدمت مولوی حیدر علی سندیلی و مولوی ظہور اللہ لکھنوی و مولوی عبد الواجد خیر آبادی تحصیل علوم کردہ اکثر بنواح کلکتہ تاچانہ بسر می برد باز بسندیلہ مراجعت نمودہ بدرس طلبہ پرداخت سوم ذیقعدہ سال دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری وفات یافتہ بمقابر امرہرہ واقع قصبہ سندیلہ مدفون گشت

مولوی غلام نجف حقانی سندیلی ولد احمد شاہ ولد حافظ عنایت اللہ حقانی از شیوخ قصبہ سندیلہ دانشمند کثیر الدرس و حامل قرآن سریع التلاوۃ بود اکثر ماہ رمضان المبارک بیک شب ختم نمودی در سال دوازدہ صد و پانزدہ ہجری رحلت نمود

شیخ غلام نقشبند لکھنوی ابن شیخ عطاء اللہ یگانہ روزگار جامع شریعت و طریقت بود وی رحمۃ اللہ علیہ تلمیذ میر محمد شفیع دہلوی شاگرد شیخ عطاء اللہ مذکور است و شیخ عطاء اللہ شاگرد شیخ پیر محمد لکھنوی بود لاکن شیخ غلام نقشبند فاتحہ فراغ بردست شیخ پیر محمد لکھنوی کہ استاد پدرش بود خواندہ دتمام عمر گرامی خود بافادہ و تدریس طلبہ علوم بسر بردہ جمعی کثیر از افاضل از اد ارسبایۂ تربیتش بمراتب خود رسیدند و سلسلہ تعلیم اکثر علمای ہندوستان بدوی پیوندد شاہ عالم ابن اورنگ شاہ عالمگیر پادشاہ غفرہ کمالش استفا کردہ اورا بحضور طلبید و باعزاز و اکرام تمام پیش آمد شیخ مجملا تذکرہ

استاد سید عبد الجلیل بلگرامی است که ذکرش گذشت تفسیر ربع قرآن مجید مع حاشیهٔ آن و نیز تفسیر چند سور قرآنی و فرقان الانوار و رسالهٔ لامعهٔ عرشیه در وحدت وجود و شرح قصیدهٔ خزرجیه وغیره از تصانیف معتبرهٔ وستنده و بیند واقع سلخ رجب سال یکهزار و یکصد و بست و شش هجری این جهان بی بود را پدرود فرموده به لکهنؤ مدفون گشت نور الله مرقده

مولوی غلام یحیی بهاری مسقط راس او موضع اکبر المتصل قصبهٔ نگرنهسه از توابع بهار است که از بهار بفاصلهٔ هشت کروه ما بین پتنه و بهار واقع شده دانشمند متبحر و سرآمد علمای روزگار بود و در ذہانت و منطق دانی گوی سبقت به اماثل و اقران خود ربوده از تصانیف او حاشیه بر میر زاهد رسالهٔ متداول علمای زمان است در سال یازده صد و بست و هشت هجری وفات یافته در بهار بیرون احاطهٔ درگاه مخدوم شرف الدین قدس سره مدفون گشت رحمة الله علیه ـ اکبر بکسر اول و فتح کاف عربی و سکون بای تحتانی معروف و رای هندی در آخر ـ نگرنهسه بفتح نون و کاف فارسی و سکون را و نون مضموم و های ساکنه و سین مفتوحه در آخر های مختفی

میر غیاث الدین قزوینی محمد ابن میر عبد اللطیف قزوینی از عمده ترین افاضل عهد جلال الدین اکبر پادشاه بود در علم سیر و تواریخ و اسماء الرجال و سائر محاضرات آیتی بود از آیات پروردگار و برکتی بود از برکات روزگار در قوت حافظه ثانی لوح محفوظ باید شمرد در خدمت بادشاه بخواندن علم تاریخ و سائر کتب نظم و نثر شبانه روز اشتغال داشت بخطاب نقیب خان ممتاز بود

حرف الفاء

ملا فتح الله اودهی در اوائل حال از علمای نامور دهلی بود سالها در مسجد جامع دهلی که پایین منار شمسی است بر مسند درس و افاده جا داشت و در آخر مرید و خلیفهٔ شیخ صدر الدین حکیم شد و بسلوک این طریق مشغول گشت گویند که وی ریاضات بسیار کشید ولیکن نفحهٔ از آن بمشام جانش نرسید شکایت این حال پیش پیر خود برد فرمود که ترک درس کن و کتب از ملک خود بدر کن او همچنان کرد مگر کتابی چند که بسمت نفاست و لطافت موسوم بودند نزد خود نگاه داشت هنوز فتح باب معرفت در توقف بود تا بقیهٔ کتب را نیز از خود جدا کرد او را دیدند که بر لب آبی نشسته اجزای آنرا میشست و آب از چشم او میرفت تا لوح ضمیرش از نقش ماسوی الله پاک شده در

بدل آن علم باطن نسبت یافت شیخ قاسم اودہی دہلوی از مریدان اوست رسالۂ دارد مسمے
بآداب السالکین رحمۃ اللہ علیہما

میر فتح اللہ شیرازی شیعی مذہب از سادات شیراز اعلم العلمای زمان بود جمیع علوم عقلی ونقلی وحکمت وہیئت وہندسہ ونجوم ورمل وحساب وطلسمات ونیرنجات وجر اثقال نیکو میدانست ولیاقت رصد بندی داشت ودر علوم عربیت وحدیث وتفسیر وکلام نیز نسبت او مساوی است شاگرد غیاث الحکما ودو تصانیف خوب دارد میر موصوف اگرچہ در مجالس بغایت خلیق ومتواضع نیک نفس بود لیکن آن ساعت کہ بدرس اشتغال داشتی بشاگردان غیر از فحش والفاظ رکیکہ دیگر بزبانش نرفتی ازین جہت کم مردم بدرس او میرفتند وشاگردے رشید ہم از وبرنخاستہ چند سال در دکن پیش عادل خان حاکم آنجا بود چون درسن نہصد ونود ہجرے بملازمت اکبر شاہی آمد بعضد الملک مخاطب گردیدہ بملک کشمیر در نہصد ونود وہفت ہجری وفات یافتہ بمقام تخت سلیمان مدفون شد

از مصنوعات او آسیائی بود کہ خود حرکت میکرد وآرد سائیدہ می شد وآئینۂ کہ از دور ونزدیک اشکال غریبہ در و مرئی میگشت وبندوقیکہ بیک گردش دوازدہ آوازے دادے

بابا فتح محمد برہانپوری عالم علوم عقلیہ ونقلیہ محدث وعارف باللہ مدام در برہانپور درس دادی علم فقہ وحدیث وتفسیر از والد ماجد خود مولانا عین العرفا شاہ محمد عیسیٰ جند اللہ برہانپوری اکتساب نمودہ جداو شیخ محمد قاسم سندہی بہ لقب رئیس المحدثین شہرت داشت مرقدش بمکۂ معظمہ است

مولوی فخر الدین زرادی بزرگی بود جامع علوم وتقوی ودر امر دین صلابتی تمام وحظے وافر داشت در اوائل حال پیش مولانا فخر الدین ہانسوی در شہر دہلی تعلیم میکرد وبخوش طبعی وقت سخن وفصاحت عبارت از ممتازان اہل شہر بود عاقبت مرید وخلیفہ سلطان المشائخ حضرت نظام الدین اولیا قدس سرہ شدہ از میان متعلمان برآمدہ در سلک درویشان منسلک گشت وبیشتر احوال در سفر بودی ودر صحاری وبیابانہا عبادت خدا کردی وصوم دائم داشتی ودر زمانیکہ در عہد محمد تغلق شاہ بادشاہ دہلی مردم دہلی را بدیوگیر میفرستادند او نیز رفت از انجا بزیارت خانہ کعبہ رفت واز انجا بہ بغداد رفتہ علم حدیث بحث کرد ہنگام بازگشت مرکب

غرق آب شد و مولانا بدرجهٔ شهادت رسید در صرف کتابی ازو مشهور است رحمة الله علیه

مولوی **فخر الدین احمد آله آبادی** از اولاد امجاد شاه رفیع الزمان مرحوم آله آبادی که یک دائره منجمله دوازده گانه آله آباد بنام نامی شان بمحله یحیی پور مشهور است رکنی بود از شرفای شهر آله آباد بشهر لکهنؤ در خدمت علمای عصر یعنی مفتی محمد یوسف و مولوی نعمت الله و مفتی محمد اصغر و مولوی حسین احمد محدث لکهنوی فرنگی محلی و آخون شیر محمد ولایتی تحصیل علوم متعارفه متداوله نموده بعد فراغ علمی مراجعت به آله آباد وطن خود فرموده وساده آرای مسند ارشاد حسب خاندان خود گردیده و بحج بیت الله الحرام شرف اندوز شد علاوه آن افادهٔ درس بطلبه و افاضهٔ معالجه بمرضی نیز میفرمود بوجه حذاقت و شهرت معالجه ملقب بحکیم بادشاه شد اکثرے از خلفای طریقت و تلامذه علوم ببرکت فیض شان نامی و گرامی شدند مثل مولوی مسیح الدین احمد خلف و خلیفه موصوف الذکر و مولوی محمد عبد السبحان ساکن احمد آباد نارہ و برادر زادهٔ شان مولوی حافظ عبد الکافی وغیرهم منجمله تصانیف ممدوح الذکر رساله تفرقة البدعة والسنة و کشف الالسنة عن تکفیر الفرقة الرفضه و رسالهٔ بشیر و نذیر و رسالهٔ مولد شریف و رسالهٔ مناسک الحج و رسالهٔ ازالة الشکوک و الاوهام بجواب تقویة الایمان و فاتحه فی جواز الفاتحه مشهور اند بالجمله بمصداق آیهٔ کریمه کل من علیها فان بعمر هفتاد و دو سالگی بتاریخ بست و سوم ربیع الثانی یوم جمعه سال یکهزار و سه صد و سه هجری از دار فنا بدار بقا رحلت فرموده بمحله یحیی پور منجملات شهر آله آباد مدفون شد علیه الرحمة والغفران

فرید واحد العین از شاگردان سید شاه میر سامانه بود و اوراچنان نشان میدهند که با آنکه تحصیل چندان نکرده بود اما هر مسئلهٔ مشکل و بحث دقیق و غامض را از هر کتاب مستفتیانه که از وی پرسیدند در لحظهٔ قلم و دوات گرفته در سلک تحریر کشیده حل می ساخت اما توت التقریر بلکه قرأت آنچه خود می نوشت نه داشت

مولوی **فرید الدین احمد** بن سید محمد راجی بن مولوی سید یا دعلی مشهدی کرّوی ذهن و ذکای جبلی دارد بادو کل در خدمت مولانا محمد سلامت الله کشفی کانپوری و دیگر علمای وقت اکتساب علوم متداوله نموده متوجه بتعلم قوانین انگریزی شد و در قانون دانی و معاملات فهمی مشار الیه اماثل و اقران و مورد عنایات حکام والاشان گشت چندی بوکالت های کورٹ زان بعد بعهدهٔ سب جج امتیاز داشت الحق اگر بعد تحصیل علوم بخدمت علمی کمر بستی کم از ملا حسن سهالوی و ملا عبد الغنی نبودے در ینحالت هم متاع و عقار که وی دارد دیگر همچشمان را کم داده اند با این همه اغزه و اقربا پروری

اشعار خاص وست بتقریب جوبلی ملکہ انگلستان وقیصر ہند و نیز بخطاب خان بہادر امتیاز یافتہ
سلمہ اللہ تعالے

مولوی فضل امام خیرآبادی شیخ فاروقی شاگرد رشید مولوی سید عبدالواجد خیرآبادی بمنصب صدرالصدوری شاہجہان آباد از سرکار انگریزی عزت و امتیاز داشت بر میرزاہد رسالہ و میرزاہد ملا جلال حواشی متینہ نوشتہ و در علوم عقلیہ گوی سبقت ربودہ آمدنامہ کہ در ان قواعد فارسی بیان کردہ و نیز ترجمہ چند علمای جوار لکھنو تحریر فرمودہ بس مفید مبتدیان ست پنجم ذیقعدہ سال دوازدہ صد و چہل وسہ ہجری داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ بفردوس برین شتافت

مولوی فضل اللہ سندیلی ابن سید شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ در اوائل از مولوی زین العابدین سندیلی تحصیل علوم کردہ تکمیل آن در قصبہ گوپامئو بخدمت علمای عصر آنجا نمودہ مرید وسجادہ نشین والد خود بود بہدایت وارشاد طالبین ہمپرداخت باواخر صدی دوازدہم وفات یافتہ بمقبرہ کریم باغ اندرون روضہ پدر خود واقع قصبہ سندیلہ مدفون گشت

مولوی فہیم اللہ سندیلی ابن سید صلح اللہ بن سید غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ در سال دوازدہ صد وسہ ہجری متولد شدہ بخدمت مولوی احمد بخش سندیلی و مولوی ہادی ساکن دیوا و مولوی غلام حسین بنگالی و مولوی اسلم بلگرامی و مولوی نورالحق لکھنوی و مولوی محمد حیدر فرنگی محلی لکھنوی و مولوی سراج الحق فرنگی محلی لکھنوی و مفتی محمد اصغر فرنگی محلی و مولوی محمد جعفر ساکن کسمنڈی اکتساب علوم نمودہ وبیعت ارادت از والد خود حاصل کردہ ہموارہ درس میداد و وعظ میفرمود بتاریخ بست و دوم صفر سال دوازدہ صد وپنجاہ ونہ ہجری وفات کرد بصحن مسجد مخدوم صاحب واقع قصبہ سندیلہ مدفون گردید

شاہ فضل اللہ برہانپوری به لقب نائب رسول اللہ شہرت داشت اصلش از جونپور است و برہانپور وطن اقامت اوست کہ در انجا متوطن شدہ مدرسہ بنیاد نہاد و مدام بدرس فقہ وتفسیر وحدیث وتصوف مشغول می بود مصارف مدرسہ وطلبہ بادشاہ وقت خود میداد وفات وی در سن ہزار و پنج ہجری در برہانپور وقوع یافتہ ہمدر انجا مدفون گشت

مولانا فضل الرحمن اوصاف حمیدہ وخصائص پسندیدہ شان بحدانند کہ قلم مقطوع اللسان

شمہ ازان بر صفحۂ قرطاس بی اساس برنگارد و انسان ضعیف البنیان راچہ یارا کہ عشر عشیر آن بعرض بیان آرد سہ لا یدرک الواصف المطری خصائصہٗ وان یک سابقاً فی کل ما وصفا٭ بالجملہ نام والد ماجد شان اہل اللہ بن محمد فیاض متوطن قدیم قصبۂ ملانوان ضلع اونام ممالک اودہ از اولاد امجاد مخدوم شیخ محمد ملانوان مصباح العاشقین است حضرت شان بذات خود قصبۂ مرادآباد ضلع اونام را کہ از ملانوان سہ کروہی فاصلہ دارد بقدوم سکونت رونق بخشیدہ اند و بعض اولاد شان ہنوز بقصبۂ ملانوان مقیم اند حضرت موصوف الالقاب در سال دوازدہ صد و ہشت ہجری ولادت یافتند چنانچہ فضل رحمن بدون الف ولام تعریف والف بعد میم نام تاریخی و شان است بدین حساب عمر شریف تا سال سیزدہ صد و پنج ہجری کہ زمانۂ تالیف مجموعۂ ہذا است نود و ہفت سال می شود اللہم متع المسلمین بطول بقائہ تحصیل علوم درسیۂ رسمیہ بخدمت اساتذۂ وقت کہ مشہور ترین آنہا مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی و مرزا حسن علی کبیر محدث لکھنوی و مولوی محمد اسحاق دہلوی اند فرمودند ورع و تقوی و اتباع فقہ و حدیث شعار و دثار او شان است ارادت بیعت و اجازت خلافت از حضرت شاہ محمد آفاق دہلوی و نیز از حضرت شاہ غلام علی دہلوی قدس اللہ سرہما دارند چون از بدو سن شعور طبع گرامی باشغل باطن مجبول شدہ اتفاق تدریس و تصنیف نیفتاد و در اوائل حال گاہی بہ تذکیر و موعظت می پرداختند الحال بوجہ ضعف جسمی کہ لازمۂ این عمر است آنہم نمی شود مگر تاہم فی زماننا مرجع خلائق اند صغیر و کبیر و توانگر و فقیر مشہور و غیر مشہور از نزدیک و دور سے آیند و بشرف بیعت بہرہ یاب سے شوند دام اللہ فیضہ علی رؤس المسترشدین مؤلف اوراق بماہ ذیحجہ سال سیزدہ صد ہجری از وطن مالوف بارادۂ استلام سدۂ منیفہ تا بگنج مرادآباد رفتہ و رانجا بدریافت آمد کہ از او نام تا مرادآباد آب باران سر بطغیانی دارد کہ عبور بسواری عرابہ و پالکی وغیرہ دشوار است ناچار بر بیان حال شعر مشہور آوردہ بر بیان واپس آمدم سہ تہی دستان قسمت راچہ سود از رہبر کامل٭ کہ خضر از آب حیوان تشنہ می آرد سکندر را

مولوی فضل رسول بدایونی

ابن مولوی شاہ عبدالمجید قدس سرہما بماہ صفر سنہ دوازدہ صد و سیزدہ ہجری متولد شدہ نام تاریخی وی ظہور محمد است تکمیل و تحصیل کتب درسیہ متداولہ بخدمت مولوی نورالحق فرنگی محلی خلف مولوی انوارالحق شاگرد ملک العلما بحرالعلوم رحمۃ اللہ علیہ نمودہ

نموده به قصبهٔ ردولی پیشگاه مزار پر انوار مخدوم شاه عبدالحق قدس سره واکابر علمای وقت مثل
مولوی عبدالواسع ومولوی عبدالواجد خیرآبادی ومولوی نورالله فرنگی محلی وغیرهم رسم دستاربندی
ادا فرمودند زان بعد علم طب از حکیم سید ببر علی خان موهانی وعلم حدیث وتفسیر از شیخ المکه عبدالله
سراج وشیخ المدینه شیخ عابد مدنی وعلم تصوف از والد ماجد خودش حاصل نموده ونیز بیعت و
خلافت در سلسلهٔ قادریه چشتیه از والد خود یافته چند بار بحرمین شریفین رفته از حج وزیارت
مشرف گشت یکبار از دہلی احرام بسته پیاده تا بمبئی رسیده وازانجا بسواری جهاز بجده فرود آمد
وازجده بمدینه پیاده رفته همچنین به کمال جذب وارادت به بغداد خیر البلاد رفته سجاده نشین وسادهٔ
غوثیه حضرت سید علی هم از خود اجازت خاص بوی عطا فرموده بالجمله همواره بهدایت وتعلیم خلائق
وتدریس می پرداخت ودر بیخ کنی وہابیه کوشش بلیغ می نمود بسیاری از علماء وفضلای عالی بسایهٔ
تربیتش نشو ونما یافتند ازانجمله مولوی فیض احمد بدایونی ومولوی سخاوت علی جونپوری ومفتی اسدالله
الهٔ آبادی ومولوی شاه احمد سعید رامپوری ومولوی عنایت رسول چریاکوتی هستند سوم
جمادی الثانی سال دوازده صد وهشتاد ونه هجری روز پنجشنبه بعد نماز ظهر بعمر هفتاد وهفت سالگی
جهان فانی را پدرود فرموده در بدایون مدفون گشت برد الله مضجعه مولوی عبدالسلام مرادآبادی
تاریخ وفاتش در فقرهٔ انا فضل الرسول یافته تصانیفه المشهورة بوارق محمدیه. تصحیح المسائل
معتقد منتقد. سیف الجبار. فوز المؤمنین. تلخیص الحق. احقاق الحق. شرح فصوص الحکم. رسالهٔ طریقت
حاشیه میر زاہد. حاشیه ملا جلال. طب الغریب. رسائل دیگر بمسائل شتی

مولوی فضل حق خیرآبادی عمری حنفی ماتریدی چشتی درسال دوازده صد ودوازده هجری
ولادت یافته شاگرد پدر خود مولوی فضل امام است حدیث از مولانا عبدالقادر دہلوی اخذ کرده و
قرآن مجید در چهار ماه یاد گرفته وفراغ علمی بعمر سیزده سالگی حاصل نمود مرید شاه دهومن دہلوی
بود در علوم منطق وحکمت وفلسفه وادب وکلام واصول وشعر فائق الاقران واستحضار
فوق البیان داشت نظمش زائد بر چهار هزار اشعار خواهد بود از بلاد بعیده طلبهٔ علوم آمده ازو
مستفید می شدند بسال دوازده صد وشصت وچهار هجری مؤلف همیدان بمقام لکهنؤ بخدمتش
رسیده دید که در عین حقه کشی وشطرنج بازی تلمیذی را سبق افق المبین میداد ومطالب کتاب بلا

بر سلّم با حسن بیانی دل نشین می نمود تالیفات رائقه واسعانگو ژان او را بزمانه فساد هند قید کرده بجزیرۂ رنگون فرستادند همدرانجا بتاریخ دوازدهم صفر سال دوازده صد و هفتاد و هشت هجری وفات یافته **تصانیفه** الجنس الغالی فی شرح الجواهر الغالی حاشیه شرح سلّم قاضی مبارک حاشیه افق المبین حاشیه تلخیص الشفا - الهدیة السعیدیة در حکمت طبعی - رساله تحقیق العلم والمعلوم - الروض المجود فی تحقیق حقیقة الوجود - رساله تحقیق الاجسام - رساله تحقیق کلی طبعی وتشکیک در ماهیات وتاریخ غدر هندوستان خلف رشید وی مولوی عبدالحق که آئینه کمال بود الحال بریاست رامپور تعلق دارد

شیخ فضیل کالپوی پسر کلان شیخ جلال واصل کالپوی در وادی عربیت دستگاهی غریب داشت اشعار و قصائد عربیه بفصاحت تامه ازوست این مطلع قصیده ویست که در جواب معین الدین الطغرائی گفته ؎ یا جمیل الوجه وجهی عن قدیم الحال حال ؛ راح روحی بالنوی والدمع کالسلسال سال ؛ و مطلع قصیده طغرائی اینست ؎ یا خلی البال قد بلبلت بالبلبال بال ؛ بالنوی زلزلت قلبی فهو بالزلزال زال ؛ و شیخ فضیل موصوف توضیح نثر و نظم عربی که بر تفسیر شیخ فیضی نوشته دلالت برکمال او دارد

مولوی فقیر محمد جہلمی بن حافظ محمد سفارش بموضع چتن که از شهر جهلم بفاصله دو میل جانب غرب است بروز پنجشنبه در دوازده صد و شصت هجری متولد شده تحصیل علوم عرفی درسیه بخدمت میان قطب الدین ساکن تالیان و والد و میان غلام محمد ساکن موضع بناده و مولوی نور احمد ساکن موضع کمانی کوٹلی وغیره علمای عهد تحصیل کرده رفته رفته بسلک تلامذه مفتی صدر الدین خان صدر الصدور دهلی منسلک گشته باندک زمانی فارغ التحصیل گشت و بوطن مالوف واپس آمد و در رد مذهب نصاری کوشش بلیغ دارد الحال مالک و مربی مطبع سراج المطابع واقع جهلم است ترجمه تصدیق المسیح و حاشیه صیانة الانسان عن وسوسة الشیطان و حدائق الحنفیه در تذکرۂ علمای حنفی و زبدة الاقاویل فی ترجیح القرآن علی الاناجیل و رساله آفتاب محمدی از تصانیف وی سلمه الله تعالی

مولوی فیض احمد بدایونی ابن حافظ غلام احمد بن مولوی شمس الدین ابن مولانا محمد علی بدایونی ولادت وی در حدود دوازده صد و بیست و سه هجری روداد - جمله علوم عقلی و نقلی بخدمت خال خود مولوی شاه فضل رسول بدایونی بکمال تحقیق و تدقیق تحصیل نموده مرید مولانا شاه

عبدالمجید جد مادری خود بود تشریح کمالات علمیہ و حالات قدسیہ وی درین مختصر گنجائش ندارد و منجملہ تالیف او حاشیہ صدرا و حواشی فصوص فارابی و دواوین ثلثہ عربی و فارسی دارد و در مناقب حضرت غوث الاعظم قدس سرہ بود ند کہ اکثر از انہا در فتنہ عامہ ہند ضائع شد ند وی رحمۃ اللہ علیہ درحدود سال دوازدہ صد و ہفتاد و چہار ہجری رحلت فرمود

ملا فیروز کشمیری معروف بہ بچاگنائی والد بابا نوئی گنائی بعنفوان شباب از زیارت حرمین شریفین مشرف شدہ واپس بہندوستان آمدہ در بدایون باکتساب علوم کوشش نمود مگر بے سود بود آخر بر ہنمونی طالع بخضر علیہ السلام دوچار گشت از و استدعای علم کردہ وی اورا تعلیم علوم نمود صاحب ترجمہ بر فقہ و حدیث و تفسیر وغیرہ فائق اقران گشتہ بعہدہ افتای کشمیر عز امتیاز یافت و مرید میر حمزہ کشمیری شدہ در عہد حسین شاہ والی کشمیر بسال نہصد و ہفتاد و سہ ہجری بعمر ہفتاد سالگی از دست اہل تشیع کشتہ شد شیخ یعقوب صیرفی در تاریخ فوت او فرمودہ انچہ تاریخ در دین وحید گفت شمازبہر دین ملا شہید ازفرزندانش ملا عبدالوہاب دانشمندی صاحب تالیف بود بر حاشیہ قدیمی شرح مواقف و شرح شمسیہ حواشی او نوشتہ

حرف القاف

قاضی خان ظفر آبادی نامش یوسف تا دیوم ظفر آباد مرید و خلیفہ شیخ حسن ابن طاہر جونپوری جامع علوم ظاہر و باطن و بصفت قناعت موصوف بود نصیر الدین محمد ہمایون شاہ ہر چند از وی التماس قبول نذری کرد وی قبول نکردہ گفت ۵ از خدا خواہم دا زغیر نخواہم بخدا کہ نخواہم بندہ غیر و بخدای دگر استہ چون فرمان معافی پیش شیخ عبداللہ کہ اکبر اولاد او بود بردند وے نیز قبول نکرد و گفت پسر باید کہ بمتابعت پدر رود وفات قاضی خان پانزدہم صفر سال نہصد و ہفتاد بود مرقدش در ظفر آباد سواد جونپور است

قاضی قاضن بہکری ابن قاضی ابوسعید بن قاضی زین الدین بہکری سرآمد علماء وقت باقراع فضائل حفظ قرآن و علم قرآت نکو آراستہ بود در فقہ و تفسیر و حدیث و تصوف دعربیت انشا مہارتی کافی نو اشت و در وادی سلوک بسے ریاضات کشیدہ و بزیارت حرمین شریفین رسیدہ بسیر و سفر بسیار کردہ بالآخر در سلک مریدان سید محمد جونپوری بدعی مہدویت منسلک گردید

لهذا علمای وقت بر وطعن داشتند از مرزا شاه حسن حاکم سند قضای بهکر یافته بجای موروثی نشست در کبرسن از آن استعفا جسته به برادرش قاضی نصر الله سپرد و در سال نهصد و پنجاه و هشت هجری در گذشت بهکر به بای موحده مفتوح مخلوط بها و کاف عربی مشدد مفتوح مخلوط بهای هوز و رای مهمله نام شهریست از مضافات سند

ملا قاسم کاهی تخلص از علم تفسیر و هیأت و کلام و تصوف و بهره تمام بود و هم در موسیقی تصنیف دارد اگرچه صحبت مشائخ متقدمین و زمانه مولانا جامی قدس سره السامی و غیر ایشان دریافته اما تمام عمر بالحاد و زندقه صرف کرده مع ذلک صفت و آراستگی و آزادگی و بذل و ایثار به درجه اتم داشت دیوان اشعار او مشهور هست و گل افشان نام مثنوی در جواب بوستان سعدی قافیه بقافیه گفته مطلع شنیست
ع جهان آفرین را بجان آفرین ٭ بجان آفرین صد جهان آفرین ٭ از عهد همایون شاه تا عهد اکبر شاه زنده بود تاریخ فوتش بدریافت نرسید

سید قطب الدین محمد بن الحسنی الکروی ابن سید رشید الدین احمد بن الغزنوی که سلسلهٔ النسب پدری وی بحضرت امام حسن بن امیر المؤمنین علی رضی الله عنهما می پیوندد عالم متبحر و فقیه نحریر صاحب ولایت و مجاهد فی سبیل الله بود در پانصد و هشتاد و یک هجری متولد شده بعهد سلطان قطب الدین التمش از غزنی بدهلی قدم آورده و از آنجا بموضع کرّا بالضم کاف عربی و رای مهمله مشدده مفتوحه در آخر الف که قریب قصبه هسوه بمسافت نیم فرسنگ واقع هست و به کرّا سادات شهرت دارد رخت اقامت انداخت پس از آن به نیت غزا و جهاد بخطه کرّا بفتح کاف عربی و رای هندی و الف که مقابیست بر لب گنگ محاذی مانک پور رونق افروز شده با راجه جی چند غزا فرموده غالب آمد و بعمر نود و شش سالگی بمقام کرا سوم رمضان سال ششصد و هفتاد و هفت هجری رحلت فرمود سه پسر عقب خود گذاشت سید نظام الدین سید قوام الدین مقیم دهلی سید تاج الدین قاضی بدایون اولاد امجاد سید موصوف الرحمة در قصبات کرّا و نصیر آباد و در ذولی و کونده و پتّی و اجهو و رسول پور و کرولی و منعم آباد در راجپور و گوالیار و کرّی و جهیزا و دهلی و بدایون و هسوه و غیره سکونت دارند بسادات قطبیه مشهور اند

ملا قطب الدین شهید سهالوی از شیوخ انصاری است که نسبش بسیدنا ایوب انصاری رضی الله عنه صاحب رسول الله صلی الله علیه وسلم می پیوندد یکی از بزرگان تا مدینه طیبه بهرات آمده

متوطن شد و از اولاد امجادش خواجه عبد الله انصاری مشهور و معروف در هرات مدفون است از
احفاد خواجه موصوف شیخ علاء الدین انصاری بهند آمده بجوار دهلی سکونت ورزیده وفات یافت
از احفاد علاء الدین صدر الدین ذکریا نظام الدین بقصبه سهالی مضافات اوده رخت اقامت انداخت
وی به پشت هشتم از ملا قطب الدین شهید بود ملای صاحب ترجمه امام الاساتذه و مقدام الجهابذه معدن
علوم عقلیه مخزن فنون نقلیه بود اخذ علوم از ملا دانیال چوراسی شاگرد ملا عبد السلام ساکن دیوه و
از قاضی گهاسی شاگرد شیخ محب الله اله آبادی کرده عمر عزیزش بشغل درس بسر برد گوی ریاست
علمی بچوگان لکهنو برد ختم شد و سلسله تلمذ اکثر علمای هند بدو منتهی می شود. در قصبه سهالی دو فریق از شیوخ
یکی عثمانی دوم انصاری مقیم و فائض بودند و هر دو فریق بوجه مشارکت زمینداری قصبه سهالی باهم نزاع
موروثی داشتند در سال یازده صد و سه هجری شیوخ عثمانی وقت شب بخانه ملا قطب الدین انصاری
هجوم کرده او را از جان کشتند و مکانش سوختند مسوده حاشیه شرح عقائد دوانی مصنفه وی بهمان
هنگامه تلف شد و کتاب تلویحات از تصانیف اوست. او چهار فرزند ارجمند عقب خود گذاشت
که اولاد آن هر چهار تا تحریر کتاب هذا در فرنگی محل واقع لکهنو و ضلاع بنارس و مرزاپور موجود اند ابقاهم الله
الی ماشاء اولاد هر یکے از فرزندانش صاحب علم و عمل بوده اند بقول شخصی ع اینخانه تمام
آفتاب است * در تمامی هندوستان اینچنین خاندان که دران علم موروثی اباً عن جدٍ باشد یافته نمی شود
بجز خاندان ملای شهید برخی از احفاد امجادش که بوفور علم و کثرت درس و تصانیف خود شهره آفاق
بودند ذکرشان درین اوراق ثبت کرده شده **سهالی** بکسر سین مهمله و های هوز و الف و لام مکسوره
و یای تحتانی معروف قصبه ایست از توابع لکهنو **چوراس** بفتح الجیم الفارسی و سکون الواو و رای
مهمله مفتوحه و الف و سین مهمله قصبه ایست از قصبات ملک اوده **دیوه** بکسر دال مهمله و
سکون یای تحتانی و فتح واو و های هوز در آخر قصبه ایست از قصبات ملک اوده **فرنگی محل**
اکنون محله ایست از محلات شهر لکهنو دار الاماره صوبه اوده سابق قطعه زمین بود که دران تاجری
از فرنگستان سکونت داشت ازین وجه آن قطعه زمین بفرنگی محل شهرت گرفت بعد مرور ایام
بوجه نماندن اعقاب تاجر فرنگی زمین مذکوره در قبول شاهی در آمد بعد قتل ملای شهید
اولادشان جهت قیام خود جای مذکور معاف یافتند و در انجا هنوز اولاد شریفش قیام پذیر اند

و آن موقع به فرنگی محل شهرت دارد

مولوی قطب الدین شمس آبادی اصلش از سادات اٹیٹھی است از انجا بشمس آباد آمده اقامت ورزید اعلم علمای زمان بود اولاً از علمای زمانه خود اکتساب علوم کرده بعده بزمرہ تلامذه ملا قطب الدین سهالوی داخل شده فراغ علمی حاصل کرد و تمام عمر بشمس آباد بر مسند افاده و درس متمکن بوده بعمر هفتاد سالگی در سال یکهزار و یکصد و بست و یک هجری درگذشت نور الله مرقده اٹیٹھی بفتح همزه و کسر میم و یای تحتانی ساکن مجهول و تای هندی مخلوط بهای هوز و یای تحتانی معروف قصبه است از قصبات لکهنو و شمس آباد قصبه از نواح قنوج

نواب قطب الدین خان بهادر محدث دهلوی در دوازده صد و نوزده هجری ولادت یافته فقیه و محدث و مفسر قامع شرک و بدعت بود علوم دینیه خصوصاً حدیث و اصولش از مولوی محمد اسحاق دهلوی حاصل نمود و نیز از فیض علمای حرمین شریفین مشرف گشته در دوازده صد و هفتاد و نه هجری بمکه معظمه وفات یافت **تصانیفه** مظاهر حق ترجمه اردو و شرح اردو مشکوٰة. جامع التفاسیر ظفر جلیل ترجمه اردو حصن حصین. مظهر جمیل. مجمع الخیر. جامع الحسنات. خلاصه جامع صغیر. هادی الناظرین. فقه سلطان. معدن الجواهر. وظیفه مسنونه تحفة الزوجین. احکام الضحی. فلاح دارین. تنویر الحق. توقیر الحق. تحفة العرب والعجم. احکام العیدین. رساله مناسک. خلاصة النصائح. گلزار جنت. تنبیه النساء. حقیقة الایمان. مراد المعاد. تذکرة الصیام. تذکرة الربا وغیر ذلک.

مولوی قطب الهدی ساکن رای بریلی بن سید محمد واضح بن سید محمد صابر بن سید آیة الله بن سید شاه علم الله قدس الله اسرارهم از اکابر علمای وقت متشرع و متدین بود کتب درسیه از افاضل لکهنو خوانده و حدیث و تفسیر و جز آن از دو منیات بخدمت مولانا شاه عبد العزیز دهلوی و برادران ایشان و از شاه عبد القادر مصنف موضح القرآن قرأت و سند کرده دستگاهی عالی در دین علوم حاصل فرمود و اخذ معارف و لطائف بخدمت شاه غلام علی دهلوی نموده بعد از تکمیل تحصیل معاودت بوطن مالوف گوشه عزلت اختیار کرده در تدریس دینیات و تربیت طالبان مولی تعالی می پرداخت وفاتش در چهل سالگی بتاریخ نوزدهم ربیع الآخر سن دوازده صد و بست و شش هجری واقع شده از تصانیف وی رحمه الله غیر از رساله موسومه بجانب الشرقی فی اثبات کفر

فرعون الغرقی یافتہ نہ شد

سید قمر الدین حسین اورنگ آبادی بن سید منیب اللہ بن سید عنایت اللہ اصل او
از سادات نجند است در سال یکہزار و یکصد و بست و سہ ہجری متولد شدہ علوم عقلیہ و نقلیہ از علمای
نامدار آن دیار حاصل کردہ بحفظ قرآن مجید توفیق یافت و خرقۂ نقشبندیہ از پدر خود پوشید عالم باعمل
و فاضل اجل بود تاریخ بستم جمادی الاولی سال یکہزار و یکصد و ہفتاد و چہار ہجری بارادۂ زیارت
حرمین شریفین از اورنگ آباد مع دو فرزندان خود میر نور الہدی و میر نور العلی روانہ شدہ اول بمدینہ
طیبہ از جدہ متوجہ شدہ ہفدہم ذیقعدہ سال مذکور بمدینہ سکینہ داخل گردید و بزیارت نبوی صلعم
شرف یاب گشت و تاریخ چہارم ذیحجہ سن مذکور بمکہ معظمہ رسیدہ مناسک حج ادا کردہ بوطن خود
اورنگ آباد واپس آمدہ کتاب مظہر النور در بحث وجود از تصانیف اوست کہ در سال یکہزار و
یکصد و شصت و چہار ہجری تصنیف کردہ تاریخ دوم ربیع الاول یکہزار و یکصد و نود و سہ ہجری
رحلت فرمودہ در اورنگ آباد مدفون گردید غلام علی آزاد تاریخ وفاتش در لفظ موت العلماء ثلمة یافتہ

سید قوام الدین دہلوی ابن اوسط سید قطب الدین محمد بن الحسنی عالم عامل و فاضل
متدین و کامل بود بدختر سلطان التمش کدخدا شد و بدہلی اقامت ورزید ولادتش بسال ششصد و
بست و ہفت ہجری بظہور پیوستہ و بعمر ہشتاد و سہ سالگی در سال ہفتصد و دہ ہجری رحلت فرمود
از تلامذہ او سید رکن الدین بن سید نظام الدین بن سید قطب الدین محمد بن الحسنی بود

مفتی قوام الدین محمد کشمیری بن مولوی سعد الدین صادق ابن مولوی عز الدین بن
امان اللہ شہید بن مولوی خیر الدین چہارم شعبان سال دوازدہ صد و پنجاہ و دو ہجری ولادت
یافتہ محدث و فقیہ جامع کمالات ظاہر و باطن بود بعد ختم قرآن مجید بخدمت شیخ رحمہ اللہ ولا
مقیم السنة تونکی گردید بصغر سنی کسب علوم و فنون کردہ محسود اقران گشت و اجازت حدیث از
میر قاری تلمیذ شیخ القراء و حاجی عبد الولی طرخانی تلمیذ شیخ ابو الحسن سندھی مدنی و حاجی نعمت اللہ
نوشہری و بابا محمد محسن بلچہری تلمیذ مولوی امان اللہ شہید یافتہ بخانقاہ سید محمد امین اویسی ہنگامہ
درس و تدریس گرم ساخت و رفتہ رفتہ بقضای کشمیر و شیخ الاسلامی آنجا رسیدہ و بصحبت شاہ
زین العابدین قادری و میان زکریا لاہوری و شیخ الاسلام احمد اکبری و خواجہ عبد الرحیم بیگمان مدتہا

مستفید و مستفیض شدہ کتاب صحائف سلطانی کہ مشتمل بر بیان شصت علوم از تصانیف
اوست نہم ماہ ذیقعدہ سن دوازدہ صد و نوزدہ این جہان را پدرود نمود۔

حرف الکاف

مولوی کرامت اللہ چریا کوٹی ابن احمد ملیح عباسی از ماہران علوم و نام آوران آن مرز بوم بود بعضی سن بعد از مرگ پدر وطن را وداع نمود و بطلب علوم بجونپور ورود فرمود و آنجا بخدمت ملا محمد عسکری شیعی نبذی از کتب درسیہ باتمام رسانید بعد از ان بپیش ملا احمد اللہ سندیلی رسید و از کسب علوم و معارف ہر تلید و طارف فارغ گردید و خواست تا برسم دستار بندی پرداز و غلغلہ شہرت خود باطراف ملک و چار سوی گیتی انداز و گویند مجلسی آراستہ شد و قریب سی صد از علمائے امصار و طلبہ ہر دیار گرد آمدند و ہر کسی از ان ابنوہ مسئلہ از مسایل علوم مختلفہ ہمی پرسید آن فاضل عالی پایگاہ بجواب ہر یکی از ان تحسین بیکران و آفرین بی پایان می شنید بعد تحصیل علوم بطلب دنیا کوشید و از بعض امراء لکھنؤ بوجہ کفاف زمینے کہ محاصلش دو ہزار روپیہ بود موظف گشت و تمام عمر بجاہ و جلالت تمام و مرجعیت خواص و عوام بسر بردہ در سال پنجاہ و یک از صدی سیزدہم ہجرت بصد سالگی جہان فانی را پدرود فرمود

مولوی کرامت علی جونپوری صدیقی متشرع و متورع واعظ کثیر التصانیف والدرس مرید سید احمد بریلوی در ہدایت و ارشاد خلائق بغایت می کوشید خصوصاً مردم ممالک ڈھاکہ و بنگالہ از و مستفید و مستفیض شدند و دران دیار طریق اسلام از یمن و برکت او شیوع یافت بتاریخ سوم ربیع الآخر روز جمعہ وقت صبح صادق سن یکہزار و دو صد و نود ہجری وفات فرمودہ بمقام رنگپور مدفون گشت شکر اللہ سعیہ مولوی حافظ احمد فرزند ارجمند آن ہدایت مآب و مولوی محمد محسن برادر زادہ شان یادگار وے اند سلمہما اللہ تعالی تصانیفہم المفیدہ مفتاح الجنۃ زینۃ المصلی۔ دعوات مسنونہ قرۃ العیون۔ تزکیۃ النسوان۔ زاد التقوی۔ راحت روح۔ نور علی نور۔ فیض عام تزکیۃ العقاید۔ مراد المریدین۔ قوۃ الایمان۔ نسیم الحرمین۔ احقاق الحق۔ تنویر القلوب۔ حق الیقین۔ قول الحق۔ مراٰۃ الحق۔ رفیق السالکین۔ عکازۃ المومنین بطرد المعاندین۔ براہین قطعیہ فی مولد خیر البریہ۔ کرامۃ الحرمین فی ازالۃ شبہۃ الفریقین ملخص القول الامین۔ اطمینان القلوب۔ ہدایۃ الرافضین۔

برہان الاخوان مخارج الحروف ۔ زینۃ القاری ۔ شرح ہندی جزری ۔ شرح شاطبی ترجمہ مشکوۃ جلد اول ۔ ترجمہ شمائل ترمذی ۔ مرقع باب صبیان ۔ کوکب دری ۔ نور الہدی ۔ حجب قاطعہ ۔ مکاشفات رحمت ۔ دافع الوسواس ۔ مصباح الظلام ۔ رسالہ بیعت ۔ رقائع المبتدعین ۔ استقامت ۔ رد البدعۃ ۔ قوت روح ۔ سبیل الرشاد ۔ القول الثابت ۔ رسالہ محمودیہ وغیرہ

مولوی کرم اللہ محدث دہلوی پدرش از ہنود بود بدست مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی خلعت اسلام پوشیدہ وی بعد تحصیل علوم ظاہر از شاہ غلام علی دہلوی خرقہ خلافت یافتہ اکثری از اہل دہلی بفن قرأت شاگردش بودند یک مرتبہ بحج مشرف شدہ بوطن الیس آمدہ بردالیسی خود تاسفہا کردہ باز بزیارت حرمین شریفین شتافت ودر اثنای راہ بسال دوازدہ صد و پنجاہ و ہشت ہجری وفات یافتہ مورد آیۂ کریمہ ومن یخرج من بیتہ مہاجراً الی اللہ الآیہ گشت نور اللہ روحہ

مولوی کریم اللہ دہلوی ابن مولوی لطف اللہ فاروقی بخدمت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی ومولانا رشید الدین خان دہلوی ومولوی محمد کاظم دہلوی اکتساب علوم رسمی نمودہ دست ارادت بدست سید آل احمد بارہروی عرف اچھے میاں دادہ نقد خلافت بدست آوردہ کثیر الدرس والتصانیف بود چہارم شوال سال نود و یکم صدی سیزدہم ہجرت بعمر نود سالگی از دار فنا ہجرت فرمود

مولوی کریم الزمان سندیلی ابن خواجہ نہال الدین از خواجہ زادگان قصبہ سندیلہ کہ نسب وی بحضرت عبید اللہ احرار علیہ الرحمہ می پیوندد بماہ صفر سال دوازدہ صد وسی ہجری ولادت یافتہ بخدمت علمای عصر مثل مولوی تراب علی لکھنوی ومولوی سعد اللہ مرادآبادی تحصیل نمودہ بدرس افادہ طلبہ علوم بسر می برد بتاریخ بست ونہم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و نود و ہفت ہجری بمرض فالج وفات یافتہ

مولوی کلیم اللہ جہان آبادی دانشمندی متبحر مرید شیخ یحیی مدنی بود کتب معتبرہ در علوم مختلفہ وعلم حقائق تصنیف کردہ سواء السبیل وکشکول ومرقع از تصنیفات بدیع اوست در سن ہزار و یکصد وچہل ہجری جان بجان آفرین سپرد نور اللہ مرقدہ

ملا کمال الدین سہالوی از اجل تلامذہ مولانا نظام الدین ابن ملا قطب الدین الشہید السہالوی بست جامع معقول ومنقول حاوی فروع واصول افضل ترین اذکیای عصر بود تصانیف ایشان بسیار دارد از انجملہ عروۃ الوثقی وشرح کبریت احمر وحاشیہ کمالیہ بر شرح عقاید جلالیہ بسوط ومشہور اند وتعلیقات

حاشیہ زاہدیہ کہ بر شرح تہذیب جلالی است نوشتہ وفات وی سیزدہم محرم الحرام سال ہفتاد و نہم صدی دوازدہم ہجرت وقوع یافتہ فقرہ بردالنور ونورمضجعہ مادہ تاریخ رحلتش یافتہ اند انعمہ اللہ بکمالہ۔

کمال الدین علامہ دہلوی خواہرزادۂ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی وخلیفہ او بود سلسلہ نسبش بہ سیدنا حسن بن علی رضی اللہ عنہما می پیوندد وچونکہ وی بحدیث وتفسیر وفقہ واصول یگانہ روزگار بود ویرا علامہ می گفتند باحمد آباد گجرات قدوم آوردہ ومدتی بہدایت وافادۂ خلائق بسر بردہ بسال ہفت صد وپنجاہ وشش ہجری وفات یافتہ در دہلی مدفون گشت۔ نور اللہ مرقدہ

مولانا کمال الدین زاہد دہلوی دانشمند متبحر بکمال ورع وتقوی ودیانت موصوف بود شیخ نظام الدین اولیا مشارق الانوار کتاب حدیث رابیش او سند کردہ واو پیش مولانا برہان الدین بلخی واو پیش مصنف کتاب سلطان غیاث الدین بلبن آرزو کردہ کہ مولانا کمال الدین زاہد را امام خود فرماید مولانا انکار فرمود رحمۃ اللہ علیہ

ملا کمال الدین لاہوری برادر مولانا جمال الدین جامع علم وعمل وزہد وتقوی بود مدتی مدید در لاہور وسیالکوٹ بر مسند تدریس وتلقین متمکن بودہ افادہ وافاضہ خلائق می نمود شیخ احمد مجدد الف ثانی وملا عبد الحکیم سیالکوٹی از ارشد تلامذہ وینہ بسال ہزار وہفتدہ ہجری در بلدۂ لاہور وفات یافتہ لکن فی زماننا قبرش مفقود است تاریخ فوتش چنین است مصرعہ شیخ حق قطب تاج اولیا ملا کمال

حرف اللام

مولوی لال محمد ساکن ہسوہ از سادات قطبیہ قصبہ ہسوہ ضلع فتحپور عالم متبحر جامع علوم عقلیہ ونقلیہ کثیر التصانیف بود بر اکثر کتب شروح وحواشی نوشتہ کتابی در نسب نامہ سادات عرب وعجم تحریر کردہ وتمام عمر بقصبۂ ہسوہ بافادۂ علوم عقلی ونقلی بسر بردہ لاولد وفات یافت ملفوظات قطبیہ از تالیفات ویست نسب پدری وی بہ سید قطب الدین محمد بن الحسنی کہ ذکرش بحرف قاف زیب تحریر یافتہ بدین نہج می پیوندد سید لال محمد بن فیض اللہ بن سید ملوک ابن سید علی بن سید جان بن سید طاہر بن سید رکن الدین بن سید قطب الدین بن سید اخوند بن سید محمد ابن سید قوام الدین بن سید صدر الدین بن رکن الدین بن سید نظام الدین بن سید قطب الدین محمد بن الحسنی المدنی الغزنوی الدہلوی الکڑوی۔

شاہ لطف اللہ انبالوی مرید شاہ بھکہ چشتی لاہوری صاحب علم وعمل بود ثمرۃ الفواد در ذکر کرامات وخرق عادات مرشد خود تالیف کردہ در سال یکہزار ویکصد وہشتاد وشش ہجری وفات یافت نور اللہ مضجعہ

حرف المیم

قاضی مبارک گوپاموی مرید وشاگرد شیخ نظام الدین امیٹھوی قدس سرہ بود کسب علوم وتہذیب اخلاق در خدمت شیخ موصوف نمودہ علمی بروجہ اتم ودیانتی وامانتی بمنصب قضا داشت وتا آخر عمر معزز ومحترم ومکرم زیست وہیچنان بجانب آخرت رحلت گزید از ارشد تلامذۂ او میان مخدوم بدایونی میان ابوالفتح خراسانی است کہ اکثر شیخ در سیہ را درس میفرمود ودیگر سید محی الدین است کہ ہمین نسبت داشت کذا فی منتخب التواریخ لملا عبدالقادر البدایونی

شیخ مبارک ناگوری از فحول علمای روزگار بود در مبادی احوال پیش خطیب ابوالفضل کازرونی ومولانا عماد طارمی در گجرات کسب علوم نمودہ پیوستہ بدرس علوم دینیہ اشتغال داشت در فن شعر ومعما وغیرہ سائر فضائل خصوصا علم تصوف راغب ورزیدہ وشاطبی را یادگرفتہ درس می گفت وقرآن مجید را بقرآت عشرہ حفظ کردہ در آخر عمر تفسیر قرآن مجید بچہار مجلد موسوم بہ منبع العلوم نوشتہ وجز آن نیز مولفات شریفہ دارد قریب پنجاہ سال در آگرہ بافادہ وافاضہ طلبہ علوم گذرانیدہ فرزندانش شیخ ابوالفضل علامی وملک الشعرا شیخ ابوالفیض فیضی فیاضی وشیخ ابوالخیر وغیرہ فخر زمانہ بودند ہفتدہم ذیقعدہ سال ہزار ویک ہجری در لاہور برحمت حق پیوست

سید مبارک بلگرامی حسینی واسطی شاگرد شیخ نورالحق فرزند وتلمیذ شیخ المحدثین شیخ عبدالحق محدث دہلوی بود عمر عزیزش در افادۂ علوم دینی خاصۃ فن حدیث ودرس طلبہ صرف نمودہ بسال ایک ہزار وصد ودوازدہ ہجری طایر روحش از قفس عنصری پریدہ بشاخسار روضۂ رضوان نشیمن گرفت رضی اللہ عنہ

قاضی مبارک گوپاموی شارح سلم العلوم ابن شیخ محمد دائم اوہمی فاروقی کہ بر منطقیت اوشرح سلم گواہ عدیل است معاصر مولوی حمد اللہ سندیلی ومولوی قاضی احمد علی سندیلی بود وبہر دو قاضی مناظرہ ومباحثہ علمی بظہور آمدہ بسال یازدہ صد وشصت ودو ہجری رحلت فرمودہ کذا فی بحر زخار قاضی بخاتمہ شرح خود عبارتیکہ نوشتہ است بجنسہ منقول می شود وقد تم الشرح بالفضل من اللہ تعالی وتبارک من عبدہ

محمد مبارک فی سنۃ الف و مایۃ واربعین وثلث من الہجرۃ النبویۃ فی سابع شہر ربیع الاول یوم الخمس فی بلدۃ شاہجہان آباد والحمد للہ رب العالمین حمداً کثیراً طیباً مبارکاً فیہ والصلوٰۃ علی نبینا محمد خیر البریۃ وعلی آلہ وازواجہ واصحابہ المومنین والمومنات برحمتک یا ارحم الراحمین

مولانا شیخ محب اللہ الٰہ آبادی دانشمند متبحر از مشاہیر علمای صوفیہ در علوم ظاہر و باطن سرخیل امثال و اقران خود بود وطن اصلی او قصبہ صدیپور توابع خیرآباد منضافات او دہ ست نسبتش بحضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ بوساطت شیخ فرید شکر گنج می پیوند و دست ارادت بشیخ ابوسعید گنگوہی دادہ خرقۂ خلافت حاصل فرمود تحقیقات و تدقیقاتش در علم تصوف بمرتبۂ اجتہاد رسیدہ بلکہ می سزد کہ شیخ محی الدین عربی را شیخ اکبر و ویرا شیخ کبیر گویند او را تصانیف عمدہ در حقائق و توحید بسیار اند کہ آن را خزینہ دقائق و گنجینۂ حقائق اسرار الٰہی توان شمرد از جملہ تصانیف او کہ مشہور اند بذیل مذکور می شوند شرح فصوص عربی۔ شرح فصوص فارسی۔ رسالہ ہفت احکام۔ غایۃ الغایات۔ مغالیط عامہ۔ سر الخواص۔ عبادۃ الخواص۔ طرق الخواص۔ عبادۃ اخص الخواص۔ مناظر اخص الخواص۔ رسالہ تسویہ رسالہ سہ رکنی۔ رسالۂ وجود مطلق۔ نہم رجب سال ہزار و پنجاہ و ہشت ہجری قریب غروب آفتاب آن آفتاب عالمتاب در پردۂ عدم متواری گشت مزار شریفش در الٰہ آباد زیارت گاہ ارباب بصیرت است و اولاد امجادش بدائرہ شاہ حجۃ اللہ قدس سرہٗ رونق افروز اند از انجملہ مولائی و مرشدی مولانا حافظ حکیم حاج الحرمین الشریفین مولوی محمد حسین سلمہ اللہ رب المشرقین چراغ این دودمان عالی ہستند از ارشد تلامذہ و خلفای شیخ محب اللہ قدس سرہٗ قاضی گھاسی الٰہ آبادی میر سید کبیر قنوجی و میر سید محمدی فیاضی امروہی بودند رحمۃ اللہ علیہم وعلی اسلافہ واخلافہ

قاضی محب اللہ بہاری ابن عبد الشکور بموضع کڑا متعلقہ محب علی پور مضاف بہار در قبیلہ ملک متولد شد بحری بود از بحار علوم و بدری بود بین النجوم در اوائل کتب درسیہ از علمای عصر خواندہ آخر بزمرۂ تلامذۂ ملا قطب الدین شمس آبادی منسلک شدہ فراغ حاصل کرد بعدہ بدکن رفتہ بملازمت عالمگیر بادشاہ بعہدہای قضای لکھنؤ و حیدرآباد از یکی بعد دیگری مباہی گشت بعدہ تعلیم نبیرہ بادشاہ موصوف یعنی رفیع القدر بن شاہزادہ محمد معظم ملقب بشاہ عالم مامور گردید و در عہد محمد معظم شاہ عالم بعہدۂ صدارت ممالک ہند و خطاب فاضل خان ممتاز شد آخر کار در سال یازدہ صد و نوزدہ

ہجری وفات یافتہ اندرون احاطۂ مزار شاہ فریدالدین طویل بخش بمحلہ چاندپورہ منمحلات شہر بہار
مدفون شد تاریخ فوت او از مصرعہ قاضی مولوی محب اللہ؛ ونیز از مصرعہ رفتہ سوی ارم محب اللہ
برمی آید سلم العلوم و افادات در منطق و مسلم الثبوت در اصول فقہ مع منہیۂ آن والجوہر الفرد در بیان
جزء لایتجزی و رسالۂ مغالطہ عامۃ الورود از تصانیف او مقبول و متداول علما اند از لفظ مسلم الثبوت
تاریخ تالیفش برمی آید یعنی یازدہ صد ونہ ہجری بہارہ بکسر بای موحدہ و ہای ہوز مفتوح والف و رای
مہملہ شہریست در ممالک شرقی ہندوستان بعہد شاہان عائلۂ تیموریہ بنام صوبہ بہار مشہور بود کڑا
بفتح کاف عربی و رای مہملہ والف مقصورہ نام دیہی است از توابع محب علی پور علاقہ بہار

انتباہ

سید غلام علی آزاد بلگرامی در سبحۃ المرجان نوشتہ کہ محب اللہ بہاری شاگرد ملا قطب الدین شمس آبادی
بود و مولوی عبدالحلیم لکھنوی در حاشیۂ شرح ملا حسن نسبت تلمذ او بہ ملا قطب الدین شہید سہالوی
بیان کردہ اند واللہ اعلم بحقیقۃ الحال

مولوی محمد حسن عباسی چریاکوٹی از عمدہ ترین اذکیای دہر و گرامایگان عصر بود برای
تکملہ علوم عقلیہ و فنون نقلیہ بخدمت جامع علوم اولین و آخرین ملا نظام الدین لکھنوی فرنگی محلی
شتافتہ و در انجا از معارف عقلیہ و دقائق نقلیہ نصیبی وافی یافتہ قوت حافظہ و صفائی ذہنش
بمرتبہ بود کہ ہر کتابیکہ می خواند عبارت آن بجمیع الفاظ و معانی ہنگام مطالعہ بلوح حافظہ وی محفوظ
می بود و گرہ ہمہ نکات و دقائق متعلقہ سبق بناخن فکرتش می کشود لاجرم پیش استاد سبق خود ہر روز
کتاب ناکشودہ می خواند و در بحث دقائق و کشف معضلات دقیقہ در نظرش مخفی نمی ماند ہمہ دانستند
کہ کتاب ناخواندہ نمی خواند بلکہ مضامین باجملہ ابحاث دقیقہ و تحقیقات انیقہ از پیشتر می داند لطیفہ
روزی شارح سلم العلوم ملا محمد حسن مرحوم بدو گفت کہ از تو عجبی تر کیست کہ کتاب خواندہ میخوانی وی
بجوابش گفت کہ توئی زیرا کہ من نادانی خود را دانستم تا باصلاحش کوشیدم و تو این ہم ندانستی کہ من دانم
لاجرم ہمچنان در تیرگی نادانی ماندی باجملہ وی بعد تکمیل علوم بدہلی درآمدہ بخدمت ارکان دولت
شاہی عزتی عظیم و قدری فخیم بدست آورد علمای شہر باوطرح جدال انداختند و علم
منازعت افراختند عاقبت ہمہ سپر انداختند و بہ خجالت و ندم ساختند از انجاکہ ذات والاتش

اعجوبهٔ روزگار و نادرهٔ اعصار بود آوازهٔ بوالعجبیش بوالی شهر رسید و آن قهرمان حدیث کمالش را بگوش دل بشنید خواست تا بحضرتش خواند و از خاک مذلتش برگرفته بر کرسی دولتش نشاند چون حاسدان شنیدند بهلاکش کوشیدند خون جگر خوردند و زهر در طعامش کردند کارش تمام گردید مصرعه ای روشنی طبع تو بر من بلا شدی * میگویند هرگاه زهر قاتل بر رگ و پی آن مظلوم سر کشید نامه از طلبش رسید وی دهان کشاکش روح بفتوح و جوابش باین شعر کفایت ورزید و برید روحش بپای رضا و تسلیم بحضرت عزت سرمدی و دولت ابدی دوید فرد از حیاتم رمقی بود که یادم کردی * بهر تشخیص

نفس آئینه شد نامهٔ تو

مولوی محمد احمد فرنگی محلی پسر و جانشین مولوی احمد انوار الحق هرچند اتمام تحصیل کتب درسیه چنانکه باید نکرده لاکن کسب اذکار و اوراد از والد خود نموده مدام بعبادت الٰهی مشغول بود پانزدهم صفر روز یکشنبه سال دوازده صد و شصت و شش هجری بخلد برین شتافت مصرعه نور انوار رفت

از دنیا * مادهٔ تاریخ وفات اوست

مولوی محمد ادریس نگرامی ابن مولوی حافظ عبد العلی نگرامی شاگرد و خلیفه پدر خود است بحکم الولد سر لابیه بجای والد ماجد خود تدریس و هدایت و ارشاد مردمان می کند خداوند کریم او را بحفظ و امان خود نگاهداشته بر جادهٔ استقامت و هدایت مستقیم دارد کتب مفصلهٔ ذیل از تصانیف اوی اند ـ ابراز الکتمان من تکمیل الایمان تحفة النبلا فی آداب الخلفا القول المتین فی التأمین الکلام الموطا فی تحقیق الصلوٰة الوسطی مناهج التدریس فی احکام المجاویس طریق الفلاح الی الاضطجاع بعد رکعتی الصباح تحصیل العلم تبویب مسند الامام اربعین من مرویات نعمان سید المجتهدین الکلام النفیس فی ترجمة محمد ادریس تحفة الحبیب فی تحقیق العذوة والقائم بین یدی الخطیب الکلام المبین فی تحقیق مجوزی الآمین الحاد الاسیات باقامة الصلوات قرة العیون عن سعی ایمان فرعون

ملا محمد سعید سهالوی خلف اکبر ملا قطب الدین الشهید السهالوی شاگرد پدر خود و علامهٔ عصر از حین حیات پدر بپیشگاه محی الدین اورنگ زیب عالمگیر بادشاه حاضر بود بخدمت صدر الصدور برهانپور جا حاصل نموده سربلند بود بعد از آن انتساب تعلیم بمی ملا قطب الدین را شیوخ عثمانی سکنهٔ سهالی از جان گذشته دی رحمة الله علیه در دکن وفات یافته

مولانا شیخ محمد اسعد حنفی مکی از تلامذهٔ شیخ تاج الدین مالکی نزیل آرکاٹ علامهٔ وقت بود از مکه معظمه بهندوستان آمده زمانی برفاقت نواب نظام الدوله ناصر جنگ بسر برد و نواب موصوف تعظیم و تکریم او میکرد بعد قتل نظام الدوله ناصر جنگ همشیره زادهٔ او مظفر جنگ مالک ملک شد شیخ محمد اسعد بزمرهٔ رفقای مظفر جنگ منسلک گردید پس ازان درمیان مظفر جنگ و افاغنه قاتلین ناصر جنگ نفاق پیدا شده نوبت بجنگ طرفین رسید مظفر جنگ و رؤسای افاغنه مقتول شدند همدران معرکه شیخ محمد اسعد بتاریخ هفدهم ربیع الاول روز یکشنبه وقت ظهر سال یکهزار و یکصد و شصت و چهار هجری بقتل رسیده بمیدان جنگ سرزمین کرپت مدفون شد غلام علی آزاد بلگرامی که دران معرکه حاضر بود تاریخ قتلش چنین گفته ؎ مضی خیرنا اسعد الاتقیا ٭ الا ایری مثله واحداً

لقد الهم الله تاریخه ٭ قضی نحبه عالم ماجد ٭ ۱۱۶۴ه

مولانا محمد اسحاق دهلوی کنیتش ابو سلیمان دخترزادهٔ مولانا شاه عبد العزیز دهلوی شاگرد و جانشین جد مادری خود بود در حدیث و تفسیر و فقه مهارتی تام داشت مؤلفاتش چند جزو مسائل اربعین و اثنا عشری هندی ازو یادگار اند از هند بمکهٔ معظمه هجرت فرموده همدرانجا بسال دوازده صد و شصت و دو هجری برحمت حق پیوست رحمه الله علیه

قاضی محمد اسلم هروی از احفاد ملا خواجه کوهی خراسانی است بهرات متولد شده در کابل نشو و نما یافت و اکتساب علوم متعارفه بخدمت شیخ بهلول لاهوری نموده بعد از فراغ علمی پیش نور الدین محمد جهانگیر بادشاه آمده چون قاضی از اقربای میر کلان محدث استاد جهانگیر بود بادشاه بالنوازش پیش آمده ویرا بمنصب قضای کابل ممتاز فرمود و قاضی عهدهٔ خود را بامانت و دیانت تمام انجام داد جهانگیر او را بحضور خود طلبیده و قضای اردوی معلی بدو سپرد و در عهد شاهجهان ابن جهانگیر نیز بهمان منصب مستقل بوده بمنصب هزاری سرفراز گردید و تا سی سال بعهدهٔ قضای لشکر سرفراز ماند مورد مراحم سلطانی بود روزی شاهجهان ویرا بروپیه وزن فرمود شش هزار و پانصد روپیه که هم پلهٔ قاضی شده بود بدو بخشید قاضی علاوه علوفهٔ قضا جاگیر ده هزار روپیه سالانه از بارگاه سلطانی می یافت و بسال شصت و یکم صدی یازدهم هجری بلاهور وفات یافت پسرش محمد زاهد صاحب زواهد ثلاثه است

محمد اسمعیل محدث لاهوری از سادات عظام بخاراست در عهد سلطان مسعود غزنوی با آبا در سال سه صد و نود و پنج هجری بلاهور آمده متوطن شد ماهر علوم فقه و حدیث و تفسیر و جامع ظاهر و باطن بود وی اول واعظان اسلام است که در لاهور به تذکیر و موعظت لب کشاده و از تاثیر وعظ اوی هزارها کفار مشرف باسلام شدند در سال چهارصد و چهل و هشت هجری وفات یافت بیرون بلدۀ لاهور جانب جنوب مدفون گشت

مولوی محمد اسمعیل دهلوی ابن مولوی عبد الغنی بن مولانا شاه ولی الله در دیانت و رسائی فکر یگانۂ روزگار و مشار الیه علمای کبار بود همراه سید احمد مجاهد ساکن رای بریلی رحمة الله علیه زمام غزا فی سبیل الله بدست گرفته مساعی جمیله بظهور آورده بتاریخ بست و چهارم ذیقعده سال دوازده صد و چهل و شش هجری متصل بالاکوٹ ملک پنجاب شربت شهادت چشیده بریاض رضوان خرامید رسالۂ اصول فقه و رسالۂ توحید و صراط مستقیم و تنویر العینین و تقویة الایمان از مصنفات مشهورۀ اوست طاب الله ثراه

مولوی محمد اسمعیل لندنی ساکن قدیم مرادآباد از چندی سکونت لکهنؤ اختیار کرده مردی ذهین و ذکی الطبع بود خصوصا در علم ادب استعداد کامل داشت مولوی تراب علی لکهنوی از تلامذۀ اوست وجه شهرتش بلندنی اینست که نصیر الدین حیدر فرمان روای لکهنؤ برسم سفارت او را بپیشگاه شاه لندن فرستاده بود و در لندن با زنی عیسائی که آنرا مس دوف می گفتند نکاح کرده بلکهنؤ باز آمد چونکه طبع آزاد داشت هرگاه بعدن رسید زوجه عیسائیش گفت بزیارت بیت الله که از اینجا قریب است چرا نمی روی بجوابش گفت مرا بدیوارهای سنگین اعتقادی نیست اعوذ بالله من سوء الاعتقاد منجمله تصانیفش حاشیۂ شرح تهذیب یزدی و حاشیۂ میبذی مشهور است بهجدهم ربیع الاول سن دوازده صد و پنجاه و سه هجری فوت شده تجاوز الله عنه

ملا محمد اشرف تنو کشمیری خلف خواجه محمد طیب از احفاد خواجه حیدر کشمیری ذهین و ذکی بود اولا از بزرگان خود اکتساب کمالات نموده بخدمت ملا محمد محسن فقه وغیره تعلیم کرده دانشمند متبحر گشت تصانیف رائقه در علم قرأت و رد شیعه و دیگر فنون ازو یادگار ماند کتاب جواهر الکلم منجمله آن شهرت دارد بسال یازده صد و بست و سه هجری وفات یافت

مولانا محمد اشرف لکھنوی ابن قاضی نعمت اللہ خوشنویس ولد محمد معظم ولد احمد علی صدیقی بزرگی از اسلافش از لاہور آمدہ مقیم لکھنو شد وے رحمۃ اللہ شاگرد مولوی نور الحق لکھنوی فرنگی محلی و مولوی سید مخدوم لکھنوی و مرید سید احمد مجاہد بریلوی بود بتدریس و تصنیف عمر عزیزش بسر بردہ در تالیف تاج اللغات کہ بحکم والی لکھنو مؤلف شدہ او ہم شرکت داشت اصول شاشی را تحشیہ و شرحش و ردود شافیہ و قسطاس الاعراب و تفسیر قرآن مجید عربی و تاریخ علماء و مشایخ و سلاطین ہند ناتمام کہ مسودہ آن بخط شریفش بنظر مؤلف کتاب ہذا گذشتہ از تصانیفش هستند مولانا ثابت علی مرحوم ساکن موضع بہکا ضلع الہ آباد از تلامذہ او و از اساتذہ جامع الاوراق اند صاحب الترجمہ بتاریخ ہفتدہم صفر سن دوازدہ صد و چہل و چہار ہجری بمرض ہیضہ رحلت فرمودہ در حجرہ مسجد خود واقع جہوائی تولہ محلات لکھنو مدفون گردید شرفہ اللہ بتشریف الغفران

مولوی محمد اصغر فرنگی محلی ابن مفتی احمد ابو الرحم ابن مفتی محمد یعقوب عالم و حافظ قرآن و بتدریس طلبہ اشتغال داشت و بمنصب افتای عدالت دیوانی شہر لکھنو سرفراز بود بتاریخ نوزدہم رجب بسال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری وفات فرمود

مولوی محمد اعظم سندیلی قاضی زادہ قصبہ سندیلہ از اولاد عمر فاروق رض شاگرد ملا کمال الدین سہالوی بود فاتحہ فراغ بخدمت مولوی حمد اللہ سندیلی خواندہ بتدریس و تصنیف مشغول گشت از مشاہیر تلامذہ او مولوی سید عبد الواحد خیرآبادی ہمشیرہ زادش و مولوی محمد مستعان کاکوروی اند حاشیہ دایرہ شرح منار و حاشیہ بر صدرا صغیر و کبیر و اکبر و رسالہ تشکیک از تصانیف او شہیر هستند باواخر صدی دوازدہم رحلت فرمودہ بجای تکانہ محلات قصبہ سندیلہ مدفون گشت

خواجہ محمد اعظم دیدہ مری ابن خیر الزمان کشمیری مجددی از علمای نامدار و مشایخ کبار کشمیر بود از ملا عبد اللہ شہید و مراد بیگ کامل بیگ و میر ہاشم و غیرہم کسب علوم کردہ و دست ارادت بدست شیخ محمد مراد مجددی دادہ در شعرگوئی و تاریخ نویسی مہارت کامل داشت تاریخ اعظمی معروف بتواریخ دیدہ مری در حالات بادشاہان و مشایخ و علما و شعرای کشمیر بسال یازدہ صد و چہل و ہشت ہجری تالیف نمودہ واقعات کشمیر نام تاریخی آن کتاب ہست و نیز کتاب فیض مراد در حالات و مقالات پیر خود و فوائد المشایخ در بیان فقر و رسالہ اثبات الجبر و تجربۃ الطالبین و اشجار الخلد و ثمرات الاشجار

و شرح کبریت احمر از و یادگار ماند در سن یازده صد و ہشتاد و پنج ہجری رحلت فرمود

مولوی محمد اعظم عباسی ابن مولوی نجم الدین عباسی چریاکوٹی ولادت باسعادت وی در سال دوازده صد و شصت و شش ہجری بظہور پیوسته اکثر کتب درسیه رسمیه از عم خود مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی و برادر مولوی علی عباس عباسی خوانده و بقیه از مقامات مختلفه باتمام رسانیده الحال بخدمتی معتدبها بحیدرآباد دکن ماموریست سلمه الله و ابقاه الی ما یتمناه

مولانا شیخ افضل جونپوری افضل الفضلای عصر و اعلم العلمای دہر جامع علوم عقلیه و نقلیه متشرع ذکی خوش خلق سلیم المزاج بود اوقات عزیز خود را در خدمت علم صرف میکرد چون ملا محمود جونپوری که استاد مولانا بود رحلت عالم بقا کرد مولانا را در مرگش حزنی عظیم داد و ہی بحدی دامنگیر شد که تا چہل روز بآن ہم تبسم نفرمود و بعد چہل روز ہمان رنج و الم در سال ہزار و شصت شش ہجری جان بجان آفرین سپرد انا لله و انا الیه راجعون

شیخ محمد افضل الہ آبادی ولادتش در شب دہم ربیع الاول سال سی و ہشتم از صدی یازدہم بوطن اصلش قصبه سید پور توابع غازیپور بمنصه ظہور پیوسته در اوایل حال بجونپور آمده و از ملا نور الدین تحصیل علوم متعارفه بانجام رسانیده تا شش ماه بدرس و تدریس علوم اشتغال داشت و فته جذبه عشق الہی بر وی غالب آمد ترک آن وادی نموده بکالپی رفت و بخدمت میر سید محمد قدس سره مشرف شده شرف بیعت و اجازت سلسله چشتیه و قادریه و سہروردیه و مداریه و نقشبندیه یافته با اینہمه پیر شیخ خود تمام عمر متبع سنت نبیه علی صاحبها التحیه بود و طریق نقشبندیه را مانند حسب ایمای مرشد خود رحل اقامت بالہ آباد انداخته بکمال توکل بر مسند ہدایت و ارشاد نشسته مرجع انام گشت در سال ہزار و ہشتاد ہجری مسجدی بالہ آباد تعمیر فرموده تاریخ آن بقعه افضل یافته اند و تاریخ بنای خانقاہش که در سن ہزار و نود و دو بنا نہاده مقام افضل ہست با وجود مشاغل ہدایت و ارشاد بسیار تصانیف نموده بعبارت عربی و فارسی دارد از انجمله شرح گلستان، شرح بوستان، شرح زلیخا، تذکیر و تانیث، شرح فصوص الحکم مسمی بشرح الفصوص علی وفق النصوص، فتح الاغلاق، رساله عربیه و فارسیه در بحث ایمان فرعون، شرح قصاید خاقانی، سیر منظوم، شرح مثنوی معنوی وغیره اند که از نتایج مجلد منتخب او تر باشند وی رحمة الله علیه بعمر ہشتاد و ہفت یا نود و دو سالگی پانزدہم ذیحجه روز جمعه

سال یازده صد و بست و چہار ہجری جان بمشاہدۂ جانان تسلیم نموده ازین جہان بی بنیان پدرود فرمود سال وفاتش از کان الشیخ قطبا بر می آید مدفنش باله آباد است یزار و یتبرک بعدش شیخ محمد یحیی عرف شاه خوب الله برادر زادۂ او زینت بخش وسادۂ ارشاد گردید

شیخ محمد آفاق لکھنوی عارفی مجرد و محقق بلند ہمت در فضیلت علوم ظاہر و باطن آراسته و در طریقت و مجاہدات صادق دم و راسخ قدم بود وی از اکابر زادگان صوبۂ بہار ساکن موضع تلاده مضاف پٹنہ بود در اوائل کتب متداوله بخدمت شیخ وجه الدین گوپاموی گذرانید و بعد ازان قدم بکوی فقر و فنا نہاده اسم و رسم سود و زیان بباد فنا برباد داده و بصحبت شریف شیخ پیر محمد لکھنوی مشرف شده دست ارادت بدست وی داده بسیاری از مشائخ وقت را دریافته و از خدمت شاه مجاہد پوری نیز استفادهٔ علوم طریقت نموده و رساله مصباح الطالبین شیخ عبد الرسول گجهدری که خلیفه شاه مجاہد بود بحکم پیر خود تعریب نموده و دران رساله جمیع اذکار و افکار مشرب علیه قلندریه مندرج است ہمه را شیخ محمد آفاق بعمل آورده بود الغرض بعد وفات شیخ پیر محمد قدس سره چند سال جانشین او بوده و از تکلفات رسم و عادات مبرا بود و از تعلق تزویج معرا قبرش در لکھنو پائین پیر خود است یزار و یتبرک به

حاجی محمد افضل سہرندی ابن شیخ محمد معصوم بن شیخ احمد مجدد سہرندی دانشمند متبحر و محدث بود بعد تحصیل علوم ظاہر مرید شیخ حجة الله نقشبندی شده ازان بعد از شیخ عبد الاحد خلیفه شیخ احمد سعید مستفید گشت و بزیارت حرمین شریفین مستفیض شده از انجا با فیوضات و برکات بی شمار واپس آمده بتدریس علوم دینی و تلقین اسرار باطنی پرداخت مولانا شاه ولی الله دہلوی سند حدیث از وی یافته ہر چه از شیوخ حجاز بوی میرسید از ان کتب ہر فن خریده وقف می نمود وفاتش یازده صد و چہل و شش ہجری بظہور پیوسته

مولوی محمد اکبر کشمیری از اکابر علمای وقت بود تا سی سال در مدرسه محمدیه متعلقه جامع مسجد بمبئی درس میداد بسیاری از تلامذۂ وی بممالک کوکن ہنوز موجود اند از انجمله مولوی سید عبد الفتاح گلشن آبادی و مولوی سید عماد الدین و مفتی عبد اللطیف نامی و گرامی ہستند در سال دوازده صد و ہفتاد و دو ہجری رحلت فرموده به بندر بمبئی مدفون شد

ملا محمد امین کشمیری دانشمند متبحر کثیر الدرس و التصنیف بود ملا عنایت الله شال و ملا محسن وغیره علمای کشمیر از تلامذۂ وی اند بر شرح تہذیب وغیره کتب متداوله حواشی و شروح دارد بماه رمضان

بروز لیلة القدر بسال نهم از صدی دوازدهم وفات یافت نور الله ضریحه

مولوی محمد امجد قنوجی از اکابر فضلا و اعظم علمای قنوج شاگرد رشید مولوی علی اصغر قنوجی کثیر الدرس والتالیف بود حاشیه صدرا در علم حکمت از تالیف مشهورهٔ اوست تاریخ وفاتش معلوم نه شد

محمد بیرم خان خانخانان از اولاد مرزا جهان شاه است بوفور دانش و سخا و صدق و حسن خلق و نیاز و انکسار گوی سبقت از همگنان برده در ابتدای حال بخدمت بابر شاه در وسط بملازمت همایون شاه نشو و نما یافته بخطاب خانخانانے سرفرازی یافت و در اخیر جلال الدین محمد اکبر شاه بایام سلطنت خود در القابش فزودی بنفسه درویش دوست علم و صاحب حال و نیک اندیش بود بهمین سعی و جلادت و حسن تدبیرش هندوستان در مرتبه ثانی مفتوح شد فضلای جهان از اطراف و اکناف رو بدرگاه او آورده از کف بحر مثالش شاداب می رفتند و بارگاه آسمان جاهش قبله ارباب فضل و کمال زمانه را بوجود شریفش تفاخر بود لاکن ارباب نفاق مزاج بادشاه از و متغیر ساخته بودند ناچار روے بقصد زیارت حرمین شریفین با توابع از راه ناگور روانه گجرات گردیده براهی که در ان انبوهی از درخت مغیلان بود میگذشت ناگاه گوشهٔ دستارش بخاری بند شده از سر افتاد چون این را بشگون بدے شمارند خانخانان را فی الجمله تغیری در بشره شد محمود حاجی محمد خان در بدیهه خواند ؎ در بیابان چون بشوق کعبه خواهی زد قدم ٭ سرزنشها گر کند خار مغیلان غم مخور ٭ آن قبض به بسط مبدل گشت چون به پتن گجرات رسید روزی در حوض سهس لنگ در کشتی نشسته سیر میکرد ناگاه مبارک خان افغان نامی که در ابتدای فتح هندوستان خانخانان حکم بقتل پدر او فرموده بود موقع انتقام خیال کرده بوقت نماز شام که خانخانان از کشتی فرود می آمد با جمعی از الاداشش به بهانه ملاقات آمده بیک ضربت خنجر آبدار شربت شهادتش چشانید این واقعه در سال نهصد و شصت و هشت هجری بظهور پیوسته عظام او را حسب وصیتش بمشهد بردند تاریخش چنین یافته اند رباعی ٭ بیرم بطواف کعبه چون بست احرام ٭ در راه شهید گشت نایافته کام ٭ تاریخ شهادتش ز دل پرسیدم ٭ گفتا که شهید شد محمد بیرام ٭ خانخانان رقیق القلب و بسخنان اکابر مشایخ رضی الله عنهم معتقد بود و همیشه در مجلس شریفش سخن از قال الله و قال الرسول می راندند روزے در سیکرے بدیدن درویشی گوشه نشین رفت و از معنی آیهٔ کریمه تعز من تشاء و تذل من تشاء پرسید چون درویش تفسیر ناخوانده بود جواب نداد خانخانان خود گفت تعز من تشاء بالقناعة

وتنزل من کشار بالسوال نماز جمعه وجماعت از رنجالان فوت نمی شد لیکن به تفضیل مائل بود حافظ محمد امین خطیب میگفت که در القاب حضرت امیر کرم الله وجهه کلمهٔ بعینه بیشتر از دیگر اصحاب بیفزاے

لطیفه شبے ہمایون شاه مخاطبه با بیرم خان داشت واو در الظاهر غنودگی دست داد بادشاه او را متنبه فرمودند که هان بیرم با تو میگویم وی گفت بلی بادشاهم حاضرم اما چون شنیده ام که بملازمت بادشاهان محافظت چشم و پیش درویشان نگاه داشت دل و نزد عالمان محافظت زبان باید کرد بنابران درین فکر بودم که چون حضرت هم بادشاه و هم درویش و هم عالمند کدام را نگاه خواهم داشت بادشاه را این ادا از وخوش آمد و تحسین فرمود و یرا دیوان اشعار بزبان فارسی و ترکیست در منقبت حضرت امیر کرم الله وجهه قصیده گفته که مطلعش اینست

شهی که بگذرد از نه سپهر افسر او ۔ اگر غلام علی نیست خاک بر سر او

محبت شه مردان مجو زبی پدری ۔ که دست غیر گرفتست پای در او

مولوی محمد جعفر سندیلی ابن شاه ولی الله بن شاه غلام علاء الدین بن سید سوح الله مخدوم زاده سندیله بخدمت مولوی اظهر علی سندیلی و مولوی دار علی سندیلی و مولوی فقیه الله سندیلی و مولوی افهام الله سندیلی و مولوی تراب علی لکھنوی تلمذ نموده به لوبت تدریس و تصنیف برسیده تاریخ سیزدهم رمضان سن دوازده صد و شصت و یک هجری در لکھنؤ رحلت فرمود نعشش را بقصبه سندیله آورده در کریم باغ دفن کردند

مولوی محمد جونپوری خلف اکبر مولوی سخاوت علی عمری جونپوری مهاجر و مقیم مکه معظمه بآبیاری تعلیم پدر خود سرو علمش بالیدگی و تازگی یافته در علم و فضل و زهد و تقوی و ورع و وعظ و افتاء و بدیهه گوئی و حاضر جوابی و تحریر دلپذیر و تقریر پر تاثیر یگانهٔ آوان و ممتاز بین الامثال والاقران بود تحریریکه در تعریف بیع الملانوده یاد از قابلیتش میدهد در عین شباب ازین عالم اسباب بحیات پدر سابق الالقاب تاریخ دوم شوال سال دوازده صد و هشتاد و سه هجری رخت هستی بسوی روضهٔ رضوان کشید اللهم اغفر له ولوالدیه

مولوی حکیم محمد جنید جونپوری خلف دوم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری همراه والد بزرگوار بملک حجاز تشریف فرما شده و تا حیات پدر از فیضان علمی و عملی وی مستفیض بود و بعد رحلت پدر بجونپور آمده بخدمت مولوی عبد الحلیم فرنگی محلی که مدرس مدرسه حاجی امام بخش جونپوری بود

بعض کتب درسیه خوانده بخدمت مفتی محمد یوسف فرنگی محلی فراغ علمی حاصل نموده متوجه به تحصیل فن طبابت گشت و پیش حکیم اولاد علی کاهش مطب کرده دران فن مهارتی و حذاقتی اکتساب نمود و بعد ازین به تذکیر و امداد طلبه و افتاء و تداوی مرضی مشغول می بود در عین جوانی ازین جهان فانی بسال دوازده صد و هشتاد و یک هجری بعالم جاودانی شتافت خلفی بنام مولوی محمد معروف گذاشت وی بخدمت مولوی عبدالله ساکن جهیر اکثر کتب درسیه گذرانیده فارغ است سلمه ربه

ضمیمه **قاضی محمد جمیل برهانپوری** عالم کامل و فاضل باجل مدرس مدرسه حیدرآباد دکن بود بسال دوازده صد و هفتاد و چهار هجری وفات یافته غفر الله له

مولوی محمد حامد فرنگی محلی پسر و جانشین مولوی احمد در ماه رجب سال دوازده صد و هشتاد و سه هجری رحلت فرموده بجایش مولوی لمعان الحق پسر مولوی برهان الحق بسجاده نشین گردید

شیخ محمد حسن جونپوری بن شیخ حسن بن طاهر جونپوری از عرفای روزگار جامع بود میان حال و قال و بمظاهر صوریه نیز تعلقی داشت اصل نسبتش منجانب پدر بسلسله چشتیه بود لیکن ارتباط او بسلسله عالیه قادریه بر همه غالب آمده سالها در حرم مدینه منوره علی صاحبها الصلوة و التحیه مجاورت کرده از مشائخ قادریه حرمین بیعت و اجازت یافته از خوارق او مشهور است که چون از خلوت می برآمد هندو و مسلمان هر که را نظر بر روی او فتادی بیساخته صدای تکبیر برآوردی و تعجب کردی از او المکتوبات و رسائل مریدان بسیار اند مولد و نشو بجونپور و اقامتش بآگره بود بتاریخ بست و هفتم رجب سال نهصد و چهل و چهار هجری وفات یافته در دهلی زیر محی مندل برابر مرقد والد ماجد خود مدفون گشت قدس سره

ملا محمد حسن بن قاضی غلام مصطفی بن ملا محمد اسعد خلف اکبر ملا قطب الدین الشهید السهالوی تلمیذ ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین شهید در ذهن و ذکا بر برادران خود سبقت برده در تحقیقات معقول و منقول نظیر و مثیل خود نداشت کثیر الدرس و التصانیف بود شرح مسلم الثبوت تا مبادی الاحکام و معارج العلوم در منطق و غایة العلوم در طبعی و حاشیه بر شرح هدایة الحکمة صدرالدین شیرازی و حاشیه شمس بازغه و حواشی زواهد ثلثه و شرح سلم العلوم از تصانیف انیقه وی مشهور اند بعد مراجعت از دهلی بفرنگی محل استقامت ورزیده تدریس علوم میکرد لیکن ببعضی طوارق که مفسده عظیم بود و ادامه قیام وطن مالوف مناسب ندانسته جانب رهیل کهند رخت غربت بربست در عهد نواب فیض الله خان

برام پور رفتہ در محلہ موسومہ مدرسہ اقامت گزید و در انجا نکاح ثانی بنا بی غیرت کردہ از بطن او مولوی عبد اللہ و عبد الرزاق بوجود آمدند چنانچہ اولادشان از زوجہ ثانیہ برام پور موجود اند زوجہ سوم دختر صفی پور بود از و پسری موسوم غلام دوست محمد متولد شدہ کہ پسرانش مولوی غلام یحیی مولوی غلام محمد و مولوی غلام زکریا مقیم بنارس بسرکار انگریزی بر عہدہای جلیلہ ممتاز بودند بالجملہ ملا حسن در رام پور وفات یافتہ ہما نجا مدفون است تاریخ وفاتش بہ دریافت نرسیدہ از شاگردانش مولوی محمد مبین لکھنوی و مولوی عماد الدین لبکنی مشہور اند

مولوی محمد حیدر لکھنوی بن ملا محمد مبین بن ملا محب اللہ فرنگی محلی تحصیل علم بخدمت پدر بزرگوار خود نمودہ بتدریس مشغول بود و بتذکیر و ہدایت خلق اشتغال در زیدہ و از شاہ نجابت اللہ مرحوم بیعت نمودہ ہمچو والد خود مقبول خلایق بود از سرکار نواب سعادت علیخان سہ روپیہ یومیہ کفاف می یافت بعزم حج بیت اللہ روانہ شدہ بعد قطع تکالیف سفر بتاریخ دوم جمادی الاول سال دوازدہ صد و چہل ہجری بمکہ معظمہ رسیدہ از سید یوسف بطاح یمنی و شیخ عمر مکی تحصیل صحیحین کردہ بماہ جمادی الثانی سوی مدینہ طیبہ رخت سفر بستہ در انجا از علمای وقت سند حدیث حاصل نمود در آخر ماہ شعبان باز بمکہ آمد قرآن شریف کہ در اثنا راہ حفظ نمودہ بود بماہ رمضان در بیت اللہ خواند و بعد ادای ارکان حج بتاریخ بست و ہشتم ذیحجہ سن مذکور از مکہ معظمہ روانہ شدہ بہزار خرابی بعد نوزدہ روز بہ بمبئی رسیدہ قصد وطن نمود چون بحیدر آباد تقریبی داخل شد ہزار روپیہ ماہوار از سرکار نواب نظام برای وی مقرر شدہ آنجا افتاد و مولوی ظہور حسن و مولوی افضل حسن ہنوز در حیدر آباد دکن موجود بودند و جاگیر چہار ہزار روپیہ سالانہ از سرکار نظام می یابند کذا فی الاغصان الاربعہ

شیخ محمد حیات سندھی از علمای ربانیین و عظمای محدثین عالم با عمل بود نام پدرش ملا فلاریہ از قبیلہ جاچر ساکن اطراف عادل پور محروسہ ملک سندھ شیخ محمد حیات از وطن خود بحرمین شریفین در عنفوان شباب رفتہ مناسک بیت حرام دریافت و بمدینہ طیبہ رخت اقامت انداخت و بنور توکل اسباب معیشت ذخیرہ نساخت و بہمان حالت موجودہ بتحصیل علوم پرداخت و باز شاگردی مولانا ابو الحسن سندھی مقیم مدینہ سکینہ برداشت و علم علوم در سینہ بیا من او برافراخت و اجازت حدیث از مولانا عبد اللہ بن سالم بصری یافت و تمام سرمایہ عمر خود بتدریس حدیث نبوی در باخت

بروز چهارشنبه تاریخ بست و ششم صفر سال یکهزار و یکصد و شصت و سه هجری رخت هستی از دار فنا بدار بقا برداشت و طائر روحش جسد پاکش را بجنة البقیع سپرده بروضهٔ رضوان نشیمن ساخت اعطاه الله الحسنات. فلاریه بفای مفتوحه اسم سندهی است چاچر بدو جیم فارسی مفتوح درمیان آن الف و در آخر رای مهمله قوبیست در ملک سنده عادل پور شهریست خرد از توابع بهکهر

مولوی محمد رضا لکهنوی خلف اصغر مولوی عبدالقادر لکهنوی در اوایل حال بخدمت شیخ پیر محمد لکهنوی و نیز برادر کلان خود قاضی محمد وارث تلمذ کرده و بعد فراغ از تحصیل علم ضروری بتصفیه قلب مشغول شد در ریاضتهای شاقه از ابعین نشفنی و اسفار بعیده بر خود گوارا فرموده از مشائخ و فقرای وقت مستفید میشد در صحراها و بیابانها بالعبادت مولی پرداختی تا آخر بقدم تجرد و تفرد براه خشکی بزیارت حرمین شریفین مشرف شده در بلده مصر بست و دوم رمضان سن یازده صد و هفت هجری رحلت نموده همانجا مدفون گردید۔

ملا محمد رضا سهالوی پسر چهارم ملا قطب الدین الشهید بعد والد خود بخدمت ملا نظام الدین برادر کلان خود تعلیم و تربیت یافته فراغ حاصل نموده در جنب برادر خود تدریس طلبه میکرد از حضرت سید شاه عبدالرزاق بانسوی بیعت کرده روانه مدینه منوره گشت و بعد زیارت روضهٔ شریفه بحج بیت الله مشرف شده ببغداد آمده هم در انجا جان بجان آفرین سپرد

شیخ محمد رفیق کشمیری ابن مصطفی ابن معین الدین رفیقی کنیت وی ابوالرضا بود بسال یکهزار و صد و پنجاه و چهارم هجری متولد شده فقیه و محدث و مفسر صوفی مشرب بود جامع معقول و منقول از پدر بزرگوار خود مقیم السنة توبیگر و خال خود علامه نور الهدی توبیگر اخذ علم نمود و حدیث از عم و پدر بزرگوار خود شنیده و کتاب عوارف به پیش نعمت الله بن رضا توبیگر و گذرانیده و صحبت مردان بخدمتش مستفید شد در تصوف رسائل متعدد از و یادگار اند بروز چهارشنبه شانزدهم جمادی الاخری سال بست و ششم از صدی سیزدهم وفات یافت

میر محمد زاهد هروی ابن قاضی محمد اسلم هروی کابلی در هند متولد شده تربیت یافته از پدر خود و دیگر علمای هندوستان اکتساب علوم کرده ذهن ثاقب و فکر صائب داشت در تحقیق و تدقیق گوی سبقت از سابقین ربوده و در حاضرین و لاحقین متفرد بود شاهجهان پادشاه او را به منصب

وقائع نگاری کابل منصوب فرموده در عهد عالمگیر بادشاه محتسب اردوی معلی شد تا آن بعد عالمگیر بادشاه حسب خواهش او مشارالیه را بصدارت کابل مامور گردانیده در آنجا علاوه منصب خود افاده علوم میداد تصانیف غرا دارد از آنجمله شرح مواقف و حاشیه شرح تهذیب علامه دوانی و حاشیه رساله تصور و تصدیق مصنفه ملا قطب الدین رازی و حاشیه شرح الهیاکل اند شهور سال یازده صد و یک هجری بکابل وفات یافت

مولوی محمد باقر مدراسی متخلص باگاه جلش از بیجاپور است بسال پنجاه و هشتم از صدهٔ دوازدهم هجرت در ویلور متولد شده به مدراس نشو و نما یافته پیش مولانا سید ابوالحسن قربی علوم ظاهر اکتساب نموده عالم علوم عجیبه ماهر فنون غریبه گشت در شعرگوئی و ادب عرب ید طولی داشت گویند شافعی المذهب بود ممالک مدراس و کرناٹک بفیوض ظاهر و باطن او پرست بست و چهارم ذیحجه سال دوازده صد و بست هجری رحلت فرموده بخاک مدراس مدفون گشت تصانیفش [illegible] تنویر البصیر نفائس النکات القول المبین الدر النفیس دیوان اشعار عربی النفحة العنبریة کشف الغطا اتحاف السالک جلاء البصایر تبیین الانصاف النقول البدیعة الحجة البدیعة ریاض الجنان روضة الاسلام وغیرها

مولوی محمد زمان خان شاهجهانپوری جامع الفضائل و الکمالات عامل الاحادیث و الآیات محی السنن و الحسنات ماحی الشرک و البدعات ابو رجا محمد زمان خان تغمده الله بالرحمة و الغفران مدرس مدرسه حیدرآباد و استاد سید محبوب علیخان نظام الملک رئیس حال بود با فرقه مهدویه عصوبتی داشت فرقه مهدویه پیروی سید محمد جونپوری مدعی مهدویت میکنند و بممالک ڈھونڈھار و گجرات و حیدرآباد دکن اکثری ازین فرقه ضاله سکونت ورزیده بفرق دیگر اسلام تعصب دارند تا اینکه مرتکب خونریزیهای مسلمانان شدند القصه مسمی سید عیسی عرف عالم میان مهدوی حیدرآبادی سرگروه آن فرقه رساله کشف الحجب و دلیل متین و ثلاثیه هر سه رسائل مؤلفه خود بسال دوازده صد و هشتاد و دو هجری و رساله رد شبهات الفتاوی در رد فتوی ابن حجر مکی و غیره ائمه مذاهب اربعه و رساله معارضة الروایات بعد از یکسال طبع کنانیده باطراف و اقطار هندوستان شتهر و منتشر کرد بر آنهم قانع نماند رسائل مذکوره و رساله دیگر متضمن معتقدات و معمولات خود تالیف نموده

مع رقعہ بخدمت قاضی دلاور علی حاکم دار القضای حیدرآباد از دست خود پیش کرده مضمون رقعہ اینست کہ ما رسائل مذکوره محض بنابر دریافت حق باطراف بلاد منتشر کردیم و بخدمت علمای آفاق رسانیدیم و مدتی انتظار کشیدیم لیکن ہنوز علمای وقت از جواب ساکت اند لہذا بخدمت سامی پیش نموده اگر خطای بنظر آید حسبۃ للہ ما را مطلع باید فرمود کہ ما یان رجوع بحق نمایم ورنہ اعانت و امداد تصدیق دا قرار ما یان نمایند فقط قاضی موصوف رقعہ در رسائل مذکوره بہ معیت عالم میان مسطور پیش مولوی محمد زمان خان فرستاد ہر چند کہ وی علیہ الرحمۃ والغفران از ہمچو منازعات و مناقشات کناره کشی میکرد تاہم نظر بہ حمیت اسلامی و غیرت ایمانی اشہب قلم حقیقت رقم را در میدان رد و قدح رسائل مذکوره جولان داد و نیز از اقوال مسلمہ آن فرقہ دعاوی باطلہ اوشان را مردود و مطرود فرمود کہ مجتہدان آن فرقہ بجوابش سر بزانوی سکوت نہاده غریق لجہ ندامت شدند نام آن رسالہ ہدیہ مہدویہ است ہرگاه رسالہ مذکور بعالم میان مجتہد مہدویہ و مصنف رسائل مردوده رسید بحواریان خود گفتہ ہر کسیکہ مولوی محمد زمان خان را قتل خواہد کرد او را دو مکان مروارید و چہار درخت خرما در بہشت خواہم داد بشنیدن کلام ابلہ فریب جوانی بست و دو سالہ از آن فرقہ منتظر موقع بود ہرگاه نواب مختار الملک بہادر بتقریب ملاقات پرنس آف ویلز روانہ کلکتہ شد و آن بی مغز شہر حیدرآباد را از حاکم بیدار مغز ہمچو باغ خود خالی یافتہ ہرگاه وقت شام روز سہ شنبہ ششم ذیحجہ سال دوازده صد و نود و دو ہجری مولوی صدر الذکر حسب معمول خود بمسجد تشریف آوردند بعد ادای نماز مغرب دو زانو نشستہ آغاز تلاوت قرآن مجید کردند آن شقی ممدوح الذکر را اسلام کرده از پس پشت بضربہ کنار مجروح ساخت کہ آن مرحوم سر بہ مصحف مجید نہاده شربت شہادت چشید و خون آن جانباز راه خدا برآیہ کریمہ فانظر کیف کان عاقبۃ المفسدین چکید ہر چند تجسس نمودند سراغ قاتل نرسید سرخیل مہدویان بکونسل سفارت انگریزی خزید و بر جنازه آن مرحوم انبوہی کثیر از مسلمانان و جم غفیر از دینداران گرد آمدند کہ چہار ده جماعت متفرق نماز جنازه ادا کرده بصحن مدرسہ او بحیدرآباد مدفون کردند شعرای وقت قطعات تواریخ این واقعہ بنظم آوردند از ان جملہ قطعہ تاریخ نوک ریز خامۂ بکرے محمد عبد الرحمن خان شاکر تخلص و مالک مطبع نظامی زیب ترقیم می یابد و ہو ہذا محمد زمان خان زحلم تقضا ٭ بجز شہادت چو شد آشنا ٭ ہمین مصرعہ سال شاکر نوشت ٭ عبای شہادت زحق شد عطا ٭

ایضاً الہام گو چون علی شد بمسجد شہید۔ از نفسی عنایت حسین بردن رفت از جسم چون جان جانی
عنایت بگو شد چو عثمان شہید

سرہندی **شیخ محمد سعید سہرندی** ابن مولانا شیخ احمد مجدد الف ثانی ابن عبد الاحد سہرندی ملقب بودی خازن الرحمۃ دانشمند متبحر فقیہ و محدث بود علوم ظاہر و باطن از والد ماجد خود آموختہ حاشیہ بر مشکوٰۃ المصابیح نوشتہ در یکہزار و ہفتاد ہجری رحلت فرمود

ملا محمد سعید سہالوی پسر دوم ملا قطب الدین الشہید بعد شہادت پدر خود با محضر منظاری جہت استغاثہ و دادرسی بحضور محی الدین اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ بملک دکن رفتہ از بارگاہ شاہ موصوف فرمان معافی فرنگی محل کہ از اماکن مشہورہ بلدہ لکھنؤ بود حاصل نمودہ مراجعت بوطن کردہ بذریعہ اہالیان نزول تعمیل فرمان مذکور بر فرنگی محل قبضہ نمودہ ہمہ فرزندان ملای شہید را در آنجا مقیم ساخت بعد چندی مرۃ بعد اولی بغرض استحکام فرمان معافی فرنگی محل وغیرہ بخدمت بادشاہ روانہ شدہ بحصول اسناد دیگر کامیاب شدہ آنرا روانہ وطن کردہ بمکہ معظمہ رفتہ بحوق عوارض جسمانی ازین عالم فانی بملک جاودانی خرامیدہ **نزول** اکنہ لاوارث ومنقطع النسل را بمحاورہ اہل دفتر لکھنؤ گویند

مولانا محمد سعید بدایونی ابن محمد شریف بن محمد شفیع بدایونی وی از اجلہ علمای وقت و اکابر اولیای بدایون بود بیعت بخدمت شاہ کلیم اللہ جہان آبادی کہ مزار پر انوارش در دہلی است داشت و از فیض ظاہر و باطن وی عالی کامیاب بود چہارم ذیقعدہ سن یازدہ صد و پنجاہ و ہفت ہجری رحلت فرمود از وی خلف الصدق مولوی محمد لبیب مولوی عبد الحمید عقب باز ماند قدس اللہ سرہ السامی

حکیم محمد سرور ساکن احمد آباد نارہ متخلص سرور ابن حکیم حضور احمد طبع سلیم و ذہن مستقیم داشت تعلیم سخن پیش مؤلف اوراق یافتہ اکثر اشعار نعتیہ میگفت قصہ اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ منظوم از و یادگار است فتوح الشام را بہ بحر متقارب می نوشت کہ پیغام اجلش در رسید و بعنفوان شباب بسال دوازدہ صد و نود و چہار ہجری ازین جہان درگذشت چند اشعار نعتیہ تضمین کلام سعدی کہ خاتمہ منظومات اوست بطور یادگار حوالہ قلم مے شوند در حقیقت نام و نشان خود بجز عشق نبوی صلعم دیگر نگذاشت

وهو هذا

ای نور خدا عجب حسینی — رحمت ز برای عالمینی
محبوب زمان و هم زمینی — الله الله چه مہ جبینی

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

آگہ ز علوم اولینی — واقف ز رموز آخرینی
کحل از پئے دیدۂ یقینی — اے بعثت بکی د دینی

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

واللیل ز گیسوے تو تعبیر — والشمس ز روی تست تفسیر
نون از پئے ابروی تو تقریر — ای مہر سپہر عز و توقیر

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

ای باعث خلقت دو عالم — وی موجب فخر نوح و آدم
منظور نگاہِ رب اکرم — ہستی پئے ریش سینہ مرہم

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

ای سرمۂ دیدۂ تو لاشہ — ای غازہ بچہرۂ تمناشہ
بر روی تو دیدۂ تماشا — باز است تو نیز دیدہ بکشا

گر بر سر چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

ای مجلسہ نشین محمل نور — ای شمع ضیای شعلۂ طور
از نور تو عالم است معمور — ای مردمک دو دیدۂ حور

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

زلفت پی عاشقان جانباز
بیشت ہمہ دلبران طناز
زنجیر پاست اے ہمہ ناز
ہستند برین ترانہ دمساز

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

زلف تو بلائے جان سرور
عشقت نام و نشان سرور
درد تو دوائے جان سرور
نامت در زبان سرور

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

اوستادی مولانا محمد شکور مچھلی شہری ابن شیخ امانت علی جعفری در علوم عقلیہ و ادبیہ شاگرد مولانا رشید الدین خان دہلوی و در حدیث و تفسیر مستفید خدمت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی بودند ہموارہ بمناصب جلیلہ از سرکار انگریزی عز امتیاز داشتند ہنگامیکہ بفتح پور ہنسوہ رونق افروز عہدۂ صدر الصدور بودند مؤلف ہیچمدان بنعال برداری تلامذۂ مولانا کامیابے حاصل کرد بسال شصتم از صدی سیزدہم مولانای ممدوح حق تقاعد قبول فرمودہ بوطن مالوف مراجعت فرمودند این حقیر نیز ہمراہ رکاب بمچھلی شہر رفتہ کتب متوسطہ درسیہ بخدمت فیضدرجت می گذرانید مولانا ممدوح تمام عمر شریف بدرس علوم صرف فرمودند کتب درسیہ بلا معائنہ کتابی بحالت چہل قدمی درس میدادند بتالیف و تصنیف توجہ نداشتند دو مرتبہ بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ بست و یکم ذیحجہ یوم سہ شنبہ سال سیزدہ صد ہجری از دار فنا بدار بقا شتافتند انا للہ و انا الیہ راجعون ولادت ممدوح بسال دوازدہ صد و یازدہ ہجری بظہور پیوستہ از لفظ تاریخ سال ولادت بر می آید ازین حساب عمر شریف بہ نود و نہ سال رسیدہ باشد غفر اللہ لہ مچھلی شہر قصبہ ایست از توابع جونپور

مولوی محمد شبلی اعظم گڈھی مصنف رسالہ اسکات المعتدی فی انصات المقتدی

وصل النمام وغیرہ است جملہ کتب درسیہ متداولہ پیش مولوی محمد فاروق عباسی چڑیاکوٹی گذرانیدہ اکنون بمدرسۃ العلوم علی گڈھ بمنصب مدرس اول قیام دارد سلمہ اللہ تعالی تصانیفہ المامون تاریخ زمانہ مامون الرشید خلیفہ عباسیہ بغداد الجزیہ دربیان حقیقۃ جزیہ گذشتہ تعلیم در اظہار کیفیت تدوین علوم مسلمانان سلف واسامی مدارس قدیمہ شان صبح امید دربیان حالت موجودہ اسلام سیرۃ النعمان تواریخ عمری امام ابوحنیفہ رح قصاید وغزلیات عربی فارسی

مولوی محمد شبلی جونپوری خلف سوم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری بست وپنجم شعبان سال دوازدہ صد وشصت وسہ ہجری تولد یافتہ ہنگام ہجرت فرمودن پدر بزرگوار خود نہایت صغیر السن بود بہ جونپور از رفتن بمکہ معظمہ قاصر ماند پیش جد مادری خود قاضی ضیاء اللہ صدر الصدور مرحوم بناز ونعمت تعلیم وتربیت یافتہ بمقام جونپور از حافظ نعمت اللہ ساکن سرای میر حفظ قرآن مجید نمودہ کتب درسیہ فارسیہ از بعض اعیان جونپور خواندہ تحصیل علوم عربیہ عنان عزیمت تافتہ مختصرات صرف ونحو وغیرہ از تلامذہ مفتی محمد یوسف فرنگی محلی تحصیل کردہ باندک زمانے بخدمت مفتی موصوف الذکر تمامی کتب درسیہ متداولہ خاندان نظامیہ بہ تحقیق وتدقیق تمام کردہ وسند فضیلت مفتی محمد یوسف از دست خاص بوے عطا فرمودہ وعلم باطن بخدمت مولوی سید خواجہ احمد نصیر آبادی کہ از تلامذۂ پدر بزرگوار وی بود آموختہ واجازت کتب احادیث از مولوی سید نذیر حسین تلمیذ مولانا محمد اسحاق دہلوی یافتہ بحصول سند ممتاز گشت وبسال دوازدہ صد وہشتاد وشش ہجری بمعیت جد مادری عزیز خود قاضی ضیاء اللہ از زیارت حرمین شریفین مشرف گشتہ بوطن مالوف معاودت فرمودہ جانشین پدر خود است وبمواسات مدرسہ قرآنیہ بجامع مسجد جونپور بتذکیر خلائق می پردازد سلمہ اللہ وابقاہ واوصلہ الی مایتمناہ۔

مولوی محمد شفیع بدایونی از اجلۂ علمای عہد سلطنت محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ است سلسلہ نسبتش بامیر المومنین سیدنا عثمان ابن عفان رضی اللہ عنہ منتہی میشود وہو مولوی محمد شفیع ابن شیخ مصطفی بن عبد الغفور بن عزیز اللہ بن کریم الدین بن قاضی محمد بن شیخ معروف بن شیخ داود بن عبد الشکور بن محمد راجی بن قاضی سعد الدین بن قاضی القضاۃ قاضی رکن الدین الملقب بہ شمس الحق بن قاضی دانیال ابن شیخ شہید بن شیخ ابراہیم بن شیخ اسحاق ابن عبد الکریم بن

شیخ شریف بن نور اللہ بن عبد الحی بن شیخ محمد فردوس بن شیخ انیس بن شیخ رافع بن شیخ عبد الکریم بن عبد الرحیم بن عبد الرحمن بن ابان بن سیدنا عثمان بن عفان الاموی القرشی رضوان اللہ علی من اتبع الہدی شیخ قاضی دانیال از عراق بہند قدوم آوردہ بتقضای بدایون مباہات یافتہ بہمدرانجا سکونت پذیرفتہ از اولاد امجادش شیخ مصطفی است کہ در علم تصوف یگانۂ روزگار خصوصاً در حل غوامضات کتب شیخ محی الدین عربی مشار الیہ علمای کرام بود پسرش مولوی محمد شفیع از ارشد تلامذہ ویست کہ عمر گرانمایہ خود بدرس وتدریس بسر بردہ بعمر ہفتاد و نہ سالگی روز جمعہ بست و دوم شوال از آخر صدی یازدہم یا اوائل صدی دوازدہم ہجری رحلت فرمودہ و خلف الصدق عقب خود گذاشت یکے مولوی محمد شریف دوم خطیب عبد اللطیف

محمد صدیق لاہوری ابن محمد حنیف ابن محمد لطیف فقیہ و محدث و ادیب بود والد ماجد وی از کابل بلاہور آمدہ امامت مسجد وزیرخان میکرد صاحب ترجمہ بروز دوشنبہ تاریخ بست ونہم محرم سال یازدہ صد و بست و ہشت ہجری در لاہور متولد شدہ چون پنج سالگی سید مولانا محمد عابد صاحب تعلیقات تفسیر بیضاوی رسم تسمیہ خوانی وی ادا کرد و بعد حفظ قرآن مجید بخدمت مولانا محمد عابد و مرزا مہر اللہ و ملا حفیظ اللہ و مولوی عبد الصمد و ملا ظہور اللہ و ملا شہریار و غیرہم علوم متداولہ تحصیل کردہ و سند حدیث از شیخ یحیی ابن صالح مکی مدرس مسجد الحرام و از شیخ ابو الحسن سندہی مدنی مدرس مدینہ منورہ بسال یازدہ صد و ہفتاد یافتہ تصانیف بسیار دارد و در یازدہ صد و نود و دو ہجری رحلت نمود۔ تصانیفہ۔ سلک الدرر بصنعت اہمال در سیرت نبویہ علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ۔ مدار الاسلام فی علم الکلام۔ شروط الایمان۔ القول الحق فی بیان ترک الشعر والحلق۔ درء التعسف۔ ہدم الطاغوت فی قصۃ ہاروت و ماروت۔ سدرۃ الثقلین فی شمائل ال شرح النفحات الباہرۃ فی جواز القول بالخمسۃ الطاہرۃ۔ ازالۃ الفسادات فی شرح مناة تبییض الورق فی تبیین الحق۔ جامع الوظائف۔ لقطۃ الحطب۔ مزیل الاحزان۔ زبدۃ جامع طبا جمی۔ ترجمۂ فقر محمدی۔ ہدیۃ الانام وغیرہ

محمد صدیق برہانپوری از علمای دکن کنیتش ابوبکر لقب وی محی الدین بن حا الزبیری البرہانپوری است از تصانیف او رسالۂ فقہ مہمات است کہ در آن یک

وخاتمه ترتیب داده مسائل احتضار و تجهیز و تکفین و غیره متعلقات میت بیان کرده دیده شد که خالی
از زوائد نیست زمانهٔ وفاتش بدریافت نرسید

شیخ محمد طاهر پٹنی نامش جمال الدین محمد ابن طاهر است و به محمد طاهر شهرت دارد بسال نهصد و
چهارده هجری در بلدهٔ نهرواله گجرات متولد شده اولاً از مولانا ناگه و مولانا شیخ ناگوری و مولانا برهان الدین
سمهودی و مولانا یدالله سوهی اکتساب علوم کرده فارغ التحصیل شده بعد در سن نهصد و چهل و چهار
هجری بسوی حجاز رخت سفر بست و بشرف زیارت حرمین شریفین زادهما الله تشریفاً و تعظیماً مباهات
اندوخته دران دیار پرانوار از شیخ عبدالله زبیدی و سید عبدالله عدنی و شیخ عبیدالله حضرمی و شیخ
جارالله مکی و شیخ ابن حجر مصری ثم المکی صاحب صواعق محرقه و شیخ علی مدنی و شیخ برخوردار سندهی
و شیخ علی بن حسام الدین المتقی و شیخ ابوالحسن بکری مکی وغیره تحقیقات و استناد فن حدیث نموده
دست ارادت بدست شیخ علی متقی داده در فضل و کمال کامل و مکمل گشت و از انجا بخیر و برکت بوطن
مالوف باز آمده بافاده و تدریس مرجع طلبه علوم شد چون ذات شریفش آمر بالمعروف و ناهی عن المنکر
بود در قلع و قمع بیخ بدعت و منکرات عموماً بغایت سعی کوشید خصوصاً در ازاله بدعات هم قوم خود که
همه بوهره بودند و مذهب مهدویه اسمٰعیلیه داشتند همه تن مستعد بود و نیز عهد کرده تا وقتیکه نقش
بدعت و ضلالت از قوم خود زائل نگرداند عمامه بر سر خود نه بندد و حسب وصیت مرشد خود
شیخ علی متقی مداد از دست خود حل کرده بامداد کتب نویسی طلبه را امداد و اعانت درس نیز و معیشت
از حل نمودن سیاهی باز نمی ماند چون جلال الدین محمد اکبر بادشاه بسال نهصد و هشتاد هجری مرز و بوم
گجرات را مخیم سرادقات خود ساخت شیخ هم بشمول علمای وقت ببارگاه شاهی تقرب یافت
بادشاه سبب ترک عمامه بستن پرسید وی رحمة الله علیه سبب آنچنانکه گذشت بیان نمود اکبر بادشاه
از دست خاص عمامه بر سرش بست و فرمود که نصرت دین متین بذمهٔ من است شما در ازاله بدعت
کوشید خان اعظم مرزا عزیز کوکه برادر رضاعی اکبر شاه که حاکم گجرات بود تا ایام حکومت خود
همه تن مددگار شیخ بود هرگاه مرزا عزیز کوکه معزول شده بجایش عبدالرحیم خان خانان شیعی منسوب
گردید فرقه بواهیر اسمٰعیلیه که مجانست بمذهب اهل تشیع دارند قوی بازو شدند شیخ مایوس شده
عمامه از سر خود جدا کرده جهت عرض حال بپیشگاه بادشاه جانب آگره روانه شد گروهی از بواهیر

اسمٰعیلیه در پے او روان شدند هرگاه شیخ بنواح اوجین بمنزلی که مابین اوجین و سارنگ پور واقع است رسیده گروه اشقیا فرصت یافته او را شهید کردند این سانحه بسال نهصد و هشتاد و شش هجری وقوع یافته همراهیان شیخ نعش وی را به پٹن آورده در مقابر بزرگانش بخاک سپردند شکر الله سعیه وجزاه الله جزاء شیخ علیه الرحمة در فن حدیث تالیف مفیده دارد از انجمله کتاب مجمع بحار الانوار است در لغت حدیث که فی الحقیقة بجای خود شرح صحاح سته می تواند شد دیگر مغنی در تصحیح اسماء الرجال بلا تعرض بیان احوال بغایة مختصر نوشته و تذکرة الموضوعات در بیان احادیث موضوعه و قانون الموضوعات فی ذکر الضعفاء والوضاعین نیز از تصانیف وی‌اند بوهره بر وزن جوهره لفظ هندی بمعنی تاجر مشتق از بیوهار بیای موحده مکسوره و یای مثناة تحتانی مجهوله ساکن مخلوط بواو و های هوز و الف و رای مهمله بمعنی تجارت قومی است در دکن که همه تجارت پیشه اند با خودها رابطه معاضدت و اتحاد دارند و اغنیای شان فقرای خود را اعانت کنند رئیس شان در بمبئی فی زماننا ملا نجم الدین است که شفقت پدرانه بر جمیع بواهیر مرعی دارد و این گروه مهدویه اسمٰعیلیه اند و خود را پیرو محمد بن المهدی بن عبد الله بن احمد بن محمد بن اسمٰعیل بن جعفر صادق رضی الله عنه دانند و محمد بن عبد الله را مهدی آخر الزمان گویند و بغایت تعصب مذهبی دارند و اسمٰعیلیه چند فرقه هستند داؤدیه و اسحاقیه که سوای دکن هندوستان در ممالک یمن و الموت و مغرب و ایران و قهستان یافته می شوند مگر بواهیر اسمٰعیلیه بالخصوص در دکن هند سکونت دارند فرقه مهدویه که خود را پیرو محمد جونپوری گویند اکثر اهل این مذهب بممالک جی پور و حیدرآباد دکن قیام پذیر اند فرق درمیان مهدویه اسمٰعیلیه و مهدویه جونپوریه اینست که مهدویه اسمٰعیلیه میلان به تشیع دارند و مهدویه جونپوریه مائل بمذهب اند مهر والله اعلم محرره النهاواره نام سابق شهر نهرواله است پٹن بفتح بای فارسی و تای هندی مفتوح مشدده و در آخر نون ملک گجرات دکن شهریست که بزبان باستان مقر حکومت راجگان هنود بود

مولوی محمد ظاهر بن سید غلام جیلانی بن سید محمد واضح بن سید محمد صابر بن سید محمد آیت الله بن سید شاه محمد علم الله حسنی الحسینی القطبی النقشبندی از اولاد امام همام حسن المثنی بن سبط الاکبر امام الائمه حسن ابن علی ابن ابی طالب عم رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وسلم اصل آبای کرامش از مدینه طیبه مولد و مسکنش تکیه شاه علم الله محلات رای بریلی ملک اوده است ولادتش با سعادت بسال یازده

صد و نود و ہشت ہجری واقع شدہ وی رحمۃ اللہ علیہ کتب درسیہ از عم بزرگوار خود مولوی سید قطب الہدی تلمیذ رشید مولانا شاہ عبد العزیز محدث دہلوی خواندہ تکمیل علوم بخدمت مولوی عبد الجامع سید نپوری نمودہ جامع کمالات گشت و بیعت طریقہ بر دست سید احمد مجاہد کردکہ ذکرش پیش ازین ثبت اوراق شدہ و نیز باستحصال خرقہ خلافت طریقہ چشتیہ و قادریہ و نقشبندیہ مجددیہ و محمدیہ مستفیض گردید و از ہدایت و ارشاد و تعلیم طریقہ و تصنیف و تالیف عالمے را منور فرمود تصانیف شریف او در تصوف و عقائد و محاکمات سنت و بدعت مثل خیر المسالک و تحریم الحرام و قاطع البدعۃ و رسالہ در بیان وحدت وجود و وحدت شہود و کتابی در بیان فتوحات شام و غیر ذلک بزبان فارسی وارد و بکمال متانت و سلالت نافع و مفید بہ ترتیب احسن واقع شدہ اند حضرت ایشان با وجود مشغلہ تصنیف و تالیف و افتا و تدریس و وعظ و ہدایت و مواظبت و ظائف گاہ گاہ بہ نظم نیز می پرداختند شعر ایشان در ہر زبان فارسی و اردو و ہندی خیلی خوب و ذوقی مرغوب دارد ہنگامیکہ صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ بنا بر تعلیم پسران پاندی دین بندہ بہادر دیوان ریاست ریوان بمقام ریوان رونق افروز بود مسودہ اوراق اکثر اوقات شرف قدمبوسیش مے یافت در حقیقۃ حضرت ایشان یادگار سلف صالحین بودند چندی از سکنہ ریوان دست ارادت بدامان مقدسش دادہ اند و برخی از ٹھمری و ہولی طبع نازش بایستہ بعض سرود سرایان ریوان محفوظ است مولوی سید فخر الدین احمد سلمہ ربہ ابن البنت حضرت ایشان در کتاب مہر جہانتاب اکثری ازان نقل فرمودہ و باقی حالات شان مولوی سید محمد عبد الحی خلف الصدق مولوی سید قمر الدین احمد صدر الذکر در نزہۃ النواظر مشرحاً تحریر فرمودہ مولوی ولی الدین نصیر آبادی مرید ایشان بودند و مولوی محمد صادق غازی پوری و مولوی لطف اللہ مناظر صاحب تفسیر مظہر العجائب و مولوی فخر الدین احمد ابن البنت حضرت ایشان از ایشان اخذ علوم کردہ اند وفات شریفش در سن دوازدہ صد و ہفتاد و ہشت ہجری بعارضۂ فالج در رای بریلی وقوع یافتہ آہ سید محمد ظاہر مادہ تاریخ وفاتش یافتہ اند رضوان اللہ علیہ و علی اسلافہ

محمد جونپوری مدعی مہدویت در سیادت و نسبتش ارباب تواریخ اختلاف کردہ اند مؤلف سیر المتاخرین ناقل ہست کہ سید محمد جونپوری ابن سید بدہ اویسی از فراوان روحانیت

فیض برگرفته و بر صوری و معنوی علوم حاوی بود از شوریدگی دعوی مهدویت کرد بسیاری مردم
برو گرویدند و بسا خارق ازو برگزارند انتهی مولوی محمد زمان شاهجهانپوری در هدیهٔ مهدویه از
مطلع الولایت و شواهد الولایت و پنج فضائل و تذکرة الصالحین وغیره کتب معتبره فرقهٔ مهدویه نقل
کرده شیخ جونپور که ویرا مهدویان میران سید محمد مهدی موعود میگویند ابتدائیش چنین است که در بلدهٔ
جونپور شخصی سید خان نام داشت از وی دو فرزند بوجود آمدند یکی احمد دوم محمد همان شیخ جونپور است
که بسال هشتصد و چهل و هفت هجری متولد شده نام مادرش بی بی آغا ملک بود مهدویان بجهت
ادعای مهدویت نام والدین او را میان عبد الله و بی بی آمنه مقرر کردند چون عمرش بچهار سال و چهار
ماه و چهار روز رسید سید خان پدرش اشراف و اعیان جونپور را به تکلف تمام ضیافت کرده از
زبان شیخ دانیال جونپوری که از مشائخ وقت بود رسم تسمیه خوانی ادا کنانیده ویرا جهت تعلیم بشیخ دانیال
مرقوم سپرد شیخ جونپور و برادر کلانش احمد بخدمت شیخ دانیال حاضر بوده باکتساب علوم می پرداختند
چون شیخ جونپور طبع بلند و ذهن دلپسند داشت بعمر هفت سالگی ز حفظ قرآن مجید و بدوازده سالگی
از علوم درسیه فراغ حاصل کرده و از آنجا که در موشگافی دقائق علمیه دلیر و در مباحثه بچو شیر بود شیخ
دانیال جونپوری و علمای دانا پور ویرا بلقب اسد العلما یاد میکردند شیخ جونپور اولاً بسلسلهٔ چشتیه دست
ارادت بشیخ دانیال داده هنگام شباب قدم در ساحت فقر نهاد مردم زمانه باعتقاد تمام بوی
گرویدند سلطان حسین حاکم دانا پور که باج گزار دلیپ رائو مرزبان گوڑ بود برابطهٔ اعتقاد بدو پیوسته
و در هر مهمی ویرا به خود می برد بالجمله شیخ جونپور سلطان حسین را از اطاعت دلیپ راو باز
داشته مستعد جنگ و جدال گردانید سلطان حسین بجمعیت سی هزار سوار جنگی مع شیخ جونپور روانه
جانب گوڑ شد و یکهزار و پانصد سواران مجرد که بفوج براگیان نامزد بودند در رکاب شیخ داشته
دلیپ رائو بمجرد شنیدن خبر خروج بسلطان حسین مقابل گشت سلطان حسین بوجه کمی فوج خود
منهزم شده پس پا گردید لیکن شیخ جونپور قدم استقلال از انجا نجنبانید و بپانزده صد سواران براگیان
بر دلیپ راو حمله آورده بیک تیغ او را دو پاره کرد دلش از تنوره بدن بدر افتاد میگویند که بر دلش
صورت بتی که او را دلیپ راو می پرستید منقوش بود این واقعه موجب ازدیاد جذبهٔ شیخ گشت
که هرگاه معبود باطل را چنین اثر است معبود حق را چه خواهد بود شیخ جونپور تا دوازده سال دران

جذبه بیهوش ماند چون از آن افاقه یافت ترک وطن کرده مع زن و فرزند و مریدان چند از راه نیستان
دانا پور بجهان گردی رو نهاد درین سفر بی بی الهدینی زوجه شیخ و سید محمود فرزندش و شیخ بهیکه
و میان دلاور نو مسلم همشیرزاده و لیپ راو مقتول همراه شیخ بودند در آن نیستان علامات
مهدویت خود مرتبه اول ظاهر کرده که رفقایش تصدیق آن کردند رفته رفته بشهر چندیری رسید
در انجا مردم آن مرز و بوم بتذکیر و بیانش هجوم آوردند و مشایخ آن دیار بر وحسد بردند و جبراً از انجا
او را بدر کردند شیخ با تبعه خود بشهر مندو دار السلطنت مالوه آمده غلغله وعظ او گوش زد عالمیان گشت
سلطان غیاث الدین بادشاه مالوه که دران هنگام بحکم پسر خود سلطان نصیر الدین بجولانه زرین
مقید بود شیخ را بعطای انعام کثیر مرفه الحال ساخت و یکی از امرای سلطان غیاث الدین الهداد
نام که بفضیلت علمی و شعرگوئی شهرت داشت ترک دنیا کرده همراه شیخ گشت مهدویان او را
خلیفه ششم میدانند مرثیه شیخ جونپوری و دیوان مهمل و رساله بار امانت و رساله ثبوت مهدویت
از تصانیف اوست و صاحب دیوان مهری ابن خواجه طه شاگرد همین الهداد است بالجمله شیخ
جونپور از مندو تختگاه مالوه بشهر چاپانیر عاصمه گجرات دکن آمده بمسجد جامع فرود آمد شهره وعظ و ترک
و تجردش آفاق را بر گرفت سلطان محمود بیگڈه بباء موحده مکسوره و یاء تحتانی مجهول و کاف
فارسی و دال هندی مخلوط بها لقب سلطان محمود گجراتی است و در تلقب سلطان مذکور بدین
لقب دو وجه بیان کرده اند یکی آنکه بروتهای سلطان مانند دو شاخ گاو ستبر و پیچدار بودند و
بزبان گجراتی این چنین گاو را بیگڈه گویند دوم بی بزبان گجرات عدد دو را گویند و گڈه قلعه را چون
فتح قلعه جوناگڈه و چانپانیر بدست سلطان روی نمود بنا بران وی را بیگڈه می گفتند مرآت احمدی
مرزبان گجرات خواست که حاضر مجلس شیخ شود مگر بممانعت علمای وقت ازان اراده باز ماند
میان نظام که بمسجد اسلام خان طالب علم بود بحلقه مریدانش در آمده همراهش گردید و همانجا بی بی الهدینی
زوجه کلان شیخ مذکور وفات یافته زیر قلعه مدفون گشت شیخ جونپور از انجا براه برهانپور و دولت آباد
بشهر احمد نگر مطمح سفر خود نشاند احمد نظام الملک بادشاه آن دیار باعتقاد تمام پیش آمده از ان بعد
بزمانه شاهی ملک برید بشهر بیدر رسید شیخ مومن و ملا ضیاء و قاضی علاء الدین دست ارادت
بدو دادند شیخ جونپور از انجا بگلبرگه رسیده بعد زیارت سید گیسو دراز قدس سره براه رای باک

برسی وابهول رسید وبسواری مرکب تری عازم بیت الله شد هرگاه بحرم محترم رسید بیادش آمد که
درمیان رکن ومقام ابراهیم خلائق بر دست مهدی موعود بیعت خواهد کرد زبان خود را به کلمه من اتبعنی
مؤمن گویا ساخت میان نظام وقاضی علاء الدین آمنا گفته دست بدستش داده گفتند که دو گواه
بسند این واقعه بسال نهصد ویک هجری بظهور پیوسته وبعد معاودت از مکه معظمه بمسجد تاج خان
سالار واقع احمدآباد گجرات رخت اقامت انداخت بتذکر دعوت پرداخت ملک برهان الدین و
ملک گوهر داخل جرگه مریدانش شدند وهم درین مسجد بسال نهصد وسه هجری بمجمع عام دعوے
مهدویت کرده این دعوی دوم است علما ومشایخ گجرات بسلطان محمود گفتند که شیخ جونپوری بوعظ
خود حقایق ومعارف خلاف شرع شریف بیان می نماید سلطان حکم اخراجش صادر فرمود شیخ
ازانجا بدیهه سولاسانج منزل گزین گشت میان نعمت که رهزنی سفاک بود بجرم قتل یکے
حبشی گریخته بدو پیوسته دست ارادت بدست شیخ داده بجرگه رفقائیش درآمد بالجمله شیخ
جونپوری از سولاسانج بشهر نهرواله گجرات که آنرا پٹن هم گویند بر لب حوض خان سرور فرود آمده
میان خوندمیر واقربائیش درآن مقام بسلک ارادت منسلک شدند درانجا نیز همان آش بکاسه
پیش آمد یعنی فرمان ثانی از بارگاه سلطانی جهت اخراج او صدور یافته شیخ مع توابعین بقصبه
بدلی که از پٹن سه کروهی فاصله داشت رخت اقامت انداخت میان خوندمیر که وزیر امیاز الملک
بوجه بدعقیدگی محبوس نموده بود از محبس گریخته بشیخ پیوست بمقام بدلی مذکور جمله مریدانش دست
استبداد بدامنش زدند که باز دعوی مهدویت کند شیخ زبان خود بدین کلمه گویا ساخت انا مهدی
مبین مراد الله وپوست جسم خود بدو انگشت گرفته گفت هر که از مهدویت این ذات منکر شود
کافر است ومن از خدا بیواسطه احکام میگیرم خدا میفرماید که علم اولین وآخرین وبیان معنی قرآن
کلید خزاین ایمان بتو دادم پذیرنده تو مؤمن ومنکر تو کافر است خوندمیر وتمامی یارانش که سه صد و شصت
بودند صدای آمنا وصدقنا در دادند این دعوے سوم است که در سال نهصد وپنج هجری
از بطون روبه بروز آورده وتا دم مرگ بهمان دعوے قائم ماند این دعوی را مهدویان
دعوی مؤکدی نامند بشنیدن این دعوی تنی چند از علمای شهر نهرواله بقصبه بدلی آمده مباحثه
بدو پیوستند مگر شیخ از خیالات خود باز نیامد علمای وقت سلطان گجرات را مطلع کردند سلطان

علم اخراج وی صادر فرمود شیخ با مریدان خود بسوی ملک سندہ نہضت نمود واز راہ جالور وناگور ونصیر پور بشہر ٹھٹہ دار الحکومت سندہ فرود آمد ودر انجا ہم چند کسان مصدق مہدویت او پیدا شدند چون اہل اسلام سندہ بر عقاید شیخ آگاہ شدند شاہ سندہ حکم قتل شیخ مع مریدانش صادر فرمود دربانیان مصاحب شاہ سندہ بسعی تمام حکم قتل ملتوی کنانیدہ از محروسہ سندہ وی را بدر کرد شیخ با مریدان خود کہ ہشت صد مردم بودند بخراسان شتافت منجملہ مردم ہمراہی شیخ سہ صد وشصت نفر ملقب باصحاب ومہاجرین بودند چون بقندھار رسید حاکم قندھار مرزا شاہ بیگ بعد آگاہے بر حالات شیخ فرمود کہ بروز جمعہ ہندی را بمسجد جامع پیش علماے اسلام حاضر آرند ملازمان بامتثال امر حاکم شیخ را گرفتار کردہ پیش علمای اسلام بمسجد جامع حاضر آوردند علمای وقت بسختی کلام بدو پیش آمدند شیخ تحمل بکار بردہ وعظ قرآنی آغاز نمود مرزا شاہ بیگ کہ نوجوان بود بسحر بیانش فریفتہ شد کہ آن گرمی بسردی مبدل گشت شیخ ازان مہلکہ نجات یافتہ بعد طے منازل بشہر فراہ رسید ناگاہ یکے از عہدہ داران آن شہر آمدہ اسلحہ شیخ ورفقایش گرفتہ ہریکان را از گوشہ کمان خود شمار کرد وگفت فردا ہمہ بزندان خواہید رفت بعدہ امیر ذوالنون حاکم فراہ بنا بر دریافت ماجرا بذات خاص نزد شیخ جونپوری رسیدہ گرویدہ او شد وعلمای وقت را فرمود تا امتحانش در مہدویت بگیرند علما باب مباحثہ ومناظرہ وا نمودند امیر ذوالنون صورت حال بپیشگاہ مرزا حسین بادشاہ خراسان معروض داشت بانتظار جواب تا نہ ماہ بشہر فراہ قیام ورزیدہ بعمر شصت وسہ سال در سن نہصد ودہ ہجری یوم پنجشنبہ داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ سفر آخرت اختیار کرد ودرمیان فراہ وزرہ مدفون گشت الہداد بن جنید کہ ذکرش گذشت مرثیہ شیخ بر قبرش خواند از جملہ اشعار مرثیہ اینست ؎ فضلش کہ بر جمیع پیمبر شد از خدا ٭ بادا بروز حشر شفاعت گر از خدا ٭

اعوذ باللہ من سوء الاعتقاد

مولانا محمد عابد لاہوری از اولاد ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ فقیہ مفسر از دودمان علم کثیر العبادۃ بود درحلقہ مجلس صبحی روزانہ قریب دوصد علما وصلحا می نشستند از لاہور پیادہ بحرمین شریفین رفتہ وبعد ادای مناسک حج وزیارت روضہ منورہ بلاہور مراجعت فرمودہ بتاریخ ہیژدہم رمضان سال یازدہ صد وشصت ہجری ازین جہان رحلت فرمود

تصانیفش حاشیہ تفسیر بیضاوی ناتمام۔ شرح خلاصہ کیدانی بزبان فارسی۔ شرح قصیدہ بانت سعاد رسالہ وجوہ اعجاز قرآن۔ رسالہ فی الاربعۃ الاحتیاطیۃ بعد صلوٰۃ الجمعۃ۔ العشرۃ المبشرۃ فی فضائل الائمۃ المرحومہ۔

شیخ محمد عابد سندھی ابن احمد علی بن یعقوب سندھی فقیہ و محدث جامع علوم عقلیہ و نقلیہ حامی مذہب حنفیہ بود در شہر سیون کہ متصل شہر بوبک بر کنارۂ شمالی نہر حیدرآباد سندھ واقع است متولد شدہ وی در زبید ملک یمن از علمای وقت مستفید شدہ و از انجا بصنعای یمن رسیدہ بدرجہ وزیر کبیر گشت و منجانب امام صنعاء بطور سفیر بمصر رفتہ و از انجا بوطن مالوف معاودت کردہ بقصبہ نوارطھی کہ بملک سندھ قریب کراچی بدرسہت رخت اقامت انداخت باز بمدینہ طیبہ آمدہ والی مصر وی را رئیس العلمای مدینہ منورہ مقرر فرمود کتاب مواہب اللطیفہ علی مسند الامام ابی حنیفہ و طوالع الانوار علی الدر المختار و شرح تیسیر الوصول الی احادیث الرسول و شرح بلوغ المرام از تصانیف وی مشہور اند بروز دوشنبہ ماہ ربیع الاول سال دوازدہ صد و پنجاہ و ہفت ہجری وفات یافتہ در بقیع مدفون گشت۔

میر محمد عسکری جونپوری از سادات عظام بلدہ جونپور شیعی مذہب بود ہر چند تحصیل کتب متداولہ چنانکہ معمول علمای ہندوستان است نکردہ مگر بذکای طبعی و زور کتب بینی بجمیع فنون معقول و منقول و فروع و اصول تبحر تام داشت و در حسن بیانی و طلاقت لسانی مشار الیہ اقران بود تا مدتے افادہ علوم می داد و بقلیل معاش قانع ماند مؤلف سیر المتاخرین می نویسد کہ بر شیخ صدر جہان عرف انگنون میان کہ سنی المذہب از فضلاے وقت بود بمسئلہ فضیلت ابوبکر صدیق و علی ابن ابی طالب رضی اللہ عنہما چیرہ دست آمد واللہ اعلم بالصواب وے بعمر ہفتاد سالگی بسال یازدہ صد و نود رحلت فرمود

حافظ محمد عظیم پشاوری میگویند کہ وی در اوائل نہایت غبی بود بدعای خضر علیہ السلام ذہین گشت و در اندک زمانی علوم عقلیہ و نقلیہ فرا گرفتہ عالم بعمل و فاضل جلیل و واعظ بے عدیل گشت وعظ وی نہایت پرتاثیر و با مذاق بود بزبان عربی و فارسی و پشتو و پنجابی ماہر و مقرر بود بفنی طالب العلم یا سامع وعظ ہر زبانے کہ از زبانہای مذکور می فہمید آنرا ہمان زبان تعلیم مے داد۔

وموعظت میکرد گو بصارت ظاہرش مفقود شدہ بود مگر بسبب نور باطن وی را احتیاج بینائی ظاہر نبود در دوازدہ صد و ہفتاد و پنج ہجری وفات یافتہ

مولوی سید محمد علی دو کوہی عرف امام علی بن سید غلام محی الدین ساکن دوکوہہ ضلع جالندھر بخدمت مولوی لطف اللہ ساکن علی گڈھ و مولوی حافظ محمد شوکت علی سندیلی و مولوی محمد کمال عظیم آبادی و مولوی محمد احسن پنجابی مدرس کانپور و مولوی عبد الحمید عظیم آبادے تحصیل علوم متعارفہ کردہ بالفعل بمقام عظیم آباد مطب میکند سلمہ اللہ تعالی

مولوی محمد علی بداوے نے بن خطیب محمد لطیف بن خطیب عبد اللطیف بن ملا محمد شفیع عثمانی جد شان عبد اللطیف خطیب مسجد جامع بدایون بود کہ آنرا سلطان شمس الدین التمش در سن ششصد و بست ہجری تعمیر کردہ ولادت مولوی محمد علی در سال سی و چہارم صدے دوازدہم ہجری بظہور پیوستہ از بدو سن شعور شوق تحصیل کمال ظاہر و باطن در سرش افتاد خدمت کملاے عہد کہ مشہور اکناف عالم بودند دریافتہ مستفیض می شد لیکن اکثر علوم متعارفہ پیش قاضی مبارک گوپاموی و قاضی مستعد خان دہلوی تحصیل و تکمیل فرمودہ و دست ارادت بدامان ہدایت میر عبد اللہ دہلوی بسلسلہ علیہ قادریہ زدہ مریدش گشت شرح کمالاتش نجیدہ نیست کہ درین مختصر گنجد بالآخر بعمر شصت و سہ سالگی تاریخ بست و پنجم ربیع الثانی سال یازدہ صد و نود و ہفت ہجری مولوی شمس الدین را عقب خود گذاشتہ رحلت فرمود شاعری تاریخ وفاتش چنین یافتہ ؎ از وفات مولوی معنوی ۔ گشت تیرہ ہمچو شب روز جہان ۔ از خرد جستم چو تاریخش بگفت کرد رحلت زین جہان قطب زمان

مولوی محمد علی صدر پوری ابن شیخ رمضان علی متوطن موضع صدر پور پرگنہ ملیح آباد مضافات شہر لکھنؤ عالم ربانی شاعر حقانی متخلص بہ محمد در اوائل عشرۂ ثانیہ صدی سیزدہم از ہجرت متولد شدہ پیش مرزا حسن علی محدث لکھنوی شافعی المذہب کتب تفسیر و حدیث ساعۃً فساعۃً گذرانید و بخدمت مولوی شاہ بشارت اللہ بہرائچی مجددی شرف بیعت طریقہ نقشبندیہ مجددیہ یافتہ مستفیض گشت در اشاعت سنت و اضاعت بدعت بغایت می کوشید و خود ہم شعار و دثار تقوی می پوشید اکثر مصنفاتش از قصاید و مثنویات مشتمل بر مواعظ و نصایح اند و زنعت

نیز چند تصانیف بطرز نصاب دارد بسال دوازده صد و پنجاه و هشت هجری به ٹونک قدوم آورده بجرگهٔ ملازمان وزیرالدوله امیرالملک نواب وزیر محمد خان بهادر نصرت جنگ منسلک گردیده بمصاحبت و مجالست فرزندان رئیس موصوف مخصوص گشت و تا عمر اخیر بملازمت یمین الدوله وزیرالملک نواب محمد علی خان بهادر صولت جنگ خلف نواب سابق الالقاب بسر برده بتاریخ یازدهم رجب سال دوازده صد و هشتاد و نه هجری هنگام نیم شب پنجشنبه از عالم فانی بملک جاودانی روان گردید مولوی محمد حسن تاریخ رحلتش صوری و معنوی این چنین گفته ؎ دریغا که آن عالم حق پرست ٭ محمد علی فضل و دانش انیس ٭ ز عیش جهان دل بپرداخته ٭ بگردید با ملاء اعلیٰ جلیس ٭ محمد حسن صوری و معنوی ٭ رقم کرد تاریخ طرز نفیس ٭ بفردوس رفت آن معلی جناب ٭ زماه رجب نصف لیل الخمیس ٭ **تصانیفه** آثار محشر در احوال قیامت - دلبر واعظین - تسرالناظرین در نکاح بیوگان - رعینو نظیر در قصص بزرگان - هدیة الاخیار قصه عاد اولی و عاد اخری - وقائع احمدیه در حالات سید احمد مجاهد رای بریلی - ترجمه حقیقة الاسلام مصنفه قاضی ثناء الله پانی پتی - نصاب گوهر منظوم - نصاب سلک گهر - نصاب مصدر الفیوض - نصاب مفتاح الخزائن - نصاب درج جواهر - نصاب عناقید الاثمار - نصاب کنز المصادر - مثنوی تحفة الاخیار - مثنوی تحفة الاتحاد قصائد در حمد و نعت - رکاز الهدایت در فقه - مثنوی عبرت افزا قصه زن دیندار عابده

مولوی شاه محمد علی ساکن بھیرا ابن شاه عبدالعلیم ابن شاه ابوالغوث گرم دیوان ساکن موضع بھیرا ضلع اعظم گڈھ و برادر زاده حافظ شاه ابواسحاق قدس سره بشوق تحصیل علوم سرگرم پای ارادت در جادهٔ غربت نهاده بعد طے منازل و قطع مراحل در مدراس بخدمت ابوالعیاش ملا عبدالعلی بحرالعلوم فرنگی محلی پیوسته دران مرزبوم مدتے قیام ورزیده از تحصیل علوم درسیه متداوله نقد فراغ بدست آورده بدیار عرب روآورد و تا سه سال بمدینه طیبه علی صاحبها الصلوٰة والتحیة رخت اقامت انداخته علم حدیث و اسماء الرجال و اسانید را بتکمیل رسانید و بعد مرور بست و سه سال بوطن مالوف مراجعت فرمود و بوظیفه دولت مدراس که با و میرسید فارغ

بوده روزے چند بوطن بسر برده جهان فانی را پدرود فرمود انا لله و انا الیه راجعون

ملا محمد عمران رام پوری ابن ملا محمد غفران رام پوری شاگرد والد ماجد خود ونیز بخدمت مولوی حیدر علی رام پوری مستفید شدہ در فقاہت مشار الیہ اقران خود بود وتمام عمر شریفش در افادہ تعلیم طلبہ علوم بسر بردہ رسالۂ تجہیز وتکفین میت از مصنفاتش مشہور ومطبوع است ہنگامیکہ بمعیت والد خود بسمت کلکتہ تشریف مے برد بمقام فتح پور ہسوہ فقیر حقیر خدمت ہر دو بزرگوار دریافتہ پدر وپسر نہایت مسن بودند کہ شخص ناواقف ہر دو را برادر یکدیگر مے شمرد بعمر ہفتاد و دو سالہ بسال ہفتاد و یکم از صدی سیزدہم داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ بریاض رضوان پیوست

مولوی محمد عمر رام پوری دانشمند متبحر جامع معقول ومنقول ذکی الطبع مناظر غالب شاعر فصیح واعظ طلیق اللسان تخلص صولت میکرد حاشیہ عینی شرح ہدایہ ورسالہ طنطنہ صولت در باب سماع ازو یادگار اند سوالات عشرہ کہ مولوی محمد حسین لاہوری سرخیل غیر مقلدین مشتہر کردہ بود بجواب ہر یک سوال اجوبہ متعددہ تحریر فرمودہ نامش عشرہ بعشرہ نہاد آن رسالہ نیز از تصانیف شریفش شہرتی دارد وی رحمۃ اللہ علیہ بعمر بیست و شش سالگی واقع سیزدہم رمضان المبارک سال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری رحلت فرمود

شیخ محمد عیسیٰ جونپوری ابن شیخ احمد عیسیٰ دہلوی در فترتیکہ از آمدن امیر تیمور بصوب دہلی افتاد اکثری از اکابر بجونپور رفتند شیخ احمد عیسیٰ نیز دران میان بود محمد عیسیٰ دران زمان ہفت یا ہشت سالہ بود وہم در صغر سن بمقتضای سعادت ازلی واستعداد جبلی مرید شیخ فتح اللہ اودہی شد وباشارت پیر بدتی پیش ملک العلما قاضی شہاب الدین دولت آبادی تلمذ کردہ شرح اصول بزدوی کہ قاضی موصوف تا بحث امر دارد بتقریب وی نوشتہ است وی بعد فراغ از تحصیل علم ظاہر در خدمت شیخ فتح اللہ بتصفیۂ باطن مشغول شد تا آنکہ از کبار مشائخ جونپور شہرت پذیرفت وہم درانجا مدفون است

ملا محمد غفران رام پوری ابن ملا تائب آخون ابن حافظ سعد اللہ خان رامپوری از افاغنہ تراہی خیل مرید وتلمیذ ملا فقیر آخون ولایتی بود ونیز بخدمت بعض علمای وقت مستفید شدہ فتاوای فقہ در صد جزو نوشتہ کہ بجنگ موسوم وبکتب خانہ رئیس رامپور موجود ہست علمای نامور از سایہ دامن تربیت وتعلیم او برخاستہ اند بعمر صد سالہ بسال ششتم از صدی سیزدہم ہجری

رحلت فرمود مصنف ابجد العلوم وی را بلقب روایت کش یاد کرده العلم عند الله تائب بروزن
صائب بادل تای شناه فوقانیه بعدش الف بعدش همزه مبدله مکسوره و در آخر بای موحده
بمعنی توبه کننده آخون بالف ممدوده و خای معجمه مضمومه و واو معدوله و نون ساکن بمعنی استاد و
معلم جنگ بجیم تازی مضموم و سکون نون و کاف فارسی بیاض بزرگ را گویند

شیخ محمد غوث گوالیاری بسلسله شطاریه مرید حاجی حمید ست در ابتدای حال تا دوازده سال
در دامن کوه چنار ریاضت شاقه کشیده در غارها مسکن و از برگ اشجار غذا میداشت در علم دعوت
رہنما و مقتدا و صاحب تصرف بود همایون بادشاه باو عقیدتے کامل داشت بعد انهزام همایون از شیر
شاه افغان در پے آزار شیخ گردید شیخ سفر دکن اختیار کرد سلاطین آن دیار بحلقهٔ اعتقادش
در آمدند شیخ وجیه الدین گجراتی که عالم ربانی و فاضل متبحر بود مطیع و منقادش گشت بسال نهصد و
شصت و شش هجری شیخ از گجرات باگره آمده اکبر بادشاه را در سلک ارادت خود کشیده مگر بادشاه
زود منحرف شد و نیز صحبتش به بیرم خان و شیخ گزئی راست نه آمد رنجیده بگوالیار رفت و خانقاهی
تعمیر کرد یک کرور تنکه معاش داشت و نهایت منکسر مزاج بود هر کرا میدید تعظیما قیام مے نمود
رساله معراج نامه در عروج حال خود و جواهر خمسه و اوراد غوثیه و بحر الحیات از تصانیف او یادگار اند
هرگز لفظ من بزبان او نگذشتی همواره تعبیر از خود بفقیر کردی تا اینکه وقت تقسیم غله میگفت که اینقدر
مَیم و نون غله بفلان بدهید بعمر هشتاد سالگی در سال نهصد و هفتاد هجری رحلت فرموده رحمة الله علیه

شاه محمد فاخر اله آبادی زایر تخلص بن شاه خوب الله اله آبادی جامع علوم ظاهر و باطن بود
اکتساب علوم ظاهر بخدمت برادر کلان خود شیخ محمد ظاهر کرده حق سبحانه تعالی شانه او را شانے
عظیم داده بود بعمر بست و یک سالگی بجاے پدر بزرگوار و سجاده آرای خلافت شده بعمر بیست
و هشت ساله بزیارت بیت الله مشرف گشته و بمدینه طیبه سند حدیث از شیخ محمد حیات سندی
مدنی حاصل نمود چون مرتبه سوم عزم حج کرده در برهانپور داعی اجل را لبیک گفته بتاریخ یازدهم ذیحجه
روز یکشنبه سال یازده صد و شصت و چهار هجری جان بجان آفرین سپرد تاریخ ولادتش
خورشید و تاریخ فوتش زوال خورشید یافته اند مزارش در برهانپور بپهلوی شاه عبد اللطیف
برهانپوری است مزار و متبرک دیگر تصانیف بسیار اند از انجمله قرة العینین فی رفع الیدین و

نور السنة ودرة التحقیق وغیره مشهور و مستند سلمه الله سعیه

مولوی محمد فاروق چریاکوٹی فرزند خرد قاضی علی اکبر ابن قاضی عطا رسول عباسی است
که بفضل و کمال در اقران و امثال گوی سبقت ربوده و ساحت علوم عقلیه و نقلیه را بگام تحقیق و
تدقیق فرسوده کتب درسیه فارسیه و صرف نحو عربیه و علوم عقلیه و نقلیه از همین برادر خود مولوی
عنایت رسول اکتساب نموده و علم هیأت از مولوی رحمت الله فرنگی محلی و هدایه و اصول فقه
از مفتی محمد یوسف فرنگی محلی و حاشیه زاهدیه بر شرح ملا جلال از مولوی ابو الحسن منطقی آموخته
بالجمله هر دانه کمال از خرمن اساتذه نامی اندوخته مطیه سفر بملک حجاز کشید و بزیارت حرمین شریفین
بهره اندوز گردید و بدیدار علمای اسلام و اکتساب فیوض از فقرای اهل اسلام بعد عود ولی رسید
در علوم ادبیه فارسیه و عربیه ید طولی دارد و بتعلیم طلبه علوم می پردازد و بی را رسایل بعلوم مختلفه و
اشعار عرب و مکاتیب و خطب اندازا بجمله اند کے از بسیار و مشتی از خروار می نگارم از قصاید فارسیه
داورا گوهر شناسا اینکم در بزم تو ∴ بحر معنی در دل و گنج سخن در آستین ∴ اطلس افلاک را دانم چو نقش
بوریا ∴ جامهٔ عریانیم رو دارد از دیبای چین ∴ هستم از گنج قناعت مایه دار خرمی ∴ نیستم دریوزه گردی
بر در تاش و نگین ∴ مثنوی که بمدح استاد خود مفتی محمد یوسف فرنگی محلی در سال دوازده صد و
هشتاد و شش هجری بسلک نظم کشید و بسمع قبول ممدوح رسید بندی از ان اینست ~~ه~~ دلم
در شوق زلفش ناله ساز است ∴ چه می نالم غم زلفش دراز است ∴ بدل چون دیگ منعم گرم جوشم ∴ بصورت
صورت نقش خموشم ∴ دلی دارم مشغبد شیشه بازی ∴ زبانی جادوی افسون طرازی ∴ حدیث
من فسون جان گدازیست ∴ دو چشم صورت خون نابه سازیست ∴ نوای من صفیر هر نشیمن ∴
حدیثم قصهٔ هر کوی و برزن ∴ بسی این خامهٔ سحر آور ترف ∴ بر آرد جادو بیا از نه حرف ∴ گهی شب
آورد گه روز بیرون ∴ گهی تاقم نماید گاه اکسون ∴ گهی این خامه در لبهای ناشاد ∴ بافسون خنده
جوش طرب زاد ∴ گهی اندیدهٔ دلهای خرم ∴ بر آرد چشمهای اشک ماتم ∴ صفا شمعی است در بزم
خیالم ∴ سخن یک نغمه ساز کمالم ∴ نمی بینی که طرفه بلبلم من ∴ کزین اعجوبهٔ هر محفلم من ∴ بهر میدان نمودم
ترکتازی ∴ بخواندم نامه ترکی و تازی ∴ گهی از لوح رازی خوانده ام حرف ∴ گهی از حرف تازی بسته
ام طرف ∴ گهی اندر مقام لحن شیراز ∴ شدم با اهل و سعدی هم آواز ∴ گهی در بزمگاه نغمه سازی ∴

سخن راندم بآہنگ حجازی ؞ حسود آن فروزان گوہر من ؞ کہ شمع من بہر بزمے بہست روشن ؞
قلم چون در لغات وحرف راندم ؞ سخن برکرسی اعلی نشاندم ؞ بہ نحو وہم بلاغت خامۂ من ؞ بسے
شمع معانی کرد روشن ؞ ز موجودات عالم جستم اسرار ؞ بخواندم دفتر اعداد مقدار ؞ بسی خار عناد در
پا شکستم ؞ ز راز چرخ وانجم طرف بستم ؞ چو کردم راز سر چرخ ظاہر ؞ سخن راندم ز اعراض وجواہر ؞ ز چرخ
معلول وعلت وا نمودم ؞ گرہ از وحدت وکثرت کشودم ؞ باحکام عقول وبحث ارواح ؞ بدست
شرع احمد کردم اصلاح ؞ ز طاب نور آن مہر دل افروز ؞ بسے شبہای ظلمت کردہ ام روز ؞
سوی آبای علوی یافتم راہ ؞ شدم از امہات سفلی آگاہ ؞ بنور دیدۂ اہل بصائر ؞ نظر کردم بگلزار
عناصر ؞ بسے بگماشتم ناظور دل را ؞ تماشای بہار آب وگل را ؞ فنا را دست در ہر صورتی دید ؞
ز ہر یک لاجرم رخ باز پیچید ؞ ز فکر این وآن خود را تہی کرد ؞ بسوی ملت بیچون رخ آورد ؞ خیال
رفت از مہ تا بماہی ؞ پے اسرار آیات الٰہی ؞ بسا جہد طلب آورد در کار ؞ ربودم از شریعت
گنج اسرار ؞ چو گردیدم ز راز شرع آگاہ ؞ ندیدم در میان جز نقش اللہ ؞ بمدح ممدوح
می پردازد ۔ چو بر اوج کمال خود رسیدم ؞ ز سنگ آستانی بوسہ چیدم ؞ چہ سنگی سنگ ایوان
شہ دین ؞ کہ دارد از شریعت ملک وآئین ؞ جناب اوستاد کعبہ جاہ ؞ دلیل راہ مردان حق آگاہ ؞
سحاب ساکب جود النوال ؞ ہمام صامد طود الکمال ؞ کمی فی الوغا لیث الاعادی ؞ کریم فی الندی
غیث الایادی ؞ کہ یکی یوسف مصر معانی ؞ غزال مرتع فضلش غزالی ؞ چہ یوسف مصر معنی را عزیزی ؞
نیز زو ملک جم پیشش بہ چیزی ؞ بصورت شمع بزم یوسف آمد ؞ بمعنی غیرت بو یوسف آمد ؞
بگیتی در کمال ہمسرش نیست ؞ جبینی خالی از خاک درش نیست ؞ بشوق مکتب درسش
فلاطون ؞ ولی دارد چو جام بادہ پرخون ؞ ادب گیرد بہ بستانش رسطو ؞ بہ پیشش بوعلی تہ کردہ زانو ؞
الی آخرہ بقیہ اشعار آبدارش بحیز تحریر نہ آوردم کہ بحر زخار را بکوزہ آوردن کارے دارد وی را
ماسوای تصانیف رائقہ دو خطبہ ادبیہ بزبان عربیہ اند کہ داد فصاحت میدہند وبر کمال بلاغتش
دلیلے اند لامع یکے عنوان خطب جمعہ کہ کتابیست مشتمل بر خطب منظومہ ومنثورہ صورتہا
الحمد للہ القاسم الالاء ؞ الجاسم اللاواء ؞ المعلی الاسماء ؞ والصلوٰۃ والسلام علی سید الانبیاء ؞
محمد منقذ الاسراء ؞ المخصوص بالاسراء ؞ وعلی آلہ الطاہرین بالباساء ؞ واصحابہ القاہرین للاعداء ؞

اما بعد فیقول العبد الخاطی الناسی ؞ محمد فاروق الحنفی العباسی ؞ جعله الله من حماة ذمار دینه ؞ واعطی کتابه بیمینه ؞ انه قد سألنی بعض من یحبنی واحبه ؞ واستعبدنی وده وتیمنی حبه ؞ ان انشی خطبا ادیبه ؞ واجلی للعیون عربا عربیه ؞ ومع ذلک استسقی زلالا ؞ ممزوجا بالعسل الفکری ؞ من کاس ادارها ابن بنانة المصری ؞ لکن لم یسعنی الاجابه ؞ لما عن بی هموم ناصبه ؞ وکان لی ید عن الاعمال خائبه ؞ ورجل للبلاد جسائبه ؞ ونفس من معافرة العنا رذائبه ؞ لا کذوب کتب ادرکه الالاظ ؞ او ولف طال به الجواظ ؞ او برد مسه اشواظ ؞ حتے علمت ان الارض منزل کل هول وعناء ؞ ومهب کل زعزع ونکباء ؞ ورایت العلم قد نضب الیوم مائه ؞ وخن بالامکار لوائه ؞ وخفیت من النواظر اضوائه ؞ ولنسیت من الضمائر رسمائه ؞ والجهل قد سطے للناس انائه ؞ ورفع فی العراض لوائه ؞ دارو سکه الجسوم اروائه ؞ وعفی الرسوم نکبائه ؞ حتے غدا حمائله ذادیه ؞ ومنازله علے عروشها خاویه ؞ فالناس ینکرون مالم یسع اذهانهم ؞ ویکرهون مالم یسمع آذانهم ؞ فمن صمت فقد ربح فی هذه البلاد ؞ ومن نطق وقع مسائله فی الکساد ؞ ثم بعد ما مضی من الایام واللیال ؞ الح لدی فے السوال ؞ واکثر الحاحه وطال ؞ حتے لم یسعنی الا الانجاح ؞ فاجبت دعوته متوکلا علی المولی المناح ؞ ودهم

خطبہ نکاح مسٹر محمود جج ہائیکورٹ ممالک مغربی وشمالی خلف الصدق سر سید احمد خان نجم الدولہ بصنعت اہمال زیب ترقیم فرمودہ وہی ہذہ

الحمد لله الصمد الودود ؞ الحکم العدل المحمود ؞ مالک العهد الموعود ؞ موسع العطاء الممدود ؞ ومرسل هود ؞ وامر آل داود ؞ ولا عدو عاد لسطاسه ؞ ولا احد حاد لالائه ؞ لا اله الا الله ولا ماله للاحد سواه ؞ اللهم صل سلاما ؞ وکلما دوام الرسولک محمد اکرم الرسل ؞ مکمل الملل مآل الامل ؞ مومل المرمل والارمل ؞ وهو سمک اللواء ؞ وساعد الاسراء ؞ وصعد السماء ؞ وساد الرسل الکرماء ؞ واعلی محل آدم وحواء ؞ وارحم اللهم آله الصلحاء ؞ داودائمه الرحماء ؞ ماهمر السماء ؞ وادلهم الماء ؞ اعملوا اهل الاسلام ؞ رحمکم الله السلام ؞ عمل الکرام ؞ اعلموا المرء امامه الحمام ؞ وماله اعدام ؞ وآماله احلام ؞ مراحله آسام ؞ وروا حله الایام ؞ وصراطه کحد الحسام ؞ صلوا لله ؞ وادوا له عوده ؞ واعدوا العدد الامر المعهود ؞ واصلحوا امور الاهل والآل وراعوا محل العرس المولود ؞ کما امرکم رسولکم المکرم المسعود ؞ وهو رسول الله ؞ الا اعمدوا اداه ؞ کما احکم امور المعاد ؞ ورسم امر الاصلاح الاهل والاولاد ؞ وحکم و الله ورسوله اعلم الا احد ره ؞

وداصل لا اطہاره ؛ ودادکرام المولد ولا حم اہل الکرم داسوده ؛ وسلک مسالک رسولکم محمد کما عمله المولی العادل محمود ؛ ولد الحلاحل الکامل احمد وہما کلواحدہما علی الکر ار وساد ؛ وسرور ودہما السرور والرساد ؛ وسماء الکرم ؛ ودام امرالہم اسار الکلوم ؛ وآس المکلوم ؛ اللہم اعط المحمود عمرا طال عہده ومالا ما حصر عده ؛ واوله وعرسه کل واحد ودا ؛ واکرمہما مالا وولدا ؛ وسرہما سرورا ما احصاه احد امدا ؛ بجواب آن سید محمود ملکنزلی بزبان اردو باظہار خرسندی طبع نوشته ودران نامه نگارش نمود که اگر مین ہنسی سے کہوں کہ خوب بے نقط سنائی تو کچھ مضائقہ نہیں

شیخ محمد فاضل بٹالوی قادری مجددی از علمای نامدار پنجاب در شریعت وطریقت راسخ قدم بود تمام عمر باشتغال تدریس وتعلیم طلبه علوم بسر برده بسے مردم باکمال از دامن تربیت او برخاستند بسال یازده صد وپنجاه ویک ہجری وفات یافته در بٹاله مدفون گشت

مولوی محمد قاسم نانوتوی ابن شیخ اسد علی بن غلام شاه بن محمد بخش بن علاء الدین بن محمد فتح بن محمد مفتی بن عبد السمیع بن مولوی ہاشم نانوتوی به دوازده صد وچہل وہشت ہجری ولادت یافته نام تاریخی وی خورشید حسین است برحدت طبع وجودت ذہن مجبول شده ابتدا از شیخ نہال احمد نانوتوی ومولوی محمد نواز سہارنپوری کتب عربیه وفارسیه خوانده بسال دوازده صد وشصت ہجری بدہلی آمده کتب درسیه متعارفه پیش مولانا مملوک علی نانوتوی مدرس اول مدرسه دہلی گذرانیده واستناد حدیث بخدمت شاه عبد الغنی محدث دہلوی کرده بعد فراغ از تحصیل علوم چندی بمدرسه انگریزی واقع دہلی تعلق گرفته وبعد ترک آن تعلق در مطبع احمدی بتصحیح کتب مقرر شد در سن دوازده صد وہفتاد وہفت ہجری بزیارت بیت الله مشرف شده دست ارادت بدست ہدایت جناب مولوی وشیخ شیخی حضرت حاجی امداد الله تہانوی مہاجر ونزیل مکه معظمه بسلسله چشتیه صابریه داده مراجعت فرموده سرپرستی مدرسه اسلامیه بذمه خود گرفت ازان بعد درسال دوازده صد وہشتاد وپنج ہجری ثانیاً بزیارت بیت الله الحرام مباہات اندوخته بوطن مالوف باز آمده در دہلی بتدریس وتنشیر علوم پرداخت . پادری تاراچند را در مباحثه مذہبی ساکت نمود درسال دوازده صد ونود وسه ہجری بمقام چاندپور ضلع شاہجہانپور مجمعے بنام میله خداشناسی فراہم شده علمای ہر مذہب دران مجمع بہم آمده بودند صاحب ترجمه

علیہ الرحمۃ علی رؤس الاشہاد ابطال تثلیث و شرک و اثبات توحید بنوعی بیان فرمودہ کہ حاضرین جلسہ چہ موافق و چہ مخالف ہمہ مہر سکوت بر دہان خود ہا ثبت کردند و بسال دوازدہ صد و نود و چہار ہجری با پنڈت دیانند سرستی مباحثہ وجود و توحید و با عیسایان گفتگوی تحریف کردہ پنڈت مذکور سر بجیب سکوت فرو برد و پادریان عیسائی کتب خود گذاشتہ فرار را بر قرار ترجیح دادند رسالہ حجۃ الاسلام در ینباب مشہور است و ہمدرین سال کرت ثالث بزیارت بیت اللہ الحرام مشرف اندوز شدہ مراجعت فرمود بمرض تپ مبتلا گشت و در عین بیماری پنڈت دیانند مذکور درباب استقبال قبلہ بر مسلمانان اعتراض کردہ بجوابش رسالہ قبلہ نما تحریر فرمودند و بروز پنجشنبہ وقت ظہر چہارم جمادی الاولی سال دوازدہ صد و نود و ہفت ہجری بمرض تپ و عرض ذات الجنب رحلت فرمودہ بقصبہ نانوتہ مدفون گردید از تلامذہ وے مولوی محمود حسن دیوبندی و مولوی فخر الحسن گنگوہی و مولوی احمد حسن امروہوی مشہور اند و از تصانیف شریفہ او کتب ذیل مطبوع شدہ شایع اند۔ مجموعہ رسایل قاسم العلوم۔ مصابیح التراویح۔ آب حیات تقریر دلپذیر۔ مباحثہ شاہجہان پور۔ ہدیۃ الشیعہ۔ قبلہ نما۔ دیوبند و نانوتہ و قصبہ شاہجہان پور اند

مولوی محمد لبیب بدایونی ابن مولوی محمد سعید بدایونی علوم متداولہ از پدر بزرگوار خود تحصیل و تکمیل نمودہ جامع العلوم بود خصوصًا در فقہ و فرایض مہارت کامل داشت بعمر ہفتاد و چہار سالگی بماہ محرم سال دوازدہ صد و پنج ہجری رحلت فرمودہ بدار الجنان پیوست

رحمۃ اللہ علیہ و علی اسلافہ

مولانا محمد مبین لکھنوی ابن ملا محب اللہ ابن ملا احمد عبد الحق ابن ملا محمد سعید پسر دوم ملا قطب الدین شہید سہالوی شاگرد رسید ملا حسن شارح سلم العلوم عالم علوم عقلی و نقلی و واقف رموز خفی و جلی در جودت ذہن و ذکا و طلاقت معروف بود و تصانیف لطیف وارد از انجملہ شرح سلم و شرح مسلم الثبوت و حاشیہ میرزاہد رسالہ و حاشیہ میرزاہد ملا جلال و حاشیہ میرزاہد شرح مواقف و وسیلۃ النجاۃ در حالات اہل بیت نبوی صلعم و ترجمۂ حکایات الصالحین و شرح اسمای حسنی و شرح تبصرہ در تصوف و زبدۃ الفوائد در بیان سحر رمضان و کنز الحسنات فی ایتاء الزکوٰۃ و غیر ذلک اند بست و دوم ربیع الثانی سال ہزار و دو صد و بست و پنج ہجری

رحلتش سوی روضۂ رضوان وقوع یافتہ درباغ مولانا احمد انوار الحق واقع بلدہ لکھنؤ مدفون گشت علیہ الرحمۃ والغفران مصرعہ ماہ برج علوم پنہان گشت ۞ مادۂ تاریخ فوت اوست

ملا محمد محسن کشمیری از علمای کبار خطہ کشمیر شاگرد ملا محمد امین کانی کشمیری بود در علوم عقلیہ دستگاہی کامل داشت از متعلمانش کسے بی بہرہ نماند بر ہدایہ ومطول حواشی وتعلیقات نوشتہ وبملا نازک دست ارادت دادہ بسال یازدہ صد ونوزدہ ہجری وفات یافتہ بمقبرہ سید محمد کرمانی واقع تاشون مدفون شد

حافظ محمد محسن دہلوی مجددی نقشبندی از احفاد شیخ عبد الحق محدث دہلوی وخلفای شیخ محمد معصوم مجددی است جامع علوم عقلیہ ونقلیہ بود بسال یازدہ صد وچہل وہفت ہجری وفات یافتہ

خواجہ محمد معصوم سرہندی حضرت عروۃ الوثقی خواجہ مجد الدین محمد معصوم خلف الصدق وخلیفہ اعظم حضرت قیوم ربانی محبوب صمدانی شیخ احمد فاروقی سرہندی مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالی عنہما ولادت آن جناب درسن ہزار ونہ ہجری واقع شدہ بعمر شانزدہ سالگی بحضور پدر بزرگوار فارغ التحصیل گشتند آنحضرت جامع علوم عقلی ونقلی ومخزن کمالات صوری ومعنوی بودند بہ بشارت مقام قطبیت ومنصب قیومیت از پدر بزرگوار خود مشرف شدند نسبت طریقۂ احمدیہ مجددیہ بتوجہات ایشان در اطراف عالم شایع گردید وعالمی باحوال بلند ومقامات ارجمند رسید وکشف مقامات الٰہیہ آنچنان بود کہ از ولایات بعیدہ منتسبان خود را اعلام میفرمودند کہ فلانی بولایت موسویہ رسیدہ وفلانی بولایت محمدیہ مشرف گردیدہ نہ صد ہزار کس بر دست ایشان مرید شدند وہفت ہزار کس را آنجناب خلافت دادہ اند درخدمت ایشان طالب یک ہفتہ بمرتبہ فنا وبہ یک ماہ بکمال ولایت میرسید وبعضی را در یک توجہ بجمیع مقامات میرسانیدند وہمچنین فرزندان آنجناب اقطاب وقت بودند وہفت اقلیم را متور ساختند نہم ربیع الاول سال ہفتاد از صدی یازدہم ہجرت بریاض رضوان پیوستند

سید معصوم نقشبندی بالاپوری زبدۂ اماثل واقران عمدۂ مشایخ دوران بقصبۂ بالاپور مضاف صوبہ برار سکونت پذیر دہی چند دیہہ معافات عطیہ نظام حیدر آباد قابض بود شیوع علوم ظاہریہ دران ممالک بہ توفیض ولیست واکثری از اسلاف او علمای کرام وفضلاے

ذوی الاحترام گذشتہ اند وفاتش درسال نوزدہم صدی سیزدہم ہجری بظہور پیوستہ در قصبہ بالاپور مدفون گشت

مولوی محمد معظم ساکن بنہ ابن احمد صدیقی جد امجد مولوی محمد اشرف لکھنوی در بنہ تولد یافتہ از والد خود و ملا عبد الحکیم سیالکوٹی اخذ علوم کردہ و قرآن مجید مع تفسیر بیضاوی حفظ گرفتہ در علوم دینیہ فائق اقران گشت بہادر شاہ بن عالمگیر بادشاہ عہدہ قضای بنہ بدو ارزانی فرمودہ چند دیہہ بجاگیرش داد مولوی مرقوم بقضا و تدریس مشغول بود از تصانیف او تفسیر قرآن بود کہ در استیلای سکہان سوختہ شد و نیز شرح مثنوی مولانا روم از وست در سن یکہزار و یکصد بیست و ہشت ہجری وفات یافتہ در بنہ مدفون شد

مولانا محمد مفتی از اکابر علمای عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ صاحب کمالات منجملہ مدرسین بلدہ لاہور بعہدہ افتاء سربلندی داشت و ہرباری کہ ختم صحیح بخاری و مشکوۃ المصابیح میکرد مجلسی عظیم ترتیب دادی و طبخ بغرا و حلویات میفرمود و بعلمای و صلحا خورانیدی غرض منزل وی مجمع اعیان افاضل زمان بود چون بنود سالگی رسیدہ و منحنی و ضعیف گشتہ از درس باز ماند پسرانش ہمہ صاحب کمالات و فضائل بجو بید ربود ند رحمہم اللہ

مولوی محمد مکی جونپوری خلف چہارم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری کنیت وے ابو الخیر ہست در بست و نہم جمادی الثانی سال دوازدہ صد و ہفتاد و چہار ہجری بمکہ معظمہ ولادت یافتہ زیر دامن پرورش والدۂ خود یعنی صبیہ قاضی ضیاء اللہ مرحوم بہمراہی برادر علاتی خود مولوی محمد جنید بوطن واپس آمدند و باندک مدتے از حفظ قرآن مجید فراغ یافتہ بعد تحصیل کتب رسمیہ فارسیہ اکتساب علوم عربیہ بخدمت برادر خود مولوی محمد شبلی آغاز نمودہ بخدمت مولوے عبد اللہ ساکن موضع کوپا ضلع چھپرا تلمیذ مولوی مفتی محمد یوسف فرنگی محلی و نیز بخدمت مولوے سعادت حسین عظیم آبادی و مولوی علی اکرم آروی و مولوی محمد عبد الحی فرنگی محلی تکمیل نمودہ بدرس و تذکیر طلبہ و عامۂ خلائق و انتظام مدرسہ ربانیہ قرآنیہ جامع جونپور کہ قائم کردۂ والد ماجد شان است بسر می برند سلمہ اللہ و رقاہ الی ما یتمناہ

شیخ محمد مودود لاری مرید بابا نظام ابدال نزد مولانا عبد الغفور لاہوری بخنی سمی بدانش اندوخت

واز فراوان د. ہادریوزہ گری نمودہ مراتب عیانی وبیانی نیکو میدانست وبرغرائب علوم چون کیمیا وغیرہ آگاہی داشت شاہ نعمت العدولی وشاہ قاسم انوار را دریافتہ بالجملہ از ماہران علم توحید ومتبعان مشرب تجرید وتفرید بود درسال نہصد ہجری بہندوستان قدم آوردہ شیخ امان پانی پتی بپیش وی استفادہ علم توحید وتحقیق کتاب فصوص الحکم وغیرہ میکرد وی درحق شیخ امان گفتی جوہری قابل یافتم لیکن حیف کہ یک چشم دارد ودر مخاطبات نیز اورا بلفظ کورک بخواندی مدتہا در آگرہ اقامت داشت بعد ازان بعلاقہ محبت شیخ امان ورابطہ خدمت او در پانی پت سکونت اختیار نمود وہمانجا ماہ رمضان سنین نہصد وہفت ہجری والپسین خوابش درگرفت خوابگاہ او ہم پہلوی شیخ امان است

شیخ محمد احمد آبادی بشیخ حسن محمد چشتی احمد آبادی گجراتی شہرت دارد وکنیتش ابو صالح فرزند ارجمند شیخ احمد المعروف بشیخ میانجی ابن شیخ نصیر الدین در علوم ظاہر وباطن یگانہ روزگار بود در صغر سن اکتساب کمالات نمودہ بحضور پدر شہرۂ آفاق گشت دولت وثروت ظاہری ہم داشت خرچ اعراس بزرگان وطعام درویشان بروجہ استیفا میکرد مسجدی کلان اندرون شہر احمد آباد یک لکھ روپیہ صرف نمودہ بنا فرمود کہ بنای شیخ تاریخ آنست تفسیر محمدی وحاشیہ تفسیر بیضاوی وغیرہ ازو یادگار اند چہل ویک سال بر مسند ارشاد متمکن بود بعمر پنجاہ ونہ سال بتاریخ بست وششم ذی قعدہ یوم شنبہ سال نہصد وہشتاد ودو ہجری رحلت فرمودہ

سید محمد جعفر بدر عالم احمد آبادی گجراتی ابن سید جلال المقصود عالم قدس سرہما دوازدہم شعبان سال ہزار وبست وسہ متولد شدہ ارادت وخلافت از پدر بزرگوار خود دارند در علوم ظاہر وباطن باکمال خصوصاً در حدیث وتفسیر فائق الاقران بودند از ایشان مصنفات کثیر یادگار اند از انجملہ روضات شاہی کہ مشتمل بر بست وچہار مجلد ہست متضمن احوال بزرگان ودر احادیث وتفسیر وغیرہ دیگر مصنفات بسیار اند نہم ذی حجہ سال ہزار وہشتاد وپنج ہجری رحلت فرمودہ در احمد آباد پہلوی پدر خود مدفون اند

سید محمد ابو المجد محبوب عالم ابن سید جعفر بدر عالم احمد آبادی گجراتی دوم ربیع الاول سال ہزار وچہل وہفت ہجری متولد شدہ از بدو فطرت واصل جبلت جاذبہ خدا طلبی ومادۂ اکتساب علمی

در سر داشت از مشائخ و علمای صوفیہ احمد آباد گجرات است تصانیف کثیرہ دارد از انجملہ دو تفسیر یکی فارسی بروایت اہلبیت دوم عربی بطور جلالین و در حدیث زینۃ النکاۃ فی شرح المشکوۃ در بیان تمسک ہر مذہب یادگار وید علاوہ تدریس و مطالعہ کتب علمیہ بسی ریاضتہا و عبادتہا کرد نوزدہم جمادی الاخری سال ہزار و یکصد و یازدہ ہجری رحلت فرمودہ در احمد آباد مدفون گشت

سید محمد پٹنی گجراتی عرف سید خدا بخش بن سید حسین از ملتان بہ پٹن قدوم آوردہ واکتساب علوم صوری و معنوی از خدمت والد بزرگوار کردہ فقیہ کامل و محدث عامل و ارادت خانوادہ چشتیہ بخدمت برہان الدین قطب العالم داشت بتاریخ پنجم جمادی الثانی سال ہشتصد و چہل و هفت ہجری رحلت فرمود قبرش در پٹن زیارت و تبرک بہ

شیخ محمد صالح احمد آبادی گجراتی عرف پیر بابا ابن شیخ نور الدین بن شیخ محمد گجراتی صالح مادرزاد صاحب علم و حلم و تقوی و سخا مرید و شاگرد و جانشین والد ماجد خود بود از ابتدا تا انتہا پیش پدر خود تحصیل علوم ظاہری و باطنی نمود در عمر ہفت سالگی تمام قرآن مجید با تجوید یاد گرفتہ محمد اعظم شاہ ہنگام صوبہ داری گجرات دیر الحضور خود طلبیدہ سورۂ الرحمن شنیدہ خلعت و نقد و موضع تا جپور عملہ پرگنہ بیرم گام از جاگیر خود مرحمت فرمود و فرمان از حضور اورنگ زیب طلبیدہ داد در عہد فرخ سیر و محمد شاہ بادشاہ بدہلی مطلوب شدہ رفتہ از ہر یک شاہ دو ہزار روپیہ زادراہ یافتہ و اعزاز و اکرام و ملازمت با اختیار حاصل کردہ مورد عنایات شاہانہ گردیدہ نقد و خلعت و فیل یافتہ اکثر امرا و فضلای گجرات و دکن بر فضیلت و قابلیت شان مقر و معترف بودند و بر امثال و اقران مقدم میدانستند بالجملہ بتاریخ شانزدہم جمادی الثانی سال یکہزار و یکصد و چہل و ہفت ہجری در شاہجہان آباد بحیات پدر بزرگوار سفر آخرت اختیار کردہ نعش او از شاہجہان آباد آوردہ در مقبرہ جد بزرگوارش مدفون کردند تاریخ وفات او از مراد بخش برمی آید

میر سید محمد قنوجی ہموارہ بدرس علوم دینی و نشر معارف یقینی اشتغال داشت شاہجہان بادشاہ در آخر ایام سلطنت بخواہش و اعزاز تمام طلبیدہ بقربت خویش اختصاص داد بعدش عالمگیر بکمال نیاز از اکبر آباد طلبیدہ بشرف تخصیص اعزاز مختص فرمود مصنفات حجۃ الاسلام غزالی خصوص احیاء العلوم پیش وے دیدہ در ہفتہ سہ روز بمذاکرہ علوم در خدمت

شاہی مجلس افادہ گرم داشتی و در تالیف فتاوائے عالمگیری مساعیٔ جمیلہ بکار برد۔

حاجی محمد قائم سندھی عالم اکمل و فاضل افضل مجموعہ علم معقول و منقول مہبط فیوض کتسبی و وہبی شاگرد مخدوم رحمہ اللہ سندھی قرین حاجی ہاشم بود و یرا با علما در مباحث علمی صحبتہا واقع شدہ بجودت ذہن بر اکثر اقران خود فائق برآمدہ ہر روز وقت عصر بیان حدیث نبوی علیہ السلام کردی و بسا اہل توفیق را بسبیل ہدایت سلوک دادی یکبار بحج رفتہ مراجعت نمود کرت ثانی مع اہل و عیال رفتہ آنجا متوطن شد و بدرس حدیث دران مکان میمون مشار الیہ سائر علما گردیدہ بسال ہزار و صد و پنجاہ و ہفت ہجری درگذشت از تلامذہ وی ملا محمد باقر واعظ و مخدوم نور محمد مشہور وقت بودند۔

سید جلال مقصود عالم احمد آبادی گجراتی ابن سید محمد مقبول عالم قدس سرہما شب شنبہ پانزدہم شہر جمادی الثانی سال ہزار و سہ ہجری ولادت یافتہ کلمہ وارث رسول تاریخ ولادتش یافتہ اند در یازدہ سالگی قرآن مجید حفظ نمودہ بہ تحصیل علوم مشغول گشت و ابتدائے تحصیلش پیش مولانا حسین سیستانی بود و اتمام آن نزد شیخ عبد العزیز مرید و شاگرد پدر خود کردہ و تحصیل علوم باطن از خدمت پدر بزرگوار نمودہ منصب شش ہزاری و خدمت صدارت از حضور شاہجہان بادشاہ داشت باانیہمہ در خلوت بریاضت و مجاہدہ میکوشید و تمام شب بہ بیداری و مناجات می بود ہشتم ربیع الثانی سال ہزار و پنجاہ و نہ ہجری در لاہور رحلت فرمود نعش وی باحمد آباد آوردہ در مقبرۂ پدرش مدفون کردند

سید محمد مقبول عالم احمد آبادی گجراتی بن سید جلال الدین ابو محمد ماہ عالم قدس سرہما از مشایخ و علمائے صوفیہ گجرات دکن است بچہاردہم رجب سال نہصد و ہشتاد و نہ ہجری متولد شدہ جامع کمالات صوری و معنوی حاوی علوم ظاہری و باطنی بود خرقہ خلافت سلسلہ مغربیہ از پدر بزرگوار خود یافتہ بارشاد و ہدایت عالم را منور فرمود تالیف و تصانیف بسیار دارد از انجملہ جمعات شاہی مشتمل بر اوراد شبانہ روزے مشہور است دوازدہم رجب سال ہزار و چہل و پنج ہجری رحلت فرمودہ مرقدش در احمد آباد دیزار و متبرک است

مخدوم محمد معین سندھی ولد مخدوم محمد امین ولد مخدوم طالب اللہ سندھی شاگرد مخدوم

عنایت اللہ جامع جمیع فنون حاوی معقول ومنقول تحریر عصر علامہ دہر بود با وجود کمالات علمی آشنا بحر معرفت شدہ بصحبت بسیاری از بزرگان دین رسیدہ بخدمت میان ابوالقاسم نقشبندی ارادت اتم یافت و در اواخر ایام بخدمت سید عبداللطیف تارک ارادتمندانہ خلاص پیداکرد میان ذی وحاجی محمد ہاشم ہموارہ موادقال ومقال میرفتہ تصانیف کثیرہ دارد حکام وقت بدیدنش بکمال تعظیم میرسیدند وی نیز بایشان بلاقاتہا نیکو کردی چون سماع دوست بود درعین سماع رحلت فرمود اشعار محققانہ گفتی در فارسی تسلیم و در ہندی بیراگی تخلص کردی بسال ہزار وصد وشصت ویک ہجری بحالت سماع رحلت فرمود۔

میرک محمود سبزواری ٹھٹوی بزیور فضیلت وتقوی وسجادہ زہد موصوف بود سالہا بلوازم منصب جلیل شیخ الاسلامی علم نیکنامی برافراختہ بسیاری از طلبہ علوم رافیض وافی بخشیدہ در خط نستعلیق ید بیضا نمودی وفاتش در محرم سن نہصد وشصت و دو ہجری وقوع یافتہ رفت میرک آہ آہ تاریخ رحلتش یافتہ اند پسرش میرک عبدالباقی در جمیع علوم کامل بود بتخصیص علم ہیئت وحکمت چنانچہ عبدالخالق گیلانی راکہ قرین مرزاجان وعدیل شاہ فتح اللہ بود بعض دقائق علمی از وحل شدی در اقلیدس دستگاہی پیداکردہ اکثر اشکال از خود ایجاد نمود کہ پسند طبائع اوفتاد

میرک محمد ٹھٹوی پسر میرک محمود بفضائل انسانی منصب در سال نہصد ونفاد ہجری درگذشت فتاوای تورانی از و یادگار است۔

مخدوم میران ٹھٹوی ابن مولانا یعقوب جامع علوم معقول ومنقول بود مرزا شاہ حسن را چندگاہ درس وافادہ دادہ واکثر طلبہ علوم اقتباس انوار علم از مشکوٰۃ طبع منیرش میکردند فوتش در سال نہصد وچہل ونہ ہجری وقوع یافتہ علامہ وارث الانبیا تاریخ وفاتش یافتہ اند مدفنش کوہ منگلی است

شاہ محمد ناصر الہ آبادی پسر دوم شاہ خوب اللہ الہ آبادی مرید شاہ محمد فضل الہ آبادی و تلقین یافتہ پدر خود او ہم مثل برادر خود علم ظاہر از برادر کلان محمد طاہر وملا کمال الدین خال خود تحصیل نمودہ از تصانیف او کتب منتخب الاعمال وجواہر نفیسہ واذکار عشرہ مشہور اند تاریخ بست ویکم جمادی الاولی وقت مغرب روز پنجشنبہ سال یکہزار ویکصد وشصت وسہ ہجری

از عالم فنا بعالم بقا رخت رحلت بربست فقرہ آہ آلہ آباد ویرانہ شد تاریخ وفات اوست

مولوی محمد نافع فرنگی محلی خلف اوسط مولانا عبد العلی بحر العلوم کتب مختصرات بخدمت والد خود بشاہجہان پور استفادہ نمود در بحثی در پدر و پسر پیدا شدہ بہ لکھنؤ آمدہ بقیہ کتب بخدمت مولوی محمد ولی و مولوی محمد یعقوب تحصیل کردہ ذہن رسا داشت لیکن بوجہ ناموافقت پدر بی سوانگی داشت نوبت تدریس نرسیدہ ہموارہ بتلاش معاش و وادوش نمودی بجانب ٹونک باشگاہ نواب امیر خان رفت از ناموافقت آب و ہوا در انجا باستسقا مبتلا شدہ بقی الدم منجر گردید بست وہشتم شعبان سال دوازدہ صد و بست و دو ہجری رحلت نمود شاعری تاریخ فوتش گفتہ

مولوی نافع آنکہ لیل و نہار ٭ بود مشغول طاعت یزدان ٭ با حبیب خودش چو شد واصل ٭ بدزمہ بست وہشتم شعبان ٭ یا دل حیاکسال رحلت گفت ٭ محو ذات آلہ با لف ازان

مولوی محمد نعیم فرنگی محلی پسر خرد مولوی عبد الحکیم بن مولوی عبد الرب بن مولوی عبد العلی بحر العلوم بعد حفظ قرآن مجید کتب درسیہ بخدمت والد ماجد خود تحصیل فرمودہ بطریق آبا و اجداد خود درس و تدریس میکند و نامی بر آورد و بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ عابد و زاہد و صاحب تصنیف ہست راقم حرف و ابجالت تحصیل پیش والد وی دیدہ بود در ان عمر ہم از حسن اخلاق و شائستگی خالی نبود در تالیف کتاب ہذا امدادے کہ از وی بمن رسید شکر گزارم سلمہ اللہ تعالی و ابقاہ

مولانا محمد وارث رسول نما بنارسی وطن قدیم وی غازیپور ہست ولادتش در سال یکہزار و ہشتاد و ہفت ہجری واقع شد مادہ تاریخ آن خلیفہ رسول اللہ ہست پدرش در عہد عالمگیر بادشاہ خدمت قضای بنارس داشت اکثر اتفاق اقامت او باپدر بزرگوار در بنارس رفتی نمودی از سید رفیع الدین جد خود بیعت بسلسلہ قادریہ داشت و بعلوم ظاہری تلمیذ ملا ابراہیم شاگرد مولوی محمد علی تلمیذ میر زاہد بود در دو سال از کتب علوم فقہ و اصول و تفسیر و حدیث و منطق و حکمت و ہندسہ و دیگر علوم مروجہ فراغ حاصل ساختہ در بنارس بلباس علما بسر می برد و طلبہ علوم را درس میداد و بہدایت و تلقین باطن می کوشید تصانیف رائقہ دارد باجملہ ذات پاکش منبع افادہ ظاہر و باطن بود تاریخ یازدہم ربیع الثانی سال یکہزار و یک صد و

شصت و شش ہجری رحلت فرمودہ بہ محلہ تیلیا نالہ محلات بنارس مدفون گردید

ملا محمد ولی فرنگی محلی ابن قاضی غلام مصطفی ابن ملا محمد اسعد برادر خرد ملا احمد حسن مرحوم شاگرد ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین سہالوی بمنصب قضای پرگنہ ملاوان مضاف لکھنؤ ممتاز بود از ان منصب مستعفی شدہ پای استقامت بخانہ خود نہادہ بتدریس علوم تا آخر عمر اوقات بسر بردہ عالمی بخدمت وی تعلیم یافتہ بدرجہ تکمیل رسیدند شرح سلم و حواشی زواہد ثلثہ از تصانیف او متداول و معروف اند سال وفاتش بدریافت نرسید

سید محمد ہمدانی فرزند ارجمند امیر کبیر سید علی ہمدانی بوفور علم و زہد و تقوی موصوف بود بعمر بست و دو سالگی با ششصد کس از رفقا و خدمہ در عہد سلطان سکندر بت شکن بکشمیر قدوم آوردہ سلطان بی تراخی و تردد دست ارادت بدامن ارشادش رسانیدہ بحلقہ مریدانش در آمد و مسمی بسنت ہندی کہ وزیر و سپہ سالار سلطان بود با جمعی از خاص و عام مشرف باسلام شدہ بملک سیف الدین ملقب گشت و دختر خود بحبالہ نکاح سید موصوف داد وی رحمۃ اللہ علیہ تا دوازدہ سال بکشمیر رخت اقامت انداختہ بدفع بدعات و ترویج سنن اسلامی کوشید رسالہ در علم تصوف و شرح شمسیہ در منطق از تصانیف اوست سید محمد حصاری معاصر و معارض او بود سلطان سکندر بت شکن برای سید محمد ہمدانی خانقاہی عالی در سن ہشتصد و نود و ہشت ہجری بنا نہادہ کہ در نود و نہ باتمام رسیدہ و دیہات بنا بر مصارف خانقاہ مذکور مقرر فرمود سید موصوف بعد اتمام خانقاہ بقصد ادای مناسک حج سفر حجاز اختیار فرمودہ بعد ادای حج بکولاب معاودت نمودہ رحلت فرمودہ بجوار سید علی ہمدانی برآسود

ملا محمد ہروی از ارشد تلامذہ ملا مرزا جان در علوم عقلیہ ممتاز اقران بود علم تواریخ نیکو دانستی در سن نہصد و ہشتاد و چہار ہجری بہند آمدہ مورد مراحم و عنایات جلال الدین محمد اکبر بادشاہ گشت و بسال نہصد و نود و ہجری رخت سفر بآخرت برد

سید محمد یوسف بلگرامی ابن سید محمد اشرف الحسینی الواسطی بلگرامی دخترزادہ سید عبد الجلیل بلگرامی و برادر خالہ زاد حسان الہند میر غلام علی آزاد جامع علوم عقلی و نقلی حاوی فروع و اصول بود بست و یکم شوال یوم الاثنین سال شانزدہم از صدی دوازدہم ولادتش بظہور پیوستہ

کتب درسیہ پیش سید طفیل محمد بلگرامی اترولی گذرانیدہ ولغت وسیر نبویہ صلی اللہ علیہ وسلم
از جد مادری خود سید عبد الجلیل وعلوم ریاضیہ بخدمت بعض اساتذہ دہلی خواندہ کامل ومکمل
گشت وعقد بیعت بدست سید لطف اللہ بلگرامی بست طبع موزون داشت اشعار عربی
وفارسی میگفت کتاب الفرع النابت من الاصل الثابت در اثبات توحید شہودی از
تصانیف رائقہ اوست کہ بسال شصت ودوم صدی دوازدہم تصنیف فرمود وسید
غلام علی آزاد بلگرامی در تاریخ آن چنین گفتہ ع میر یوسف عزیز مصر کمال ؛ از خم معرفت کشید
رحیق ؛ کرد در وحدت شہود رقم ؛ نسخہ تازہ بفکر عمیق ؛ از احادیث ودکلام اللہ ؛ کرد اثبات
حق نہی توفیق ؛ ہست این نسخہ دلنشین الحق ؛ یادگاری زخامۂ توفیق ؛ سال تاریخ این کتاب
خرد ؛ گفت شمع مجالس تحقیق ؛ ونیز تاریخی طویل در عربی نظم کردہ درینجا صرف بمادہ تاریخ اکتفا
میرود وہو مسطوق من ریاض القدس البہنی ؛ مورخا ہو فرع مثمر مہدی ؛ سید موصوف الترجمہ
تاریخ دوم جمادی الآخر یوم الخمیس سال ہفتاد ودوم از صدی دوازدہم در بلگرام رحلت نمودہ
بباغ محمود زیر زمین آسود میر اولاد محمد تخلص ذکا تاریخ رحلتش یافتہ قطعہ طرا آں یعنی چراغ
دودۂ حیدر ؛ محیط علم وعقل ونقل صاحب نظرت دوران ؛ ذکا تاریخ فوت او عزیزی گفت
درگوشم ؛ زقید ہستی موہوم آمد یوسفی بیرون ؛ حسان الہند آزاد بلگرامی تاریخ فوتش در عربی
انشا فرمود وہو مات خیر الزمان یوسفنا ؛ لہ راحۃ وریحان ؛ از لقاضیت عام رحلتہ ؛ قال

قلبی علیہ رضوان ؛

مفتی محمد یعقوب فرنگی محلی ابن ملا عبد العزیز بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین شہید
سہالوی وی تحصیل کتب درسیہ بخدمت ملا نظام الدین ونیز ملا محمد حسن نمود وبپایہ تدریس
علوم رسیدہ وبرجادہ اسلاف خود قیام کردہ درس علوم دینی میداد وبدیانت وامانت نامے
برآوردہ تا اینکہ خدمت افتای شہر لکھنؤ وزیر الممالک صفدر جنگ ابو المنصور خان بادداوند
بعمر شصت وسہ سالگی بعارضہ استسقا ازین عالم درگذشت

مفتی محمد یوسف فرنگی محلی ابن مفتی محمد اصغر ابن مفتی احمد ابو الرحیم فاضل اجل ومدرس
اکمل شب وروز بہ تعلیم طلبہ علوم مشغول بود بعد وفات والد خود بعہدہ افتاے عدالت

دیوانی شہر لکھنؤ مامور گردید وبکمال امانت ودیانت انجام عہدہ مفوضہ خود نما انقراض سلطنت
لکھنؤ بسر برد وبتقوی وزہد مجدی داشت بعدہ بمدرسہ جونپور مدرس مقرر گشت وچند سال درانجا
بدرس اشتغال داشت درین اثنا ولولہ شوق زیارت حرمین شریفین در دلش پیدا شدہ عازم
بیت اللہ شدہ بزیارت روضہ منورہ بمدینہ طیبہ رفت ودرانجا علیل شدہ بتاریخ نوزدہم
ذیقعدہ سال دوازدہ صد وہشتاد وشش ہجری مسافر ملک بقا گردید وبجوار قبہ امام حسن رضی اللہ
عنہ مدفون گشت آثار رشد تلامذہ او مولوی محمد فاروق چریاکوٹی است

ملا محمود جونپوری ابن شیخ محمد بن شاہ محمد فاروقی در علوم حکمیہ وادبیہ پایہ بلند داشت اگر
بوجودش سرزمین جونپور بر زبوم شیراز تفاخر می جست روا بودی ملا ابتدا از جد خود مولانا شاہ محمد
اخذ علوم کردہ بعدہ بخدمت مولانا محمد افضل جونپوری بعمر ہفدہ سالگی تکمیل درس نمودہ
از جونپور باکبرآباد رفتہ از آصف خان وزیر شاہجہان ملاقی شدہ بجونپور مراجعت فرمود وبافادہ
وتدریس علوم پرداخت تاریخ نہم ربیع الاول سال یکہزار وشصت ودو ہجری بحیات استاد خود
مولانا محمد افضل وفات یافت استادش ازین سانحہ بحدی اندوہگین شدہ کہ تا چہل روز تبسم نکرد
بعد چہل روز او ہم رحلت فرمود رحمہما اللہ کتاب شمس بازغہ در حکمت وفرائد فی شرح الفوائد
درمعانی وبیان کہ سال تصنیف آن از لفظ بازغ بر می آید مع حاشیہ آن ورسالہ مختصر چہار ورقی
بزبان فارسی در بیان اقسام زمان از تصانیف او مشہور اند

قاضی محی الدین کاشانی از مریدان شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ ہست بوفور علم وزہد و
تقوی موصوف واز دودمان علم وکرامت واستاد شہر دہلی مشہور بود در ابتدای ارادت از
تعلقات دنیاوی دست برداشت وفقر ومجاہدہ پیش گرفت شیخ کاغذی بدست خود نوشت
کہ نسخہ آن اینست می باید کہ تارک دنیا باشی بسوی دنیا وارباب دنیا مایل نشوی ودہ قبول
نکنی وصلہ بادشاہان نگیری واگر مسافران بر تو رسند وبہ تو چیزی نباشد این را نعمتی شمری از
نعمتہای الٰہی فان فعلت ما امرتک ما ظنی بک ان تفعل کک فانت خلیفتی وان لم تفعل فاللہ
خلیفتی چون شدت فقر وفاقہ بروی وبر اتباعش کہ کثیر بودند غلبہ کرد این خطی را یکی از آشنایان
او بدرگاہ سلطان علاء الدین شاہ دہلی رسانید سلطان قضای اودہ کہ موروثی وی بود

بعد مفوض داشت قاضی بخدمت شیخ آمد وعرض کرد که این معنی بغیر خواست چنین واقع شده است حکم مخدوم چه باشد شیخ فرمود البته مثل این معنی بخاطر تو گذشته است آنگاه اینمعنی برای تو پیش آورده اند قاضی را بدین سبب تشویشی پیش آمد شیخ آن کاغذ نوشته خود از قاضی باز طلبید و تا سالی مزاج شیخ بر و متغیر ماند بعد از ان قاضی تجدید ارادت مشرف شده و هم در حیات شیخ در سال هفتصد و نوزده هجری رحلت کرد رحمۃ اللہ علیہ

مولوی محی الدین بدایونی فرزند اکبر مولوی شاہ فضل رسول بن مولوی عبد المجید بدایونی ولادتش در سال دوازده صد و چهل و سه هجری بظهور پیوسته و مظهر محمود تاریخ میلادش یافته اند کتب متداوله رسمی از معقول و منقول بخدمت پدر بزرگوار خود تحصیل نموده فائق الاقران گشت و بیعت ارادت بحضرت جد امجد خود کرد و تصانیف لطیفه دارد از انجمله حاشیه میر زاہد رساله و حاشیه کلیات قانون بو علی سینا و رساله شمس الایمان در رد وہابیه وغیره رسائل مشهور اند بشتم ذیقعده سال دوازده صد و هفتاد هجری در بلده سهارنپور رهنورد عالم قدس گردید

سید شاه محی الدین ویلوری در سال دوازده صد و هفت هجری متولد شده عارف بزرگ و عالم سترگ حافظ قرآن بود در فقه و حدیث و تفسیر مهارت تامه داشت در ویلور مدرسه تعمیر نموده مدام بتدریس و تعلیم طلبه علوم مشغول بودی الحال که بکلک مدراس نور علم ساطع و لامع است پر توفیض عام اوست تصانیف کثیره رائقه دارد از انجمله جواهر الحقائق و فصل الخطاب و جواهر السلوک وغیره مشهور و متعارف اند سوم محرم الحرام سن دوازده صد و هشتاد و نه هجری بمدینه طیبه علی صاحبها الصلوٰة والتحیة رحلت فرموده فرزند اکبر وے مولوی سید رکن الدین سلمہ اللہ تعالی جانشین اوست

مخدوم نوح مخدوم نامش رکن الدین است از خلفای مخدوم بلال ساکن تلهٹی مضافات سند همواره همت بلند بر ادای وظائف طاعات و عبادات می گماشت و در علم حدیث غایت مهارت داشت شرح اربعین و شرح گیلانی و رسائل دیگر از مصنفات او مشهور اند بسال نهصد و چهل و نه هجری به [illegible] در گذشت مدفنش بر کوه مکلی است

مخدوم اشرف بساوری از افاضل روزگار و جد مادری ملا عبد القادر بدایونی بود بتاریخ

بستم رمضان سال نهصد و هفتاد هجری وفات یافته ملای موصوف فاضل جهان تاریخ فوتش یافته

مولوی مخدوم لکهنوی ابن حافظ محمد نواز بن مولوی عبدالسمیع بن سید محی الدین المشهدی جدش از مشهد مقدس بدهلی آمد و از انجا به لکهنو رخت اقامت انداخت تلمذ بخدمت ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین السهالوی دارد و ملا عبدالعلی بحرالعلوم ودی سماعةً و قراءةً هر دو هم‌تاش بودند و نیز بحضرت شاه ولی الله محدث دهلوی مستفید شده مدام بدرس و تدریس طلبه علوم صارف الاوقات بوده که بسی مردان از و فیضیاب شدند در عمر اخیر که فقدان بصارت بوی رو نموده ترک تدریس معقولات کرده بافاده کتب دینی میپرداخت کتاب گلستان و بوستان را تصحیح نموده در سن دوازده صد و بست و نه هجری بمقام لکهنو رحلت فرمود شیخ امام بخش ناسخ تاریخ وفاتش چنین گفته ؎ سید مخدوم از جهان رفت ٭ گفتند بزرگ و خرد صد حیف

تاریخ وفات گفت ناسخ ٭ مخدوم زمانه مرد صد حیف ٭

مولوی مخصوص الله ابن مولانا رفیع الدین دهلوی بعد وفات والد خود در وعظ مولانا عبدالعزیز عم خود مقرری بود در سال دوازده صد و هشتاد و سه هجری وفات یافته خصصه الله بلطفه

مولوی مراد الله تهانیسری فاروقی نسبا والمجددی المظهری مشربا خلیفه و جانشین مولوی نعیم الله بهرایچی بودند در بلدهٔ لکهنو زیاد از چهل سال ترویج طریقه مجددیه مظهریه فرموده عالمی را از ظلمات شرک و بدعت نجات بخشیدند و به ترک و تجرید و اتباع سنت سنیه و تزکیه نفس و تهذیب باطن رهنمونی فرمود که عرفای زمان و صلحای وقت بجلالت منزلت شان متفق بودند بعمر هشتاد و دو سالگی در دوازده صد و چهل و هشت هجری ازین سرای فانی رحلت فرمود از اجل خلفای شان مولوی ابوالحسن نصیرآبادی بودند قدس اسرارهم

میر مرتضی شریفی شیرازی نبیره میر سید شریف جرجانی است فاضل افضل متتبع طبع شعر داشت و در اشعار تخلص شریفی میکرد در علوم ریاضی و حکمت و منطق و کلام فائق بر اقران بود از شیراز بمکه معظمه رفته علم حدیث پیش ابن حجر مکی اخذ کرده اجازت تدریس یافت و از انجا بدکن و از دکن در سال نهصد و هفتاد و دو هجری باکبرآباد آمده در بارگاه جلال الدین محمد اکبرشاه بر اکثری از علما و فضلای سابق و لاحق تقدم یافت و بتدریس علوم حکمیه اشتغال داشت تا در سن

ششصد ہفتاد و چہار ہجری وفات یافتہ اولاً ویرا در دہلی بجوار مرقد امیر خسرو علیہ الرحمۃ مدفون کردند و ثانیاً چون صدور و قاضی و شیخ الاسلام بعرض رسانیدند کہ امیر خسرو ہندی است وسنی و میر مرتضی عراقی است و شیعہ در ینکہ روح ہر دو از صحبت یکدیگر متاذی باشند شکی نیست سے روح را صحبت ناجنس عذابیست الیم ٭ پس بموجب حکم عالی نعش او از انجا کشیدہ بہ مشہد بردند میر محسن برضوی تاریخ فوتش چنین گفتہ قطعہ رفت تا میر مرتضی اندہر ٭ علم گویا از نسل آدم رفت ٭ بہر تاریخ رحلتش محسن ٭ گفت علامہ زعالم رفت ٭

سید مرتضی حسینی زبیدی قادری حنفی نامش سید عبد الرزاق و لقب وی محی الدین وکنیت او ابو الفیض است محدث و فقیہ و لغوی و ادیب جامع علوم عقلیہ و نقلیہ بود در یازدہ صد و چہل و پنج ہجری بقصبہ بلگرام متولد گشتہ و در اوایل عمر بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ و ہم دران دیار بعزم تحصیل علوم قرأت بستہ از مشائخ و علمائے زبید و مصر و حجاز وغیرہ کسب کمالات ظاہر و باطن کردہ چنانچہ شیخ احمد علوی و عبد الخالق زبیدی و ابو العباس احمد بن علی نیسی دمشقی حنفی و جمال محمد بن احمد حنبلی و ابو عبد اللہ محمد ابن احمد عربانی و عبد الغنی بن محمد بجرانی نزیل مخا و محمد بن زین باسمیط علوی حضرمی و محمد ابن ابراہیم طرابلسی نزیل حلب و عبد القادر بن احمد شکاوی و عمر بن عبد اللہ بن عمر قاضی و عیسی ابن رزیق و سید عبد القادر بن احمد حسینی وغیرہم وی را اجازت حدیث و فقہ وغیرہ علوم دادند چونکہ وے بعد تحصیل علوم تا مدت دراز بزبید مقیم بود بزبیدی شہرت یافت تا اینکہ او را کسی ہندی نمی دانست واز زبید بمصر قدم آوردہ و افاضہ و افادہ علوم میداد و علاوہ دیگر مستفیدان عبد المجید خان سلطان روم و محمد پاشا صدر الوزارت از وی اجازت حدیث یافتند بالجملہ بوفور علم و نشر علوم بتوسط کثرت تلامذہ و تصانیف کتب کہ بحیاتش صیت وی اکناف عالم را در گرفتہ اگر وے را مجدد صدی سیزدہم گویند رواست میگویند ہرگاہ شہرتش بغایت رسید و از اقطار بلاد و امصار مردمان کثیر بروے ہجوم آوردند وے بگوشہ عزلت نشستہ باب ملاقات یاران مسدود کرد در ماہ شعبان بسال دوازدہ صد و پنج ہجری بمرض طاعون وفات یافتہ بدرجہ شہادت فائز گشت و بمزار سیدہ رقیہ رضی اللہ عنہا مدفون گردید تصانیفہ عقود الجواہر المنیفہ فی ادلۃ

امام ابی حنیفہ الازہار المتناثرہ فی الاحادیث المتواترہ ورد الفزاع فی حدیث ام زرع لغۃ الغریب فی
مصطلح آثار الحبیب تخریج حدیث شیبتنی ہود المواہب الجلیہ فیما یتعلق بحدیث الاولیہ المرقاۃ الجلیہ
فی شرح الحدیث المسلسل بالاولیہ العروس المجلیہ فی طرق حدیث الاولیہ القول الصحیح فی
مراتب التعدیل والتجریح التحبیر فی الحدیث المسلسل بالتکبیر رسالہ اصول حدیث مناقب
اہل الحدیث تاج العروس فی شرح القاموس تکملۃ القاموس تخریج حدیث نعم الادام الخل
حدیقۃ الصفا فی والدی المصطفی الانتصار لوالدی النبی المختار الفیہ السند امالی حنفیہ مجالس
الشیخونیہ ایضاح المدارک فی الافصاح عن العواتک عقد الجمان فی بیان شعب الایمان
القول المسموع فی الفرق بین الکوع والکرسوع النفحۃ القدسیہ بواسطہ البضعۃ العیدروسیہ
العقد الثمین فی طرق الالباس والتلقین حکمۃ الاشراق الی کتاب الآفاق شرح الصدر فی شرح
اسماء اہل بدر التفتیش فی معنی لفظ درویش رفع نقاب الخفا عمن انتہی الی وفا وابی الوفا زہر الاکمام
المنشق عن جیوب الالہام بشرح صیغۃ سیدی عبد السلام رشفۃ المدام المختوم البکری من صفوۃ
زلال صیغ القطب البکری رشف سلاف الرحیق فی نسب حضرۃ الصدیق تنسیق قلائد المنن
فی تحقیق کلام المتن النوافح المسکیۃ علی الفوائح الکشکیہ ہدیۃ الاخوان فی حکم شرب الدخان
منح الفیوضات الوافیہ فیما فی سورۃ الرحمن من اسرار الآیۃ ارجوزۃ فی الفقہ طبقات الحفاظ
اسعاف الاشراف اتحاف السادۃ المتقین فی احیاء علوم الدین رفع الکلل عن العلل شرح
حزب الکبیر المسمی تنبیہ العارف البصیر علی اسرار الحزب الکبیر امالہ المنی فی نسب الکنی القول المثبوت
فی تحقیق لفظ التابوت حسن المحاضرہ فی آداب البحث والمناظرہ رسالہ فی اصول المعمات
کشف الغطا عن الصلوۃ الوسطی الاحتفال بصوم الست من شوال اقرار العین بذکر من
نسب الی الحسن والحسین الابتہاج بذکر الخارج التعریف بضروریات علم التصریف
اتحاف الاصفیا بسلاسل الاولیا اتحاف بنی الزمن فی حکم قہوۃ الیمن العقد الفرید فی
المشاہد النقشبندیہ الدرۃ المضیہ فی الوصیۃ المرضیہ ارشاد الاخوان الی الاخلاق الحسان
شرح القیتہ السند شرح صیغۃ ابن مشیش شرح صیغۃ السید البدوی شرح ثلاث صیغ لابی
الحسن البکری شرح سبع صیغ المسمی بدلائل القرب تحفۃ القماعیل تفسیر سورۃ یونس نشطۃ العیمان

فیما لیس فی الامکان ابداع مما کان المنح العلیۃ فی الطریقۃ النقشبندیہ کشف اللثام عن آداب الایمان والاسلام

مسعود بیگ از اقربای سلطان فیروز نام اصلی وی شیرخان است از علمای صوفیہ کرام بود مدتی در لباس اغنیا و اہل دول بسر برد ناگاہ جذبۂ حق گریبان گیر حالش گشت وی مرید شیخ رکن الدین بن شیخ شہاب الدین شد بغایت حالت سکر داشت در علم تصوف و توحید تصنیفات بسیار دارد از انجملہ کتاب تمہیدات است کہ بر طبق تمہیدات عین القضاۃ ہمدانی بسیاری از حقائق و دقائق دران نوشتہ و دیوان اشعارش قصائد و غزل و سائر اقسام سخن را شامل است و اکثر اشعار و قصائد بجواب امیر خسرو علیہ الرحمۃ گفتہ مگر در بعض مقامات طریق شاعری نامرعی ماندہ و نیز تصنیفے دارد مسمی بہ مرآۃ العارفین در بیان حقائق و معارف قبرش در مقبرہ پیر اوست قریب مقام خواجہ قطب الدین در دہلی قدس اللہ سرہ

مولانا مسعود لاہوری بن سعد بن سلیمان لاہوری اصل او از ہمدان است پدرش سعد ابن سلیمان از ہمدان در عہد سلاطین غزنویہ بلاہور آمدہ سکونت اختیار کردہ ملازم سلطان ابراہیم شدہ رفتہ رفتہ برتبۂ عالی فائز گشت پسرش مولانا مسعود از علمای وقت باکتساب علوم فائق و لائق شد طبع موزون داشت اشعار آبدار میگفت و ہمنشین سیف الدین محمود ابن ابراہیم بود تا سال پانصد و پانزدہ ہجری زندہ بود و صاحب دیوان عربی و فارسی و ہندی است دیوان فارسی در ہند و ایران یافتہ می شود مگر دیوان عربی و ہندی نایاب گردید

شیخ مصطفی رفیقی ابن طیب بن احمد بن مصطفے رفیقی کشمیری کنیت او ابو احمد است در دوازدہ صد و بست و شش ہجری پیدا شدہ عالم عامل فاضل کامل فقیہ و محدث حسن المحاضرہ بلیغ العبارت شاعر و مورخ بود صحاح ستہ و کتب تصوف از والد ماجد خود خواند و علوم دیگر عقلی و نقلی از علمای وقت استفادہ کردہ و مدام بطاعت الٰہی مشتغل می بود شیخ بہاء الدین و شیخ احمد و شیخ احسن و شیخ عبد الشکور رفیقی از اشہر تلامذہ وی اند بروز جمعہ چہاردہم ربیع الاول سن دوازدہ صد و نود و چہار ہجری وفات یافت

مولانا مرزا مظہر جانجانان شمس الدین لقب علوی نسب حنفی مذہب مجددی مشرب المعروف

بمرزا مظہر جانجانان ابن مرزا جان نسب شان بنوزده واسطه بتوسط محمد بن حنفیه بجناب ولایت مآب علی رضی الله تعالی عنه می پیوندد والد ماجد وی مرزا جان از منصبداران محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود لیکن ترک منصب نموده متوجه اکبرآباد شد در اثنای راه بمنزل کالاباغ حدود مالوه شب جمعه یازدهم رمضان سال یازده صد و یازده حضرت مولانا بوجود آمد چون این خبر بعالمگیر رسید فرمود که پسر جان پدر می باشد ازین وجه نامش جان جانان مقرر کردیم بدین تقریب وے رحمة الله علیه باین اسم موسوم گشت و مظہر تخلص وی است دانشمند متبحر جامع فضائل صوری و معنوی بود اکتساب علوم از علمای وقت نموده و حدیث از حاجی محمد افضل سیالکوٹی اخذ کرده و شرف ارادت و خلافت از حضرت سید نور محمد بدایونی مرید و خلیفه شیخ سیف الدین مرید و خلیفه شیخ محمد معصوم عروة الوثقی مرید خلیفه شیخ احمد سہرندی مجدد الف ثانی یافته قدس الله اسرارہم اشعار بدیعه و مکاتیب نافعه ازو یادگار ماند ازین مختصر گنجائش تفصیل اوصاف حمیده او نماند دہم محرم الحرام سال یازده صد و نود و پنج ہجری از دست یکی شیعی زخم بندقه طپنچه بر سینه مبارکش رسید شام شب دہم محرم سال مذکور شربت شہادت چشید در مصرعه عاش حمیدا مات شہیدا تاریخ رحلتش بر می آید۔

مولانا سید معز الدین خلف اکبر سید شاه خیر العلی مشہدی کڑوی متوطن احمد آباد نارہ بخدمت علمای لکھنؤ اکتساب علوم فرموده فراغ حاصل نمود ذہن ثاقب و فہم کامل داشت در عین جوانی سال دوازده صد و پنجاه و پنج ہجری ازین جہان فانی بعالم جاودانی رحلت فرمود و سبب عقبے بجز اعمال حسنه نگذاشت مرقد شریفش در احمد آباد نارہ بمقابر بزرگانش زیارت و تبرک شاعری در تاریخ فوت او قطعه ذیل گفته **قطعه** مشفقی مولوی معز الدین ؛ کرد رحلت چو زین جہان بجنان ؛
سال فوتش چنین رقم کردم ؛ آه او بود بی نظیر جہان ؛

مولوی معشوق علی جونپوری دانشمند مستعد از تلامذه مولوی فتح علی جونپوری بود تصانیف انیقه و رشیقه نظماً و نثراً ازو یادگار ماند عمر شریفش با وجود تعلق عہده منصفی بدرس و تذکیر گذرانیده بسال دوازده صد و شصت و ہشت ہجری بمقام باندا رحلت فرمود شاگردش منشی شیخ خادم علی سندیلی مؤلف تاریخ جدولیه تاریخ فوت او چنین یافته ۔ و ہو ہذا عاشق الله معشوق علی ؛ ذکر حق

ہر لحظہ نقل مجلسش ؛ شد ازین دار فنا بیزار و بست ؛ بہر سیر ملک عقبیٰ محملش ؛ از دوی بگذشت و
گم شد در یکی ؛ بود وحدت بسکہ در آب وگلش ؛ زین سبب ہاتف یکے کم کرد و گفت ؛

جنت الفردوس بادا منزلش ؛
۱۲۹۹

مولانا محمد معین لکھنوی ابن مولانا محمد مبین لکھنوی اکتساب علوم درسیہ از مولوی محمد حیدر برادر کلان خود و مولوی ولی اللہ و مولانا ظہور اللہ لکھنوی کردہ و سند حدیث از مولانا عبد الحفیظ مکی حنفی علیہ الرحمۃ حاصل نمودہ اشتغال بآن داشت تصنیفات انیقہ دارد از انجملہ غایۃ البیان فیما یتعلق بالحیوان و شرح رسالہ امام نووی و غایۃ الکلام فی القراۃ خلف الامام و ابراز الکنوز فی احوال ارباب الرموز در بیان حالات اصحاب رموز کتاب حصن حصین ناتمام و حاشیہ صدرا تا بحث ہیولی و نیز بر اکثر کتب درسیہ تعلیقات نوشتہ بتاریخ دوم جمادی الثانی سال ہزار و دو صد و پنجاہ و ہشت ہجری از مکتب دار فانی بمدرسہ ملک جاودانی شتافتہ در باغ مولانا احمد انوار الحق مرحوم واقع لکھنو بخاکش سپردند ادخلہ اللہ بحبوحۃ الجنان

شیخ معین پسر مولانا معین واعظ صاحب معارج النبوت است ملکی بود بصورت بشری چندی حسب فرمان اکبر بادشاہ بامر قضای بلدہ لاہور اشتغال داشت دران مدت ہرگز حکم لازم خصمی نکردہ مدعیان را بالحاح تمام ہدایت بر مصالحہ میکرد و می گفت کہ شما ہر دو دانا شدہ و تنہا نادان را بادو دانا کار افتادہ پس مرا شرمندہ درگاہ خداے تعالی می سازید ہموارہ کتب نفیسہ قیمتی می نویسانید و آنرا مقابلہ نمودہ و مجلد ساختہ بطالب علمان مے بخشید و مدت عمرش درین کار بسر شدہ ہزارہا مجلد ازین قبیل بر دم بخشیدہ در سن نہصد و نود و پنج ہجری

از سرای محنت آباد دنیا بروضہ عقبی خرامید نور اللہ مرقدہ

مولانا معین الدین عمرانی دہلوی در عہد سلطان محمد بن تغلق شاہ دانشمندی عظیم مدرس شہر دہلی بود حواشی کنز و حسامی و مفتاح از تصانیف اوست میگویند وی را محمد ابن تغلق شاہ دہلی بطلب قاضی عضد بشیراز فرستادہ بود چون بادشاہ شیراز از ماجرا واقف گشت بجدائی قاضی راضی نشد بلکہ از جمیع املاک سلطنت برآمدہ بخدمت قاضی آمدہ التماس نمود کہ شما بر تخت سلطنت نشینید من خدمت شما کنم جز منکوحہ خود ہرچہ دارم از آن شماست قاضی

چون این ہمہ مروت وہمت ازوی بدید فسخ عزیمت دیار ہند نمود مولانا واپس ہندوستان آمد مولانا خواجگی مرید وخلیفہ شیخ نصیر الدین محمود از تلامذہ مولانا ہست و انکار مولانا شیخ نصیر الدین محمود قدس سرہٗ و زوال سرفہ مولانا از خوردن برنج وجغرات حسب فرمودۂ شیخ و تبدل انکار مولانا باعتقاد شیخ در اخبار الاخیار مذکور ہست

خواجہ معین الدین کشمیری ابن خواجہ محمود نقشبندی کشمیری از علمای کبار و مشائخ نامدار خطہ کشمیر متبع شریعت و مروج سنت وقامع البدعت بود و در زہد وتقوی وورع بی نظیر مقبول علمای وصلحای وقت بود ہیچو ملا محمد طاہر خلف ملا حیدر و ملا ابوالفتح کلو و ملا یوسف مدرس ومفتی محمد ظاہر ومولانا عبدالغنی ومفتی شیخ احمد وغیرہم علمای کشمیر بدو گرویدگی داشتند فتاوی نقشبندیہ وکنز السعادت در علم شریعت وطریقت در رسالہ رضوانے در خوارق والد بزرگوارش از تصانیف وی یادگار ماند در سال ہزار وہشتاد وپنج ہجری رحلت فرمود

مولانا سید معین الدین خلف اوسط سید شاہ خیرات علی مشہدی کڑوی متوطن وسجادہ نشین احمد آباد نارہ کنیت شریفش ابوالخیر ہست تحصیل علوم متعارفہ بخدمت مرزا حسن علی محدث لکھنوی ومولوی ظہور اللہ فرنگی محلی و دیگر علمای وقت نمودہ جامع علوم عقلیہ ونقلیہ خصوصاً در فن ریاضی شہرہ آفاق بود تمام عمر شریفش بہ تدریس وافادہ بسر برد وبسیاری علمای نامدار از زیر دامن تعلیمش برخاستند باواسط عمر خود باوجود کثرت درس حفظ قرآن مجید کردہ وبزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ سند کتب احادیث از علمای آن دیار یافتہ مسود اوراق را اجازت دلائل الخیرات وحصن حصین از آن جناب حاصل ہست سوم ربیع الاول سال سیزدہ صد و چہار ہجری باحمد آباد نارہ رحلت فرمودہ ہمدران جا بمقبرۂ بزرگان خود مدفون گشت روح اللہ روحہ شاعری تاریخ رحلتش چنین یافتہ ~~~ معین جہان کرد چون انتقال ؛ فلک در غم او گریبان درید ؛ فرشتہ خصال وحید الزمان ؛ چنین عالمی کس ندید و شنید ؛ بصیر این بگو مصرعۂ سال فوت ؛ بروحش بود رحمت حق پدید ؛ ازو دو فرزند بوجود آمدند یکے مولوی سید شاہ قیام الدین کہ بعد فراغ تحصیل بحضور پدر رحلت فرمود دوم مولوی وحکیم سید شاہ صدر الدین فارغ العلم موجود اند سلمہ اللہ تعالی از مولانای موصوف الرحمہ تصانیف

ذیل مشہور اند تبیان فی شرب الدخان۔ ہدایۃ المومنین الی سلسلۃ الصالحین۔ آداب معینہ۔ مرقاۃ الاذہان فی علم المیزان۔ ہدایۃ الکونین فی شہادۃ الحسنین۔ رموز القرآن۔ تشناۃ بالتکریر حاشیہ صدرا۔ رسالہ علم باری تعالی۔ رسالہ علم ہیئت۔ قرابادین۔ طب مفردات۔ طب۔ رسالہ طہر متخلل۔

مرزا مفلس اوزبک از شاگردان ملا احمد جند ملای مستعد و متبحر در علوم جدل و مناظرہ بود اما تقریر فصیح نداشت و در اثنای درس ادا ہای مضحک از و سر میزد مردی بد قیافہ و کوسہ بود صلاح و تقوی داشت از ما وراء النہر بہند آمدہ در آگرہ بمسجد جامع خواجہ معین الدین فرنخودی درس میگفت و توفیق زیارت حرمین شریفین یافتہ در مکہ معظمہ بعمر ہفتاد سالگی رحلت نمود۔

مولوی مقیم الدین ساکن ٹانک ابن سلطان محمد ڈبالی سوہ خیل بن احمد ابن گل محمد ساکن علاقہ ٹانک یعنی موضع کوٹ مرید ابتداءً از مولوی دین محمد ساکن ٹانک از میزان الصرف تا بیضاوی خواندہ پس ازان بخدمت علمای وقت آمی مولوی محمد مظہر نانوتوی و مولوی عبد الحق شمس العلما خیر آبادی و مولوی احمد حسن پنجابی مدرس مدرسہ دار العلوم کانپور تکمیل دیگر درسیہ نمودہ بالفعل کہ عمر شریفش سی سال رسیدہ مدرس عربی درجہ اول بمدرسہ شوکت الاسلام سندیلہ مقرر اند سلمہ اللہ تعالی

ملوک شاہ بدایونی از فاضل وقت مرید شیخ بنجو سنبھلی بود تاریخ بست و ہفتم رجب سال نہصد و شصت و نہ ہجری بعارضہ اسہال کبدی وفات یافتہ در قصبہ بساور مدفون گردید پسرش ملا عبد القادر مؤلف منتخب التواریخ تاریخ وفاتش چنین یافتہ **قطعہ** سر دفتر افاضل دوران ملوک شاہ ٭ آن بحر علم و معدن احسان و کان فضل ٭ چون بود در زمانہ بہانی ز فضل آن ٭ تاریخ سال فوت وی آمد جہان فضل ٭

مولانا میر کلان محدث اکبر آبادی نبیرۂ خواجگی خراسانی حاج الحرمین الشریفین مرید شیخ جلال الدین ہروی صاحب کمالات ظاہر و باطن و دانشمند متبحر بود خصوصاً در علم حدیث کہ اجازت آن از سید میرک شاہ شیرازی داشت و میرک شاہ از والد خود سید جمال الدین محدث مصنف روضۃ الاحباب و او از عم خود سید اصیل الدین شیرازی مجاز بود بالجملہ صلاحیت میر کلان مادر زاد و دانش مظہر اسمای حسنی بود جلال الدین محمد اکبر بادشاہ

اورا بتعلیم شاہزادہ نورالدین محمد جہانگیر مقرر فرمودہ بتعظیم و توقیر تمام پیش می آمد میر موصوف بعمر صد ساله در سال نهصد و هشتاد و سه هجری باکبرآباد رحلت فرموده همدرانجا مدفون گشت یکی از شاگردانش ملا علی قاریست که از مصنفاتش اکثر طلبہ علم ہندوستان مستفید می شوند پس خواستم که این کتاب از ترجمۂ شریفش بی بهره نباشد ملا علی قاری بن سلطان محمد هروی حنفی در هرات متولد شده علوم رسمیه از علماے وقت و بعض احادیث شنوده از مولانا میر کلان محدث اکبرآبادی خوانده بمکۂ معظمه رسیده همانجا اقامت گزید و از ابوالحسن بکری و سید زکریا حسینی و شهاب احمد بن حجر هیتمی و شیخ عبدالله سندھی و قطب الدین مکی و غیرهم علمای آندیار اخذ علوم نموده جامع علوم عقلیه و نقلیه متتبع سنت نبویه یکتای زمانه گشت در سال چهاردهم از صدی یازدهم بمکۂ معظمه رحلت فرموده کتب ذیل مصنفۂ او ازو یادگار اند تفسیر قرآن مجید۔ مرقاة شرح مشکوٰة۔ شرح الشفاء۔ شرح الشمائل۔ شرح النخبه۔ شرح الشاطبیه۔ شرح الجزریه۔ ناموس ملخص قاموس۔ الاثمار الجنیه فی اسماء الحنفیه۔ شرح ثلاثیات بخاری۔ نزهة الخاطر الفاتر فی ترجمة الشیخ عبدالقادر۔ شرح فقه اکبر۔ ضوء المعالی شرح قصیده امالی۔ تخریج احادیث شرح عقائد نسفی۔ رساله تکفیر فرعون۔ رساله در بیان احوال والدین رسول الثقلین صلی الله علیه وسلم۔ المنهاج العلوی فی المعراج النبوی۔ الاهتدا فی الاقتدا۔ شرح قصیده برده۔ نور القاری شرح صحیح بخاری۔ شرح صحیح مسلم۔ حاشیه تفسیر جلالین مسمی بجمالین۔ شرح شفای قاضی عیاض۔ جمع الرسائل شرح شمائل۔ شرح جامع صغیر۔ حرز الثمین شرح حصن حصین۔ شرح اربعین نووی۔ شرح الوتریه والجزریه۔ شرح الشرح علی نخبة الفکر۔ شرح موطای امام محمد۔ سند الانام فی شرح مسند الامام۔ شرح مناسک الحج۔ تزئین العبارة لتحسین الاشارة۔ الحظ الاوفر فی الحج الاکبر۔ رساله عمامه۔ رساله فی جت التره۔ رساله عصا۔ اربعین حدیث در نکاح۔ چهل حدیث فضائل القرآن۔ رساله ترکیب لا اله الا الله۔ رساله قراة بسمله اول سورة البراة۔ المصنوع فی معرفة الموضوع۔ کشف الخدر عن امر الخضر۔ معدن العدنی فی فضائل اویس القرنی۔ رساله در احکام سب شیخین۔ شم العوارض فی ذم الروافض۔ فتح باب العنایة فی شرح النقایة۔ الاحادیث القدسیه والکلمات الانسیه۔ اعراب القاری۔ تذکرة الموضوعات۔ تبعید العلماء عن تقریب الامراء

حرب الاعظم حاشیہ مواہب لدنیہ شرح عین العلم وغیرہا

میان مخدوم احمد آبادی نامش مولانا شیخ احمد بن شیخ برہان بن ابو محمد بن ابراہیم بن محمد خان غوری است محمد خان از اولاد سلطان عز الدین محمد المشہور بسلطان شہاب الدین محمد غوری بود بحکومت ناگور اتیاز داشت مولانا احمد بدعای مستجاب شیخ احمد کھٹو احمد آبادی متولد شدہ باپای شیخ موصوف بنام احمد موسوم گشت وی از علمای صوفیہ دیار گجرات است علوم ظاہر از مولانا صدر جہان گجراتی اکتساب نمودہ در دوازدہ سالگی بہ شرف ارادت حضرت سراج الدین ابو البرکات سید محمد المشہور بشاہ عالم قدس سرہ مشرف گشتہ و دوازدہ سال در خدمت ایشان صرف نمود و دوازدہ سال دیگر با مور ظاہر و باطن مشغول بود و بتاریخ بست و دوم ربیع الثانی سال ہشتصد و ہشتاد ہجری بعد طی نمودن شصت و چہار مرحلہ زندگانی بعالم جاودانی ارتحال فرمودہ و بہ محلہ تاج پور محلات احمد آباد گجرات مدفون شد و در لفظ آخر الاولیا تاریخ رحلتش یافتہ اند

حرف النون

مولوی سید ناصر الدین محمد ابو المنصور دہلوی امام فن مناظرہ اہل کتاب ابن سید محمد علی ابن سید فایق علی از علمای اعلام ہندوستان در فن مناظرہ مذہبی دستگاہی کامل دارد و برادانش در فن مناظرہ علمای وقت متفق اند کہ تصدیق این بیان از رسالہ عین الیقین شدن می تواند با قسیسان نصاری بارہا در مناظرہ غالب آمدہ وی از اولاد سید عبد الغفور قاضی سکت پور کہ وطن قدیمش قصبہ سید آباد عرف وای پور مضافات قنوج است پدرش سید محمد علی میر منشی زید خشتی ناگپور بود ہمدران جا سید ناصر الدین محمد ابو المنصور متولد شدہ اکتساب علوم از والد ماجد و جد امجد خود نمودہ توراۃ و انجیل با تفسیر عربی و یونانی از علمای اہل کتاب خواندہ بسیاری کتب بجواب علمای اہل کتاب تالیف فرمودہ گاہی بلازمت کسی نکردہ مگر چندی بمصاحبت نواب جہانگیر محمد خان رئیس بھوپال امتیازی داشت اکنون عمر شریفش شصت و چہار سال رسیدہ تفسیر قرآن مجید بزبان فارسی می نویسد و تفسیر آیہ کریمہ با حادیث صحیحہ مطابق می نماید و شہادتش از توراۃ و انجیل سے آید در حقیقت

کائیست اہم اللہ تمہ سید موصوف الالقاب بدختر مولوی محمد مہدی نزیل کانپور کہ بعلم وفضل خود
شہرۂ آفاق بود کدخدا شدہ دو فرزند نامی وگرامی دارد یکے مولوے سید نصرت علی دوم سید
ناصر علی وبالفعل باہل وعیال بدہلی قیام پذیرست سلمہ واولادہ **تصانیف العالیہ**
نوید جاوید بجواب سوالات مختلفہ عیسائیان دولت فاروقی در تاریخ بیت المقدس عقوبۃ الضالین
جواب ہدایۃ المسلمین مصنفہ پادری عماد الدین استیصال جواب رسالہ مسیح الدجال مصنفہ
ماسٹر رام چندر رقیمۃ الوداد جواب نیاز نامہ پادری صفدر علی لحن داؤدی جواب نغمہ
طنبوری عماد الدین پادری انعام عام جواب آئینہ اسلام ساخت پادری یونس افحام الخصام
جواب تفتیش الاسلام مصنفہ پادری راجرس تصحیح التاویل جواب تفسیر مکاشفات پادری عماد الدین
اعجاز قرآن جواب اعجاز قرآن مصنفہ ماسٹر رام چندر میزان المیزان جواب میزان الحق پادری فنڈر
مجموعہ وعظ یادداشت شلاق فی رد تہذیب الاخلاق حرز جان جواب رسالہ اصلیت
قرآن مصنفہ عبداللہ آتھم عیسائی بنیان بجواب سوالات دوازدہ گانہ نصاری مصباح الابرار
فی رد مفتاح الاسرار مصنفہ پادری فنڈر تادیب نمونہ تحریف تشویش القسیس محاکمہ
عقوبۃ الضالین وہدایۃ المسلمین تصحیح التاویل تنقیح البیان در جواب تفسیر القرآن مصنفہ
سید احمد خان رسالۃ الحق تبجیل التنزیل تفسیر قرآن زیر تالیف تنزیہ الکاملین انکشاف تریاق

مولوی شاہ ٹھن غازیپوری نامش شاہ محمود ابن مولانا شاہ حسام الدین مانکپوری
جامع علوم ظاہر وباطن بود بعد وفات والد ماجد خود در سال ہشتصد وپنجاہ وسہ ہجری
بطور سیاحت از مانکپور لغازیپور زمانیہ قدوم آوردہ نصیر خان لوحانی حاکم غازیپور بمعائنہ
کمالات ظاہر وباطن وی معتقد شدہ دست ارادت بدامن بیعتش زدہ واز بارگاہ دہلی ویرا
بعہدہ میر عدل غازیپور مامور کنانید تمامی عمرش بغازیپور بسر گشت ودر سال نہصد وپنج ہجری
رحلت فرمودہ بغازیپور مدفون گردید اولادش بمحلہ قاضی ٹولہ منجملہ محلات غازیپور موجود اند۔

مولوی نجم الدین خان کاکوروی ابن مولوی حمید الدین از خاندان ملکزادگان علویہ قصبہ
کاکوریست عالم یگانہ جامع فضائل چہارگانہ بمنصب قاضی القضاۃ کلکتہ ممتاز بود بعدا بتدریس و
افادہ طلبہ علوم بغایت می کوشید تصانیف وتالیف جلیلہ ازو یادگار ماند انموذجی از سرمایہ

علی اوسط کروی رحمہ اللہ تاریخی بدیع در وفات شاہ غلام قطب الدین الٰہ آبادی از آیہ کریمہ ومن
یخرج من بیتہ الآیۃ بہ تعمیہ وتخرجہ برآوردہ تعالی از لطافت نسبت تقریش بلفظ العبارت عربی
تفویض قلم سوانح نگار میشود کما نقلہ المولوی رضا حسن خان الکاکوروی فی رسالۃ مخارج الاذکیاء وہو
حامدًا ومصلیًا ومسلمًا توفی الادیب المحقق والاریب المدقق وحید دہرہ وفرید عصرہ سند الشعراء وابلغ
الفصحاء صائغًا صوغ التبر الاحمر انشائہ الفائق البدیع وناظمًا نظم الدرر والجواہر شعرہ الرائق البدیع
ناشر الممن بخیرہ فی النوادی لآلی اشعارہ باللسان الفارسی والضادی الشیخ غلام قطب الدین
العباسی الالٰہ آبادی سلخ ذیقعدۃ المسلک فی شہور السنۃ السابعۃ والثمانین الواقعۃ فی المائۃ
الثانیۃ من الالف الثانی من الہجرۃ النبویۃ علی صاحبہا الآف الصلوٰۃ والتحیۃ بعد ما خرج من
وطنہ المالوف مریدًا لادراک حج بیت اللہ وزیارۃ قبر نبیہ مصطفٰی فی رفقۃ حملی ارتبعہ انقیاد
وطی مراحل البر الی ان قصد فارسب مرکب البحر فلما وصل الی بلاد الحجاز ونزل من ظہر ذلک الجہاز
ولم یکن حینئذٍ آوان الحج وادار نسک الحج فی الحج فی المکۃ المعظمۃ لیعتمر فاقام فیہ شہورًا ثم سار فی الطیبۃ الطیبۃ
زادہا اللہ تعالی بہاءً ونورًا لیتشرف بتقبیل عتبۃ النبی علیہ الصلوٰۃ والسلام وزیارۃ قبور بعض
صحابتہ واہل بیتہ المدفونین فی ذلک المقام فاذا قرب الموسم فرجع معاودًا الی ام القری فلحقہ
فی بعض منازلہا المرض الوبیل وضرب علیہ طبل الرحیل الی ان اتاہ الحق فی تلک البقعۃ المبارکۃ
ودفن ہناک اللہم ارض عنہ بمنتہی کرمک ورضاک وصدرہ علیہ سبحانہ اجرہ حیث وقعت الآیۃ الکریمۃ
ومن یخرج من بیتہ مہاجرًا الی اللہ ورسولہ ثم یدرکہ الموت فقد وقع اجرہ علی اللہ وکان اللہ غفورًا
رحیمًا التی نزلت فی جندب ابن حمزۃ حملہ بنوہ علی سریر متوجہًا الی المدینۃ فلما بلغ التنعیم اشرف علی الموت
فصفق بیمینہ علی شمالہ فقال اللہم ہذہ لک وہذہ لرسولک ابایعک علی ما بایع علیہ رسولک فمات حمیدًا
کما ذکر فی البیضاوی وغیرہ من کتب التفاسیر مناسبۃ لشان ذلک العالم الہمام والحبر
القمقام بل یخرج منہا تاریخ عام وفاتہ بصنعۃ غریبۃ معجبۃ الافہام وطریقہ ان یقال فی معنی قولہ
تعالی ومن یخرج من بیتہ ان لفظ من باعتبار عددہ الذی ہو تسعون ویخرج من عدد لفظ بیتہ
اربع مائۃ وسبعۃ عشر فیبقی ثلثمائۃ وسبعۃ وعشرون مہاجرًا الی اللہ ورسولہ والحال انہ یہاجر مجموع
ذلک الی اللہ ورسولہ من جہۃ اعدادہ التی ہی اربعمائۃ واربعۃ عشر اسلے تلک الاعداد الباقیۃ

بعدا الاخراج فتنسب مبحاتیه واحد اداربعین نحو یدرکه الموت ای لیصل عدد لفظ الموت وهو اربعمائة و
ستة واربعون فالمجموع الف ومائة وسبعة وثمانون الذی هی سنة ارتحال ذلک العالم الی
دار السلام ولیعلم ان ذلک تقدیر العزیز العلیم حیث وقع مکانه هذا البدیع فی زوایا کلامه القدیم
لیستخرجه المعتصم بحبله المتین عبده محمد نجم الدین غفر الله له ولابویه واحسن الیهما والیه انتهی نجم الدین
خان قاضی القضاة بروز سه شنبه سیزدهم ربیع الثانی سال یکهزار و دو صد و بست و نه هجری
مولوی حکیم الدین صدر الصدور و مولوی علیم الدین صدر الصدور و مولوی خلیل الدین سفیر
شاه اوده سه اعقاب سمو الالقاب گذاشته رحلت فرمود مولوی فتح علی جونپوری چند قطعه
تاریخ فوتش بسلک نظم کشیده از انجمله اینست قطعه بحر حکمت شمس ملت نجم دین قاضی قضاة
چونکه در باغ جهان با حور عین همدوش گشت * سر فرو بردم پی تاریخ در گوشم رسید * علم و فضل
و درس و زهد و دین با همه روپوش گشت

میر نجم الدین بهکری ابن میر محمد رفیع رضوان شاگرد و همشیره زاده مخدوم محمد معین جامع
فضائل و کمالات بوده در حیات استاد مدرسه علی حده شایسته آراسته جمعی طلبه را بکمال رسانیده
تصانیف غریبه دارد منجمله آن در شرح رسائل منطقیه موسوم بیکروزی رساله ایست از دو بزرگ گشته علوم
نشئے در یکروز تصنیف کرده و در فارسی طوطی نامه را بر اسلوب نفحات لقبیه بنثر کشیده اشعار نیکو
می گفت و عزلت تخلص میکرد در سال هزار و صد و شصت درگذشت

مولوی نجم الدین چریاکوٹی ابن مولوی احمد علی ابن شیخ غلام حسین ابن شیخ سعد الله
عباسی چریاکوٹی تمام کتب درسیه را باستعداد کامل و مهارت تام از پدر بزرگوار آموخت و در
تکمیل تحصیل ید داشت مضامین کتب و توسیع دائره بحث مسائل و اقامت حجج و دلائل نظیر
نبود در ابتدا شغل تعلیم داشت کنون بدان وادی توجهی ندارند ایشان نظم و نثر فارسی را
بطبع والاتش رجحانی روداده چنانچه بنثر یکتا و بنظم نادر زمانه است از تصانیف اینقدر
و سے رساله هفت اقسام حسینی در صرف و اعراب از کتب درسی است اول و متداول آنرا
است مثنوی فیض الٰہی هم پایه نیرنگ عشق و مثنوی چهار عرب بحالات مختلفه و کتابے
در عروض و قافیه و فسانه بیتاب تاریخ طغیان آب که بسال هشتاد و هشتم صدے

سیزدہم ہجرت بمقام اعظم گڈھ از جوش دریای تونس پدید آمدہ بود و خمسہ محمدیہ در بیان میلاد رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نیز از طبع زاد وی مطلع مثنوی فیض الٰہی اینست سے عنادانش بجولان معانی ؛ کمیت خامہ ام زادہ روانی ؛ ہم در ان مثنوی بتوصیف قصبہ چریاکوٹ گفتہ سے چریاکوٹ خوانندش عوامش ؛ ولیکن یوسف آباد است نامش ؛ فلک تا طرح این آباد بنہاد ؛ زخاک پاک جنت کرد بنیاد ؛ چراغ آسمان روشن ز دودش ؛ زجنت میرسد ہر دم درودش ؛ ولہ از مثنوی چہار ضرب سے حیٔ حمد ریزم بکام قلم ؛ بگردش در آوردہ جام قلم ولہ چنان تنگ شد عرصۂ رزمگاہ ؛ کہ از دیدہ بیرون نمی شد نگاہ ولہ زجا نجنبد و در گردش است قبلہ نما ؛ بجاے خویش غریبیم در وطن بی تو ولہ اگر زنام من بی نشان چومی پرسی ؛ ہمین بس است کہ آوارہ خانمان ہستم ؛ سلمہ اللہ

مولوی نجف علی جھجری سلمہ اللہ

المخاطب بہ تاج العلما محمد نجف علی خان ابن محمد عظیم الدین قاضی قصبہ جھجر از اکابر فضلای روزگار بہ بارگاہ نواب یمین الدولہ وزیر الملک محمد علی خان بہادر صولت جنگ فرمانروای محمد آباد ٹونک بسلک ملازمان منسلک و در قابلیت و استعداد علمی مشار الیہ اقران است ذہن وقاد و طبع شاعرانہ و تصانیف کثیرہ دارد از انجملہ کافل الاسعاد و شرح قصیدہ بانت سعاد و تکملہ صولت فاروقی نایند از پنجاہ ہزار شعر بہ بحر متقارب و سحر الکلام شرح مقامات حریری بزبان عربی بصنعت اہمال و تفسیر غریب و شرح دیوان متنبی و شرح حماسہ و حاشیہ مطول و غیرہ شرح و ساتیر پاژندی زمان و سفرنگ شرح دیگر دساتیر دری زبان و علاوہ ازین پنجاہ رسائل با لسنہ خمسہ کہ دری و پاژندی و عربی و فارسی و اردو عبارت از ان است مصنفات مکلمہ وی ہستند و بسال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری از بارگاہ آقاے نامدار مامور شدہ است کہ قصائد ثلاثہ یعنی بانت سعاد و قصیدہ بردہ و قصیدہ امالی بین الطول و الاختصار ہر قصیدہ را سہ شرح بزبان عربی و فارسی و اردو بنگارد تا عموم افادہ را متضمن و کفیل باشد اللہم یسر و لا تعسر

مولوی نجف علی سندیلی

ابن روشن علی ابن چودھری نصرت اللہ شاگرد مولوی حیدر علی سندیلی بود مذہب شیعی و پیشہ نوکری داشت کتابی در تاریخ خاندان سامانی و مقبول پور تصنیف

منورہ بتاریخ بست و ششم ذیحجہ سال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری بمرض فالج وفات یافتہ۔

مولوی نصراللہ خان ساکن خورجا از قبیلہ افاغنہ خویشگی نامش عبدالعلیم بود بخدمت مولوی احمد علی چریاکوٹی وغیرہ علمای عصر اکتساب علوم متداولہ رسمیہ کردہ استعداد کامل حاصل نمود و مدام بمزاولت علمی می پرداخت در سرکار انگریزی بعہدہ ڈپٹی کلکٹری معزز بودہ بعد استحصال حق التقاعد از آن سرکار بسرکار نظام حیدرآباد بمنصب صدر تعلقہ دار سرفرازی یافتہ کتاب ارشاد البلید فی اثبات التقلید و شرح رباعیات یوسفی در طب و شرح خلاصہ کیدانی در فقہ وغیرہ رسائل از تو الیف وی اند بسال دوازدہ صد و نود و نہ ہجری وفات یافتہ

مولوی نصرت علی خان دہلوی قیصر تخلص ابن مولوی ناصر الدین محمد ابو المنصور امام فن مناظرہ اہل کتاب بن سید محمد علی ہفتم شوال سال دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری متولد شدہ علوم رسمی با استعداد حاصل نمود ماہر زبان فارسی و عربی و ترکی و انگریزی بود ہند بست مطبعی بنام نصرت المطابع اجرا فرمود کہ از آن نصرت الاخبار و ناصر الاسلام و مہر درخشان جرائد ہندیہ و عربیہ و فارسیہ شائع می شوند بالجملہ صاحب ترجمہ بلیاقت ذاتی خود شہرتے تمام در ممالک ہند و ایران و روم و مصر و فرنگستان پیدا کردہ و از بارگاہ سلطان روم بعطاے تمغای مجیدیہ فی زماننا بین الاقران ممتاز ہست تصانیفہ الشہیرۃ ؎ مفید عام در تعلیم زبان اُردو و فارسی و عربی و انگریزی ؎ نصرت اللغات در لغات اُردو و فارسی و عربی و انگریزی ؎ مرآت السلاطین در بیان حالات تاریخی سلاطین روی زمین مع تصویر ہر یک ؎ نقشہ عمارات مشہورہ ؎ جواہر بی بہا رسالہ خوشنویسی مشتمل بر خط نسخ و نستعلیق و تعلیق و کوفی و شکست و شفیعہ و حبنی و طغرا وگلزار وغیرہ ؎ سراب عالم اسباب در ذکر بی ثباتی بودن دنیا و ما فیہا ؎ قیصریہ تاریخ سلطنت روم ؎ جواہر زواہر مشتمل بر قطعات مختلفہ ریختہ قلم خوشنویسان نامور ؎ احسن الدلیل فی علومات التوراۃ و الانجیل بطور فرہنگ ہر دو ؎ گلدستہ شاداب در مناظرہ اہل کتاب ؎ کلمۃ الحق قصہ حضرت منصور بہ تطابق حالات عیسیٰ علیہ السلام ؎ رحمت عظیم در ذکر اولیاے کرام ؎ گلدستہ رو سا حالات تاریخی نوابان و راجگان ؎ ذخیرہ حسنات مشتمل بر غزلیات شعرای عربی و فارسی و اُردو در مدح سرور انبیا علیہم السلام ؎ تاریخ انگلستان ؎ صلاح فلاح در ترغیب نکاح ایامی ؎ تاریخ

مدینهٔ منوره و کتاب مستطاب اتالیق در تعلیم زبان ترکی اردو فارسی عربی انگریزی انشاء نصرت بزبان فارسی و اردو و عربی تعلیم با معلم معلم چهل زبان تحریر لیف الخیل ضیاء الغوزین خطبه معیار ذخیره نصرت نصرت العلوم والفنون۔

قاضی نصیرالدین گنبدی دانشمند متبحر و درویش کامل بود چیزی از دنیا نداشت و بارباب دنیا التفاتی نمی کرد گویند که طلبه علوم ایشان را بجز در خانقاه گرفته می ایستادند تا بسبب ضعف فاقه بر زمین نیفتند منقول است وقتیکه قاضی شهاب الدین حاشیه کافیه نوشته بخدمت او فرستاده التماس نمود که ایشان این حاشیه را درس گویند تا قبول و دیگر یابد وی بجهت غلبه اشتغال باطن ما برای مسد باب بحث و نزاع نظر اجمالی بران انداخت و گفت خوب نوشته اند احتیاج درس گفتن ندانست قبرش در جونپور است۔

مولانا نصیرالدین محمود اودهی ابن یحیی بن عبداللطیف یزدی در خطه اودهه ولادت یافته اول پیش مولانا عبدالکریم شروانی که از دانشمندان وقت بود تا هدایه و بزدوی تحصیل نموده بعد ازان پیش مولانا افتخارالدین محمد گیلانی از بقیه علمی تحصیل آورده در بیست و پنج سالگی ترک دنیا نموده تجرید اختیار کرده بریاضت و عبادت پرداخت بعد چهل سالگی از دیار اودهه بدهلی آمده بسعادت ارادت حضرت شیخ نظام الدین اولیا مشرف شده اشهر و اعظم خلفای حضرت موصوف و صاحب ولایت دهلی گشت چنانچه حالات شگرف وی در اخبار الاخیار و تذکرة الاصفیا تفصیلاً مذکوراند تاریخ هژدهم رمضان سن هفتصد و پنجاه و هفت هجری رحلت فرمود رحمة الله علیه

قاضی نصیرالدین برهانپوری پسر قاضی سراج الدین از مشاهیر فضلای عصر است در سیزده سالگی شکرالله خان مخاطب بافضل خان شیرازی را الزام کرد و شیخ علم الله که اعلم علمای آن وقت و نیز خسرش بود با وی بنیاد بحث نهاد چون قاضی بر قسم حدیث را ترجیح میداد و انکار قیاس می نمود حدیث علمای امتی کانبیاء بنی اسرائیل را موضوع میگفت شیخ علم الله باوجود نسبت دامادیش فتوی بسوختن و کشتنش داده محضری نوشت غیر از شیخ محمد فضل الله و شیخ عیسی که از اعاظم مشایخ انجا بودند همه علمای ایران مهر کردند چون خان خانان محمد قاضی بود دان دو عالم

مهر نکردند مغزش نرسیده بس وقتیکه جهانگیر بادشاه بر خانخانان اعتراض فرموده و مدعیان آن ماجرا
بعرض رسانیدند فرمان بطلب قاضی نصیر الدین و شیخ علی صدر رسید شیخ نزد ابراهیم عادل شاه
به بیجاپور رفت و قاضی بعربستان شتافته بطواف حرمین و زیارت امکنهٔ شریفه فائض شده
بعد پنج سال عزم وطن نمود جهاز بدست فرنگیان رفت فرنگیان کمالات قاضی شنیده نزد بادشاه
خود بردند آدابیکه می بایست بجانیاورد گفتندش چرا ادب سلطان نکردی گفت آدابیکه شما بجا
می آرید از ما نمی آید از انجا رهائی یافته به بیجاپور رسیده ابراهیم عادل شاه دو سه کروه استقبالش کرده
با خود برد جهانگیر بادشاه این ماجرا شنیده فرمان طلب فرستاد و حکیم خوشحال پسر حکیم همام را تاکید
فرمود که وی را زود آرد و کند طوعاً و کرهاً از انجا روانه شده به برهانپور وطن خود رسید و عزم بالجزم کرد که
از خانه بیرون نیاید در خلال این حال شاهجهان از طرف والد خود بصوبهٔ دکن سرفراز گشته وارد برهانپور
شده قاضی را طلب فرمود قاضی از ان ابا نمود آخر بحیله حواله نزد شاهزاده شاهجهان آمد و آداب
بجانیاورد شاهزاده آزرده خاطر نگردیده فرموده قاضی مشتاق تو بودیم گفت بچه جهت فرمود کمالات
ترا شنیده قاضی گفت آن حالت در من نمانده با جمله جهت بکمال تغیّر قاضی را جبراً روانه درگاه
نمودند چون بمستقر الخلافه آگره رسیده در راه که سواری بادشاه از باغ سیر می دولتخانه میرفت سلام سنت
نمود اراده تسلیم کرد بادشاه دستش گرفته بآغوش کشید پس از چند روز رخصت برهانپور یافته
بقیه عمر در مرضیات الهی بسر برده در سن هزار و سی و یک هجری درگذشت

مولوی سید نصیر الدین برهانپوری الملقب بحبیب الله علیه الرحمة جامع کمالات دینی و دنیوی
ماهر علوم صوری و معنوی فاضل افضل محدث اجل فقیه اکمل خلف و تلمیذ سید جلال الدین معروف
الله والی صاحب برهانپوری است و سید جلال الدین از اکابر عرفای عهد و اعاظم زهاد و شاگرد رشید
مولانا شاه عبد العزیز دهلوی بود سید نصیر الدین فقه و حدیث و تفسیر از والد ماجد خود اخذ کرده کامل
تکمیل گشت تصانیف کثیره دارد از انجمله کتب ذیل مشهوراند - ذریعة الاستشفاع فی
سید المطاع - مستوفی الحقوق فی ذم العقوق - روضة الریحان فی فضائل رمضان - صاعقة الرّاسیة
علی الفرقة الوهابیة الکذابیه - ایضاح الارشاد - سواطع الانوار من کلام سید الابرار - تیسیر فی مهمات
التفسیر - برهان الهدی فی تفسیر الرحمٰن علی العرش استوی - لباب التشریح - براهین ساطعه

تنبیہ الاغبیا کشف المعضلات رغالیہ مقامتین وغیرہا وفاتش بسال دوازدہ صد و نود و دو ہجری در برہانپور وقوع یافتہ رحمۃ اللہ علیہ

مولانا نظام الدین محمد بدایونی قدس سرہ نامش محمد بن احمد بن علی البخاری و لقب او سلطان المشائخ و نظام الدین اولیا ست وی خلیفہ شیخ فرید الدین گنج شکر از محبوبان مقربان درگاہ الٰہی بود اوصاف حمیدہ او بدفاتر گنجایش ندارد جد او علی بخاری وجد مادریش خواجہ عرب ہر دو از بخارا آمدہ مدتی بلاہور بودند بعدہ در بدایون سکونت اختیار کردند پدر وی خواجہ احمد در صغر سن از سرش رفت مولانا چون بزرگ شد والدہ ماجدہ اورا در مکتب سپرد کلام اللہ خواند دیگر کتب خواندن آغاز کرد در صغر سن کہ عمرش بدوازدہ سال رسیدہ بود کتب لغت می خواند بعد از ان بقصد تعلیم بدہلی آمد و تحصیل علم کرد و پیش شمس الملک کہ صدر ولایت بود تلمذ کردہ علم ادب و حدیث خواند طلبہ علوم وی را نظام الدین بحاث می گفتند زان بعد بشوق ارادت شیخ فرید الدین گنج شکر باجودھن رفت و وی دران زمان بست سالہ بود شش سیپارہ قرآن مجید پیش شیخ فرید الدین تجوید کرد و شش باب از عوارف نیز سند کرد و تمہید ابو شکور سلمی و بعض کتب دیگر نیز پیش شیخ خواند بعدہ بانعمت خلافت مشرف شدہ بدہلی آمد و قبولیتی کہ وی را دست داد اظہر من الشمس است از تفصل آن کتب سیر اولیا و ملفوظات و مکتوبات مشائخ کرام مملو اند بتاریخ سیزدہم ربیع الآخر سن ہفتصد و بست و پنج ہجری رحلت فرمودہ بدہلی مدفون گشت یزار و یتبرک

شیخ نظام الدین امیٹھوی در ابتدای حال تحصیل علوم مکتسبہ مروجہ بخدمت شیخ معروف چشتی جونپوری نمودہ کہ مرید مولانا الہداد شارح کافیہ وغیرہ بود چونکہ فطرت عالی داشت ہموارہ چشم بر ورق بستہ و دل بحق پیوستہ بود سلوک و جذب در وے بہم پیوستہ از ملازمت ذکر و شغل باطن غافل نبود آخر مرید و خلیفہ شیخ معروف موصوف گشت و از شیخ رخصت ارشاد و تکمیل یافتہ بقصبہ امیٹھی پا بدامن قناعت کشید جز بمسجد جامع حی جای نرفتی مگرگاہ گاہے بخیرآباد بنابر زیارت مزار مخدوم شیخ سعد و ملاقات شیخ الہدیا خیرآبادی یا بہ گوپامئو بتقریب آشنای قاضی مبارک گوپاموی قدم رنجہ فرمودی وی از سماع پرہیز کردی و مریدان را نیز ازان منع نمودی و فرمودی کہ در اختلاف چرا باید افتاد اگر تقلید کنند باید کہ تقلید اوائل و

کلان تران کنند مدار وی در عبادات و معاملات بر کتاب احیاء العلوم و عوارف و رساله مکیه و آداب المریدین و امثال آن بود و پیش از نماز جمعه نماز ظهر را بجماعت میگذارد و بعد از ان نماز جمعه خواندی و در خطبه اصلا مدح پادشاهان بنودی مرید هم بر سبیل ندرت گرفتی و شغل نگفتی و تلقین نکردی ملا عبد القادر بدایونی رحلت وی در سن نهصد و هفتاد و نه و شیخ عبد الحق محدث دهلوی وفاتش در سنه احدی و ثمانین و تسعمائه نوشته باآنکه هر دو معاصر اند و الله اعلم بالصواب

شیخ نظام الدین تهانیسری بن شیخ عبد الشکور عمری تهانیسری جامع علوم ظاهری و باطنی حاوی کمالات صوری و معنوی واقف رموز شریعت و طریقت و معرفت و حقیقت مرید و خلیفه شیخ جلال الدین تهانیسری بود غرائب علوم هیچو کیمیا وغیره می دانست چونکه مصارف او از آمدنی زاید بود بسعایت حاسدان اکبر شاه ویرا دو بار از هند جلای وطن کرده در اخراج اول بحرمین شریفین رفته بعد شرف زیارت بهند واپس آمد چون به برهانپور رسید و شیخ عیسی سندهی مع اعیان خود با وی به استقبال او کرده از و مستفید و مستفیض گشت و در اخراج دوم به بلخ رفته والی آنجا مرید او شد شرح سوانح امام غزالی و شرح لمعات و تفسیر نظامی و رساله حقیقت و رساله بلخیه وغیره از تصانیف وی یادگار اند بسال هزار و بست و چهار هجری رحلت فرموده مرقدش در بلخ است

ملا نظام الدین سهالوی فرزند سوم ملا قطب الدین شهید سهالوی است تحصیل علوم متعارفه بعد شهادت والد ماجد خود از حافظ امان الله بنارسی و مولوی قطب الدین شمس آبادی نموده فاتحه فراغ پیش مولوی غلام نقشبند لکهنوی خواند بالجمله وی در فرزندان مولانای شهید وحید عصر و فرید دهر جامع علوم ظاهر و باطن بود که بمقابله تدریس او گرمی تدریس همه مدرسین و فضلای دیار فرو نشست مردمان اقطار و امصار بعیده الاطراف و جوانب مشارق و مغارب بروآمده تعلیمش مستفید و بهره اندوز شدند تا اینکه در تمام هندوستان کسی باشد که از احاطه تلمذ وی و فرزندانش و شاگردانش بیرون افتد در معقولات و منقولات کتب مبسوطه تصنیف فرموده و بخدمت سید شاه عبد الرزاق بانسوی قدس سره شرف بیعت حاصل کرده استفاده کامل برداشت حضرت سید قدس سره ویرا بکلیه الا فراد ان الذین آمنوا و عملوا الصالحات حتی ستر ده عالمی را از علوم و معارف باطن خود مستفید گردانید و خلقی کثیر بحلقه بیعت او در آمدند و بجهه غیر از علما و فضلاے نامدار

از دامن تربیت و تعلیم وی برخاستند مهذاوی رحمه الله تعالی بنفس نفیس در بی نفسی نظیری نداشت
و خود را ناچیز محض می انگاشت و شب و روز بعبادت و ریاضت می پرداخت نهم جمادی الاولی
سال شصت و یکم بعد صدی یازدهم ازین جهان فانی بعالم جاودانی شتافت اکرمه الله بنعیم الجنات
تصانیفه الرائقات حاشیه شرح ہدایة الحکمه مصنفهٔ علامه صدر الدین شیرازی شرح مسلم الثبوت
صبح صادق شرح منار شرح میازریه - حاشیه شمس بازغه - حاشیه شرح عقاید دوانی ملفوظات
شاه عبد الرزاق بانسوی قدس سره

قاضی نظام الدین احمد آبادی گجراتی ابن مولانا نور الدین بن شیخ محمد حافظ قرآن و فاضل
محقق و مدقق در فن ریاضی دست رسا داشته بهمه وجوه لائق در انشا و شعر از همه فائق بود و بصحبت
سلاطین و امرا رسیده از حصول خلاع فاخره و فیل مباهی شده در سال یکهزار و یکصد و پنجاه و یک
هجری بمنصب قضای احمد آباد و از پیشگاه شاه دهلی سرفرازی یافته راجع وطن گردیده در اجرای
احکام شریعه بذل جهد نموده در سن هزار و یکصد و شصت و سه هجری بتخانه کفار که اندرون شهر
بمحله شاه پور متصل مسجد احداث کرده بودند و هنگام نماز و اذان ناقوس سے نواختند و مسلمانان را
اذیت می رسانیدند باوجود غلبه کفار بلا اعانت صوبه دار باجماعت مسلمین بران بتخانه تاخته
مسمار ساخت از استماع این خبر احمد شاه بادشاه دهلی خوش گردیده خلعت خاصه و فیل ماده
فرستاد دوازدهم ذیقعده سال یکهزار و یکصد و شصت و پنج هجری از عالم فانی بسرای جاودانی
رحلت فرموده در پهلوی پدر طرف شرقی مدفون شد رساله تفضیلیت عالم و رساله میزان الساعة
و تفصیل الفصول و رساله قهوه و رسائل دیگر از ایشان یادگار مانده

شیخ نظام برہانپوری تلمیذ قاضی نصیر الدین برہانپوری بمرتبهٔ اعلی که عالمگیر بنظم صوبه دکن
بعالم شهزادگی متعین بود شیخ را با خود ملازم گرفته شیخ قریب چهل سال بخدمتش مانده بمنصب هزار و
پانصدی سرفرازی یافته در فتاوی عالمگیری سعی فراوان نمود از کورنش و دیگر تکالیف معفو بود
با آنکه بسنین عمرش از ثمانین تجاوز کرده در قوی تفاوت نداشت

قاضی نظام بدخشی اصلش از بدخشانست شاگرد ملا عصام الدین تبرانوه و از سعید مستفید شده
اعلم علمای بدخشان و ماوراء النهر بود در تصوف بهرهٔ وافی داشت و بخدمت شیخ حسین خوارزمی

بیعت نموده نهم جمادی الثانی سال نهصد و هشتاد و دو هجری بمقام خان پور مضاف جونپور بملازمت جلال الدین محمد اکبر بادشاه باریاب شده رعایت بی اندازه یافت وی را اولا قاضی خان و ثانیاً غازی خان خطاب داد فصیح زبان و خوش بیان بود تصانیف معتبره دارد از انجمله رساله در علم کلام و بیان ایمان تحقیقی و تصدیقی است و بر شرح عقائد حاشیه نوشته و در تصوف رسائل متعدده تصنیف و تالیف کرده وی اول کسی است که سجده تحیت پیش بادشاه در فتح ابواب نمود اعوذ بالله من شرور انفسنا و بسن هفتاد سالگی سال نهصد و نود و دو هجری در اوده وفات یافت۔

مولوی نعمت الله فرنگی محلی بن ملا نور الله بن ملا محمد ولی بعده قاضی غلام مصطفی تحصیل علوم رسمیه بخدمت والد ماجد و عم خود ملا ظهور الله نموده در ابنای جنس سر بر آورده بفنون عقلی و نقلی خصوصاً در حل ریاضیات ید طولی داشت وی از بس خفیف الجثه و نازک دماغ بود با آهستگی تمام تکلم می فرمود که جلیس قرینش سخن او بدقت می فهمید ابتدا در عهد شاهی منصب عدالت فیض آباد داشت بعده برای چندی بمقتضای اتحاد حکیم کاظم علی خان موهانی و نیز باستدعای شمس سمت بروده ملک گجرات تشریف برده در سن هزار و دو صد و نود هجری جهان سپنج بود را پدرود فرمود

رضوان الله علیهم

مولوی نعیم الله بهرایچی علوی نسباً حنفی مذهباً مجددی مشرباً بعد تکمیل علوم ظاهری بقصد اکتساب طریق باطن کمر همت بسته بر آستانه فیض آشیانه حضرت مرزا مظهر جان جانان قدس سره جبین نیاز سوده در مدت چهار سال اکتساب برکات طریقه علیه مظهریه نمودند و بمرتبه کمال رسیده اجازت مطلقه یافته بوطن مألوف مراجعت فرمودند ورع و توکل و قناعت شعار شان بود در بلده لکهنو بجای بنگالی توله برخی از ایام اقامت فرمودند و مسجدی بنا کردند و بهدایت طالبان حق می پرداختند از تالیفات ایشان کتاب معمولات مظهریه مشهور است وفات شان در بلده بهرایچ بسال دوازده صد و هژده هجری اتفاق افتاده همدرانجا مدفون شدند رحمة الله علیه

مولوی نعیم الله فرنگی محلی ابن ملا حبیب الله ابن ملا محب الله فرنگی محلی برادر خرد مولوی ولی الله تحصیل کتب درسیه به تکمیل رسانیده بعهده کشتی بسر برده در علم حساب و فرائض مهارتی کامل داشت شانزدهم شوال شب شنبه سال دوازده صد و هشتاد و دو هجری داعی اجل را

لبیک اجابت گفتہ بخلد برین شتافت مولوی لطف اللہ مادہ تاریخ وفاتش چنین یافتہ

مصرعہ بقصر جنت الماوایش دیدم ۱۲۸۹

حاجی نعمت اللہ نوشہری از اولاد ملا مهدی علی کردی ہست شاگرد شیخ الاسلام امان اللہ شہید صاحب ورع و تقوی بود بسال یازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری وفات یافت

مولوی نقی علیخان بریلوی ابن مولوی رضا علیخان ساکن بریلی روہیلکھنڈ غرہ رجب سال چہل و ششم صدی سیزدہم ہجرت متولد شدہ بخدمت والد ماجد خود تعلیم و تربیت یافتہ او استفادہ علوم درسیہ فراغ حاصل کردہ ذہن ثاقب و رای صائب داشت خالق تعالی ویرا بعقل معاش و معاد ممتاز اقران آفریدہ بود علاوہ شجاعت جبلی بصفت سخاوت و تواضع و استغنا موصوف بود و عمر گرانمایہ خود باشاعت سنت و ازالہ بدعت بسر بردہ اعلان مناظرہ دینی مسمی بنام تاریخی اصلاح ذات بین ۱۲۹۳ بتاریخ بست و ششم شعبان سال دوازدہ صد و نود و سہ ہجری شائع فرمودہ در مسئلہ امتناع مماثلت رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم سعی موفورہ بکار بردہ کہ رسالہ تنبیہ الجہال بآن خبر میدہد و بسال نود و چہارم صدی سیزدہم بخدمت سید آل رسول مارہروی بیعت نمودہ مثال خلافت و اجازت جمیع سلاسل جدیدہ و قدیمہ و سند حدیث حاصل کرد و بسال نود و پنجم صدی سیزدہم بزیارت حرمین شریفین شرف اندوز شدہ از سید احمد زین دحلان وغیرہ علمای مکۂ معظمہ مکرراً علم حدیث را استناد کردہ سلخ ذیقعدہ سال نود و ہفتم صدی سیزدہم ہجرت داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ بروضۂ رضوان پیوست روح اللہ روحہ و نور ضریحہ تصانیفہ الفائقۃ [۱] الکلام الاوضح فی تفسیر الم نشرح مجلد بیست ضخیم [۲] وسیلۃ النجاۃ در سیر سید عالم صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم [۳] سرور القلوب فی ذکر المحبوب خلاصہ وسیلۃ النجاۃ ست [۴] جواہر البیان فی اسرار الارکان در بیان صوم و صلوٰۃ وغیرہ ارکان دین [۵] اصول الرشاد لقمع مبانی الفساد در ابطال بدعت نجدی [۶] ہدایۃ البریہ الی الشریعۃ الاحمدیہ در رد فرق متعددہ کہ درین زمان بفساد انگریزی انگشت نما اند [۷] اذاقۃ الاثام لمانعی عمل المولد والقیام [۸] ازالۃ الاوہام بر رد فرقہ نجدیہ [۹] تزکیۃ الایقان سے فی رد تقویۃ الایمان [۱۰] فضل العلم والعلما [۱۱] الکواکب الزہرا فی فضائل العلم و آداب العلما [۱۲] الروایۃ الرویہ فی الاخلاق النبویہ [۱۳] النقادۃ النقویہ سے فی الخصائص النبویہ [۱۴] لمعۃ النبراس سے فی آداب الاکل و

[15] اللباس التمکین فی تحقیق مسائل التزئین [16] احسن الدعا لاداب الدعا [17] خیر المخاطبه فی المحاسبة والمراقبه
[18] هدایة المشارق الی سیر الانفس والآفاق [19] ارشاد الاحباب اسے آداب الاحتساب [20] اجمل الفکر
فی مباحث الذکر [21] عین المشاهده لحسن المجاهده [22] تشوق الاداة الی طرق محبة الله [23] نهایة السعاده
فی تحقیق الهمة والاراده [24] اقوی الذریعه الی تحقیق الطریقه [25] ترویح الارواح فی تفسیر سورة الانشراح

قاضی نور الله شوستری شیعی مذہب بصفت عدالت و نیک نفسی و حیا و تقوی و حلم و عفاف موصوف و بعلم و جودت فہم و حدت طبع و صفای قریحہ معروف بود صاحب تصانیف لائقہ از انجملہ کتاب مجالس المومنین است توقیعی بر تفسیر مہمل شیخ فیضی نوشتہ کہ از حیز تعریف و توصیف بیرون است طبع نظمی داشت بوسیلہ حکیم ابو الفتح بملازمت اکبر بادشاہ پیوست شیخ معین قاضی لاہور کہ بوجہ ضعف پیرانہ سالی معزول شدہ بجایش قاضی نور الله بعہدۂ قضای لاہور از حضور اکبری منصوب گردید و انصرام آن عہدہ بدیانت و امانت کرد و در سن ہزار و نوزدہ ہجری وفات یافت

اخوند نور الہدی کشمیری ابن اخوند عبد الله مقیم السنة ملقب بہ علامۃ الوری در یازدہ صد و بست و نہ ہجری ولادت یافتہ از والد خود و ملا سعد الدین صادق و شیخ رحمۃ الله تحصیل علوم کردہ بمرتبۂ افادت رسید و مدام بنشر علوم و افادۂ طلاب بسر می برد ملا مقصود مشہود میر نظام الدین و بابا اسد الله و ملا محمد ولی و شیخ الاسلام مولوی قوام الدین محمد و غیرہ علمای کشمیر از تلامذہ وی بودند رحمہ الله ملا عبد الله و ملا محمد انور را کہ ہر دو صاحب علم و فضیلت بودند عقب خود گذاشتہ بماہ جمادی الثانی سال یازدہ صد و نود و نہ ہجری رحلت کرد

مولوی نور احمد بدایونی ابن مولوی محمد شفیع ابن مولوی عبد المجید بدایونی از اکابر علما و صلحای بدایون است بسال سی و دوم صدی سیزدہم ہجرت متولد شدہ تحصیل و تکمیل علوم عقلیہ و نقلیہ بخدمت مولوی فیض احمد بدایونی نمودہ مرید شاہ عبد المجید بدایونی بود غیر از تدریس و تعلیم طلبہ کاری دیگر نداشت شمار تلامذہ وی بالوف رسیدہ باشد وی صاحب برکت بود کسیکہ سبقی ازو برگرفتہ از علم محروم نماند امروز در بدایون و اطرافش کسی کم یافتہ می شود کہ از سلسلہ تلمذ وی بیرون رود بماہ جمادی الاول سال دوم صدی چہاردہم ہجرت بخلد برین شتافت

ادخله الله بحبوحة الجنان -

میر نور الهدی اورنگ آبادی ابن سید قمر الدین اورنگ آبادی تاریخ هفتم ربیع الاول سال یکهزار ویکصد وپنجاه وسه هجری در اورنگ آباد متولد شده شاگرد ومرید پدر خود بعمر شانزده سالگی از تحصیل علوم درسیه فراغ حاصل کرده قرآن مجید حفظ نموده همراه پدر بزرگوار بزیارت حرمین شریفین کامیاب شده بوطن مالوف واپس آمد عمر گرانمایه بافاده وتدریس گذرانیده وبر کتاب مظهر النور مصنفهٔ والد خود شرحی نوشته سال وفاتش معلوم نیست احسن الله الیه والی والدیه

مولانا نور الحق دهلوی ابن مولانا الشیخ عبد الحق محدث دهلوی شاگرد والد خود ومرید خواجه محمد معصوم مجددی است در عهد شاهجهان بادشاه رونق بخش منصب قضای اکبرآباد بود وی را تصانیف بسیار اند از انجمله تیسیر القاری فی شرح صحیح البخاری وشرح صحیح مسلم مشهور اند بعمر نود سالگی در سن هزار وهفتاد وسه هجری رحلت فرموده انا لله وانا الیه راجعون

ملا نور الحق فرنگی محلی خلف اکبر ملا احمد انوار الحق بن ملا احمد عبد الحق عالم ظاهر وباطن خلیفه خاص والد ماجد خود بود بتدریس علوم ویاد الهی مشغول می ماند بپاسداری خاطر بندگان خدا وانکسار نفس شهرتی داشت بست وسوم ربیع الاول شب یکشنبه سال دوازده صد وسی وهشت هجری رحلت فرمود شعرای وقت تاریخ فوتش بسلک نظم کشیدند ازان جمله بسمل گفته قطعه پی تاریخ رحلتش چو بسمل ؛ در سعی به کلک فکری سفت ؛ سروش غیب ناگه بادل زار ؛ بسوی حق برفته نور حق گفت ؛ دیگری اینچنین گفته قطعه آن نور که بود نور انوار ؛ در نور چو آن ظهور پیوست ؛ دل کرد خبر ز نور پاکش ؛ در جلوهٔ نور نور پیوست ؛ شاعری دیگر گفت قطعه علامهٔ عصر مولوی نور الحق ؛ جانرا باجل سپرد مهمات الهی ؛ تاریخ وفات او مخدوم مرقوم ؛ نور الانوار کرد مهمات الهی ؛

نور الدین محمد ترخان سفیدونی نوری تخلص جامع اقسام هندسه وریاضی ونجوم وحکمت وکلام از جمله مصاحبان همراز نصیر الدین محمد همایون شاه بود بدل وجود نثار وایثار وخوش صحبتی داشت بنابران بخطاب ترخان مفاخرت یافت ودر اشعار دیوانی ترتیب داده چونکه جاگیردار پرگنه سفیدون از توابع سرهند بود لهذا وی را سفیدونی می گفتند در اوائل عهد

جلال الدین محمد اکبر شاه سال نهصد و هفتاد و شش هجری جوی آبی از دریای جمن کنده زاید از پنجاه کروه بجانب کرنال برده که مردم ازان آب زراعت کردند و باعث رفاه عامه رعایا گردید چون آن نهر بقرب همان ایام که شاهزاده سلیم بخانهٔ شیخ سلیم چشتی تولد یافته باتمام رسیده واکبر شاه شاهزاده سلیم را شیخو بابا میگفت آن نهر را باسم شیخونی موسوم کردند که ازان سال تا امش نیز بری آید و نی بکسر نون و یای شناهٔ تحتانی معروف بزبان هندی جوی را گویند زمانیکه اکبر شاه بر سر حکیم مرزا در سن نهصد و هشتاد و نه هجری لشکر کشید خان مذکور تخلف نموده از پنجاب بازگشته بجاگیر خود رفت این معنی موجب بدگمانی بر وی شد بعد از مراجعت بفتح پور رسیده و برابپای حساب کتاب کشیده چند سال آزارش کردند آخر شکستگی تمام از روزگار نادرست بحال او راه یافته چون اکبر شاه بسال نهصد و نود و چهار هجری جانب اٹک تشریف فرما شد وی را بتولیت مقبره همایون نامزد فرمود هما نجا بهمان سال وفات یافت

مولانا شیخ نور الدین احمد آبادی گجراتی ابن حاج الحرمین الشریفین شیخ محمد قدس سرهما

ولادت ایشان دهم جمادی الاولی سال یکهزار و شصت و سه هجری وقوع یافته از بدو فطرت واصل جبلت داعیهٔ خداطلبی وطلب علمی در سر داشته چنانچه کتاب گلستان سعدی علیه الرحمة در صغر سن بامعانی پیش والده ماجده خود در هفت روز خوانده بود و تحصیل اکثر علوم ظاهری از اخوند مولانا احمد بن اخوند مولانا سلیمان نموده و علم باطنی وقرأت و حدیث در خدمت سید محمد ابوالمجد محبوب عالم باتمام رسانیده خلافت وارادت سلسلهٔ سهروردیه و جمیع سلاسل از آنجناب داشتند و در علم عربیت یگانهٔ آفاق بودند شهرهٔ علم مولانا در تمام اطراف واکناف عالم رسیده و مردمان دور و نزدیک از اطراف رسیده در مدرسه موسومه بهدایت بخش سکونت ورزیده تحصیل علم از مولانا مے نمودند و فراخور خود موظف مے بودند هزارها مردم از صحبت کثیر البرکت ایشان بمرتبهٔ کمال رسیدند با جمله ذات شریفش نمونهٔ بزرگان پیشین بود علاوه اوراد و وظائف مقرره روزانه یکبار ختم قرآن مجید میکردند و هر شب دو بار صلوة اللیل میگذاردند و هر بار که پهلو میگذاشتند هزار بار درود شریف مے خواندند و از عمر پانزده سالگی تا آخر العمر اعتکاف فوت نشده در هزار و چهل و سه هجری بزیارت حرمین شریفین زادهما الله شرفاً

وتعظیماً مشرف شده بوطن خود مراجعت نمودند چون عمر گرامی بنود و یک سال کامل رسیده بنصف النہار یوم سه شنبه نهم شعبان سال ہزار و یکصد و پنجاه و پنج ہجری بوصال ذوالجلال پیوستند و بخانقاه خود متصل مدرسهٔ ہدایت بخش زیر زمین آسوده اند اعظم الاقطاب تاریخ وفاتش یافته اند نوراللہ مرقده تصانیف و تالیف در ہر علم دارند که شمارش یکصد و ہفتاد و چند کتب رسیده ازانجمله تفسیر مختصر کلام اللہ و التفسیر النورانی للسبع المثانی دوازده ہزار بیت و تفسیر سورهٔ بقر مسمی به تفسیر ربانی سی ہزار بیت و حاشیه بر اوایل تفسیر بیضاوی و نور القاری شرح صحیح بخاری و حاشیه قدیمه بر حاشیه قدیمه و حاشیه شرح مواقف و حل المعاقد لحاشیه شرح المقاصد و حاشیه شرح مطالع و حاشیه تلویح و حاشیه عضدی و مطول حاشیه مطول و حاشیه شرح وقایه و حاشیه شرح ملا جامی بر کافیه و حاشیه منهل و حاشیه شمسیه در منطق و حاشیه تهذیب المنطق و طریق الامم شرح فصوص الحکم لابن العربی مدرسه ہدایت بخش محمد اکرم الدین مخاطب شیخ الاسلام خان صدر صوبهٔ احمد آباد که مرید و شاگرد مولانا بود بصرف یک لک و چند ہزار روپیه برای مولانا موصوف در سن یکہزار و یکصد و دو ہجری بنا نهاده و در سال یکہزار و یکصد و نه ہجری بتمام رسید

شیخ نورالدین رفیقی کشمیری ابن عبداللہ بن مصطفےٰ رفیقی کشمیری بسال دوازده صد و پنج ہجری متولد شده و از عم زاد خود شیخ طیب بن احمد بن مصطفی علوم معارف اخذ کرده و اکتساب دیگر علوم متعارفه بخدمت مولوی محمد حسن بن نظام الدین نموده و باکثر بلاد سیر و سیاحت کرده بصحبت مشائخ وقت رسیده مستفید گشت و تمام عمر مجرد ماند و طبع موزون داشت اشعار لطیفه و ابیات نفیسه از و یادگار اند نهم رجب سال دوازده صد و ہفتاد و ہشت ہجری رحلت کرد

ملا نور محمد کشمیری المشهور به بابا تیلو شاگرد ملا عبدالستار کشمیری بود و در دہلی از مولوی حسام الدین محمد و قاضی مستعد خان و قاضی مبارک تحصیل علوم کرده بکشمیر آمده با فاده و افاضه طلبه علوم بسر می برد و بر مطول و خیالی تعلیقات نوشته چهارم ربیع الاول سال یازده صد و نود و پنج ہجری رحلت فرموده در مقبرهٔ داتل گنج بخش واقع کشمیر مدفون گشته

حرف الواو

مولوی وارث علی سندیلی ابن شاہ امین اللہ بن شاہ وصف اللہ بن مولوی فضل اللہ بن شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ بسال دوازدہ صد و چہار ہجری متولد شدہ ابتدائً از مولوی احمد بخش سندیلی تعلیم نمودہ زان بعد بخدمت مولوی نور الحق لکھنوی و مولوی سراج الحق لکھنوی و مولوی جعفر علی ساکن کسمنڈی و مولوی مظہر علی سوداگر لکھنوی و حکیم نصر زند حسین فرخ آبادی تلمذ کردہ بہرہ وافی برداشت و بتدریس طلبہ و مطب مرضی کوشش بلیغ داشت مرید و خلیفہ جد خود و سجادہ نشین درگاہ مخدوم صاحب بود دہم رمضان سال دوازدہ صد و چہل و ہفت ہجری رحلت فرمودہ اندرون احاطہ درگاہ مخدوم صاحب واقع قصبہ سندیلہ بخاک تیرہ سپردند

شیخ وجیہ الدین علوی گجراتی بماہ محرم نہصد و یازدہ ہجری در چاپانیر مضاف گجرات متولد شدہ اکتساب علوم ظاہری بخدمت ملا عماد طارمی کردہ بحلقہ ارادت شیخ قاضن در آمدہ جامع کمالات ظاہر و باطن گردید حق سبحانہ و تعالی ویرا مظہر اسم شافی گردانیدہ بود ہر روز جمعے کثیر و جمی غفیر مرضی باستانۂ او آمدہ التماس دعامی نمودند و از آن زود می یافتند بالجملہ خلائق را پیوستہ از انفاس متبرکۂ او فیض میرسید و منزل او مقصد اقصی اکابر و اخیار روزگار بود با این ہمہ مداومت تدریس و شغل زمام تصنیف از دست نمی داد و در وضع و لباس امتیاز از احاد الناس نداشتہ بجامہ درشت اکتفا میکرد و ہر چہ از فتوحات بدو میرسید بذل و ایثار می نمود چون بعہد سلطان محمود گجراتی شیخ محمد غوث گوالیاری مصنف جواہر خمسہ بگجرات وارد شدہ شیخ علی متقی کہ از مشائخ کبار و علمای بزرگوار آن دیار بود فتوی بقتل شیخ محمد غوث نوشت سلطان محمود گجراتی نفاذ آن موقوف بر امضای شیخ وجیہ الدین فرمودہ شیخ وجیہ الدین گفت تا کہ او را نہ بینم در باب این فتوی حرفی نزنم ہرگاہ شیخ وجیہ الدین با شیخ محمد غوث دوچار شدہ دفعۃً شیفتہ جمال کمالش گردید و استفتا را پارہ پارہ کرد و شیخ محمد غوث از ان مہلکہ نجات یافتہ مرجع انام و معتقد علیہ حکام آن دیار گشت شیخ وجیہ الدین تاریخ بست و نہم صفر روز یکشنبہ سن نہصد و نود و ہشت ہجری رحلت فرمودہ باحمد آباد گجرات مدفون گردید در آیہ کریمہ ولہم جنات الفردوس نزلا تاریخ فوتش یافتہ **تصانیف العالیہ** حاشیہ تفسیر بیضاوی و شرح نخبہ در اصول

حدیث. شرح عضدی. حاشیہ تلویح. حاشیہ بزدوی. حاشیہ ہدایۃ الفقہ. حاشیہ شرح وقایہ حاشیہ مطول. حاشیہ مختصر. حاشیہ تجرید. حاشیہ اصفہانی. حاشیہ شرح عقاید تفتازانی. حاشیہ بر حاشیہ قدیمہ محقق دوانی. حاشیہ شرح مواقف. حاشیہ شرح چغمنی. شرح تحفہ شاہیہ. شرح رسالہ ملا علی قوشجی. حاشیہ فواید ضیائیہ. شرح ارشاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی. شرح ابیات منہل. شرح جام جہان نما در تصوف. شرح کلید مخازن. رسالہ حقیقۃ محمدیہ صلعم. جاجانیر بفتحہ جیم معجمہ عربی و بای فارسی مفتوحہ بین الفین وکسر نون و یای تحتانی مجہول و در آخر رای مہملہ شہریست از بلاد گجرات دکن۔

مولانا وجیہ الدین پائلی دانشمند متبحر و استاد وقت در زہد و ورع ممتاز بود و در آخر مرید شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ شد و کمال اعتقاد باو داشت قبرش بر سر حوض شمسی در دہلی است بحظیرہ قاضی کمال الدین حیدر خان و قتلغ خان کہ نسبت تلمذ بمولانا داشتند رحمۃ اللہ علیہ

مولوی وزیر علی سندیلی ابن مولوی انور علی ابن مولوی اکبر علی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی بمقام کلکتہ تحصیل علوم خصوصاً ادب عربی را کما حقہ بتکمیل رسانیدہ دستگاہی پیدا کرد و چند دیوان اشعار عربی دارد بمدرسہ کلکتہ دو صد و پنجاہ روپیہ مشاہرہ مے یافت و مدرس بود بزمانیکہ نصیر الدین حیدر فرمان روای لکھنو بود بکلکتہ رحلت نمود

سید شاہ ولی ٹھٹوی ابن سید ابو القاسم متصف بصفات بزرگی در فضیلت وجاہت نیک شاگرد مخدوم رحمت اللہ ٹھٹوی بود و را ملادانشاد شعر طبع صافی و کافی داشت از نتایج طبع وقادش نسخۂ جامع تحفۃ المجالس متضمن چند علوم یادگار است در ہزار و یک صد و پنجاہ ہجری بموضع جگت پور درگذشت

مولانا شاہ ولی اللہ دہلوی نام نامیش ولقب گرامیش ولی اللہ بن عبد الرحیم العمری الحنفی النقشبندی المحدث الدہلوی بروز چہارشنبہ وقت طلوع آفتاب تاریخ چہارم شوال سال یازدہ صد و چہاردہ ہجری متولد شدہ اسم تاریخی وی عظیم الدین قرار دادہ اند لاکن اعدادش یانزدہ صد و یازدہ می شوند در پنج سالگی بمکتب نشین شدہ بہفت سالگی قرآن شریف ختم نمود و ہمین سال والد ماجدش وی را بنماز ایستادہ کرد و بصوم رمضان امر فرمود بالجملہ کتب فارسیہ

ومختصرات عربیه خواند وبعمر ده سالگی شرح جامی آغاز کرده ودر چهارده سالگی متزوج شده وبه پانزده سالگی شرف بیعت بسلسلهٔ نقشبندیه وخرقهٔ صوفیه صافیه وفراغ علمی از خدمت والد ماجد یافته مجاز درس گردید والد ماجدش بدین تقریب سامان ضیافت هر خاص وعام اهل اسلام نموده طعام بسیر چشمی تمام خورانید وبهفده سالگی وی والد بزرگوارش ازین جهان رحلت فرمود بعد وفاتش سالی چند بدرس وارشاد بسر برد که فضائل ظاهر وباطن ویرا دست داد وطریق فقهای محدثین اختیار فرموده درسن یازده صد وچهل وسه هجری بزیارت حرمین شریفین مشرف شده زمانی ودران دیار فیض آثار رخت اقامت انداخته از تلمذ شیخ ابوطاهر مدنی وغیره علما ومشائخ حرمین شریفین حظی وافر برداشته ودر سال یازده صد وچهل وپنج هجری بعد ادای مناسک حج از خیر البلدان بهندوستان مراجعت فرمود وبهدایت وارشاد خلائق شبا روزی خود صرف می نمود که در سال یازده صد وهفتاد وشش هجری چار فرزند ارجمند که هر یکی الولد سر لابیه بودند عقب خود گذاشته رحلت فرمود رحمة الله علیه وعلی اسلافه

اولاده العظام مولانا شاه عبد العزیز مولانا رفیع الدین مولانا عبد القادر مولانا عبد الغنی قدس الله اسرارهم **تصانیفه الشریفه** فتح الرحمن ترجمه فارسی قرآن. الفوز الکبیر فی اصول التفسیر المسوی شرح الموطا عربی. المصفی شرح الموطا فارسی. القول الجمیل. فیوض الحرمین. انسان العین فی مشائخ الحرمین. عقد الجید فی احکام الاجتهاد والتقلید. همعات. الطاف القدس. مقاله مرضیه فی النصیحة والوصیة. الانصاف فی بیان سبب الاختلاف. لمعات. سطعات. المقدمة السنیه فی انتصار الفرقة السنیه. انفاس العارفین. شفاء القلوب. قرة العینین فی تفضیل الشیخین. البدور البازغه. زهراوین. الخیر الکثیر. الانتباه. الدر الثمین. حجة الله البالغه ازالة الخفاء عن خلافة الخلفاء. تفهیمات. الجزء اللطیف فی ترجمة العبد الضعیف. وصیت نامه. رساله دانشمندی. الفتح الخبیر فیما لا بد من حفظه فی علم التفسیر. سرور المحزون. مکتوبات المعارف الاعتقاد الصحیح وغیرها. وی رحمة الله علیه در رساله دانشمندی استناد علم خود باین عبارت تحریر فرموده اما بعد فقیر ولی الله ابن عبد الرحیم فن دانشمندی از والد خود کسب نموده وایشان از میر محمد زاهد بن قاضی اسلم هروی وایشان از ملا محمد فاضل وایشان از میرزا جان وایشان از

ملا محمود مشہور یوسف کوسج شیرازی و ایشان از ملا جلال الدین دوانی و ایشان از والد خود ملا
اسعد بن عبدالرحیم و از ملا مظہر الدین گازرونی و ایشان ہر دو از ملا سعد الدین تفتازانی
و از سید شریف جرجانی و ایشان از قطب الدین رازی و ایشان و ملا سعد الدین تفتازانی ہر دو
از قاضی عضد و ایشان از ملا زین الدین و ایشان از قاضی بیضاوی و ایشان را سند پیوست
تا ابوالحسن اشعری در کتب تواریخ مشہور و معروف انتہی بلفظہ

مولوی ولی اللہ برہانپوری ابن مولوی غلام محمد ابتدا اکتساب علوم متعارفہ از
والد ماجد خود کردہ و استناد کتب احادیث بمکہ معظمہ از شیخ ابوالحسن آفندی محدث نمودہ باز بوطن
خود برہانپور معاودت نمودہ تا حیات والد ہمدرانجا بتدریس و افادہ طلاب مشغول بودہ بعد
وفات پدر بہ بندر سورت قدم رنجہ فرمودہ متوطن گشت و بافادہ طالبین عمر گرانمایہ صرف
کردہ در سن دوازدہ صد و ہفت ہجری رحلت فرمودہ بمحلہ سید پورہ محلات بلدہ سورت
صورت تدفین یافت

مولوی ولی اللہ فرخ آبادی ابن سید احمد علی عالم باعمل و فاضل اجل تفسیر نظم الجواہر در
سال دوازدہ صد و سی و شش ہجری تصنیف فرمودہ فی الحقیقہ نظم جواہر ست و از نامش
تاریخ تصنیف مفہوم می شود بسال چہل و نہم صدی سیزدہم رحلت فرمود برد اللہ مضجعہ

مولوی ولی اللہ لکھنوی ابن ملا حبیب اللہ ابن ملا محب اللہ فرنگی محلی مختصرات از جد
والد ماجد خودش و از متوسطات تا مسلم الثبوت از عم بزرگوار ملا محمد مبین تحصیل نمودہ بعد فراغ
از تحصیل بتکمیل و تحقیق سعی بلیغ بکار بردہ عمر گرانمایہ بتدریس طلبہ علوم بسر بردہ کہ عالمے از و
فیضیاب شد وی جامع علوم عقلی و نقلی و حاوی فنون فرعی و اصلی بود تصانیف کثیرہ لائقہ
از و یادگار ماند و ہم صفر سال دوازدہ صد و ہفتاد ہجری از دار فانی بعالم جاودانی بعمر ہشتاد و
ہشت سالگی رحلت فرمود حکیم ظہیر الدین تخلص جواد فتحپوری تاریخ وفاتش چنین گفتہ
کز وفاتش شد نہ بی سر و پا ٭ ورع و شرع و فضل علم و عمل ۱۲۷۰ھ تصانیفہ نفائس الملکوت شرح
مسلم الثبوت ـ تفسیر معدن الجواہر ـ حاشیہ ہدایۃ الفقہ بر عبادات و معاملات ـ حاشیہ
بر حاشیہ کمالیہ شرح عقاید جلالیہ ـ حواشی زواہد ثلثہ ـ حاشیہ صدرا ـ شرح غایۃ العلوم و معراج العلوم

تذکرۃ المیزان۔ تکملہ شرح سلم ملا احمد عبد الحق۔ تکملہ شرح سلم ملا حسن۔ رسالہ تشکیک۔ کشف الاسرار فی خصائص سید الابرار۔ مرأۃ المومنین وتنبیہ الغافلین فی مناقب آل سید المرسلین آداب السلاطین۔ رسالہ عمدۃ الوسائل۔ رسالہ اغصان اربعۃ

حافظ ولی اللہ لاہوری دانشمند متبحر فقیہ و مناظر واعظ معتبر در رد عقاید نصاری ید طولی داشت علوم متداولہ از مولوی غلام رسول قلعہ والا و مولوی نور احمد ساکن کہاں کوٹلی و مولوی احمد الدین بگوی حاصل کردہ مرجع مستفتیان لاہور بود در جامع مسجد لاہور بہر آدینہ وعظ میگفت مباحثہ دینی وصیانۃ الانسان عن وسوسۃ الشیطان و ابحاث ضروری از تصانیف وی یادگار اند بروز جمعہ وقت ظہر بست و چہارم جمادی الاولی سال دوازدہ صد و نود و شش ہجری بمرض اسہال رحلت فرمود

حرف الہاء

ہمایون شاہ نامش نصیر الدین محمد بن بابر بادشاہ موسس بنیان سلطنۃ تیموریہ در ہندوستان بادشاہی بود بہ ملکی ملکات پیراستہ و بجمیع فضائل و کمالات صوری و معنوی آراستہ و در علوم ہیأت و نجوم و سائر علوم عربیہ بی نظیر و مربی اہل فضل و کمال و مرجع اہل تقوی و صلاح بیکدم بی وضو نبودی و نام خدا و رسول صلعم بی طہارت بر زبان نراندی و فحش و دشنام بر زبانش نگذشتی و بجالت نہایت خشم معتوب را بگفتن ای سفیہ کفایت کردی در خانہ و مسجد ہرگز بہ نہادن پای چپ سبقت نکردی حیا و مروت تمام داشت الغرض تاریخ ہفتم ربیع الاول سال نہصد و شصت و سہ ہجری شاہ دین پناہ بالای بام کتب خانہ برآمد و در عین فرود آمدن موذن بانگ نماز برزد بجہت تعظیم اذان بادشاہ بہ نشست و بوقت برخاستن عصا خطا کردہ پائش بلغزید و از چند زینہ با غلطیدہ بزمین افتاد و بیازدہم ماہ مذکور این عالم بیوفا را پدرود فرمود مولانا قاسم کاہی تاریخ رحلتش چنین گفتہ قطعہ ہمایون بادشاہ ملک معنی؛ ندارد کس چو او شاہنشہی یاد؛ ز بام قصر خود افتاد ناگہ؛ وزان عمر عزیزش رفت برباد؛ پی تاریخ او کاہی رقم زد؛ ہمایون بادشاہ از بام افتاد؛ سنین عمرش پنجاہ و یک سال و درت سلطنت بست و پنج سال و کسری بود

انار اللہ مرقدہ؛

حاجی ہاشم سندھی ولد عبد الغفور شاگرد مخدوم ضیاء الدین اقدم و اشہر علما برآمدہ بر اکثر علما

باقبال ونسق فائق گردیده هرچند علمای عصر مثل مخدوم محمد معین وغیره در مخالفت میرداماد در تقویت دین سنت وجماعت واحیای سنن نادره زمان بود کارهای قوی که موجب پشتی دین مبین باشد در زمانش بسعی جستۂ اللہ بانجاح میرسید بر مشرکین ومعاندین عملش خوب جریانی داشت بزمانش صدها مردم از گروه ذمیان بشرف ایمان رسیدند وبا سلاطین وقت مثل نادرشاه واحمد شاه راه رسل رسائل مفتوح داشته احکام تقویت دین باستدعائش حسب دلخواه میرسیدند وحسن نظامی یافتند بالجمله ذاتش از مغتنمات بود در هر علوم تصانیف کثیره دارد بسال هزار وصد وهفتاد وچهار هجری جهان فانی را پدرود فرمود

مولوی یادعلی لکھنوی ابن شیخ حسین علی ولد شیخ حبیب الدین خلف شیخ غلام قادر از شیوخ لکھنو که به بجنوریان شهرت دارند ذکی بغایت ذهین وذکی فارغ التحصیل بوده بکار تصحیح کتب در مطابع لکھنو امتیازی وافر داشت نسخه گهر منظوم که اسم تاریخی است در بیان خواص ابواب صرفیه ودیگر رسائل از تالیف اوست در سال شصت وچهارم صدی سیزدهم هجری جامع الاوراق بخدمتش رسیده رساله فوائد جلالیه منظومه خود پیش کرد مستحسن افتاد

حرف الیاء التحتانیه

سید یاسین گجراتی از بنی اعمام سید شاه میر اکثر کتب متداوله در گجرات بخدمت میان وجیه الدین خوانده مرید شان گشت وبزیارت حج اسلام مشرف گردید وعلم حدیث در انجا حاصل کرد واجازت یافت وبازگشته بهندوستان آمد وچندگاه در لاهور ماند پس بسر میبرد در لباس سخت گذرانیده خادمان کبودپوش خود را تربیت میکرد باز بجانب بنگاله رفته

مولانا یعقوب شافعی سنجری جامع معقول ومنقول صاحب تصانیف بود از ولایت سنجر همراه الف خان سنجر در نهرواله گجرات تشریف آورده متوطن شد تفصیل این اجمال آنکه چون سلطان سنجر الف خان سنجر را با هفتاد هزار سوار وپیاده برای تسخیر پتن نهرواله در زمان حکومت راجه بیرذهول باگھیله فرستاد وتا مدت پنج سال ویازده ماه مقابله ومحاصره باو ماند الف خان درین مدت مقابل قلعه ارک مسجد سنگین ساخت هنوز کار باتمام نرسیده بود که خبر وفات سلطان سنجر رسید الف خان از راجه مبلغها گرفته بولایت خویش مراجعت نمود

مولانا یعقوب کہ ہمراہ الف خان تشریف آوردہ بودند ہمیشہ درین مسجد درس مے فرمودند الف خان وقت رخصت دہ ہزار تنگہ بخدمت مولانا گذرانید و این مسجد نیف در سال ششصد و پنجاہ و پنج ہجری بماہ ذیقعدہ اتمام یافت

مولانا یعقوب پٹنی بن خواجگی علوی مرید و خلیفہ قاضی زین الدین دولت آبادی چشتی بود کسب علوم ظاہر و باطن نمودہ و از برکت شیخ رجب فیض حاصل کردہ بتاریخ سیزدہم جمادی الثانی سال ہشتصد ہجری رحلت فرمود۔

قاضی یعقوب مانک پوری خویش قاضی فضیلت علم فقہ و اصول فقہ را خوب میدانست خوش طبع و شگفتہ بود اشعار عربی در بحور ہندی میگفت کہ خالی از مضحکہ نبود در عہد محمد اکبر بادشاہ قاضی القضاۃ ہند بود و بعدہ علی سبیل التنزل بمنصب قضای بنگالہ مامور شدہ در مخالفت با معصوم کابلی شریک بودہ بدین وجہ او را از بنگالہ طلبیدہ حکم حبس قلعہ گوالیار صادر شد در اثنای راہ گوالیار فوت گردید۔

شیخ یعقوب صرفی تخلص کشمیری خلف شیخ حسن گنای عاصمی از اکابر کشمیر بود در سن نہصد و ہفتاد و ہشت ہجری ولادت یافتہ در حداثت سن آثار فطانت و تیز فہمی و بزرگی از پیشانی او ظاہر بود در ہفت سالگی فضیلت حفظ قرآن مجید دریافتہ علوم متعارفہ بخدمت مولانا محمد شاہ آنی تلمیذ مولانا عبد الرحمٰن جامی و نیز بخدمت ملا نصیر اکتساب نمودہ و بزیارت حرمین شریفین مشرف گردیدہ شدہ از شیخ حسین خوارزمی تعلیم باطن و سند حدیث از شیخ ابن حجر مکی گرفتہ و در لباس مشیخت سفر ہا کردہ و اکثری از عظمای مشائخ عرب و عجم را ملازمت نمودہ فوائد کثیرہ اندوختہ رخصت ارشاد و ہدایت یافت مریدان وی بسیار بودند شب پنجشنبہ دوازدہم ذیقعدہ سال یکہزار و سہ ہجری رحلت فرمود **تصانیفہ** تفسیر قرآن مجید ناتمام مسلک الاخیار۔ مثنوی وامق و عذرا۔ مثنوی لیلی مجنون۔ مغازی النبوت۔ مقامات مرشد۔ این ہر پنج کتب بمقابل خمسہ مولانا جامی گفتہ۔ مناسک حج۔ شرح صحیح بخاری۔ حاشیہ توضیح تلویح۔ حاشیہ رد لائج۔ حاشیہ رباعیات۔ رسالہ اذکار وغیرہا

مفتی یعقوب چالی ساکن راجمندری ابن مولوی فضل علی خان در سن دوازدہ

صد و ہفت ہجری متولد شدہ بخدمت قاضی ارتضا علی خان و مولوی تراب علی خیرآبادی علوم معقول و منقول اخذ کردہ چندی بعہدہ افتا از سرکار انگلشیہ نامور بود بعدہ ترک ملازمت نمودہ بشہر راجمندری محروسہ مدراس متوطن شدہ بافادہ طلبہ علوم می پرداخت اکثری از طلبہ مدراس بفیوض وی مستفیض شدند بستم رمضان سن دوازدہ صد و ہشتاد و سہ ہجری وفات یافتہ ببلدہ راجمندری مدفون گردید۔

شیخ یوسف دہلوی خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی عالم ربانی و ماہر حدیث و تفسیر قرآنی بود کتابے موسوم بہ تحفۃ النصایح مشتمل بر احکام فرائض و سنن و آداب نظم کردہ کہ حرف روی او رای مہملہ است بسال ہفتصد و ہفتاد و چہار ہجری وفات یافتہ غریق رحمت گشت

سید یوسف ملتانی ابن سید جمال حسینی جامع معقول و منقول شاگرد مولانا جلال الدین رومی بود اجداد وی از مشہد بملتان آمدہ متوطن شدہ وی در عہد سلطان فیروز بالتماس ساکنان از ملتان بدہلی قدوم آوردہ سلطان مذکور قابلیت و استعداد او ملاحظہ کردہ وی را مدرس مدرسہ خود کہ بر حوض تعمیر کردہ بود مقرر ساخت وی تا چند سال بر مسند درس و افادہ متمکن بودہ عوام و خواص را مستفید گردانید و بر لب الالباب فی علم الاعراب مصنفہ قاضی ناصر الدین بیضاوی کہ متنی است بس متین در نحو شرحی بسیط بنام یوسفی نوشتہ و توجیہ الکلام شرح منار در علم اصول ہم از تصانیف وی است بسال ہفتصد و نود ہجری وفات یافتہ بر حوض مذکور مدفون گشت

شیخ یوسف بدہ ایرجی آبای کرام وی از خوارزم بوساطت بعض حوادث روزگار بممالک ہندوستان آمدہ در خطہ ایرج متوطن شدند وی شاگرد و مرید و خلیفہ خواجہ اختیار الدین است و از خدمت سید جلال بخاری و شیخ راجو قتال نیز بہ نعمت خلافت و اجازت مشرف گشتہ وی تالیفات لطیفہ مثل ترجمہ منہاج العابدین مؤلفہ غزالی و اشعار نیز دارد صاحب تاریخ محمدی کہ از مریدان او ست می نویسد کہ روزی در خانقاہ خود سماع می کرد ہم دران حالت جان بحق تسلیم نمود این واقعہ در سن ہشتصد و سی و چہار ہجری بوقوع پیوستہ در صحن خانقاہ خود مدفون گشت سلطان علاء الدین ہندی گنبدی عالی بر مرقدش

تعمیر کردہ رحمۃ اللہ علیہ

مفتی یوسف چچک کشمیری در فقاہت بی ہمتا بود کہ ملا فاضل و ملا عبد الرزاق کشاء بکمال وے مقر بودند وی اکثر بخدمت خواجہ محمود کشمیری حاضر آمدہ دقایق فقہ و تفسیر حل می کرد

خاتمۃ الکتاب

در اسمائے کتب ماخذ کتاب ہذا و اسمای معاونین شکر اللہ سعیہم و احوال مؤلف

الکتب المآخذ

سبحۃ المرجان فی آثار ہندوستان مصنفہ حسان الہند سید غلام علی آزاد بلگرامی منتخب التواریخ ملا عبد القادر بدایونی اخبار الاخیار شیخ عبد الحق محدث دہلوی تاریخ جدولیہ منشی خادم علی سندیلی مفتاح التواریخ مسٹر بیل انگریز حدیقۃ الاقالیم اللہ یار عثمانی بلگرامی طبقات اکبری ملا نظام الدین احمد ہروی تاریخ فرشتہ محمد قاسم ہندوشاہ خزانہ عامرہ غلام علی آزاد بلگرامی طرب الاماثل فی تراجم الافاضل مولوی عبد الحی لکھنوی الاغصان الاربعۃ مولوی ولی اللہ لکھنوی آمد نامہ مولوی فضل امام خیرآبادی خزینۃ الاصفیا مفتی غلام سرور لاہوری تاریخ الاولیا مولوی سید اشرف علی عرف مفتی عبد الفتاح ساکن گلشن آباد ناسک سفینۃ الاولیا سلطان داراشکوہ گورگانے گنج تاریخ مفتی غلام سرور لاہوری تاریخ فیروزشاہی خواجہ ضیاء الدین برنی مسودہ مولوی محمد اشرف لکھنوی از کتب خانہ حافظ محمد شوکت علی رئیس سندیلہ ابجد العلوم مولوی سید صدیق حسن خان قنوجی بھوپالی تذکرۃ الکرام ابوالحسنات پھلواردی بحر زخار مولوی وجیہ الدین لکھنوی تذکرۃ الاصفیا شیخ رحمت اللہ عرف شیخ بری لکھنوی القول الجلی فی تذکرۃ المولوی سخاوت علی مؤلفہ مولوے محمد محفوظ ساکن بلیا حسرت العالم فی وفات مرجع العالم مؤلفہ مولوے عبد الحی لکھنوی کنز البرکات لمولنا ابی الحسنات مؤلفہ مولوی حفیظ اللہ اعظم گڈھی سیر المتاخرین غلام حسین طباطبائی حسنی حدائق الحنفیہ مولوی فقیر محمد جہلمی لاہوری واقعات کشمیر المعروف بتاریخ اعظمی مؤلفہ خواجہ محمد اعظم ابن خیر الزمان انوار الصفی مولوی حسین علی سندیلوی آئینہ اودھ مؤلفہ سید شاہ ابوالحسن مانک پوری ہدیہ مہدویہ مؤلفہ مولوی محمد زمان خان شاہجہان پوری نجوم السماء فی تراجم العلماء از اہل تشیع انموذج الکمال و مطارح الاذکیا مصنفہ مولوی سبحان حسن خان

کاکوروی عماد السعادات الجزء اللطیف فی ترجمة العبد الضعیف مصنفہ شاہ ولی اللہ دہلوی القول الجلی بذکر آثار الولی مؤلفہ شیخ محمد عاشق بارہوی مرآت احمدی تاریخ گجرات تحفۃ الکرام تاریخ سند

اسمائے گرامی کسانیکہ حین تالیف کتاب بذریعہ اجوبہ مراسلات حجر افادہ و امداد فرمودند شکر اللہ سعیہم

مولوی حافظ محمد شوکت علی رئیس اعظم قصبہ سندیلہ ضلع ہردوئی۔ مفتی سید عبد الفتاح عرف مولوی اشرف علی ساکن گلشن آباد ناسک۔ مولوی محمد ادریس نگرامی۔ مولوی شاہ عبد القادر بن شاہ فضل رسول بدایونی۔ مولوی محمد نعیم ابن مولانا عبد الحکیم فرنگی محلی۔ مولوی عبد الباقی فرنگی محلی مولوی محمد شبلی ابن مولانا سخاوت علی جونپوری۔ سید شاہ ابو البرکات چشتی بہاری۔ مولوی حافظ عبد الکافی احمد آبادی۔ مولوی سید شاہ صدر الدین کاظمی کرڈی احمد آبادی۔ مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی۔ مولوی سید محمد عبد الحی ابن مولوی سید فخر الدین احمد ساکن تکیہ رائے بریلی

مولوی شاہ محمد عادل شاگرد و جانشین مولانا محمد سلامت اللہ رح

احوال مؤلف

اُحِبُّ الصالحین ولستُ منہم — لعل اللہ یرزقنی صلاحا

فقیر حقیر را چہ یارا کہ از صف نعال ارباب علم تجاوز کردہ بہ پہلوی علما و فضلا نشیند و خود را در جرگہ مؤلفین و مصنفین برگزیند لیکن با امتثال اما بنعمة ربک فحدث تحریک قلم شولیدہ نگار لازم آمد پس مخفی مباد کہ مؤلف اوراق محمد عبد الشکور عرف رحمان علی تجاوز اللہ عنہ ذنبہ الخفی والجلی بن حکیم الحکما حکیم شیر علی غفر اللہ لہ بروز جمعہ دوم ذیحجہ سال چہل و چہارم از صدی سیزدہم ہجرت از کتم عدم بعرصۂ وجود قدم نہادہ و بکنار رافت والد غفران مآب پرورش یافتہ بعد رسم تسمیہ خوانی کہ معمول مسلمانان ہندوستان است قرآن مجید ناظرانہ خواندہ کتب ابتدائے فارسی آغاز کردہ تا نصاب ابو النصر فراہی رسیدہ بود کہ سایۂ پدری از سرش رفت حکیم احسان علی خان کہ از برادران اعیانی کلان تر بودند بہ تربیت و تادیب من ہیچکارہ آمادہ شدہ بفتح پور مقر خود بردند در آنجا از ضروریات فارسی فارغ گشتہ بخدمت مولانا محمد شکور مچھلی شہرے صدر الصدور ضلع فتحپور و مولانا ثابت علی بہکوی و مولوی سید حسین علی فتحپوری و مولانا عبد اللہ زید پوری و مولانا شاہ محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری و مولانا قاری عبد الرحمن پانی پتی استفادہ

کتب درسیہ نمودہ تاریخ ہجدہم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و شصت و ہفت ہجری بدستگیری برادر کلان خود مولوی حکیم امان علی خان مرحوم بریاست ریوان رسید چون بدربار بابو رگھوراج سنگھ خلف الصدق وولی عہد مہاراجہ بشناتھ سنگھ والی ریوان آمدم معزی الیہ مستفسر نامم شدند عرض کردم عبدالشکور فرمودند این لفظ بر زبان ما ثقیل می آید نام شما رحمان علی ہمو زن نام برادر شما بہتر است تسلیمات بجا آوردم ازان روز بہمین نام مشہور شدم و درین ریاست بکار سفارت جی پور و منصرمی فوج متعینہ تادیب باغیان کہ شاہراہ دکن را مسدود کردہ بودند و پیشی دیوان ریاست و منظمی ریمنٹ و ڈپٹی مجسٹریٹی و سول جی و مجسٹریٹی درجہ اول وقتاً فوقتاً مامور بودم در سال ہیزدہ صد و ہشتاد و چہار عیسوی ممبر کونسل ریاست باختیارات سکرتری مقرر شدہ بہمان عہدہ ممتازم شانزدہم فروری سال ہیزدہ صد و ہشتاد و ہفت عیسوی بتقریب جیوبلی قیصر ہند خطاب خان بہادر از بارگاہ گورنمنٹ ہند عطا شدہ میجر ڈی ڈبلیو کی بار صاحب بہادر پولیٹکل اجنٹ و سپرنڈنٹ ریاست بمقام ریوان بتاریخ بست و دوم اپریل ۱۸۸۷ع دربار عام منعقد فرمودہ بعد خواندن اسپیچ سند خطاب مہری گورنر جنرل بہادر ہند از طرف گورنمنٹ ہند و عصاے نقرہ مع چوبدار و خلعت اندریاست بدست خاص عنایت فرمودند درین قبل بسال دوازدہ صد و ہفتاد و ہشت ہجری مسجدی بمقام ریوان از سنگ بنا کردم کہ مصارف آن از معائنہ مسجد ظاہر است و بہ معافی دواسے کہ از ریاست یافتہ بودم بنابر صرف مسجد مذکور وقف کردم از آمدنی آن موضع تنخواہ موذن و پیش امام و صرفہ مرمت و جا نماز وغیرہ متعلقہ مسجد می شود چند قطعات تواریخ بنای این مسجد کہ جناب مولانا ابوالخیر سید معین الدین کاظمی منظومہ شعراے لکھنؤ فرستادہ بودند بنابر ملاحظہ ناظرین زیب ترقیم مے یابند و ہو ہذا

قطعہ تاریخ

مبنا مسجدی کہ صحنش چون رخ حور از نور — ہر ستونش ساق عرش کبریا یا ساق حور
بہر تاریخ بنائش منشی فکر رسا — در رقم مسجد بنای قبلۂ عبدالشکور
۱۲۷۸ھ

دیگر در عربی

اسس العبد مسجد الفرق — جزاہ المہیمن المطلق

ارخ الفکر ذاک مصراعاً	ذلک المسجد الحرام بحق ؎	

وبر صدر دروازہ مسجد این آیہ کریمہ کندہ است کہ ازان تاریخ بنائش می برآید لیعبدوا اللہ مخلصین لہ الدین حنفاء واجازت بیعت وخلافت ہر چہار خاندان بسلسلہ چشتیہ صابریہ از حضرت مولائی وشیخی مولانا حافظ حاجی محمد حسین عمری محب اللہی الہ آبادی یافتہ تالیفات خود را محط انظار اہل علم نمودن اتحاف موزہ وزنبیل است پیش خاقان بقول ؎ ز تحشم قلم را شرم دارم ؎ کہ سوی چشمہ حیوان فرستم ؎ تاہم انچہ از بضاعت مزجات باخود دارم مے نگارم

کتب مطبوعہ

فوائد جلالیہ منظومہ فارسی در اصول نحویہ بوزن دقائقیہ مائۃ عامل مطبوعہ دہلی تحفہ مقبول در فضائل رسول صلعم بزبان اردو مطبوعہ مطبع نظامی طریقۂ حسنہ در ابیات مولد وقیام بزبان اردو مطبوعہ لکھنو آداب احمدی دربیان سنن وعوائد بعبارت اردو مطبوعہ بنارس ریاض الفرا تاریخ ایران اندرونی وبیرونی ہند کہ از گورنمنٹ ہند سلامی النواب می یابند اردو مطبوعہ لکھنو تحفۃ البحرین دربیان حفظ صحت مشتمل بر قواعد مسلمہ اطبای یونان وہندوستان اردو مطبوعہ لکھنو ابنیۃ الاسلام عبارت عربی دربیان ابنیۂ خمسہ اسلام بطور شرح حدیث بنی الاسلام علی خمس الحدیث کہ بدارالخلافہ قسطنطنیہ مطبوع شدہ بحرمین شریفین وبغداد ومصر وبصرہ وشام وتونس وغیرہ تقسیم گشت طب رحمانی بعبارت فارسی مشتمل بر معالجات قلیل الاجزا مطبوعہ آگرہ صحت جسمانی عبارت اردو مشتمل بربیان فصول سگانہ وخواص ماکول ومشروب مطبوعہ نظامے ہر ہفت دربیان اشیای ہفتگانہ عبارت اردو مطبوعہ بیلدان کفارۃ الذنوب دربیان ادا کفارہ روزہ ونماز میت وطریق اسقاط فدیہ مطبوعہ آگرہ عجالہ نافعہ متضمن اقوال نصیحت آمیز بعبارت اردو مطبوعہ دہلی تحفہ خان بہادر دربیان کرسی نامہ قوم بنگیل مطبوعہ الہ آباد

کتب غیر مطبوعہ

فیۃ اللبیب فیما یسرہ الادیب نثر عربی۔ دریاے لطافت لطائف وظرائف اردو آفتاب حکمت اقوال حکمای سلف اردو۔ تواریخ بنگیل ہند اردو

	کتب زیر تالیف اللہم تممہا	
تاریخ التواریخ - میزان الموازین - جغرافیہ عرب - تعلیم رحمانیے - ندیم الاطبا		
	تکملۃ الکتاب	

آنگاہ جلوہ ظہور پذیرد کہ تراجم کامل اعیان افاضل ذیل بحیز تحریر در آید اسمای شریفہ آنہا بجمعی دیگر کہ بعد ازین قدم بروز در ساحت وجود نہند حوالہ نمودہ سے آید تا کسی موافق بتکمیل آن گردد وباللہ التوفیق وبیدہ ازمۃ التحقیق - قاضی ابراہیم سندی ساکن دربیلہ مضاف سوستان ملک سند از اکابر علما بود - قاضی ابراہیم ٹھٹوی نبیرۂ مخدوم نیر و ترجامع کمالات صوری و معنوی برآمدہ در عہد شاہجہان بادشاہ افتای شاہجہان آباد و قضاے عسکر داشت میر ابوالبقا صاحب تصانیف کثیرہ معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ - ابوجعفر عمر لاہوری ابن اسحاق لاہوری بفضل و دانش طاق و در زہد و تقوی شہرۂ آفاق بود - مولوی ابوالحسن ساکن کاندہلہ - ملا ابوالحسن کشمیری معروف بشاہم بابا معاصر شہاب الدین محمد شاہجہان بادشاہ بود - قاضی ابوالخیر بھکری - محمد ابوالخیر ٹھٹوی در فتاوای عالمگیری شریک استنباط مسائل بود - قاضی ابوسعید بھکری ولد قاضی زین الدین بوفور فضیلت و حضور قریحت از ممتازان روزگار بود - ابوالفتح ولد شیخ الہدایہ خیرآبادی معاصر سلیم شاہ ابن شیر شاہ سور - قاضی ابوالقاسم بن ملا جمال الدین سیالکوٹی معاصر نور الدین محمد جہانگیر شاہ - امیر ابوالمعالی برادر امیر علاء الملک تفسیر سورۂ اخلاص و رسالۂ عدالت والموزج العلم از مصنفات اوست در سال ہزار و چہل و شش ہجری بملک بنگالہ وفات یافتہ - ملا احمد پٹنی گجراتی - ملا احمد ٹھٹوی شاگرد شاہ فتح اللہ در عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ بود - مولوی احمد حسن مصنف صراط الاہتداء وغیرہ - مولوی احمد گل نائب مفتی بھوپال - مولوی احمد شاہ سندی - مولوی احمد کبیر ساکن قصبہ پھلواری - مولوی سید ارشاد حسین ساکن پٹنہ - مولوی ارشاد حسین رام پوری - ملا اسحاق رامپوری ولد ملا احمد دلائتی - ملا اسحاق بھکری - مولوی اسد اللہ ساکن پٹنہ - قاضی اسمعیل اصفہانی گجراتی معاصر سلطان محمود بیگڈھ - قاضی اشرف حسین ساکن نعدنہ مضافات لکھنؤ - مولوی اعز الدین سندیلی ابن سید غلام اولیا مخدوم زادہ قصبہ سندیلہ شاگرد مولوی حیدر علی سندیلی ایسچہ ہم صفر

تکملۃ الکتاب

سال دوازدہ صد و پنجاہ و شش ہجری فوت شد = مولانا افتخار الدین برنی معاصر علاء الدین خلجی
مولانا افتخار الدین گیلانی معاصر غیاث الدین تغلق = ملا افضل ٹٹو کشمیری بن ملا حیدر چرخے
در عہد محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ بود = مولوی اکبر علی پشاوری = مولوی آل محمد
ساکن قصبہ پھلواری ضلع پٹنہ = مولوی آل حسن موہانی مصنف رسالہ استفسار در رد عقاید
نصاری = مولوی الفت حسین شیعی مصنف معجزہ فرقان وغیرہ = ملا الہداد سہرندی معاصر
بہلول لودی = مولوی الہداد ساکن کلکتہ = مولوی الٰہی بخش فیض آبادی مصنف عمدۃ المرام
فی تحقیق الجملۃ والکلام = الیاس منجم اردبیلی استاد ہمایون بادشاہ جاگیردار پرگنہ موہان مضافات
لکھنؤ = ملا امام الدین دہلوی در اصل لاہوری است ریاضی دان بود کہ بدہلی توطن گرفتہ شرحی
مختصر بر تشریح الافلاک مصنفہ بہاء الدین آملی در سال یازدہ صد و سہ ہجری نوشتہ کہ بنام التصریح
فی شرح التشریح شہرت دارد = مولوی امام الدین ساکن ٹونک = سید امان قنوجی معاصر
بہلول لودی = مولوی امین اللہ ساکن پھلواری = مولوی امین اللہ مدرس کلکتہ کہ قصیدہ
غراء در نعت رسول اکرم صلعم از و مشہور است = مولوی امین احمد بہاری = سید امیر احمد نقوی
سہسوانی = مولوی امیر حسن سہسوانی = مولوی امیر الدین ساکن کابی ضلع گیا = مولوی
انوار الحق بنگلوری = مولوی انور علی لکھنوی مصنف انوار الحواشی = بابا خواجہ قاضی اوجین در
در عہد اکبر شاہ بود = مولوی باب اسد جونپوری = ملا باقر صباغ کشمیری شاگرد ملا باقر داماد =
ملا باقر للو کشمیری شاگرد ملا باقر صباغ = شیخ بایزید برہان پوری عالم متورع و فاضل متشرع بود
خرقہ خلافت از شیخ محمد معصوم سہرندی قدس سرہ داشت = مولانا بایزید مفتی لاہور در عہد
اکبر شاہ بود = مولوی بدر الدین ساکن قصبہ پھلواری = مولانا بدر الدین واعظ در عہد علاء الدین
خلجی از اودھ بدہلی آمدی و تذکیر گفتی زاہد و متقی بود در تذکیر او جمعیت بسیار شدی و وعظ او در
دلہا کار کردی و از بکاء وقت تذکیر او گرم شدی = بدر الدین بن شیخ ابراہیم سہرندی شارح
خلاصہ کیدانی = بدر قوام نہروالی بہروچی = شیخ بدہ ساکن لکھنؤ کہ آنرا گوڑ دندیا ہم گویند معاصر
بہلول لودی = مولوی برکت اللہ آبادی = مولانا برہان الدین بکری در عہد علاء الدین خلجی بود
مولانا برہان الدین بزاز معاصر سلطان غیاث الدین بلبن بود = مولوی بشارت حسین مدرس

مدرسہ رام پور = مولوی بشیر الدین قنوجی = مولوی بشیر الدین دہلوی = حکیم بقاء الله خان سید علی
شاگرد حکیم شیر علیخان موہانی ہفتدہم شوال سال دوازدہ صد وشصت وچہار ہجری وفات یافت
طبیب حاذق وبناض صادق بود = مخدوم بلال سندھی ساکن تلهی از مضافات سوستان
ملک سندھ در علم ظاہر شانی عظیم داشت = سید بندگی حسن بلگرامی از سادات ترمذی بلگرام ست
در عربی وفارسی وہندی استعداد کلی داشت ایمان تخلص میکرد شاگرد میر عظمت الله بیخبر بود =
ملا بڈھن اٹھوی برادر ملا جیون = قاضی پیارہ ساکن لکھنوتی معاصر بہلول لودی = ملک
تاج الدین گرامی در عہد جلال الدین خلجی بود = تاج الدین کلاہی وسید تاج الدین قاضی اودھ
در عہد جلال الدین خلجی بودند = شیخ تاج الدین دہلوی در عہد اکبر شاہ بود = ملا تقیا از فضلای عصر بود
در تاریخ مہارتی کامل داشت کتابی در ہیئت از مصنفات اوست اول ملازم عبد الرحیم خانخانان
بود بعد ازان منظور نظر اکبر بادشاہ شدہ در عہد جہانگیر ترقی نمودہ بصدارت رسید ومورخ خان
خطاب یافت در سال ہزار وبست ہجری در گذشت = تقی الدین واعظ معاصر فیروز شاہ بود =
میر جان محمد بلگرامی عالم وفاضل وحافظ وقاری بی نظیر صاحب فکر رنگین بود بسال ہزار ویکصد و
چہل بزیارت حرمین شریفین وعتبات عالیہ شتافت = مولوی جعفر علی ساکن کسمنڈے ناظم
نظم الفرائض = مولوی جعفر علی رام پوری = ملا جلال الدین معاصر سلطان شمس الدین التمش =
قاضی جلال الدین کاشانی ولد قاضی قطب معاصر سلطان غیاث الدین بلبن = خواجہ جلال الدین
امیر حجہ ونائب وزیر = مولانا جلال الدین بہکری در عہد جلال الدین خلجی بودند = مولانا جلال حسام
درویش واعظ عہد علاء الدین خلجی تذکرش ممزوج خوف وخشیہ بودی وہم سخنہای ظریف گفتی =
قاضی جلال الدین ولوالجی در عہد علاء الدین خلجی قاضی ممالک بود = مولوی جلال الدین رام پوری
مولانا جمال الدین ساطبی از علمای قرأت در عہد علاء الدین خلجی بود = مولوی جمال الدین مونگیری
مولوی جمال الدین مدراسی = ملا جمال ملتانی دانشمند مستعد معاصر جلال الدین محمد اکبر شاہ
ملا جمال لاہوری لبسی مردم نیک در شاگردی وی بکمال رسیدند = مولوی جمال شاہ صرفی رامپوری
مولوی جمیل احمد سہسوانی = مولوی جمیل احمد بلگرامی = ملا حاجی باطنی کشمیری شاگرد یعقوب صرفی
در عہد نور الدین محمد جہانگیر شاہ بود = ملا حاجی گنائی کشمیری عروف ملا رضوی در اکثر علوم [illegible]

چون بایام شاہزادگی عالمگیر قصد خروج بر شاہجہان نمود فتوای آن از علمای اردوی معلے خواست
ہمہ تصدیق خروج کردند مگر ملا حاجی مذکور کنارہ کشی نمودہ گفت ہر چند فسق و فجور از سلطان بظہور آید
خروج کہ باعث فتنہ ہست خاصۃً بمقابلہ پدر جائز نیست۔ ملا حامد جونپوری اکثر کتب متداولہ نزد
محمد زاہد دیدہ و بعض علم در خدمت دانشمند خان استفادہ نمودہ در عہد شاہجہان بسلک
روزینہ داران منسلک بود و در عہد عالمگیر داخل مؤلفین فتاوای شدہ تعلیم شاہزادہ محمد اکبر سرفرازی یافت
ملا حبیب در عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ مدرس بود۔ ملا حبیب کشمیری در عہد نور الدین محمد جہانگیر شاہ
میر عدل بود۔ مولانا حجت ملتانی معاصر علاء الدین خلجی۔ ملا حسام الدین سُرخ لاہوری معاصر
جلال الدین محمد اکبر شاہ۔ مولانا حسام الدین اندریتی معاصر غیاث الدین بلبن۔ مولانا حسام الدین
سُرخ و مولانا حسام الدین شادی معاصر علاء الدین خلجی بودند۔ مولانا حسام الدین متقی ملتانی
از اجلۂ روزگار و کملۂ اندیار در پاس آداب شرع نہایت اہتمام می ورزید اکثر اوقاتش در عبادات
و افادہ طلبہ مصروف بود مرقدش بقریہ حسام پور مضاف ملتان واقع ہست۔ مولوی حسن جان
سندیلی پیش علمای سندیلہ و نیز بخدمت حافظ محمد شوکت علی مختصرات و مطولات گذرانیدہ
قریب الفراغ است اللہم بلغہ الی ما مولہ۔ شیخ حسین تبریزی در عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ مدرس
دہلی بود۔ مولانا حمید الدین مخلص و مولانا حمید مقری از علمای قرأت معاصر علاء الدین خلجی بودند۔
مولانا حمید مفسر سنبھلی معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ۔ شیخ حمید احمد آبادی معاصر جلال الدین محمد
اکبر شاہ۔ شیخ حمید سندی برادر شیخ رحمت اللہ ولد قاضی عبد اللہ بن قاضی ابراہیم ساکن دربیلہ
بجامع والا موصوف و در علوم عقلی و نقلی حظ وافی و در حدیث و تفسیر ید طولی داشت ہمراہ خان اعظم کوکہ
بمکۂ معظمہ رفتہ مقتدای اہل حدیث شد۔ قاضی حماد عباسی ٹھٹوی در فضیلت و کمال اتم
و در تقوی و تورع اکرم بود۔ حمید الدین مسعود لاہوری ابن سعد لاہوری حمید دہر و فرید عصر بود
مولوی خادم حسین سندیلی عرف بوعلی ابن حکیم بقاء اللہ خان سندیلی بشانزدہم ذیقعدہ سال
دوازدہ صد و شصت و پنج ہجری بمقام بھوپال رحلت کرد۔ مولوی خدا بخش پنجابی۔ مولوی
خلیل الرحمن رامپوری محشی دائر الاصول۔ خواجہ علی دانشمند از ماوراء النہر در عہد جلال الدین محمد
اکبر شاہ بہ ہندوستان قدم آوردہ مورد مراحم خسروانہ شد۔ مولوی سید خواجہ احمد نصیر آبادی

از تلامذہ مولوی سخاوت علی در صورت و سیرت یادگار صلحای سلف بود وے را در باندا دیدم
رحمۃ اللہ علیہما ۔ خواندمیر مورخ مصنف تاریخ حبیب السیر و خلاصۃ الاخبار و دستور الوزرا در عہد
ظہیر الدین محمد بابر شاہ بود ۔ مخدوم خیر الدین برہانپوری ۔ مولوی خیر الدین مدراسی ۔ ملا داود سوستانی
صاحب فضل و علم بود ۔ ملا داود مشکوتی کشمیری شاگرد خواجہ حیدر چرخی معاصر محی الدین محمد
اورنگ زیب عالمگیر بود ۔ ملا دانیال چوراسی شاگرد ملا عبد السلام ساکن دیوہ بود ۔ شیخ دانیال
جونپوری ۔ ملا درا پشاوری ۔ قاضی ونا سوستانی ولد قاضی شرف الدین المشہور بمخدوم راہوار
علمای نامدار و قاضی القضاۃ بود بصحبت بسیاری از علمای باطن رسیدہ فیض یافتہ و مدتی
بخدمت پدر کسب فضائل نمودہ علم حدیث از مخدوم بلال آموختہ و اکثر علوم از خدمت مخدوم
محمود فخر بوہرہ و مخدوم عبد العزیز ہروی یافتہ ہیژدہ تفسیر قرآن مجید بمطالعہ آوردہ معانی و دقائق
آن مستحضر ساختہ و از علم جفر وغیرہ علوم غریبیہ تعبیری کامل اندوختہ حافظہ چندان داشت کہ اکثر کتب را
ظہر الغیب خواندی مرزا حسن شاہ ازو تلقینہا یافتہ و مخدوم عثمان ویرا استاد لقب دادہ بعد
وفات بقریہ باغبانان مدفون گشت ۔ سوستان از نواح سند ست ۔ ملا دوست محمد کابلی ابن
ملا محمد امیر مؤلف رسالہ عین الاصابہ فی رفع السبابہ ۔ مولوی ذو الفقار علی ساکن دیوہ ۔ مولوی
ذو الفقار علی ساکن کلکتہ ۔ مولوی ذو الفقار احمد ساکن بھوپال ۔ ملا رجب گنائی کشمیری در عہد
محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود ۔ شیخ رحمۃ اللہ سندی ولد قاضی عبد اللہ ولد قاضی ابراہیم
ساکن دربیلہ بفنون فضل و کمال آراستہ بی النظیر وقت بود سہ رسالہ مناسک حج ازو یادگار اند ۔
مولوی رحمت اللہ کرانوی مناظر پادری فنڈر مصنف ازالۃ الاوہام و اعجاز عیسوی و اظہار الحق
وغیرہ نزیل مکہ معظمہ زادہا اللہ شرفا و تعظیما ۔ مولوی رستم علی رامپوری بخشی ہیرنا مد رسالہ مولوی
رشید احمد گنگوہی ۔ مولوی رضی الدین الہ آبادی ابن مولوی برکت ۔ رضی الدین احمد ساکن
پھلواری ۔ مولانا رفیع الدین گازرونی معاصر سلطان غیاث الدین بلبن ۔ قاضی رکن الدین
سامانہ معاصر سلطان غیاث الدین بلبن ۔ مولانا رکن الدین سنامی معاصر علاء الدین خلجی ۔
سید رکن الدین قاضی کڑا در عہد سلطان علاء الدین خلجی بود ۔ مخدوم سید روح اللہ بھکرے ۔
ملا روز لاہوری از علمای اسلام وقت خود گذشتہ ۔ مولوی ریاضت حسین مؤلف

ریاض العرفان = شیخ زین الدین حوالی معاصر ظہیر الدین محمد بابر شاہ = مولوی زین العابدین قاضی بھوپال = مولانا سراج الدین سجزی معاصر غیاث الدین بلبن = مولوی سراج الدین آلہ آبادی شارح زبدۃ الصرف = قاضی سراج الدین علی خان اقضی القضاۃ کلکتہ بسال دوازدہ صد و بست ہجری کتاب جامع التعزیرات بزبان عربی تالیف کردہ باز بہ ترجمہ آن بزبان فارسی پرداختہ نامش جواہر زواہر نہاد = مولوی سراج احمد سہارنپوری شارح ترمذی = مولوی سراج احمد سہسوانی = قاضی سدید الدین معاصر غیاث الدین بلبن = مولوی سدید الدین دہلوی = مولوی سعادت علی سہارنپوری = مولوی سعادت علی بہاری = ملا سعد اسد لاہوری باوجود فضیلت موفورہ روش ملامتیہ داشت = ملا سعد سندی در فضیلت اکثر و در کمالات مرجع امم بود = ملک سعد الدین منطقی در عہد علاء الدین خلجی صاحب طبل و نقارہ بود = ملا سلطان از مشاہیر مدرسین عہد اکبر شاہ بادشاہ بود = شیخ سلیمان بلگرامی از علماے عہد اکبر بادشاہ صاحب استعداد بود = میران سید اخی قنوجی عالم مستعد معاصر بہلول لودی = سید محمد بن سعید خان دہلوی دانشمند مستعد معاصر بہلول لودی = مولوی سید محمد کالپوی مدرس سیہور محروسہ بھوپال = مولوی سید میان ساکن سورت از اساتذہ مولوی سید عبد الفتاح گلشن آبادی بود = مولوی سیف الدین مدرس مدرسہ رامپور = ملا شاہ محمد شاہ آبادی ماہر ریاضی و نجوم معاصر اکبر شاہ = مولوی شاہ محمد خان رامپوری = شاہ امیر از علمای صوفیہ آگرہ معاصر اکبر شاہ بود = قاضی شایندہ سوستانی از اجلۂ علما و اتقیاے روزگار بود شریعت را با طریقت و طریقت را با حقیقت داشتہ خلف ارشد شیخ میر محمد المشہور بہ میان میر لاہوری است کہ بسال ہزار و چہل و پنج ہجری رحلت فرمود = مولانا شرف الدین و لوالجی معاصر غیاث الدین بلبن = قاضی شرف الدین سرباہی معاصر علاء الدین خلجی = مولانا شہاب الدین خلیل در عہد علاء الدین خلجی بود در تذکیر طریقۂ خوف و خشیہ را مراعات کردی و نظم خواندی و بیشتر تفسیر قرآن مجید بیان فرمودی و قصص و حکایات سلوک و مآثر علمای آخرت گفتی و در تذکر او جمعیت بسیار شدی و سامعان را رقتی تمام بودی = مولانا شہاب الدین ملتانی معاصر علاء الدین خلجی = مولوی شہاب الدین احمد ساکن نسہ

ضلع پٹنہ = خواجہ شمس الدین خوارزمی استاد مولانا نظام الدین اولیا قدس سرہ معاصر غیاث الدین
بلبن = مولوی شمس الدین بدایونی بن مولوی محمد علی عثمانی بدایونی محشی شرح وقایہ = قاضی
شمس الدین مرازجی عالم متبحر معاصر غیاث الدین بلبن = مولانا شمس الدین نحم معاصر علاء الدین
خلجی = قاضی شمس الدین گازرونی معاصر علاء الدین خلجی = شیخ شمس الدین جونپوری برادر شیخ
شیخ محمد باہ جونپوری در عہد عالمگیر بدرس علوم و سلوک در جونپور اشتغال داشت = مولانا
شمس الدین باخرزی معاصر سلطان فیروز شاہ = شمس خان لاہوری ملای صاحب استعداد
معاصر اکبر شاہ = مولوی شمس الاسلام بدایونی عالم مستعد بود = ملا شیر جی لاہوری ابن قاضی
عبد الحی ساکن قصبہ کوکوال من اعمال پنجاب فاضل مستعد بود = ملا صالح سہرندی در عہد
سلطان بہلول لودی بود = خواجہ صادق کشمیری معاصر جہانگیر بادشاہ = مولانا صدر جہان از
اجلہ علماے گجرات است بورع و تقوی متصف ہموارہ بطلبہ علوم درس میداد مولانا شیخ احمد
بن شیخ برہان از تلامذہ وی است و بحضرت سید محمد المشہور بشاہ عالم گجراتی انکاری داشت
کہ آخرش مبدل باعتقاد گشت = صدر جہان قنوجی از سادات رفیع الشان بامر فتوے
در عہد عالمگیر ممتاز بود = مولانا صدر الدین گندھک معاصر علاء الدین خلجی = مولانا صدر الدین
تاری معاصر علاء الدین خلجی = قاضی صدر الدین عارف در عہد علاء الدین خلجی صدر جہان بود = شیخ صدر الدین
ملتوی اجل علماء و افضل اتقیا معاصر نظام الدین شاہ سندہ بود جامعیت علوم بدان غایت داشت کہ ہزارہا
شاگردان را بمرتبہ کمال علمی رسانیدہ و اگر بود و سید محمد جونپوری مدعی مہدویت بمخاصمتش پیش آمدہ آخر
بدینش سید محمد داخل زمرہ مریدان راسخ گردیدہ = سید صدر الدین قنوجی از اعاظم علمای بلدہ قنوج
بعہد سلطان سکندر لودی در سال ششصد و چہار ہجری بودہ مدام ملازم رکاب سلطان می بود
قاضی صدر الدین لاہوری در علوم عقلیہ و نقلیہ مہارت کامل داشت = سید صفای بھکری
صاحب علم و عمل سر آمد فضلای اجل و شیخ الاسلام بھکر بود و در سال نہصد و نود و یک ہجری
درگذشت ، بھکر شہریست از مضافات سند = مولانا صلاح الدین ستری معاصر علاء الدین
خلجی از مدرسین نامور بود = قاضی صوفی در عہد اکبر شاہ قاضی لاہور بود = مولانا ضیاء الدین بیانہ
در عہد علاء الدین خلجی صدر جہان بود = قاضی ضیاء الدین المخاطب بقاضی خان معاصر

حرف الظا والعین

قطب الدین مبارک شاہ بود ـ خواجہ ضیاء الدین واعظ مصنف مناقب ابرار وغیرہ ـ قاضی ظہیر الدین معاصر سلطان غیاث الدین بلبن ـ مولانا ظہیر الدین لنگ ـ مولانا ظہیر الدین بھکری معاصر علاء الدین خلجی بودند ـ ملا عالم بھکری عالم علوم ظاہر و باطن بود ـ قاضی عباس برہانپوری ولد قاضی نصیر الدین دانشمند تبحر بود شاہجہان بادشاہ بفرامان اعزازش طلبید و بعنایات شاہی مباہی شدہ بوطن مراجعت نمودہ درگذشت ـ شیخ عبد اللہ متقی ابن مولانا سعد اللہ ساکن دربیلہ ممالک سند در علم تفسیر و حدیث بی نظیر وقت بود در سال نہصد و چہل و ہفت ہجری بگجرات رفتہ از انجا بر رفاقت قاضی عبد اللہ ساکن دربیلہ بحرمین شریفین رفتہ اوقات عزیز را تمام رسانیدہ در ہمہ علوم تصانیف و رسایل خوب دارد ـ خواجہ عبد اللہ خانی کشمیری و ملا عبد اللہ ملا ارتی کشمیری در عہد شاہجہان از علمای نامور بودند ـ بابا عبد اللہ بن مسعود کشمیری معاصر جہانگیر بادشاہ بود ـ مولوی عبد اللہ مصنف تحفۃ السند ـ قاضی عبد اللہ سندی ولد قاضی ابراہیم ساکن دربیلہ فضائل از خدمت مخدوم عبد العزیز ابہری آموختہ تقوی کامل و ورع شامل داشت بعہد فتح شاہ بیک اندربیلہ باغیان بقتل نمودہ در سن نہصد و سی و چہار ہجری بگجرات دکن آمدہ و از انجا بمدینہ طیبہ رفت و سکونت مدام اختیار فرمودہ درگذشت ـ ملا عبد اللہ سیالکوٹی بن ملا عبد الحکیم بگردآوری علوم از پدر فائق برآمدہ ـ مولوی عبد اللہ ساکن موضع بھکرا سواد بنون ممالک پنجاب مصنف رسالہ کشف الحال عن التعزیر بالمال ـ مولوی عبد اللہ ٹہنی ـ مولوی عبد اللہ دہلوی ـ مولوی عبد اللہ رامپوری ـ مولوی عبد اللہ سہارنپوری ـ مولوی عبد اللہ محمد آبادی مصنف عرفان العرفان ـ مولوی عبید اللہ رامپوری ـ مولوی عبید اللہ مدرس جامع مسجد بمبئی ـ مولوی عبد الباری مصنف اعلام الاخیار وغیرہ ـ مولوی عبد الباری ساکن کلکتہ ـ مولوی عبد الباری ساکن بردوان ـ ملا عبد الباقی بنگالی شاگرد ملا محمود جونپوری کہ ہمین صحبتش دانشمند برآمد بعد رحلتش در جونپور ماند در اکثر علوم خصوصاً در معقولات یگانہ بود و از علمای آنجا گوی سبقت مے ربود بدرگاہ عالمگیر رسیدہ موضعی بجمیع نہصد روپیہ سیورغال یافتہ مراجعت نمودہ و آنجا بدرس طلبہ علوم عمر عزیزش بسر فرمودہ ـ ملا عبد الجلیل در عہد اکبر شاہ مفتی لاہور بود ـ مخدوم عبد الجلیل لکھنوی در فضیلت اشہر ایام اصلش از بندر لاہری است در عہد شاہجہان بود

پسرانش ابوالفتح ومحمد شریف ومحمد شفیع ہر یک از فضیلت وقابلیت نامور بودند = مولوی عبدالحق
کانپوری شمس العلما = مولوی عبدالحق پنجابی = مولوی عبدالحق سہارنپوری = ملا عبدالحکیم بن ملا عبدالکریم
کشمیری در عہد عالمگیری بود = مولوی عبدالحکیم واحسنا مصنف عشرہ کاملہ وغیرہ - مولوی عبدالحلیم
سہارنپوری = مولوی عبدالحمید رامپوری = شیخ عبدالحی ولد شیخ جمال کنبوہ دہلوی معاصر سلطان
سلیم بود = میر عبدالحی خراسانی در عہد اکبر شاہ صدر الافاضل بود = مولوی عبدالخالق دیوبندی
ملا عبدالرحمن ساکن سیکری معاصر بہلول لودی = مولانا عبدالرحمن ٹھٹوی در علوم عقلیہ ونقلیہ
بی نظیر بود بافادۂ دینی می پرداخت معاصر مرزا عیسی ومرزا باقی = ملا عبدالرحمن بوہرہ احمدآبادی
وملا عبدالرحمن لاہوری معاصر اکبر شاہ بودند = قاضی عبدالرحمن سندی از اجل علما وافضل فضلا
از عہد شاہجہان تا عہد عالمگیر متولی نذور حرمین شریفین بودہ جاگیر مشروط الخدمت داشت
بمدینہ طیبہ رحلت فرمودہ در قبر محمد حیات سندی مدفون گردیدہ = مولوی عبدالرحمن ساکن پھلواری
مولانا قاری عبدالرحمن پانی پتی = ملا عبدالرحیم کشمیری در عہد عالمگیر بود = مولوی عبدالرحیم رامپوری
مولوی عبدالرحیم جونپوری = ملا عبدالرزاق پانڈلی کشمیری وملا عبدالرزاق محشی تجرید
ومصنف رد محاکمات در عہد شاہجہان از علمای نامدار کشمیر بودند = ملا عبدالرزاق کشمیری شاگرد
خواجہ حیدر چرخی در عہد عالمگیر بود = مولوی عبدالرسول سہارنپوری مصنف متن متین در نحو =
ملا عبدالرشید نندگر کشمیری شاگرد محمد افضل چرخی در عہد عالمگیر بود = مخدوم عبدالرشید ساکن
بالہ کندی ممالک سند از اجل علما واکمل اتقیا بود مجمع کلان از وباستفادہ کمال علمی وعملی رشید روزگار
شدند = مولوی عبدالسبحان پشاوری = ملا عبدالسلام ساکن دیوہ شارح تہذیب المنطق ومناصول
شاگرد ملا عبدالسلام لاہوری بود = مولوی عبدالسلام آروی = مولوی عبدالسلام پانی پتی =
ملا عبدالشکور لاہوری در عہد اکبر شاہ قاضی جونپور بود = مولوی عبدالشکور فیض آبادی = مولوی
عبدالصمد پشاوری = مولوی عبدالصمد سہسوانی = مخدوم عبدالعزیز کاہانی ساکن کاہان مضاف
سوستان ملک سند محدث ماہر عزیز مصر تبحر وتدقیق وبرگزیدہ کشور تحقیق با دو پسر والا گہر سر بسر
علم وہنر انتی مولانا اثیر الدین ومولانا یار محمد بزبان بجاہم فیروز بہ سبب خروج شاہ اسمعیل ماضی
از ہرات بموضع کاہان قدوم آوردہ آن سرزمین را بنشر علوم منور ساختہ ہمدر آن جا رحل اقامت

اندا ختند وہمانجا چشم از مطالعہ نسخہ حیات پوشیدند تصانیف عربیہ چون شرح مشکوٰۃ وحواشی اکثر کتب متداولہ از انہا یادگار اند۔ مولوی عبدالعزیز دریابادی۔ مولوی عبدالعزیز لکھنوی مؤلف پیغام محمدی وغیرہ۔ حافظ عبدالعلی رام پوری بن ملا محمد عمران بن ملا محمد غفران در سال دوازدہ صد ونود وہفت ہجری وفات یافتہ۔ مولوی عبدالعلی بن مولوی فضل الرحمن رامپوری۔ مولوی عبدالعلی ساکن ڈومری ضلع پٹنہ۔ مولوی عبدالعلی ساکن جالیس۔ سید عبدالفتاح گجراتی معاصر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر۔ ملا عبدالقادر اخوند معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ۔ مولوی عبدالقادر سندیلی از اولاد امجاد مولوی حمد اللہ شارح سلم نوزدہم ذیحجہ سال دوازدہ صد وہفتاد ودو ہجری رحلت کرد۔ مولوی عبدالقادر رامپوری۔ مولوی عبدالقادر باعسکلظر ساکن بمبئی۔ مولوی عبدالقادر ساکن تھانہ ضلع بمبئی۔ مولوی عبدالقادر ساکن ہوگلی عالم باعمل صاحب تصانیف دہم ذیقعدہ سال سیزدہ صد وہفت ہجری عبدالظاہر را عقب خود گذاشتہ رحلت کرد۔ مولوی عبدالقدوس بنگلوری۔ میر عبدالقدوس لکھنوی ابن سید عابد دانشمند کامل تحریر وقت صاحب شان ومستثنی در ابنائے جنس برآمدہ در ہزار وصد وچہل وشش ہجری وفات یافتہ آیہ کریمہ مکرمون فی جنات النعیم مطابق واقعہ است۔ ملا عبدالقوی احمد آبادی برہانپوری عالمگیر ویرا مخاطب باعتماد خان کرد واکثری را بالفاظ اخوند خواندے۔ مولانا عبدالکریم شروانی معاصر غیاث الدین تغلق۔ سید عبدالکریم قنوجی ابن سید محمد قنوجی در عہد عالمگیر مشغول بدرس متداولات بود۔ قاضی عبدالکریم کشمیری شاگرد ملا ابوالفتح در عہد عالمگیر بود۔ مولوی عبدالکریم ساکن ٹونک ناظم رسالہ سبیل الرسول فی الناسخ والمنسوخ۔ مولوی عبدالکریم رامپوری۔ ملا عبداللطیف ساکن دربیلہ ممالک سند عالم بلیغ بود حاشیہ بر شرح ملا جامی دارد ودر بحث الکلام ما تضمن کلمتین حقیقۃ او حکما ای یکون کل واحدۃ منہا فی ضمنہ فالمتضمن اسم فاعل ہو المجموع والمتضمن اسم مفعول کل واحد من الکلمتین فلا یلزم اتحادہما درین دو بیت شرح کردہ

تام زین ہیئت مجموعیش بہ اسم فاعل را تضمن می شمرہ در بخوانی اسم مفعولی از وبہ ہیئت افرادیش را

لکن انظر۔ شیخ عبداللطیف برہانپوری معاصر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود۔ مولوی عبداللطیف دہلوی۔ مولوی عبداللطیف فقیہ رامپوری۔ مولوی عبدالمجید برہانپوری۔

ملا علی النبی کشمیری در عہد عالمگیر بود۔ مولوی عبد الوہاب ساکن سوات بنیرہ قاضی عبد الوہاب
کنی ساکن قصبہ مونگی کہ در علم فقہ و اصول مہارت کامل داشتہ در عہد عالمگیر قاضی عسکر بود۔ ملا
عثمان گجراتی از علمای قرأت و ملا عثمان سامانہ و ملا عثمان بنگالی سنبھلی از علمای مور در عہد اکبر شاہ
بودند۔ خواجہ عزیز الدین صوفی مؤلف تحفۃ الابرار فی کرامۃ الاخیار معاصر غیاث الدین تغلق بود۔
عزیز الدین خالد خانی مؤلف دلائل فیروزی در علم نجوم معاصر سلطان فیروز بود۔ ملا عصام الدین
معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ۔ علاؤ الدین تاجر و علاؤ الدین کرک و علاؤ الدین صدر الشریعۃ و
علاؤ الدین مقری علمای نامدار در عہد علاؤ الدین خلجی بودند۔ مولانا علاؤ الدین اصولی بدایونی
سید علاؤ الدین اودھی۔ امیر علاء الملک ہرعشتی در عہد شاہزادہ شجاع بود کتاب مہذب در منطق
و انوار الہدی در الٰہیات و صراط السیط در اثبات واجب از تصانیف وے یادگار اند۔
مولانا علم الدین نبیرۂ شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی در عہد علاء الدین خلجی بود۔ مولوی علی اعظم
ساکن پھلواری۔ مولوی علی اکبر الہ آبادی مصنف فصول اکبری و اصول اکبری۔ ملا علی الماس
کشمیری شاگرد ملا جوہر ناتھ در عہد شاہجہان بود۔ علی بن احمد غوری ساکن کراکہ متصل مانک پور است
از مریدان شیخ رکن الدین قدس سرہ بود از تصانیف اوست کنز العباد فی شرح الاوراد مصنفہ
بہاء الدین قدس سرہ۔ خواجہ علی ہنو کشمیری شاگرد ملا شمس پال در عہد جہانگیر شاہ بود۔ ملا علی ایتک
کشمیری معقولی میانہ قد بود جہانگیر شاہ او را ایتک میگفت ہمان شہرت یافت چنانچہ سال فوتش
ہم در مصرع عمر وای پست و بلند ہمت کرد یافتہ اند۔ مولوی علی حبیب سجادہ نشین پھلواری۔
مولانا علی شاہ جاندار از اکابر علمای وقت و مرید شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ بود کتاب
خلاصۃ اللطائف در تصوف از تصانیف اوست۔ ملا علی قاری ٹھٹھوی در فضیلت افضل و
در قرأت اکمل بعہد مرزا جانی بود۔ ملا علی گرد ملای ستعد معاصر اکبر شاہ بود۔ ملا عماد الدین معاصر
شمس الدین التمش بود۔ مولانا عماد دانشمند متبحر در زمان سلطان محمد تغلق شاہ دہلی مردی
بزرگ و راست گو و حق شناس بود میگویند کہ محمد تغلق در ایام غرور سلطنت خود گفتہ بود کہ فیض خدا
منقطع نیست چرا باید کہ فیض نبوت منقطع شود اگر کسی حالا دعوی پیغمبری کند و معجزہ نماید تصدیق میکنیم
یا نہ مولانا عماد بر فور گفت کہ کہ معجزہ چہ میگوئی محمد تغلق حکم کرد کہ او را ذبح کنند و زبانش برآرند رحمۃ اللہ علیہ

مولانا عماد الدین حسام در عہد علاء الدین خلجی تا بست سال تذکیر گفته در تذکیرش معتبران و دانشمندان
و کاملان و فاضلان و شاعران حاضر می شدند ۔ مولانا عماد الدین محمد طارمی طارم در حوالی شیراز است
از انجا بگجرات آمده بخدمت ملک قطب الدین که خلیفه خاص حضرت سید محمد المشهور بشاه عالم بودند
مرید گشت چنانچه در علوم ظاہری نظیر آفاق بود و در علم باطن ہم طاق گردید بارشاد و ہدایت خلق
مشغول شد میان وجیه الدین گجراتی از ارشد تلامذه دیند ۔ سید عنایت الله مجددی بالاپوری
عامل کامل و فاضل لاثانی مشهور و معروف وقت خود بود در سال یازده صد و بست و ہجری
رحلت فرموده ۔ مولوی عنایت احمد ساکن پٹنه ۔ مولوی عنایت الله ساکن بردوان ۔ مولوی
عنایت حسین ساکن مونگیر ۔ قاضی غضنفر سمرقندی در عہد جلال الدین محمد اکبر شاه بہندوستان
قدوم آورده منصب اقضی القضاة ولایت گجرات یافته انصرام عمدهٔ خود بدیانت میکرد و در
علوم متعارفه یگانه بود ۔ سید غضنفر ابن سید جعفر نہروالی منسوب بنہرواله گجرات ۔ مولوی غلام
اکبر خان مصنف ہدایة المنکرین وغیره ۔ غلام علی کوزا از اجلهٔ افاضل عہد اکبر شاه بود ۔ مولوی
غلام حسین بنگالی ۔ مولوی غلام سبحان قاضی القضاة کلکته ۔ مولوی غلام نبی شاہجہانپوری
محشی میر زاہد رساله ۔ مولوی غلام علی ساکن مہری احاطه بمبئی ۔ مولوی غلام احمد نصیر آبادی ۔ مولوی
غلام محمد ہوشیارپوری ۔ ملا غوثی گجراتی ۔ مولانا غیاث بہروچی ۔ سید فاضل معاصر اکبر شاه بادشاه
بود ۔ حکیم فتح الله گیلانی از اطبای عہد جلال الدین محمد اکبر شاه بادشاه بود کتب طبیه بتحقیقات تمام
خوانده و در ہیئت نیز ماہر بود و شرح قانون شیخ الرئیس بفارسی نوشته ۔ قاضی فتح علی قنوجی شاگرد
مولوی علی اصغر قنوجی در ہر علوم متداوله مناسبتی داشت حاشیه شرح تہذیب جلالی و شرح مقامات حریری
از تالیفات اینفصه اوست ۔ مولوی فتح علی بردوانی ۔ مولوی فتح علی جونپوری عالم مستعد
عم مولوی معشوق علی جونپوری طبع موزون داشت خصوصًا در بدیه گوئی تاریخ شہرهٔ آفاق بود ۔
قاضی فخر الدین در عہد جلال الدین خلجی علامه عصر بود ۔ مولانا فخر الدین ہانسوی و مولانا فخر الدین
مقاتل معاصر علاء الدین خلجی بودند ۔ مولوی فخر الدین لکھنوی ۔ مولوی فخر الدین علی خان
شافعی المذہب قاضی چیناپٹن ۔ مولوی فدا حسین ساکن ضلع پٹنه ۔ فرید بنگالی دانشمند متبحر
و محدث معاصر جلال الدین محمد اکبر شاه بود ۔ ملا فضلی ملتانی از اکابر علمای عصر خود بود ۔ مخدوم

فضل اللہ ٹھٹوی نحریر دقت جامع فضائل قدسیہ حاوی معارف انسیہ محلی حلیہ ورع و تقوی
ہموارہ بدرس علوم اشتغال داشت معاصر مرزا عیسی و مرزا باقی ۔ مولوی فضل اللہ لکھنوی ۔
مولوی سید فضیلت حسین ساکن ضلع پٹنہ ۔ مولوی فضل اللہ بنگلوری ۔ مولوی فصیح الدین
از علمای کاملین بلدۂ قنوج بود عمر شریفش بدرس و عبادت بسر برد ۔ مولوی فیض الحسن لاہوری
کہ بتدریس علم ادب یگانۂ روزگار بود بتاریخ دوازدہم جمادی الاول سال یکہزار و سہ صد و چہار
ہجری ازینجہان رحلت فرمود ۔ مولوی فیض اللہ پنجابی ۔ مولوی فیض الحسن سہارنپوری مصنف
تحفۂ صدیقہ در شرح حدیث ام زرع ۔ میان قادن پسر شیخ جو نو دانشمند معتبر در عہد بہلول لودی
بود ۔ سید قادری بلگرامی ابن حافظ ضیاء الدین بلگرامی حاج الحرمین الشریفین فاضل و حافظ
و قاری قرآن بوده در وطن گوشہ گرفتہ بعبادت معبود حقیقی اشتغال داشت بسال ہزار و
یکصد و چہل و چہار ہجری در گذشت ۔ قاسم ترمذی کشمیری در عہد عالمگیر از علمای نامدار وقت
ملا قاسم واحد العین قندھاری در عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ از عمدہ ترین مدرسین علوم عقلیہ
و نقلیہ بود ۔ مولوی قاسم علی سندیلی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی شاگرد پدر خود مردی فاضل و کامل
کثیر الدرس بود و بزیارت بیت الحرام مشرف گشتہ ۔ مولوی قدرت اللہ برہانپوری ۔ مولانا
قطب الدین ناقلہ معاصر غیاث الدین بلبن ۔ ملک قطب الدین سہرندی در عہد بہلول لودی
بود ۔ شیخ قطب برہان پوری فاضل متورع حافظ جید تیر انداز مقری بود اشعار عرب بسیار بخاطر داشتہ
و خوب می خواند و با وجود وفور فضائل غربت و مسکنت مفرط داشتہ بماہ رمضان بہ پیش امامی
عالمگیر بادشاہ معزز می بود و نیز بتعلیم شاہزادہ معظم مفتخر بود و در پنجم سال جلوس عالمگیر بدار الخلافۃ
شاہجہان آباد برحمت حق پیوست ۔ مولوی سید کاظم علی دریابادی ابن سید قاسم علی چہاردہم
ربیع الاول سال سیزدہ صد و پنج ہجری رحلت کرد ۔ ملا کبیر الدین مورخ در عہد علاء الدین خلجی بود ۔
مولوی کبیر خان قاضی محمد پور احاطہ بمبئی ۔ شیخ کبیر ناگوری از اولاد شیخ فرید بن عبد العزیز بن شیخ
حمید الدین صوفی ناگوری است بزرگ صاحب مقامات جامع علم ظاہر و باطن کتاب ذہن کہ حاشیہ
فنو شرح مصباح است از تصانیف ویست بجہت تفرقہ کہ در ناگور از دست کفار آن دیار واقع
شده بود بجانب گجرات رفت و ہمانجا توطن پذیرفت رحمۃ اللہ علیہ ۔ شیخ کبیر ولد ملا منور در صغر سن

بکمال رسیده واز پیران درگذرانیده اکثری کتب متداوله در ملازمت پدر وخسر بزرگوار خویش که سعد الله
بنی اسرائیل بود تحصیل نموده طریق صحبت واختلاط رانیکو ورزیده بحکم جلال الدین محمد اکبرشاه
بهمراهی پدر در پرگنه بجواره ودامن کوه شمالی رفته بضبط وربط آن نواحی مشغول بود ـ مولانا کریم الدین
درعهد علاء الدین خلجی تذکیر گفتی ودربیان تحمید ونعت نظم جدید ومناسب آوردی چونکه آواز خوش نداشت
سخنهای او در عوام نیفتادی وجمعیت کثیر هم نبودی ـ مولانا کریم الدین ٹھٹوی جامع فضائل وکمالات
قامع رذایل معضلات بزهد وتقوی نامور معاصر ملا عبدالرحمن ٹھٹوی بود ـ مولانا کریم الدین جوہری
درعهد علاء الدین خلجی بود ـ ملا کمال رامپوری بس نامور زیست ـ مولانا کمال الدین کولی درعهد
علاء الدین خلجی بود ـ مولانا کمال الدین اودهی وکمال الدین سامانه درعهد فیروزشاه از علمای نامور
بودند ـ قاضی گهاسی آله آبادی شاگرد وخلیفه شیخ محب الله آله آبادی ـ شاه گدای کشمیری درعهد
جهانگیرشاه از علمای نامور بود ـ مولوی گلزار علی پھلواری رابس موزون است ـ مولوی لطف حق
ساکن تیجاپور گجرات ـ مولوی لطف علی ساکن ضلع پٹنه ـ مولانا لطیف مقری از علمای قرات
درعصر علاء الدین خلجی بود ـ مولانا میران ماریکله معاصر علاء الدین خلجی ـ مبارزخان سلطانپوری
معاصر ملا نظام الدین سهالوی رساله مبارزیه در علم کلام از مولفات اوتنی است بس متین ـ
ملا مجنون کشمیری معاصر شاهجهان بود ـ شیخ محمد اشرف شطاری لاهوری بصلاح وفضیلت نامور
معاصر عالمگیر بود ـ مولوی محمد ادریس سلهٹی محشی جمع الجوامع سیوطی ـ مولوی محمد اسرائیل سلهٹی محشی تفسیر
بیضاوی وصدرا ـ مولوی محمد علی ساکن تھانه مولف کشاف اصطلاحات الفنون ـ
قاضی محمد افضل بهکری ـ ملا محمد افضل کشمیری معاصر جهانگیرشاه بود ـ ملا محمد اکرم لاهوری متداولات
را بارها درس گفته بحلم وبردباری وصلاح وپرهیزگاری موصوف معلم شاهزاده کام بخش بود ـ
قاضی محمد احمد آبادی مرید حضرت قطب العالم احمد آبادی قدس سره بود ویراسه پسر اند یکی قاضی حمید
که بقاضی چاپانده شهرت دارد پدر قاضی محمود دریای دوم قاضی العالم شاه جهاد سوم قاضی حامد
هر سه برادران مرید وخلیفه حضرت شاه عالم احمد آبادی قدس سره بودند ـ قاضی العالم شاه حماد
دوازده سال در طلب علم پیش مولانا میانجی گجراتی صرف کردند ودوازده سال بجهاد کفره در لباس
سپاهیان بسر بردند ودوازده سال ترک همه کرده بخدا مشغول شدند از بدو شعور اکل حلال وصدق

مقال لازم حال خیر مآل شان بود تا اینکہ تقوی شان در مرکب شان ہم اثر کردہ بود ہرگز کاہ و دانہ
حرام نمی خورد و بشب خواب کمتر میکردند از بس کہ مظہر جلال بودند کسی را مجال نبود کہ بہ منظر شان بیاید
اغلب اوقات در پردہ جا داشتند خادم طومار حاجات ارباب احتیاج از پس پردہ میخواند ایشان
در جواب بعضی میفرمودند کہ میدہیم و برای بعضی نمیدہیم فرمودند لہذا علمای وقت فتوی بر قتلش دادند
حاجی محمد افضل سیالکوٹی ۔ خواجہ محمد امین ولی اللہی ۔ ملا محمد امین کشمیری معاصر عالمگیر بود ۔ ملا محمد باقر
کشمیری معاصر شاہجہان بود ۔ شیخ محمد بھروچی ۔ ملا خواجہ محمد ٹوپیگر کشمیری معاصر عالمگیر بود ۔
مولوی محمد جیلانی رامپوری مصنف جنگنامہ ۔ قاضی محمد حسین جونپوری از علم و فضل نصیبی وافر داشت
در عہد شاہجہان قاضی جونپور بود و در اوائل عہد عالمگیر بقضای الہ آباد ممتاز شدہ در سن ہفتم
جلوس عالمگیر بحضور آمدہ باضافہ منصب و احتساب لشکر سرفراز گردید و در تالیف فتاوی
عالمگیری بسی سعی نمودہ ۔ مولوی محمد حسین مصنف اشاعۃ السنہ وغیرہ ۔ مولوی محمد حسین مصنف
تیغ فقیر و حربہ فقیر وغیرہ ۔ مولوی محمد حسن امروہوی مؤلف تفسیر معالمات الاسرار فی مکاشفات
الاخبار معروف بتفسیر حضرت شاہی ۔ مولوی محمد حسن اسرائیلی سنبھلی ۔ ملا محمد دماغی ٹھٹوی
در عہد شاہزادگی پیش امام شاہجہان بادشاہ بود ۔ شیخ محمد سعید سرہندی ابن حضرت شیخ احمد
مجدد الف ثانی خلیفہ پدر خود بود فاضل متشرع و عالم متورع پیوستہ بارشاد طالبان خدا
و درس علوم اشتغال داشتہ حاشیہ بر حاشیہ خیالی نوشتہ بصحبت عالمگیر رسیدہ رعایت کلی یافتہ
مولوی محمد شاہ مصنف مدار الحق ۔ ملا محمد صادق ٹھٹوی ۔ ملا محمد صالح معاصر جہانگیر شاہ بود ۔
ملا محمد صالح گجراتی ۔ مولوی محمد صدیق اصولی پشاوری ۔ مولانا محمد صدیقی ملتانی گجراتی ۔ مولوی
محمد عادل از ابتدا تا انتہا کتب درسیہ بخدمت مولانا محمد سلامت اللہ گذرانیدہ الحال جانشین
مولانا موصوف بکانپور ہستند و بہدایت و ارشاد خلائق صارف الاوقات اند سلمہ اللہ تعالی ۔
شاہ محمد عاشق پھلتی ۔ بابا محمد عثمان کشمیری ابن شیخ محمد فاروقی از تلامذہ ملا سعد الدین صادق و غیرہ
علمای کشمیر بود و نیز بخدمت مولانا شاہ ولی اللہ دہلوی رسیدہ اجازت حدیث و فقہ یافتہ
مولوی محمد عمر دہلوی ابن مولوی کریم اللہ دہلوی در دوازدہ صد و شصت و ہشت ہجری
متولد شدہ و پیش والد ماجد خود تربیت و تعلیم علوم رسمی یافتہ بدرس و تدریس اشتغال دارد

حرف النون

کشمیری معاصر عالمگیر بود۔ ملا ناصر در عہد اکبر شاہ قاضی آگرہ بود۔ مولوی ناصر علی غیاثپوری مؤلف مناصر الحسنات و عناصر البرکات وغیرہ۔ ملا نازک کشمیری در عہد عالمگیر بود۔ مولوی نجف حسین سندیلی نوزدہم محرم سال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری بمقام اجمیر رحلت کرد۔ مولانا نجم الدین دمشقی شاگرد مولانا فخر الدین رازی معاصر غیاث الدین بلبن۔ مولانا نجم الدین انتشار معاصر علاء الدین خلجی۔ مولانا نجیب الدین شادی معاصر علاء الدین خلجی۔ مولوی نذیر حسین محدث مصنف معیار الحق وغیرہ۔ ملا نسیم منطقی رام پوری۔ مولانا نصیر الدین غنی و مولانا نصیر الدین ساکن کڑا و مولانا نصیر الدین صابونی در عہد علاء الدین خلجی علمای نامور بودند۔ سید نظام الدین ٹھٹھوی در فقہ ادق انام و در علوم اعلم کرام برآمدہ بجذبۂ طبع گرائیدہ سوی شاہجہان آباد شتافت و در تالیف فتاوے عالمگیری بسی مشکلات حل کردہ۔ ٹھٹہ شہریست از توابع سندھ۔ مولانا نظام الدین کلاہی معاصر علاء الدین خلجی۔ مولانا نظام الدین علی معاصر بابر بادشاہ۔ ملا نظام الدین ہروی مصنف طبقات اکبری۔ شیخ نظام تھانیسری ابن شیخ عبد الشکور باوجودیکہ تتبع متداولات نمودہ و از کتب صوفیہ مطالعہ نکردہ بود نسخۂ در تصوف تصنیف فرمودہ کہ جملہ پسند عارفان است و نیز تفسیری املا کردہ کہ معنی آن ہمہ در قالب تصوف ریختہ۔ قاضی نعمت اللہ عباسی ٹھٹوی نسبش بآل عباس رضی اللہ عنہ منتہی می شود وی از احفاد واماندگان عہد گماشتگان خلفاے عباسیہ در عہد جام صلاح الدین بن جام تماچی بادشاہ سندھ اقدم علما و اکرم اتقیا بود۔ مولوی نعیم الدین ابن مولوی فصیح الدین قنوجی تلمیذ مولوی عبد الباسط قنوجی شرح تصدیقات سلم العلوم و حاشیہ صدرا از تصانیف اوست۔ شیخ نور الدین کنبوہ لاہوری ملا مستعد در عہد اکبر شاہ بود۔ مولوی نور کریم دریابادی ملا نور محمد بھکری۔ مولوی واجد علی مؤلف رسالہ معروف العرفان۔

حرف الواو

مولانا وجیہ الدین ملہو و مولانا وجیہ الدین پائلی و مولانا وجیہ الدین رازی علمای عہد جلال الدین خلجی اند۔ مولوی وحید الحق بہاری بست و چہارم صفر سال ہزار و دو صد ہجری وفات یافت کتاب زاد الآخرت و شرح کلمہ طیبہ ذکر الصلاۃ و قرۃ العاشقین فی حلیۃ سید المرسلین و رسالہ تحقیق الایمان از وی یادگار اند رحمۃ اللہ علیہ مولوی وحید الزمان بن مولوی مسیح الزمان لکھنوی مؤلف نور الہدایہ ترجمہ شرح وقایہ۔ مولوی وکیل احمد مؤلف رسالہ صدا العرفان۔ قاضی ولی اللہ خان ساکن بڑودہ۔

حرف الهاء

ملا ہاشم کنبوہ معاصر

جلال الدین محمد اکبر شاہ۔ میر ہاشم منور آبادی شاگرد ملا حمید کشمیری معاصر عالمگیر۔ مولوی سید یاد علی مشہدی کروی فقیہ وقت بود۔ مولوی سید یار علی مصنف ہادی المضلین۔ مفتی یار محمد ملیباری دکنی محشی شرح تہذیب یزدی۔ ملا یار محمد بھکری مشہور بکلایاری۔ شیخ یاسین قنوجی از اعیان فضلای بلدہ قنوج کامل بکمل بود خلق کثیر بفیضان تلمذ او باتہای فضائل رسیدند از انجملہ سید مرلی بلگرامی و ملا فیضی امروہی از مشاہیر فضلا ہستند۔ مولوی یعقوب علیخان رامپوری۔ ملا یوسف کادسو کشمیری و ملا یوسف چچک کشمیری در عہد شاہجہان نامی بودند۔ مولوی یوسف علی سندیلی الاصل گوپاموی مولداً لکھنوی وطناً شارح نظم الفرائض۔

بعد ختم کتاب محبی محمد ابراہیم خان رسالہ دار سنٹرل انڈیا ہارس کہ در دستہ بی محبان اسلام و المسلمین اند ترجمہ مولوی شاہ محمد رمضان شہید بغرض اندراج کتاب بمن رسانیدند چونکہ صاحب ترجمہ بسن ناموروعالم باعمل بود و بحالت اشاعت دین متین شرف شہادت یافتہ ذکرش درین کتاب خالی از زیب و برکت نخواہد بود و ہو ہذا

مولوی شاہ محمد رمضان مہیمی

از شیوخ قصبہ مہیم عالم عامل واعظ کامل فخر سرزمین ہریانہ بخصایل حمیدہ و شمایل جیدہ شہرت عام کالبدر التام دارد کافۂ راجپوتان مسلم کہ بنام رانگر در ملک ہریانہ مشہور اند از ذات بابرکات آیاتش براہ راست قدم اتباع شریعت نہادہ مشار الیہ متبعان سنت وجماعت ہستند تذکیرش عجیب اثری داشت کہ سامعین بہزار جان مطیع و منقاد می شدند و عبدۂ اصنام تار زنار را ہچو بار دوش افگندہ حلقہ بگوش باسلام میگردیدند بالجملہ وی رحمۃ اللہ تعالی بعد زیارت حرمین شریفین زادہما اللہ شرفاً وتعظیماً براہ بندر بمبئی مراجعت وطن فرمودہ بہر مقامی کہ میرسید حسب عادت خود لب وعظ و تذکیر می کشود و ہدایت اتباع شریعت بابہای آن مقام می نمود تا انیکہ بمقام مندسور رونق افروز شدہ بہ مسجد آن بلدہ محفل وعظ گرم کرد قوم بوہرہ کہ خلاف مذہب اہل سنت اند درعین گرمی تذکیر بسر کردن بنادیق برو حملہ آوردہ تا بضربت بندقہ آن فرقہ ضالہ بمرتبۂ شہادت فائز گشت این واقعہ در سال دوازدہ صد وچہل ہجری بظہور پیوستہ رفقای آن مبرور نعش مغفور راہمدران جا بزمین سپردند بعد از شش ماہ برادر عینی وے تابوتش بقصبہ مہیم آوردہ مدفون نمود شاعرے تاریخ شہادتش چنین یافتہ

قطعہ تاریخ

جناب شاہ رمضان قطب آفاق	سراپا معرفت عرفان مآبے
ظہور از بہر تاریخ شہادت	خرد گفتہ خسوف آفتابے ۱۲۴۷ھ

دیگرے گفتہ

در خلد چو رفت شاہ رمضان	وے شیخ شہید گفت رضوان ۱۲۴۷ھ

تصانیفہ المفیدہ آخرگت۔ بلبل باغ عقاید عظیم۔ رنگیلے۔ مندسور بمیم مفتوح و نون ساکن و دال مہملہ موقوف و سین مفتوح واو مجہول و رای مہملہ شہریست بسرزمین مالوا مہیم بمیم مفتوح و ہای ہوز مکسورہ بعدش یای تحتانی مجہولہ و میم موقوف قصبہ ایست بمرز بوم ہریانہ متعلقہ ضلع رہتک

مولوی امام الدین کالوڈی

ولد مراد خان عالم باعمل بورع و تقوی موصوف بود حیم غفیر از خلائق بہدایت وارشادش براستی پیوستند وی رحمۃ اللہ علیہ بسال دوازدہ صد وسی و ہفت ہجری ولادت یافتہ در سال سیزدہ صد ہجری چہار عقب گذاشتہ رحلت فرمود از انجملہ حافظ غریب اللہ را دیدہ ام بدیانت و تقوی مصداق الولد سر لابیہ است کالوڈ قصبہ ایست محروسہ ریاست پٹیالہ کہ فی الحال بعلم مہندر گڈھ شہرت دارد

اعجوبۃ الزمان

مولوی ببر دہلوی و مولوی دہومن سہارنپوری

ہر دو حرف نشناس لوح دانش ملازم صحبت مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی قدس سرہ بودند قوت حافظہ چندان داشتند کہ انچہ از مولانا می شنیدند بلفظہ یاد میگرفتند بکرات و مرات وعظ قرآن مجید از زبان مولانا موصوف از ذکر شنیدہ بودند ہرگاہ کسی میگفت چیزے بفرمایند میگفتند آیتی از قرآن بخوان اگر قاری غلط خواندی اناللہ غلط نمودہ ترجمہ و تفسیر آن مالہ و ما علیہ مشرح و مفصل بیان میکردند مفتی محمد اسد اللہ الہ آبادی مرحوم میفرمودند باری بدہلی رفتم و دران زمان مولوی ببر زندہ بود بشنیدن آوازۂ اوصاف مشتاق لقاے او شدم و نماز جمعہ بمسجد شاہجہانی گذاردم بعد نماز مجلس تذکیر منعقد گشت بعض مردم گفتند ہمین مولوی ببر اند کہ وعظ میگویند بتوجہ تمام بیان شان اصغا کردم از انچہ شنیدہ بودم زائد یافتم

بعد فراغ از وعظ با مولوی ببر سلام گفته مصافحه کردم و آیه کریمه وزینا السماء الدنیا بزینة ن الکواکب خواندہ
پرسیدم ما سوای سبعه سیاره جمله کواکب بر فلک الافلاک ثبت اند که ثبوت آن از احادیث نبویه میشود
پس تزئین سماء دنیا به کواکب چه معنی دارد مولوی ببر بجوابم گفت شنیده باشید مردمان سے گویند
که فلان مکان از شیشه آلات وغیره چه خوش آراسته است حال آنکه شیشه آلات بسقف و حیطان
آن مکان چسپان و آویزان می باشند و ازان در حقیقت تزئین مکان مقصود است همچنین کواکب گو
بفلک الافلاک منوط و مربوط اند لاکن در حقیقت ازان کواکب سمای دنیا را زینت و روشنی حاصل است
بدین وجه وزینا السماء الدنیا فرموده اند ع صحبت صالح ترا صالح کند

خاتمة الطبع از جانب کارپردازان مطبع

بعد حمد و نعت بر سالکان مسالک تحقیق و رهروان منازل تدقیق مخفی و محتجب مباد که از بدو آفرینش عالم تا این دم وقتی از اوقات زمانه از وجود باجود انبیاء مرسلین و اوصیاء کاملین و علمای شرع متین و حامیان دین مبین خالی نمانده تا گمرهان بوادی ضلالت از بدرقه هدایت و ارشاد آنها بمنزل مقصود رسند و تشنگان سراب غوایت از سرچشمه مواعظ شان زلال چشند همچنین هر یکی از خلاف جانشین اسلاف شده در اکناف و اطراف عالم بهدایت خلق مشغول ماندند و نیز ابدال و اقطاب اطیاب همبرین منوال از جانب حق مامور شدند چون زمانه رسالت بعد حضرت خاتم النبیین سید المرسلین صلی الله علیه و آله وسلم سپری شد خلفای راشدین و ائمه طاهرین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین در ترویج دین و هدایت کافه مسلمین سعیهای وافره و جهدهای متکاثره فرمودند و چنانکه باید در تلقین احکام و تعلیم انام دقیقه از دقائق فرو گذاشت نمودند بعد ازان جوق جوق علمای اعلام و کملای فهام به نیابت آنها برخاستند و همگی همت والانهمت خود ها را بدین کار خیر برگماشتند تا اینکه خلاق عالم نظر بحمایت دین خویش در تکثیر خلقت ایشان چنان برکتی عطا فرمود که در هر بقعه زمین نجم افاضات ایشان طلوع نمود چنانچه اکثر کتب از حالات سنیه و مقامات علیه این خیل ربانی مملو و مشحون است و هم بحیز طبع در آمده در هر دیار و امصار اشاعت پذیر لیکن عجب اتفاق که همه این قسم کتب را دیدیم مگر از کوائف و سوانح عمری مشائخ و علمای هندوستان معرا یافتیم آری اگر برین کار ستر گ کسی همت نمی گماشت و در تدوین اسامی و حالات این اصحاب اخیار همبرین طریق تهاون و تکاسل راه می یافت چه عجب که از صفحه روزگار نام نامی این حضرات بحر ورد هور حک میشدند تا آنجا که از مبدء فیاض

حصۂ ہر یکے جداگانہ بہم میرسد الفرام این امراہم خالق اکرم از فضل اتم موقوف بر ذات بابرکات عالم عدیم النظیر فاضل خبیر محسود اقران و امثال محقق باکمال ماہر رموز خفی وجلی جناب مولانا حضرت مولوی رحمان علی صاحب عم فیضہ ممبر کونسل مقام ریوان داشتہ بود کہ ایدون بظہور رسید و شاہد مدعا بر منصۂ شہود جلوہ گر گردید کہ حضرت مصنف ممدوح کتابی نایاب و مخزنی کمیاب متضمن حالات و اسامی علمای ہندوستان تالیف و تصنیف فرمودند و نامش اسم باسمی **تذکرۂ علمای ہند** گذاشتند حضرات شائقین را مژدہ باد کہ درین ایام برکت انجام بنہایت اہتمام صحیفۂ مسبوق الذکر حسب تحریک حضرت مصنف در مطبع نامی و گرامی مشہور نزدیک و دور منشی نولکشور واقع لکھنو بحسن انتظام بابو منوہر لال بھارگو بماہ نومبر ۱۹۱۴ء مطابق ماہ ذی الحجہ ۱۳۳۲ھ بار دوم نقش انطباع پذیرفت ایزد منان مقبول عام و عالمیان کناد بحرمۃ النون الصاد فقط

مصنفۂ مولوی محمد حسن امروہوی۔ عـ۶

شرح مثنوی روم۔ از ملا محمد رضا معروف
بمکاشفات رضوی۔ ۹/

جواہر غیبی۔ از حضرت مظفر علی شاہ اکبرآبادی
بحث وحدت وجود و توحید صفات و تحقیق سالکان
و مراتب علم و سلسلۂ طریقت۔ ۱/۴

تذکرۂ الٰہی۔ احوال شاہ مظفر علی قدس سرہ
از مولانا ابوالحسن صاحب فرید آبادی۔ ۵/

فتوح الغیب۔ از حضرت محی الدین
غوث الاعظم جیلانی مع شرح فارسی از شاہ
عبدالحق محدث دہلوی در ارشادات
فقر و تصوف۔ ۱۲/

دلیل العارفین۔ ملفوظات حضرت
سلطان معین الدین چشتی جمع کردۂ حضرت
قطب الدین بختیار کاکی۔ ۲/

مثنوی ست رنگ از حضرت خواجۂ
خواجگان قطب الدین بختیار کاکی قدس سرہ ۲/۶ پائی

مثنوی بزم وصال۔ در مذاق معرفت
عمدہ مثنوی۔ ۸/

رسالہ حق نما۔ از شاہزادہ داراشکوہ مرحوم ۹ پائی

مجموعہ نکات فقر۔ چار رسالہ نظم از مولوی
مظہر علی العلائی۔ ۳/

لوائح جامی۔ از مولانا عبدالرحمن جامی ۱/

تواریخ حالات انبیا و اولیا و اماکن متبرکہ

(اردو)

روضۃ الاصفیا۔ ترجمۂ قصص الانبیا از مولوی
محمد طاہر۔ ۱/۶/۹ پائی

ایضاً۔ مطبوعہ شعلہ طور۔ ۵/۹ پائی

عجائب القصص۔ حالات انبیا و اولیا از آدم
تا خاتم الانبیا صلعم مرتبۂ مولوی فخر الدین عہ/۲ پ

تاریخ حبیب الٰہ۔ مدینہ منورہ از مفتی عنایت احمد ۹ پائی

ترجمہ فوائد سعدیہ۔ حالات اولیا از مولانا
ابوالحسن۔ ۱۲/

تفریح الاذکیا فی احوال الانبیا
جدید تاریخ مقبول عام از ابتدائے آدم علیہ السلام
تا ائمہ شہدا علیہم السلام بصحت احادیث و آثار
مولفۂ مولانا ابوالحسن حسین کاکوروی
کامل در دو جلد۔ للعہ/۱۲ پ

حدیقۃ الاولیا۔ از مفتی غلام سرور لاہوری ۵/۶ پائی

تاریخ مدینہ منورہ۔ اردو ترجمہ جذب القلوب ۸/

منہاج النبوۃ۔ اردو ترجمہ مدارج النبوۃ
از خواجہ عبدالمجید خان۔ عہ/۶ پائی

ترجمہ سیر الاقطاب۔ از سید محمد علی
مرادآبادی ۶/